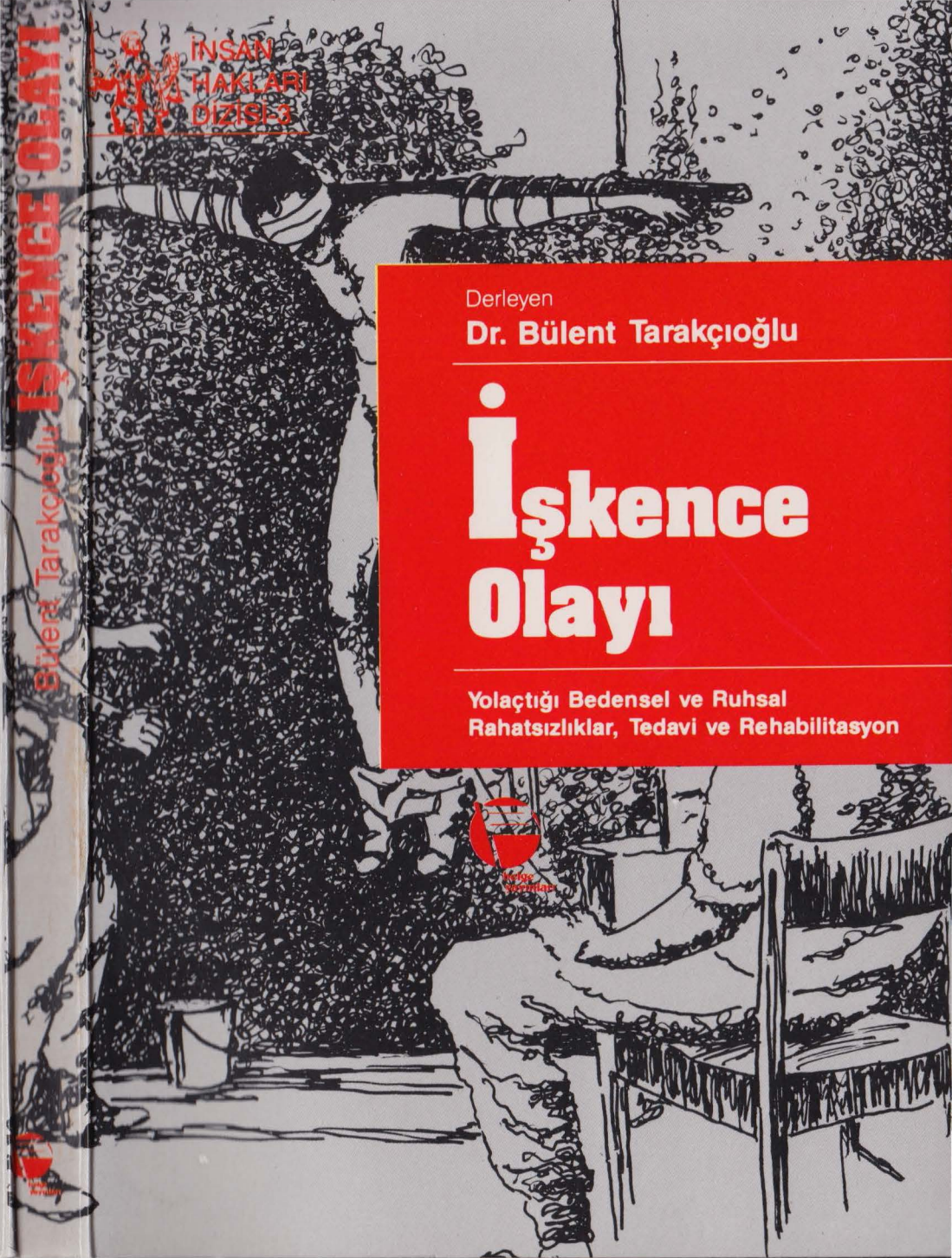
İNSAN HAKLARI DİZİSİ-3

Derleyen

Dr. Bülent Tarakçıoğlu

İşkence Olayı

Yolaçtığı Bedensel ve Ruhsal Rahatsızlıklar, Tedavi ve Rehabilitasyon

İŞKENCE OLAYI — Bülent Tarakçıoğlu

BELGE YAYINLARI : 115

İŞKENCE OLAYI

İşkence Olayı Türkiye'nin gündeminden bir türlü eksilmiyor. Dr. Bülent Tarakçıoğlu'nun, Kopenhag'daki İşkence Araştırma, Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi'nin işbirliği ile hazırladığı bu derleme, işkence olayının tanımlanması ve sergilenmesi yanında, sonuçlarını ve bunların ortadan kaldırılması konusunu da ele alıyor. İşkenceye karşı mücadelede bu çalışmanın önemli bir işlev göreceğine inanıyoruz.

BELGE YAYINLARI: 115
Birinci Baskı: Şubat 1990

İŞKENCE OLAYI / Dizgi: SEL / Baskı: Gülen Ofset / Kapak: Yusuf ASLAN / Kapak Baskı: Orhan Ofset / BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK: Başmusahip Sokak Talas Han 16/302 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 63 20

Derleyen:
Bülent Tarakçıoğlu

İŞKENCE OLAYI

Yolaçtığı Bedensel ve Ruhsal Rahatsızlıklar, Tedavi ve Rehabilitasyon

İnsan Hakları Dizisi: 3

İşkencenin Gelecek Nesillere Etkisi..... 158
- İşkenceye Uğratılmış T.C. Vatandaşları Üzerinde Kopenhag'da Yapılmış Bir Araştırma **Dr.med. Ole V. Rasmussen ve arkadaşları** 162

- V. ÖZEL BÖLÜM • İŞKENCE GÖRENLERİN TEDAVİ VE REHABİLİTASYONU **Dr.med.İnge Kemp Genefke, Dr.med.Peter Vesti** 171
5.1 Dr.med.I.Kemp Genefke'nin Bolonya Üniversitesi'nde Yaptığı Konuşma..... 173
5.2 İşkence Görenlerin Tedavisi-Teorik Görüşler 178
5.3 İşkence Görenlerin Rehabilitasyonu 194

Kaynakça (Özet olarak) 205

Önsöz

Son 10-15 yılda, işkenceye karşı uğraş içinde yer almış olan herkes şu olguyu çok iyi biliyor: İşkence yöntemleri dünyanın her yerinde gitgide aynı hale gelmektedir. İşkence yöntemleri konusunda adeta bir uluslararası alışveriş var gibidir. Bunun kanıtlanması zor, çünkü bu, yalnızca insansal kaynakları değil parasal kaynakları da gerektiriyor, oysa işkenceye karşı uğraşta parasal kaynaklar büyük ölçüde yetersiz kalıyor.

Bununla birlikte, şu eğilim açıklıkla gözüküyor: İşkenceciler arasında uluslararası bir bilgi alışverişi vardır. Günümüzde işkence uluslararasılaşmıştır.

Bu yüzden, işkenceye karşı uğraşın da uluslararasılaşması çok önemlidir.

Bu alanda elverişli bir eğilim var. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Dünya Psikiatri Örgütlenmesi (WPA), ulusal çapta pek çok tıp örgütlenmesi, hemşire ve hastabakıcı örgütleri ve diğer sağlık örgütleri işkenceye ve onun insan bedeninde ve ruhunda yol açtığı sonuçlara ilgi duymaya başlamakla kalmayıp, işkence sorununun gündeme getirildiği ve işkence kurbanlarına yardımın görüşüldüğü uluslararası toplantılarla işbirliği yaparak, bu alanda aktif çabalar içine girmişlerdir.

Birleşmiş Milletler, İşkence Kurbanları İçin BM Gönüllüler Vakfı'nı kurmuştur. "İşkenceye ve zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı diğer muamele ya da cezalara karşı Birleşmiş Milletler Anlaşması" artık yürürlüktedir ve on uzmandan oluşan bir komite, bu Anlaşmaya imza atmış ve onaylamış ülkelerin ona uyup uymadıklarını denetlemektedir. Daha birçok noktalar arasında bu Anlaşma, sağlık personelinin işkence ve onun kalıcı etkileri konusun-

da eğitilmeleri ve işkence kurbanlarına yardım edilmesini öngörüyor. Bu Anlaşma ayrıca, işkenceci hakkında, dünyanın neresinde olursa olsun kovuşturma açılabilmesini de öngörüyor.

İşkence kurbanlarına elbette yardım edilmelidir; yardım edilmelidir çünkü işkencenin amacı her şeyden önce, bir kimliği, bir kişiliği işkencecilerin yıkmaya uğraşmasıdır. Şunu diyebilirsiniz ki, işkenceciler bedeni öldürmeden ruhu öldürmeye uğraşırlar. İnsan beyni bundan daha zalimce bir şeyi zor tasarlar - ve işkence kurbanları gerçekten, bizlerin en geniş havsalamıza sığmayacak şeyleri, dile getirebileceklerimizin ötesindeki şeyleri yaşamak durumunda kalmışlardır. Haklı olarak şunu söyleyebilirsiniz: İşkenceye izin veren hükümetler terörist hükümetlerdir ve böyle hükümetlere ilişkin olarak demokrasi sözcüğü ancak, son derece alaylı bir şekilde kullanılabilir.

Danimarkalı felsefeci Esben Krause Jensen şöyle demişti:

> *"Eleştiriciliğe ve muhalefete hoşgörüsü olmayan bir toplum, kötü bir toplumdur. Eleştiricilerine üstelik bir de işkence yoluyla kötülük eden bir toplum ise, —yalnızca, muhaliflerine eziyet ve acı vermeyi içine sindirdiği için değil; her şeyden önce, tamamen savunmasız kimseleri aşağılamayı kabul ettiği, onları kimliklerinden etmeye uğraştığı ve onları düpedüz birer **a r a ç** durumuna indirgediği için— sapık bir değerler sistemine dayanıyor olmalıdır. Bu tür bir davranış, ona başvuran toplumu —siz buna, bir "kültür"ü ya da bir "uygarlık"ı da diyebilirsiniz— mahkum eder. Demek oluyor ki, işkencenin **t ü m** durumlarda yanlış bir şey olduğu söylenmelidir, yoksa AHLAK'tan söz etmek anlamsız olur!"*

İşkence kurbanları hasta kimseler değildir. Tam tersine, onlar çoğu kez, toplumlarında daha yüksek bir adalet için uğraş vermiş, güçlü, gururlu —kimisi politik, kimisi toplumsal ya da kimisi dinsel— kişiliklerdir. Zaten işte bu nedenle işkence görmüşlerdir. İşte tam bu yüzden, işkenceye izin veren hükümet bu kişilerin kişiliklerini ezmek istemiştir.

Bugün biliyoruz ki bu kişilere yardım edilebilir ve de iyisi budur.

İnsana yaraşır, onurlu bir dünya istiyorsak, yapabileceğimiz şeylerden biri, dünyada işkence yapıldığını, işkence kurbanları olduğunu,

onlara yardım edebileceğimizi açıklıkla kabul etmek ve sonra işkence kurbanlarına yardım etmektir.

Demek oluyor ki böyle bir kitap, uluslararası bir olgu olarak, ulusal bir olgu olarak işkenceyi konu edinen ve işkence kurbanlarına yardımı anlatan bir kitap, doğru yönde atılmış bir adımdır. İşkencenin daha derinliğiyle tanınması yolunda bir adımdır. İşkence kurbanlarına bir yardımdır. Çünkü yazar olgularla yüz yüzedir ve işkencenin kalıcı etkilerinin en kötüsüne: İşkence kurbanının hissettiği yalıtılmışlığa, işkencecilerin işkence kurbanını içine düşürmek istedikleri yalıtılmışlığa işte böylelikle karşı çıkmaktadır. Çünkü böyle bir kitap, şair Halfdan Rasmussen'in işkence kurbanı için en ağır kahır olduğuna inandığı kör ilgisizliği kırmaktadır:

"Beni irkilten işkenceci değil,
Nefret de değil, işkence de.
Ne ölümün girdapları,
Ne duvardaki gölgeler,
Ne de geceler,
Acının son yıldızlarının
Düştüğü birer birer.
Beni irkilten mi:
Acımasız dünyanın kör ilgisizliği."

İşkenceyi önlemek istiyorsak, bu kitabın yazarı gibi, gözü açık ve kardeşçe olmalıyız.

İnge Kemp Genefke
Kopenhag, Haziran 1988

GİRİŞ

Böyle bir çalışmaya girişme düşüncesi bende öncelikle pratik gereksinimlerden doğdu.

12 Eylül askeri devirmesinden sonra ülkeyi bir salgın gibi saran işkence uygulamalarından ben de nasibimi almışım. Dahası, yüzlerce insanı, işkenceden geçirildikten hemen sonra ya da uzunca bir süre sonra görmek, izlemek, tanımak, anlamaya çalışmak durumunda kaldım.

İzlenimlerimi şöyle özetleyebilirim. İşkencehaneden kurtuluşu izleyen ilk hafta ve aylarda, kurtuluşun heyecanı ve sevinci içinde, işkence hemen herkese artık geride kalan, üzerinde yeterince durmayı gerektirmeyen korkulu bir rüya gibi gelmektedir.

Daha sonra bu durum ve tutum değişmektedir. Öyleki hapishanelerde de uygulanan işkencelerin ve yeniden işkencehaneye götürülmek olasılığının yarattığı korkunun ateşinde işkence ana konu haline gelmektedir.

Her iki evrede de işkencenin korkunç, insanlık dışı bir uygulama olduğu ve mutlaka önlenmesi gerektiği hepimizin ortak düşüncesi olmuştur. Bu konuda düşünceler geliştirmekle beraber bilgilerimizin yetersiz kaldığını görüyordum.

İşte bu nedenle çok önem verdiğim işkence konusunda bir çalışma yapmaya daha o zaman 1981/82 yıllarında karar verdim.

1983 yılında yurt dışına politik göçmenlik koşullarında çıkışımı izleyen aylarda bu kararımı yaşama geçirmek için ilk incelemelere başladım. İşkence konusu hiçbir bilim ve sanat dalıyla sınırlı kalmadığı gibi tıp alanında da sayısız çalışmalara rağmen, yeterince aydınlığa kavuşturulabilmiş değildi.

1984 yılı ortalarında Uluslararası Af Örgütü, Doktorlar ve Psiko-

loglar Çalışma Grubu davetlisi olarak katıldığım uluslararası bir toplantıda yukarıdaki düşüncelerimin doğruluğu benim için daha da açıklığa kavuştu. Yılgınlık eğilimleri ile ümit filizlerinin içiçe girdiği karmaşık duygular içinde kaldım. Yılgınlık eğilimleri, işkence konusunun, benim için, kolay kavranabilirlikten uzak boyutlarından kaynaklanıyordu. Ümit filizleri ise, bunlar, işkenceye karşı mücadeleye kararlı, çeşitli uluslardan bunca insanın temkinli iyimserliklerinin yansılarıydı.

Danimarkalı meslektaşlarımla ilk kez bu toplantıda karşılaştım. Onların işkenceye karşı tıp alanında yürüttükleri mücadeleye büyük ilgi duydum. Daha sonraki yıllarda ilişkilerimiz gelişti. Yaptıkları çalışmalardan düzenli olarak bilgi edinebiliyordum.

Bu temelde 1986 yılında bu kitapçığın hazırlıkları başladı. 1988 yılına geldiğimizde var olan bilgilerin derlenmesinin bile bir uzmanlık işi olduğunu anladım. Bu durumla ilgili düşüncelerimi kıymetli meslektaşım Dr. I.K. Genefke'ye açtım ve kendisinden bu işi üstlenmesini rica ettim. O, böyle bir gereksinimin zaten var olduğunu söyleyerek, önerimi kabul etti.

Meslektaşlarım Dr. Genefke ve Dr. Vesti hazırlamakta olduğum kitapçığa katkı olarak işkence görenlerin tedavileri ve rehabilitasyonları ile ilgili bilimsel makaleyi hazırladılar. Türünde ilk olan bu çalışma 1989 yılının ikinci yarısında ingilizce olarak yazıldı. Bu konuya ilgi duyanlar için önemli bir kazanım olmuştur. Bu bilimsel makaleyi kitapta "Özel Bölüm" başlığı altında bulacaksınız.

Bu bilimsel makalenin sergilediği bilimsel içerik, ortaya konan teorik görüşler ve pratik tedavi ve rehabilitasyon önerileri, bu alanda günümüze kadar edinilebilmiş bilgilerin sadece bir sentezinden ibaret kalmamakta, aynı zamanda niteliksel bir sıçramayı da içermektedir.

Bu makalenin diğer önemli bir yanı onun amaçladığı somut hedeftir. Dr. Genefke yazılarında bu somut hedefin işkenceye karşı mücadele olduğunu açıklamaktadır. "Bedeni öldürmeden ruhu öldürmeyi" amaçlayan modern işkencenin bu insanlık dışı hedefini, "İşkenceye uğratılanın öldü sanılan ruhunu yeniden yapılandırarak" boşa çıkarmayı, işkenceye karşı mücadelede en önemli görev olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu makale aynı zamanda işkenceye karşı uluslararası düzeyde yürütülen mücadeleye katılıma çağıran bir bildirgedir.

Bu bilimsel makalenin işkenceye uğratılmış milyonlarca insana

yönelttiği insancıl(Hümanist) mesajını da burada özellikle vurgulamak istiyorum. Bu mesaj, [Dr. Genefke'nin gerek önsözünde gerekse Avrupa'nın en eski üniversitesi olarak bilinen Bolonya(İtalya) Üniversitesi Tıp ve Cerrahi bölümünde 1988 yılında Onur Ünvanı alırken yaptığı konuşmasında yer alan] şair-yazar Danimarka'lı Halfdan Rasmussen'in şiirinde ifadesini bulan ilgisizliğin,

"Beni irkilten işkenceci değil..

Beni irkilten, acımasız dünyanın kör ilgisizliği"

karanlığını delmektedir.

Bir diğer önemli katkı da sayın Leman Fırtına'dan geldi. Leman Fırtına, ülkemizde yirmi yıla yakın süredir sürdürdüğü insan hakları mücadelesini, özlü bir şekilde dile getirdiği yazısında, birçok ülke için örnek olabilecek, insan sevgisi, insan haklarına sarsılmaz saygı, kararlılık ve inançla renklendirilmiş bir tablo çiziyor.

Çeviri işlerinden bir kısmını yüklenen arkadaşlarımın katkılarını da belirtmek istiyorum.

Hepsine içten teşekkür ediyorum.

Dr. Bülent Tarakçıoğlu,
Gelsenkirchen, Haziran 1990

I. Bölüm

GENEL OLARAK İŞKENCE

1.1. Uluslararası Bir Olgu Olarak İşkence

Uluslararası düzeyde işkence, kötü muamele, insanı küçültücü uygulamaların son yıllarda giderek yaygınlaştığı bilinen bir gerçektir.

Uluslararası insan hakları örgütleri, kuruluşları, günümüzde dünyanın bir çok ülkesinde insan haklarının çeşitli biçimlerde çiğnenmekte olduğunu, somut örnekleriyle gözler önüne sermektedirler. Bu örgütler ve kuruluşlar, dünyamızın neresinde olursa olsun ve hangi gerekçeyle uygulanırsa uygulansın bir ülkede insan haklarının çiğnenmesinden ve bu arada işkence uygulamalarından o ülkenin hükümetini sorumlu tutmaktadırlar. Çünkü insan haklarını hiçe sayan, işkence uygulatan hükümetler, bu duruma yol açan iç ve dış etkenlerin bir eşgüdüm merkezi durumuna gelmektedirler.

Uluslararası insan hakları örgütlerinin saptamalarına göre; işkence uygulamaları, günümüzde insan haklarının çiğnenmesi genel olgusu içinde merkezi bir yer almaktadır. Bu yüzden özellikle geçtiğimiz son beş yılda işkenceye karşı dünya ölçeğinde kampanyalar açılmakta, uluslararası ve bölgesel düzeyde işkenceye karşı devletlerarası sözleşmeler hazırlanmaktadır. Birleşmiş Milletler işkenceye karşı sözleşmesi ve İşkenceye karşı Avrupa Sözleşmesi geçtiğimiz son iki yıl içinde yeterli sayıda ülke tarafından imzalanarak uluslararası hukuk normları haline getirilmiştir.

İşkence uygulamalarının nedenleriyle ilgili olarak yapılmış veya yapılmakta olan çalışmalar, bu insanlık suçunun en yaygın biçimde özellikle üçüncü dünya ülkelerinde işlendiğini göstermektedir. Ama aynı çalışmalar, bu saptamanın bir yüzeysel görüngü olduğunu, işkence uygulamalarının asıl nedenlerinin karmaşık uluslararası ilişkilerde aranması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yine bu çalışmalar, en yaygın biçimde üçüncü Dünya Ülkeleri'nde ortaya çıktığını gördüğümüz işkence uygulamalarının, bu ülkelere ihraç edildiğine işaret etmektedirler. Başka bir deyişle, bu ülkelerde ortaya çıktığını gördüğümüz yaygın işkence uygulamaları, çoğu kez bu ülkelerden çok uzaktaki, hatta dar anlamda işkencenin artık olmadığı ülkelerdeki güçler tarafından mümkün kılınmakta, onaylanmakta, gerektiğinde saklanmaya yada haklı gösterilmeye çalışılmaktadır.

Yapılan araştırmalar, batı dünyasının liderliğini yapan ABD'nin (İngiltere, Fransa, F.Almanya gibi ülkelerin rollerini küçümsemeden)

bu konuda belirleyici bir rolü olduğunu göstermiştir. ABD'nin bu rolünün başlıca, onun "Dünya Jandarması" olarak üstlendiği göreve bağlı olduğu da anlaşılmaktadır. Bu yargıya götüren çalışmalar 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda sistemli işkence uygulamalarının en yaygın olarak görüldüğü ülkelerdeki politik gelişmelere ve bu politik gelişmelerde ABD'nin rolüne dikkati çekmektedirler. Bu araştırmalar mesela 1967-1974 Yunan Cuntası'nın, 1973'ten başlayarak Şili'de Pinochet-Rejimi'nin, 1965'den bu yana Zaire'de Mobutu Rejimi'nin, Guatemala'da 1954 yılından beri var olan işkence rejiminin, 1964 yılında Brezilya'da, 1965 yılında Bolivya'da, 1973 yılında Uruguay'da, 1976 yılında Arjantin'de, 1971 ile 1980 yıllarında Türkiye'de vb. yer alan askeri devirmelerin doğurduğu rejimlerin başta ABD desteği olmadan iktidara gelmelerinin ve uzun süreler ayakta kalmalarının mümkün olamayacağını göstermektedirler.

Bu ülkelerde ve benzeri diğer ülkelerde, başta ABD tarafından savunulan ekonomik yapılar giderek artan ölçüde bir toplumsal kutuplaşmaya ve sefaletin yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Bu ekonomik yapıların sürüp gitmesi ise, geniş halk kesimleri üzerinde var olan baskıların daha şiddetlendirilmesini getirmektedir. Baskıların şiddetlendiği ortamda kural olarak baskının çok ağır ve şiddetli bir biçimi olan işkence uygulanmaktadır. İşkence uygulamaları öyle boyutlar alabilmektedir ki artık işkenceden, karşıtlarına karşı mücadelenin yasal bir aracı olarak söz etmek, mesela General Pinochet'ye hiçte zor gelmemektedir. Pinochet, Şili'de devirmeyi izleyen yıllarda sık sık "İç ve dış düşmana karşı devletin güvenliğinin söz konusu olduğu yerde işkence yapmak zorunludur" demekten kaçınmamıştır. Onun bu anlayışının, benzeri bir çok ülke yöneticisi tarafından çeşitli ölçülerde paylaşıldığı da bilinen bir gerçektir.

ABD'nin işkence uygulanan ülkelerdeki etkileri işkence yapılan rejimlerin işlerini çok yönlü kolaylaştırmaktadır. ABD gizli servislerinin işkence uygulayan rejimlerin "Güvenlik Kuvvetleri"ne o ülke içinde ve dışında yaşayan rejim karşıtlarının izlerinin bulunması ve ele geçirilmeleri için bilgi sağladığı kamuoyuna yansımış örneklerinden de bilinmektedir. ABD'de zaman zaman güçlenen antikomünizm ve başka türlü düşünenleri karalama kampanyaları, işkence uygulatan rejimler için gerekli ideolojik, politik propaganda aracı olarak bir kaynak oluşturmaktadır. İşkence uygulayan rejimlerin önde gelenlerinin

ABD'de üretilen antikomünizm malzemesini ülkelerine özgü biçimler içinde kullandıkları sık sık görülmektedir. ABD dostça yakın ilişkiler içinde bulunduğu işkence rejimlerine, etkili basın, yayın organları aracılığıyla arka çıkmakta ve bu ülkelerde insan hakları konusunda ilerlemeler sağlandığı yolunda aklandırıcı propaganda yürütmektedir. ABD bir yandan da sözü edilen ülkelerde kovuşturmaya uğratılmış kişilere politik sığınma hakkı tanımamakta ve bir çok durumda görüldüğü gibi, sığınma isteminde bulunan kişiler işkenceci rejimlere teslim edilmektedirler.

Özellikle modern işkencenin uygulaması ve işkence yöntemlerinin geliştirilmesinde, ABD'nin payının büyük olduğu bilinmektedir. Herşeyden önce ABD'deki harp akademilerinde, işkencenin bir sorgulama yöntemi ya da işkenceye direnç talimi olarak öğretildiği bilinmektedir. Yine resmi açıklamalara göre, Panama Kanalı bölgesinde bulunan ABD Ordu Okulu Fort Gulick'de (Bu okul 1984 yılında kapatılıncaya kadar) G. Amerika ülkelerinden gelmiş 45331(Kırk beş bin üçyüz otuz bir) subay ve asker eğitim görmüştür. Okulda toplam 195 saatlik bir program uyarınca eğitim yapılmıştır. Bu toplam eğitim süresinin 62 saati "Sorgulama tekniklerine" ayrılmıştır. Bu okulda eğitim görmüş Şili'li bir subay daha sonra gördüğü kursu, gerçek işkence kursu olarak açıklamış ve okulda öğrendiği çeşitli işkence yöntemlerini anlatmıştır.

İşkence eğitimi, Fort Gulick Eğitim Merkezi'nin 1984 yılında kapatılmasıyla ABD içindeki diğer eğitim merkezlerine kaydırılmıştır. Bunlardan Fairchild merkezinde yılda 5000(Beşbin), Cherry Point'de ise 400(Dörtyüz) kişi eğitim görmektedir. Çeşitli yayın organlarının son yıllarda yaptıkları açıklamalara göre ABD'de yirmi kadar böyle eğitim merkezi vardır ve bunları daha önce Vietnam'da savaşmış olan ABD'li subaylar yönetmektedirler.

Yukarıda kısaca sözü edilen ölçüler içinde olmamakla birlikte İsrail'in işkence tekniklerini geliştirmek ve bunları yaygınlaştırmak yolunda harcadığı çabalar da gözardı edilmemelidir. Konumuz bakımından İsrail'in başka yönlerden benzetilebilecek ülkeler arasında özel bir konumu vardır.

Sosyalist ülkelerde, özellikle de Sovyetler Birliği'nde daha çok geçmişte tanık olunan işkence ve insanı aşağılayıcı kötü davranışların diğer ülkelerdeki işkence rejimlerinin işlerini kolaylaştırmış olduğu da

bir gerçektir.

Perestroyka-Glasnost hareketinin günümüzde, araştırmacılarca daha önceden bilinen, konumuzla ilgili gerçekleri resmen gözler önüne sermesi olumlu bir gelişme olmakla beraber işkence ve diğer kötü uygulamaların bu ülkede henüz tümüyle ortadan kaldırılmadığı da bir gerçektir.

Sovyetler Birliği'nde, özellikle de otuzlu yıllarda, rejim karşıtlarına daha çok bir delil elde etmek üzere çeşitli işkenceler uygulandığı şimdi resmen açıklanmaktadır. Bu ülkede altmışlı ve yetmişli yıllarda rejim karşıtlarının, bu rejime karşı çıktıkları için, akıl ya da ruh hastası sayılarak ve kendi istemleri dışında zorla psikiyatrik tedaviye tabi tutulmaları yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Günümüzde de geçmişe bakarak seyrek olmakla beraber yukarıda sözü edilen uygulamaların varlığını sürdürdüğü, uluslararası insan hakları kuruluşlarının verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır.

Son yıllarda Glasnost hareketinin bu konunun üstüne gitmesi ve Moskova'da bağımsız ruh hastalıkları uzmanlarından oluşan bir kuruluşun oluşturulması, sözü edilen "Zorla psikiyatrik tedavi" uygulamalarının son bulabileceği umudunu vermektedir. Bu yolda bir gelişme, gerçekleştiği taktirde uluslararası düzeyde etkilerini göstermekte sanırız gecikmeyecektir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nde işkence uygulamalarının varlığı bilinmektedir. Öte yandan bu ülke yönetiminin Kamboçya'da Pol-Pot Rejimi'ni her anlamda desteklemiş olması da işkence ve diğer insanlık dışı uygulama ve muamelelerin uluslararası niteliğine acı bir örnek oluşturmaktadır.

Özetle söyleyecek olursak işkence uygulamaları, günümüzde ve giderek artan ölçüde uluslararası bir nitelik kazanmaktadır. Dolayısı ile işkenceye karşı mücadele de bir ya da birkaç ülkeyle sınırlı tutulamayan, uluslararası ölçekte, yeryüzü çapında bir mücadeleyi gerektirmektedir.

1.2 İşkence Kavramının Tanımı / Bir Kavram Olarak İşkence

Onur kırıcı, aşağılayıcı, kötü muameleler, eziyet, işkence vb. sözcükler günlük yaşamda sıklıkla kullanılmaktadır. Günlük kullanım

içinde bu sözcüklere çok çeşitli durum, olgu, süreç, sonuç, ruh hali vb. açıklanması işlevi yüklenmektedir. Bunun yanısıra mesela: İstanbul'un otobüsleri, tren ve vapurlarıyla işe, okula gitmek eziyet midir? Ya polislerin yığınlar halinde atlı, yaya, coplu, sopalı o veya bu ülkede yürüyüşçüleri döverek dağıtmasına ya da Amsterdam'ın orta yerinde iki kraliyet polisinin alkole bağımlı yaşlı adamı zorla, yerde sürükleyerek polis arabasına götürmesine ne demeli? Savaşlarda kentlere atılan bombalar, zehirli gaz, ırza geçme, işkence, eziyet değil midir? gibi yüzlerce soru ortaya atılmaktadır. Kötü muamele, aşağılama, eziyet, işkence gibi sözcüklerin içerikleri arasında ne gibi farklar bulunduğu konusunda çok yönlü tartışmalar yapılmaktadır.

Bu sorulara bilimsel, ahlaksal, hukuksal, sanatsal açılardan, felsefi konumlardan çok çeşitli yanıtlar gelmektedir. Yanıtların bu zorunlu çeşitliliği işkence uygulatan rejimler tarafından demogoji malzemesi olarak kullanılmaktadır. İşkence olgusunun bir kavram olarak, kavram düzeyinde ortak bir tanımının yapılmasının, özellikle toplumsal pratiğe yansıları bakımından önemi vardır. Bu yüzden, işkence olgusunu tüm yanlarıyla açıklamış olmak iddiası taşımamakla birlikte BM'nin 9 Aralık 1975 tarihinde oy birliği ile kabul ettiği işkenceye karşı açıklamasının birinci maddesindeki tarifin uluslararası düzeyde işkence anlayışı ve ilgili hukuk bakımından büyük önemi vardır.

Bu açıklama çerçevesinde işkence, "Bir kimseye, kendisi ya da bir başkası ile ilgili olarak ifade vermesi veya itirafta bulunması için, kendisinin veya bir başkasının işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, o kimseye ya da bir başkasına gözdağı vermek veya onları zorlamak amacıyla veyahutta ayırımcılığa dayanan herhangi bir başka nedenle, bir resmi görevli yada resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından veya bunların kışkırtması, oluru veya izni ile, bilerek maddi yada manevi ağır acı vermek yada eziyette bulunmaktır."

Yine aynı açıklamada tutuklulara uygulanacak muamelenin asgari ilkelerinin yada diğer yasal önlemlerin uygulanması sırasında, bu uygulamanın sonucu yada yan ürünü olarak ortaya çıkabilecek maddi-manevi ağrı ve acı ise, işkence tanımı içine sokulmamıştır.

Aynı açıklamanın ikinci maddesi, işkence ile diğer kötü ve aşağılayıcı muameleler arasındaki ilintiyi göstermesi bakımından önem kazanmaktadır. Açıklamanın ikinci maddesi şöyle demektedir.

"Her türlü işkence ya da diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele insanlık onurunun ihlalidir ve bu bağlamda BM Temel Yasası'nın reddi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile ilan olunan temel hak ve özgürlüklerin ihlali olarak mahkum edilmelidir." İşkence kasıtlı olarak yapılan korkunç, insanlık dışı yada aşağılayıcı muamelenin ve ceza uygulamasının keskin bir biçimidir.

BM'in sözü edilen bu tanımlaması, uluslararası ve ulusal düzeyde işkence anlayışı konusunda kavram birliği oluşturulması yolunda önemli bir adım oluşturmuştur.

Bu tanımlamanın başlıca ögelerini;

a) İnsan vücuduna hangi nedenle olursa olsun kasıtlı ve bilinçli olarak ağrı ve acı vermek,

b) Devlet erkinin sözü edilen uygulamalarda oynadığı doğrudan yada dolaylı rol, oluşturmaktadır.

Önemli bir noktayı da BM'in bu açıklamasında manevi acının ilk kez işkence olarak kabul edilmiş ve devlet işkencesini önlemeye yönelik uluslararası kodekse alınmış olması oluşturmaktadır.

Bunun yanısıra BM Genel Kurulu 8 Aralık 1977 tarihinde tüm üye ülkeleri BM'in "İşkenceye Karşı Açıklaması"na verdikleri desteği vurgulamaya ve işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ya da cezalara karşı tek taraflı açıklamalar yapmaya çağırmıştır. BM böylelikle işkence kavramının tüm taraflarca kabul görecek bir içerikle doldurulması çabalarına hız kazandırmak istemiştir. Tüm bu benzeri çabalara rağmen, işkencenin tüm taraflarca itirazsız kabul gören bir tanımı günümüze kadar yapılamamıştır. Bu durum birçok ülkede baskıcı, işkenceci rejimlere, kendilerini görünüşte ve biçimsel hukuk açısından savunma olanağı vermektedir. Bu bakımdan işkencenin tanımı konusunda var olan anlayış ve yorum kapsamının genişletilerek olabildiğince somutlandırılması yolunda çabalara gerek vardır ve bu çalışma herkesin katkısına açıktır.

1.3 Bir Kurum Olarak İşkence/Kurumlaştırılmış İşkencenin İşlevi/İşkencede Devlet Sorumluluğu

İşkence yaygın kanaatların tersine, işkence yapanların sadist yada kötü insan oluşlarından kaynaklanan bir olgu değildir. İşkence, tarihte pek çok örnekte görüldüğü gibi özgürlükleri yok etmek isteyen politik

rejimlerin karşıtlarına uyguladığı başlıca baskı araçlarından birisidir. Bu açıdan bakıldığında işkence bir başlangıç değil bir sonuçtur. İşkenceyi uygulayan işkenceci, işkence sürecinin son halkası olarak ortaya çıkmaktadır. Gücünü ve sorumluluğunu devletten almaktadır. İşkence üzerine araştırma yapan bir bilim adamı bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: İşkencecinin, işkence kurbanının vücuduna yerleştirdiği elektrodlarda yada işkence kurbanına yapuğı iğnede önce devlet erki, devlet sorumluluğu vardır. İşkencenin bir kurum karakteri taşımasının temelinde önce bu gerçek yatmaktadır.

Bir kurum olarak, devlet baskı aygıtının bir bölümü olarak, işkencenin, somut koşullara bağlı somut amaçları vardır. Bununla birlikte hemen her işkence uygulamasında ortak olan yanlar vardır. En genel anlamda işkence, başlıca üç ana hedefe yöneliktir. En başta işkenceye uğratılandan bilgi almak gelmektedir. Kişinin içinde yaşadığı toplumsal ve doğal ortamdan koparılarak yalıtılmasının, maddi ve manevi baskı altına alınmasının, ona ağrı ve acılar çektirilmesinin tek tek kişilere yönelik asıl amaçlarından birisi budur. İşkence kurbanının kişiliği işkence uygulamalarının yöneldiği diğer bir hedeftir. Rejim; karşıtlarının maddi ve manevi direncini kırarak onları bir daha rejime karşı aktif muhalefet yapmayacak duruma sokmak istemektedir. Genel hedeflerin bir diğeri ise başta işkenceye uğratılanların toplum içindeki yandaşları olmak üzere tüm topluma göz dağı vermektir.

İşkence uygulamalarının yukarıda dile getirilen bu en genel amaçlarının gerçekleşebilmesinden sorumlu olan ve işkenceyi bizzat uygulayan devlet görevlileri ile bunların yardımcılarına işkenceci denmektedir. İşkence uygulamaları yoluyla yukarıda sayılan genel amaçlara varılmak istenirken daha başka somut amaçlar da hesaba katılmaktadır. Bu çoğu kez işkence kurbanından bir "İtiraf" almak, daha önceden hazırlanmış "Senaryo-İtiraf"ın altına imza koydurmak olmaktadır. İşkence kurbanına birlikte çalıştığı arkadaşlarını, yakınlarını vb. suçlatmak, bu yolla onları da tutuklayarak aynı mekanizma içinde ezmeye çalışmak, işkence kurbanına inançlarından vazgeçtiğini söyletmek işkence uygulamalarının en sık görülen somut hedefleri arasındadır.

Bir kurum olarak işkence demokratik olmayan rejimlerin ulusal güvenlik stratejilerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte ve dai-

ma somut amaçlara yönelmektedir. Özgürlükleri yok etmeye çalışan rejimler, eğer kendilerini bir gerilla savaşı tehdidi altında hissederlerse, gerillalara karşı işkence uygulanmasını ve bu yolla onlardan değerli bilgiler edinilmesini meşru saymaktadırlar. Böyle rejimlerin iç ve dış düşmana karşı güvenlik anlayışlarının kapsamını genişletmeleri, o ülkedeki rejim karşıtları için gerçek bir tehlike, işkence tehlikesi anlamına gelmektedir. Bu; özellikle hukuk tanımaz rejimler için daima tehdit oluşturan belli toplum çevreleri, toplumsal gruplar ve bazı meslek grupları için geçerlidir. Dünya ölçeğinde tecrübe, sendikacıların, öğrencilerin, özellikle yüksek okul öğrencilerinin, hukuk adamlarının işkencenin başlıca hedefi haline getirdiklerini göstermektedir.

İşkence uygulatan rejimlerin hemen istisnasız baş vurdukları sıkıyönetim yada olağanüstü hal uygulamaları, işkence uygulamalarının genel çerçevesini ve temelini oluşturmaktadır. Mevcut sivil yasaların geçersiz hale getirildiği bir ortamda, güvenlik güçleri yargı yoluna gitmeden istedikleri kişileri tutuklayabilmekte, istedikleri yere götürebilmekte ve istedikleri zaman askeri yargı önüne çıkarmaktadırlar. Sözü edilen uygulamalar özellikle, askeri diktatörlüklerin yürütme, yasama yetkilerini kaba kuvvete başvurarak kendilerinde topladıkları ve yargı sürecini istedikleri gibi yönlendirebildikleri bir toplumsal-politik ortamda iyice hız kazanmaktadır.

Bir kurum olarak işkencenin belli başlı hedeflerinden birisi de işkenceci rejimin kendisine potansiyel karşıt olarak gördüğü toplum kesimleridir. Bu toplum kesimlerinin rejimin insanlık dışı uygulamaları karşısında, zaman içinde harekete geçmesi olasılığı, bunların baştan yılgınlığa uğratılması gerekliliğini doğurmaktadır. Dolayısı ile rejime karşı koyması muhtemel toplum kesimlerinin varsa örgütleri dağıtılmakta, örgüt yöneticileri ve temsil gücü olan yada olabilecek kişileri işkenceye uğratılmaktadırlar. Rejimin bu uygulamalarının başlıca amacı, sözü edilen toplum kesimlerine göz dağı vermektir.

Kırsal kesimlerde yaşayanların, işkenceler, kayıplara karıştırmalar ve politik cinayetler yoluyla sindirilmeye çalışılmaları oldukça yaygın bir yöntemdir. Kırsal kesimde yaşayan halkın terörize edilerek sindirilmeye çalışılmasının ardında, bu kesimlerin gerillaların potansiyel destekçileri olabilecekleri görüşü yatmaktadır. Kırsal kesimlerde uygulanan işkenceler, genellikle köy ahalisinin gözleri önünde yapılmaktadır. İşkence görenlerin yakınları işkence uygulamalarını seyretmeye

zorlanmakta ve bunların işkenceye uğratılan yakınlarına her türlü yardım girişimi yasaklanmakta, engellenmektedir. Bu genişletilmiş işkence uygulamalarının sonuçları daha sonra, mesela elleri koparılmış veya gözleri oyulmuş, bir kişinin yada kişilerin cesetlerinin bulunduğu yolunda haber haline getirilerek şehir gazetelerinde yayınlanmaktadır. Bu yolla da kent nüfusuna dolaylı olarak göz dağı verilmektedir.

Bir kurum olarak işkencenin, özgürlüklerin ortadan kaldırıldığı bir ülkedeki etkilerinin sadece yukarıda sayılanlarla sınırlı olmadığı açıktır. Kurumsal işkence yığınlara yöneliktir. İşkencenin yığınsal uygulanması onun kurumlaştırılmasını zorunlu kılan bir başka nedendir. İşkencenin kurumlaştırılması politik yapının önemli ölçülerde değişikliklere uğratılmasını ve mevcut hali ile demokrasinin ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. İşkence, demokrasinin yok edildiği bir ortamda yargı, ceza vb. diğer önemli toplumsal işlevlerin de çıkış noktası haline getirilmektedir. Bu noktada işkencenin kurumlaştırılmasının bir temel nedenini daha görmekteyiz. Ayrıca bir kurum olarak işkence devlet baskı sistemi içinde özel bir konum almakta ve göreceli bir özerklik kazanmaktadır.

Temel özgürlüklerin tamamen ortadan kaldırılmış olduğu bir ortamda bile uluslararası durum göz önüne alındığında yargısız hüküm uzun süreler içinde baskıcı rejimlerin gücünü aşmaktadır. Bu yüzden baskıcı rejimler olağandışı yargı yoluna başvurmaktadırlar. Böylesi göstermelik yargılar ise özünde işkence uygulamalarında temellenmekte ve yaygın işkence uygulamalarına paravanlık etmektedir. Yargının konusunu oluşturan suçlama, işkence altında alınan ifadeye dayanmaktadır. İşkence sonucu ortaya çıkan bu belge (İddianame) işkence kurbanlarına karşı hukuki deliller olarak kullanılabilmektedir. Olağandışı yargının konusunu oluşturan bu işkence belgelerine dayanılarak idam kararları da içinde olmak üzere ağır ceza kararları verilmektedir. Bu kararlar parlamentoların yerini alan askersel yada sivil-asker karışımı yasama organlarınca onaylanarak infaz edilmektedirler. Görüldüğü gibi bu anlamda işkence demokrasinin yok edildiği bir ortamda en önemli toplumsal süreçlerin çıkış noktasını, itici gücünü oluşturmaktadır. Bu devlet, işkenceci devlet yapısına bürünmekte, faaliyetinin temelini işkence oluşturmaktadır.

Yine bir kurum olarak işkence kişi veya toplumsal tabaka ve

grupların en temel haklarını kullanmak yolunda girişimde bulunmalarının yolunu kesmeye çalışmaktadır.

Kurumlaştırılmış işkence, aynı zamanda bir cezalandırma yöntemi olarak da yaygın uygulanmaktadır. Baskıcı rejimlerin ortak yanlarından biri de bu rejimlerin geniş halk kesimlerini rehin alıp bunları zindanlara, toplama kamplarına tıkmalarıdır. Uzun yıllar sürebilen böylesi uygulamalar boyunca, özgürlük düşmanı rejimler, karşıtlarını etkisizleştirmek için en etkili araç olarak işkence uygulamalarını görmektedirler. Ceza ve tutuk evlerinde, toplama kamplarında uygulanan işkenceler, yargılama dönemi öncesinde başlamakta ve genellikle antidemokratik rejimler devrilinceye kadar sürmektedir.

İşkencenin kurumlaştırılmasının bir diğer nedeni ise yığınsal işkencenin ancak bir emir-itaat etkileşimi içinde yapılabilmesidir.

1.4 İşkenceci Kime Denir? Baskı Rejiminin Uygulamaları İçinde İşlevi Nedir?

İşkencecinin hangi toplumsal ortamda yetiştirilebileceği, insan kişiliğinde ortaya çıkarılabilen bu ileri derecede çarpıtılmanın nasıl bir süreç olduğu ve tek tek işkencecilerin kişilik yapıları üzerine özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında araştırmalar yapılmış ve bazı bilimsel sonuçlara varılabilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar daha sonra, Yunanistan'da Faşist Albaylar Cuntası (1967-1974) dönemi uygulamalarının incelenmesi ile ayrıntılı bir hale getirilebilmiştir. Faşist Albaylar Cuntası döneminde Yunanistan'da işkenceci yetiştirmek için kullanılan yöntemler o zamana kadar sözü edilen alanda elde edilmiş tüm deneyimlerin genelleştirilmesi sonucu geliştirilmiştir. Bununla birlikte henüz açıklığa kavuşturulamamış noktalar çoktur ve bir çok soruya verilen yanıtlar hipotez niteliğindedir. Bunun çeşitli nedenleri vardır ve bunların başında işkencecilerin çok büyük bir çoğunluğunun gizli kalması, yani sonradan mahkeme önüne çıkarılmamaları gelmektedir. Buna rağmen şimdiye kadar elde edilebilen bilgiler, sözünü ettiğimiz bu çok karmaşık süreçlere yer yer aydınlık getirmektedir. Şimdi en genelinde olmak üzere bu hipotezlere göz atalım.

Birinci hipoteze yanıt kişilik psikolojisi açısından verilmektedir. Bu görüşe göre işkenceci yaptığı işten zevk almaktadır. Başkalarına acı çektirmekten, eziyet etmekten zevk alan bir karakter yapısına (Sadist)

sahiptir. Bu hipotez kaynağını daha çok işkencecinin eyleminden almaktadır. İşkencecinin eylemine bakarak bir yargıya varmak istersek, işkence yapanların tümünün sadist olduğu sonucuna kolaylıkla varabiliriz. Ama işkencenin yapıldığı, içinde işkencecinin işlevi olan bir toplumsal - politik ortam göz önünde tutulursa, sadizm hipotezi, bu hipotezin tümüyle bir yana bırakılmamakla birlikte, genel geçerli bir anlayış olamayacağı görülmektedir. Kaba kuvvete, keyfiliğe dayalı, insan haklarını hiçe sayan rejimlerde işkence kurumlaştırılmıştır ve bu kurumda çalışacak insanlara ihtiyaç vardır. İşe alınacaklar arasında ruhbilimsel bir seçim yapılmakta ve saldırganlığa yatkın kişilere öncelik tanınmaktadır. Bu tip işkencecilere **sado-işkenceci** denmektedir.

Bir başka tip işkenceci emirlere körü körüne itaat etme eğilimi taşıyan kişilik yapısına sahip insanlar arasından çıkmaktadır. Bunlara **itaatkar - işkenceci** denmektedir. Bu tip işkenceciler amirlerinin emirlerini, bu emirlerin insanlık değerlerine uygunluğunu aramadan, refleksi andıran eylemlerle yerine getirmektedir. İşkence uygulama yapısı (Hiyerarşi) içinde kendisine ulaşan uyaranları (Emir) bu uyarıma uygun otomatik eylemlerle yanıtlamaktadır. Bu tip işkenceci, işkence yaparken kendisini amirleri ile bütünleştirmektedir. İşkence sonrasında ise, sadist işkenceciden farklı olarak, kurbanını düşünmekte ve bazı durumlarda kendisini kurbanı ile özdeşleştirmektedir ve vicdan azabı çekmektedir. Bu yüzden işkencecilerin çoğu vicdan azablarını azaltmak için içkiye, uyuşturucu maddelere başvurmaktadırlar. Bu tip işkenceciler arasında, iç dünyalarındaki çelişkilerin keskinleşmesiyle koşutlu olarak, ruh ve akıl hastalıkları belirtileri gösterenlerin sayısı az değildir.

İşkencecinin kişiliğini açıklamada bir başka yanıt da Alfred Adler'in öğretisinden gelmektedir. Bu öğretiye göre saldırganlık, aşağılık duygu ve komplekslerinin sınırlı bir zaman için de olsa giderilmesi denemesidir. Bu temelde saldırganlık eğilimleri ve ihtiyacı zaman içinde kişinin karakter özelliği haline gelebilmektedir. Kişilik yapısında böyle bir gelişme yeni, antisosyal denen bir kişilik yapısının oluşmasına yol açabilir. Nazi döneminde, toplama kamplarındaki işkenceciler bu açıklamaya örnek oluşturmaktadırlar. Başkaları üzerinde, bir süre için bile olsa, üstünlük kurduğunu düşünmek bu insanların aşağılık duygularının azalmasına geçici olarak kaybolmasına, yerine bir güçlülük duygusunun geçmesine olanak verebilmektedir. Bu duygu

işkence boyunca daha da güçlenmektedir. Dolayısı ile işkenceci işkenceyi artan bir hazla yapmaktadır.

İnsanın insana işkence yapmasını açıklamaya çalışan bir başka yaklaşım frustrasyon - agresyon teorisidir. (Dollard, Dobb ve arkadaşları). Bu teoriye göre sürekli başarısızlık saldırganlaştırmaktadır. Bu saldırganlığın ille de başarısızlığın kaynağına, nedenlerine yönelik olması şart değildir. Saldırganlığın yönü değiştirilebilir. Bu işkencecinin ruhsal durumunun açıklanmasında önemlidir. Sindirilmişliğin, yıldırılmışlığın yada yılgınlığın asıl nedeni ordu, polis, hapishane sistemi hiyerarşisi içinde alt düzeydeki konum ve işkence işlerinde görevlendirilmesi düşünülenlere uygulanan çok sert ve ağır talimdir. Bu nesnel ortamda oluşan duygular öfke, hiddet, korku ve nefrettir. Bu duyguların üstler karşısında ifade bulması çeşitli nedenlerden zordur. Bu yüzden sindirilmişlik reaksiyonu, sindirene karşı değil işkence kurbanına karşı yönlendirilebilir, bu eylemde ifadesini bulabilir.

İşkencecileri etkileyen toplumsal, psikolojik ve politik koşulların neler olabileceğine değin değerli araştırmalar daha da karmaşıktır. Bu alanda şimdiye kadar elde edilebilmiş bilgileri başta ABD'li Stanley Milgram'a borçluyuz. Milgram yaptığı deneylerle (İtaat deneyleri) işkencecinin toplumsal ilişkileri alanına belli ölçülerde aydınlık getirebilmiştir. Milgram bir insanın emir alarak başka bir insana acı çektirmesi, işkence yapması olgusunu sosyalpsikolojik deneyler aracılığıyla aydınlatmak istemiştir. Bu deneylerin ayrıntısına girmeden sonuçlarına baktığımızda karşımıza beklemediğimiz bir tablo çıkmaktadır. Deneyler, emir alarak başkalarına acı çektirebilecek, işkence uygulayabilecek insanların, sanıldığı gibi küçük sadist bir azınlık olmadığını göstermişlerdir. Bu ruhsal tavrın büyük ölçüde toplumsal ilişkilere, somut olarak otoriteyi temsil eden kişi ile ilişkilere bağlı olduğu anlaşılmıştır. Hiyerarşi içinde yer alan insanlar için kendi ahlak ölçülerine uymayan emirleri yerine getirmek olasılığı daha büyüktür. İşkence kurbanının doğrudan algılanmadığı (Başka odada olması halinde vb.) teknik araçlar aracılığıyla acı uyandırılan bir ortamda, itaat oranı özellikle büyük olmaktadır. Acı çektirme, işkence eyleminde itaat, işbölümü koşullarında daha kolay sağlanmaktadır. Tersine emiri veren amirin işkence odasında bulunmayışı, işkence kurbanının doğrudan algılanması acı çektirmek emrini yerine getirme istemini azaltmaktadır.

Milgram deneylerinin sonuçlarının, gerçekte olanlarla yani işkence sürecine ne ölçüde uygulanabileceği tartışmalıdır. Elbette laboratuardaki durum ile işkence uygulanması aynı şeyler değildir. Bununla birlikte önemli ortak yanlar olduğu da saptanabilmiştir. En önemli ortak yan her iki durumda da hiyerarşik bir yapının olmasıdır. Başka sözlerle emri veren ve emri yerine getiren vardır. Gerçekten de emir almadan işkence uygulayabilen işkencecilerin sayısının yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir. Milgram deneyleri işkencecinin, sık sık ileri sürüldüğü gibi ruhsal bakımdan hasta bir kişi olmasına gerek olmadığı, ortalama bir insanın belirli koşullar altında otoritenin emirlerini bu emirlerin ahlaka uygun olup olmadığına bakmadan uygulayabileceğini, dolayısı ile işkence yapabileceğini göstermiştir.

Milgram deneyleri 1970 yazında F.Almanya'da tekrarlanmış ve ABD'ndekine benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Milgram deneylerinde (Otorite - İtaat) karşılıklı ilişkisi incelenmiştir. Ama bu yapılırken itaat olgusunun toplumsal, ruhsal vb. temellerine inilmemiştir. İtaat olgusunun bu yanıyla politik psikoloji bilimi ilgilenmektedir. Bu bilim dalı işkencecinin hangi politik sistem koşullarında biçimlenebildiği sorusuna yanıt aramaktadır. Politik sistemlerin hangi özellikleri tek tek kişilerde itaate hazır kişilik yapıları oluşmasına yol açmaktadır? İtaat gösteren kişinin politik düşünce ve eğilimlerinin itaat olgusunda oynadığı rol nedir? vb. gibi sorulara yanıt aramaktadır.

Yukarıda sözü edilen teorik yaklaşımların yaşamla ilintilerinin daha iyi kavranabilmesinde aşağıdaki açıklamalar, anlatımlar aydınlatıcı olabilirler.

1967 - 1974 dönemi Yunanistan'ında işkenceci olarak yetiştirilmesi ön görülen gençler, askerlik çağına gelmiş yada askere alınmış olanlar arasından seçilmiştir. Seçim genellikle anti-komünist olarak bilinen ailelerin çocukları arasından yada anti-komünist örgütlerin üyesi ve sempatizanı olan gençler arasından yapılmıştır. Bu gençler özel bir eğitime tabi tutulmak üzere askeri polis teşkilatına alınmışlardır. Uzun bir eğitim devresi içinde, daha sonra işkenceci olarak yetiştirilmesi düşünülenler özenle ayrılmışlardır. İşkenceci olarak yetiştirilmek üzere seçilenlere, kendilerinin işkenceci olarak yetiştirileceği önceden söylenmemiştir. Daha çok kırsal kesimlerden ve kentlerin kenar mahallelerinden gelen bu gençlere astsubay rütbesi verilmiş,

bazı ayrıcalıklar tanınmış, bazılarına özel araba bile verilmiştir. Bu gençler merkezlerden uzak kasabalarda hizmet etmek yerine büyük kentlere yerleştirilmiş ve oldukça iyi yaşamaları sağlanmıştır. Böylelikle özel eğitime ayrılanlar, ülkenin savunmasında özel görev almak suretiyle, refah içinde yaşayabileceklerine inandırılmışlardır. Faşist Albaylar Cuntası düşürüldükten sonra, işkencecilerden bazılarının mahkemeler önünde verdikleri ifadelerden işkenceci yetiştirme birliklerinde yapılan özel eğitim ayrıntıları ile öğrenilebilmiştir.

İşkenceci olarak yetiştirilecek kişilerin eğitimi; özü bakımından, üstlerine körü körüne itaatlerini sağlamaya, dolayısı ile kişiliklerinin silinmesine yöneliktir. Özel birlik içindeki gençler bu amaçla önce birbirlerini tokatlamakla işe başlatılmışlardır. Gün boyunca kendilerine eğitim veren subayların büyük boy portreleri önünde diz çökerek, subaylarının resimleri karşısında onlara daima sadık kalacakları, subaylarının her emrini eksiksiz yerine getirecekleri yeminini tekrarlayıp durmak zorunda bırakılmışlardır. Bir süre sonra, eğitimde başlarında bulunan subay onlara, şapkalarının çevresindeki bantları yemelerini emrettiğinde, bu emre uymakta duraksamamışlardır. İşkenceci olarak yetiştirilecek genç insanlar utanma duygularını da yitirmek zorundaydılar. Her birine tek tek ve arkadaşlarının gözleri önünde, cinsi münasebet yaparmış gibi hareketler yaptırılarak utanma duygularının törpülenmesine çalışılmıştır vb...

İşkenceci yetiştirilmesi eğitimi içinde ideolojik eğitimin de ağırlıklı bir yeri vardır. İşkenceci adayları, rejimin karşıtları ile kendilerinden başka türlü düşünenlere karşı iyice şartlandırılmakta ve onlara düşman edilmektedirler. Eğitim sonunda işkenceci adayları artık, subayları gibi olmayan, subayları gibi düşünmeyen ve davranmayan herkese karşı düşman hale getirilmişlerdir.

Kısaca yukarıya aktardığımız genel hatlar içinde yetiştirilen işkenceci adayları önce, gözaltına alınmış rejim karşıtlarının gözaltında tutulması işlerinde çalıştırılmışlardır. Bu evrede başarılı olanlar daha sonra şüphelilerin takip edilmesi ve gözaltına alınması işlerinde görevlendirilmişlerdir. İşkenceci yetiştirmenin son aşamasında bizzat işkence yapmak vardır. İşkenceci adayına genellikle kendisinin gözaltına aldığı kişiye yada kişilere işkence yapması emri verilmiştir. Bu son evre işkenceci yetiştirmenin en kritik evresidir. Bu evrede durak-

sayanlar, işkence yapmayanlar ve yapılan işkencelere katılmayanlar tehdit edilmekte, alaya alınmakta, ayrıcalıklarından mahrum edilmekte ve gerektiğinde bunlara işkence uygulanmaktadır.

Eski işkencecilerin itiraflarının gösterdiği gibi, işkenceciler işkenceyi genellikle amirlerinin yanında ve amirlerinin emirleri doğrultusunda yapabilmektedirler. İşkence emrini verenler kendilerine çeşitli meslek ünvanları ve rütbeler yakıştırmaktadırlar ve sıklıkla da "Doktor" olarak adlandırmaktadırlar. İşkence emrini verenler de daha yüksek bir memurun emri altında çalışmaktadır. Bu daha yüksek memur genellikle polis şefi, cezaevi müdürü, gizli servis şefi yada sıkıyönetim makamlarında çalışan yetkili bir subay olmakta, bunlar da en üst düzeyde devlet otoritesine dayanmaktadırlar.

Bu açıklamaların doğruluğunu göstermesi bakımından, binbaşı Hacizisis ve işkenceci Lavros'un Albaylar Cuntası yıkıldıktan sonra mahkeme önünde verdikleri ifadeler son derece ilginçtir. Binbaşı Hacizisis ve işkenceci Lavros'un Albaylar Cuntası yıkıldıktan sonra mahkeme önünde verdikleri ifadeler son derece ilginçtir. Binbaşı Hacizisis, 1972-1973 yıllarında Atina'da askeri polisin başında bulunmuştur. Hacizisis mahkeme önünde şöyle söylemiştir: "Biz gerek hukuksal bakımdan gerekse emir-kumanda zinciri bakımından tamamen güvence altındaydık. Hiyerarşi doğrudan savunma bakanından başlar ve gizli istihbarat servisindeki komuta yetkisi olan subaya kadar dayanırdı. Amacımız o zamanki rejime karşı faaliyetleri açığa çıkartmaktı. Yaptıklarımız benim, Hacizisis'in yada daha önceki komutan Theofilloyannakos'un yada cezaevi müdürünün özel avı değildir. Bu bizim ordunun başındakilere karşı sorumluluğumuzdu."

Aynı mahkemede yargılanan Lavros işkenceciydi. Faşist Albaylar Cuntası'nın yıkılmasından sonra onun öyküsü "Komşunun Oğlu Gibi" adı altında filme alınmıştır. Lavros mahkemede şöyle konuşmuştur: "Yüksek mahkemenize ve Yunan Halkı'na söylemek isterim ki, ben komşunuzun oğlu gibi ya da bir arkadaşınız gibi sıradan bir insanım. Eğer ben yumruklar attıysam bu benim değil Spanos'un, Hacizisis'in eliyle atılmıştır."

Bu ve benzeri birçok açıklamalar, işkencecinin, toplumsal illetlerin en ağırlarından biri olan işkence olgusu içindeki yerini göstermesi bakımından anlamlıdır.

1.5 İşkenceye Uğratılan Ya da İşkencenin Konusu

İşkenceye uğratılan ya da işkence konusu olan insandır. Tüm hakları barbarlıkla elinden zorla alınmış somut insandır. Bir hukuk devletinin yerini hukuk tanımaz, kaba kuvvete dayalı güçlerin aldığı bir ortamda, erki elinde bulunduran —genellikle militarist generaller, subaylar— ülkenin iç ve dış düşmana karşı savunulması adına muhalefeti en kanlı ve insanlık dışı yöntemlerle susturmaya çalışmaktadırlar. İşte işkenceye uğratılan insanlar, başta böylesi rejimlerin aktif karşıtları olmak üzere, erki elinde bulunduranlardan başka türlü düşünen ve davranan tüm rejim karşıtlarıyla, bunların yakınlarıdır. Bu insanlar, genellikle halk içinde sevilen ve ülkelerinin esenliği için çalışan, çeşitli mesleklerden genç, yaşlı kadın ve erkeklerdir yada onların, küçük çocukları da içinde yakınlarıdır.

İşkence, sözü edilen rejimlerin, karşıtlarına sistemli ve yaygın olarak uyguladığı önemli bir yöntemdir ve işkenceciler için gündelik bir işlem halini almaktadır. İşkenceye uğratılanlar bakımından işkence yaşamlarında daha önce karşılaşmadıkları olağanüstü bir durumdur. İşkence bir kurum olmasına karşın işkenceye uğratılan bir bireydir. Bir kurum olarak işkence için söylenen şeyler, işkencenin konusunu oluşturan birey için geçerli olamaz. Başka bir deyişle, bireyin işkenceyi algılaması kesinlikle genelleştirilemez. Dolayısı ile işkence gören insan sayısı kadar işkence vardır.

İşkencenin konusunu oluşturan insan, bir birey olarak toplumsal çatışmanın odak noktasında, politik, ideolojik, ahlaki vb. mücadelenin en keskinleştiği alandadır. Hukuk tanımaz rejimlerin işkence uygulamaları bu bakımdan da anlam kazanmaktadır. İşkence rejimleri, toplumsal çatışmaların keskinleştiği ortamda insanlık dümanı özlerini açığa vurmaktan başka bir yol bulamamaktadırlar. Böylece bu rejimler en güçlü olduklarını sandıkları bir dönemde çaresizliklerini sergilemektedirler.

İşkenceye uğratılan insan için, hangi gerekçe ile yapılmış olursa olsun işkence, başta onun onuruna bir saldırıdır. Bu insan bir birey olarak, içinde yaşadığı toplumun belli başlı özelliklerinin kendisinde somutlandığı, toplumun parçalara ayrılamayacak en küçük birimi olarak, kendi kişiliğinde tüm toplumu temsil etmektedir. İnsan onuru somut kaynağını bu nesnel gerçekten almaktadır. Bu yüzden insan onuruna en

barbarca saldırı demek olan işkence, her defasında tüm topluma yöneltilmiş bir saldırıdır.

Özetle söyleyecek olursak, işkencenin konusu; işkenceye uğratılan insanın vücudu, zihni, ruhu, onuru, tüm toplumsal ilişkileri ve böylece toplum vicdanıdır.

1.6 İşkencenin Kurumlaştırılmasının ve Yaygın Olarak Uygulanmasının Önkoşulları

İşkencenin kurumlaştırılması, sistemli ve yaygın olarak uygulanabilmesi bir dizi toplumsal, politik, hukuki vb. değişikliklerin, toplum yaşamında köklü geri dönüşlerin gerçekleştirilmesi ile doğrudan bağlıdır. Herşeyden önce sözü geçen ülkede genellikle bir devirmeyle erke gelen askeri cuntalar öncesinde var olan politik, hukuksal sistemin, kurumlarıyla birlikte ortadan kaldırılmış olması gerekmektedir. Çoğu kez daha önceki hali ile devlet kurumları da ortadan kaldırılmaktadır. Anayasalar yürürlükten kaldırılmaktadır. Hatta demokratik anayasalar karışıklıkların kaynağı olarak gösterilmektedir. Yaratılan korku ortamında, savaş hali, sıkıyönetim, olağanüstü durum vb. ilan olunarak mevcut hukuk, kurumlarıyla birlikte işleyemez hale getirilmekte, giderek yok edilmektedir. Politik erk kaynakları giderek tek elde toplanmakta ve denetim üstü kalmaktadır. Böylelikle mesela, kişileri gözaltına almak için mahkeme kararları gibi, kısa sürede yargı karşısına çıkartmak gibi, hukuk tanımaz rejimler için engel oluşturan işlemler ortadan kaldırılmaktadır. Böylesi koşullar altında kişi güvencesi de kalmamışır ve kişiler en küçük şüphede tutuklanabilmektedirler.

İşkence genellikle gözaltına alınışın ilk saatleri ile ilk günlerinde en yoğun olarak uygulanmaktadır. En tehlikeli anlar incomunicado denen, gözaltına alınan kişinin dış dünya ile ilgisinin tamamen koparılmış olduğu anlardır. Bu koşullar altında "Güvenlik Güçleri" gözaltına aldıkları kişiler üzerinde tam bir hakimiyete sahiptirler. Bunun anlamı "Güvenlik Güçleri"nin bu ilk saatler ve günler içinde hemen her türlü denetimden uzak olarak çalışmak olanaklarına sahip olmalarıdır. Aile yakınları, avukat, doktor vb. kişiler ile gözaltında tutulan arasında ilişki kesinlikle yasaklanmaktadır. Gözaltına alınan rejim karşıtları genellikle bilinmeyen bölgelere götürülmektedirler. Bir

çok durumda ilgililer kayıp olan kişilerin gözaltına alındıklarını uzun süreler saklı tutmakta yada gözaltına aldıkları kişilerle ilgili gerçek olmayan bilgiler yaymaktadırlar. Bu tür davranışların ana amacı işkence uygulamalarını olabildiğince saklı tutmak ve işkencecilerin işlerini kolaylaştırmaktır. Habeas Corpus ilkesi hiçe sayılarak, gözaltı koşullarının, tutukluluk halinin denetim dışı tutulması, politik tutukluların uzun süreler askeri mahkemeler önünde yargılanmaları ve bu süreler içinde tarafsız hekimlerce muayenelerine izin verilmemesi vb. uygulamalar işkencecilere işkence izlerini ve diğer işkence delillerini avukatlardan, sivil hakimlerden, bağımsız doktorlardan ve diğer ilgili kişilerden saklama olanağı sağlamaya yöneliktir.

İşkence uygulamalarına olağanüstü mahkemelerin katkısı az değildir. Böyle mahkemeler uzun süren kahredici gözaltı ve tutukluluk koşullarında ve işkenceler altında alınan ifadeleri delil olarak değerlendirmektedirler. Yine böyle mahkemeler sanıkların uğratıldıkları işkenceleri yargılandıkları mahkeme önünde dile getirmelerini önlemeye çalışmaktadır. Öteyandan bu mahkemeler, zaman zaman uluslararası kuruluşların, sözü geçen ülkede yapmak istedikleri incelemelerin gereksizliğine kanıt gösterilmekte ve yargı bağımsızlığından söz edilmektedir.

Öteyandan yaygın sistemli işkence uygulamalarının yoğun demagojiye dayalı bir propaganda eşliğinde gerçekleştirilmekte olduğunu görmekteyiz.

Bu noktada "İç ve dış düşman" temel görüşüne dayalı "Devlet güvenlik stratejisi"nin, her türlü muhalefeti "Devlete karşı suçlar" kapsamı içinde görmesi toplumsal kutuplaşmalara yol açmaktadır. Bu da çıkarları, dünya görüşleri, politik inançları vb. farklı toplumsal grupların birbirlerine karşı düşmanlaşmasını getirmektedir.

Ulusal düzeyde radyo, TV, basın vb. aracılığıyla yürütülen bu propagandalara en önemli uluslararası destek olarak antikomünizmi görmekteyiz. Öyleki antikomünizm, bazı hallerde de antiemperyalizm, o ülkelerde ulusal cinnet düzeyine yükseltilebilmekte, yüzbinlerce insanın yaşamlarını yitirmesine bile sebep olabilmektedir.

Özetle söyleyecek olursak, yaygın, sistemli ve kurumlaştırılmış işkencenin uygulanmasının toplumsal ön koşulları vardır. Bu ön koşullar gerçekleştirilmeden sistemli işkence uygulamasına geçilemediğini şimdiye kadarki tecrübeler göstermektedir.

Dolayısı ile burada bir kere daha yaygın, kurumlaştırılmış, sistemli işkence uygulamalarından en başta o ülkelerin hükümetlerinin sorumlu tutulmalarının en önemli nedenlerine de değinmiş olduk.

1.7. Uluslararası Düzeyde Uygulandığı Bilinen Belli Başlı İşkence Yöntemleri

İşkence sözcüğü insanlarda genellikle şiddetli ağrı ve acıyı çağrıştırmaktadır. İnsanlar işkenceden söz edildiğinde elektroşok, falaka, boğma deneyi askı vb. gibi insan vücudunda şiddetli ağrı, ruhunda panik duyguları yaratan yöntemleri düşünmektedirler. Oysa günümüzde, özellikle 70'li yılların başlarından bu yana, işkence tekniklerinde önemli değişiklikler olmuştur ve ruhsal işkence giderek iyice ön plana çıkmıştır. Elbette bu, fiziksel işkence yöntemlerinin bir yana bırakıldığı anlamına gelmez. Fiziksel yada bedensel işkencenin de amacı işkence kurbanının ruhunda önemli değişiklikler yaratmak, Dr. Inge Genefke'nin önsözün-de ifade ettiği gibi "Bedeni öldürmeden ruhu öldürmektir."

Ruhsal işkencenin, ruhsal ağırlıklı işkence yada temiz işkencenin, en başta işkenceye karşı uluslararası planda yürütülen kampanyalara yanıt olmakla birlikte ön plana çıkışının ekonomik, hukuksal, örgütsel vb. nedenleri de vardır.

İşkence yöntemleri zaman içinde sürekli değişikliklere uğradığı gibi ülkeden ülkeye ve uygulanan kişilerin özelliklerine göre de farklar göstermektedir. Böyle olmakla birlikte işkence olgusunu incelerken bedensel ruhsal olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkündür ve pratik sonuçları bakımından yararlıdır. Bedensel ve ruhsal işkenceyi ayrı ayrı ele almak yukarıda da değinildiği gibi pratik gereklerden doğmaktadır. Yoksa her bedensel işkence aynı zamanda işkenceye uğratılan insanın ruhunda önemli ve bazı durumlarda sonradan giderilmesi olanaksız izler bırakmaktadır... Ruhsal işkencelerin insan vücudunda çeşitli organ bozukluklarına yol açtığı da eskiden beri bilinmektedir.

Kaba dayak, falaka, daracık kafeslere hapsetme, sıcak fırınlara kapatma, soğuk uygulamaları, su altında boğma deneyi(Submarino), çeşitli biçimlerde askıya alma, elektrik şoku, cinsel organların ezilmesi, ırza geçme, tırnak sökme, meme başlarının koparılması, vücudun

çeşitli yerlerine çivi çakma, vücudun çeşitli yerlerinde sigara söndürme, aç, susuz bırakma, temizlik maddeleri yada pislik yedirme gibi yöntemler en yaygın olarak uygulanan işkence yöntemleri arasındadır. Bunların yanısıra ülkelerin özelliklerine uygun, birbirinden farklı işkence yöntemlerinin olduğu da bilinmektedir.

Ruhsal işkence, yada temiz işkence yöntemleri ise çok daha çeşitlidir ve bunların bedensel işkence yöntemlerinden daha etkili oldukları bilinmektedir. Ruhsal işkencenin öncüleri şöyle söylüyorlar : Eğer elde edilmesi istenen bilgiler insan zihnine doğrudan etki yapmak yoluyla elde edilebiliyorsa işkencenin diğer yöntemlerine başvurmak neden gerekli olsun?

Ruhsal işkence konusunda etraflı araştırmalar yapmış olan iki Fransız bilim adamı Lauret ve Lasierra, "Temiz İşkence" adlı kitaplarında ruhsal işkenceye yönelişin başka etkenlerinin de olduğunu ve bunların başında ekonomik etmenlerin geldiğine işaret etmektedirler. Başta gelen sebeblerden bir diğeri de işkencecilerin işlerinin kolaylaşması, daha doğru bir deyişle incelmesidir.

Ruhsal işkence yöntemleri klasik ve modern işkence yöntemleri olmak üzere ayrılmaktadır.

KLASİK RUHSAL İŞKENCE YÖNTEMLERİ

Bu yöntemlere klasik beyin yıkama yöntemleri de denmektedir. Yapılan incelemeler bu uygulamanın başlıca üç evresi olduğunu göstermektedir. Bu evreler:

a) Bitkinlik, b) Bağımlılık, c) Korku evreleridir.

Birinci evrede vücut bitkinleştirilmektedir. Tutuklunun bulunduğu ortamın koşulları, yetersiz besin, soğuk, sıcak, yeterince uyuyamama vb. kişide kısa süre içinde bitkinlik belirtilerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu dönemde tutuklu en basit gereksinimlerini (Tuvalete gitmek, yüzünü yıkamak, çay, sigara, gazete vb.) şiddetli bir şekilde hissetmesini öğrenmelidir. Günlük yaşamda karşılanması doğal olan ve kişinin üzerinde düşünmek ihtiyacını duymadığı bu en temel ihtiyaçların giderilmesine gözaltı koşullarında, tutuklunun bunları şiddetli bir şekilde hissedeceği noktaya kadar izin verilmemektedir. Yine bu evrede tutuklu, gereksinimlerinin karşılanmaması sonucu oluşan gereksinim gerilimini geriletmesini öğrenmektedir. Gardiyanlar

tutuklunun gereksinimlerini karşılamayı, tutuklunun davranışlarına bağımlılaşurmaktadırlar ve istedikleri gibi davrandığı takdirde yeterli yiyecek, sigara vb. vermektedirler.

İkinci evrede tutuklunun gardiyanlara bağımlılığının çeşitli yöntemlerle derinleştirilmesi gelmektedir.

Üçüncü evre, ilk iki evrede istenildiği gibi davranmayan tutukluda şiddetli korku halleri yaratmaya yönelik girişimlerde bulunulmaktadır. Tutuklu sıklıkla tehdit edilmekte bu tehditler göstermelik idam sahnelerine kadar yükseltilmektedir. Bu evrede de bağımlılaştırılamayan tutukluya özel yöntemler uygulanmaktadır. Bu özel yöntemlerin başında uzun süreler için yalıtlama gelmektedir.

Bidermann isimli ABD'li bir bilim adamı beyin yıkama tekniklerini incelemiş ve belli başlı yöntemleri şöyle sıralamıştır:

a) YALITLAMA :

Yalıtlama çeşitli biçimler altında yapılmaktadır. Başlıcaları kesin yalıtlama, yarım yalıtlama, grup halinde yalıtlamadır. Yalıtlamadan beklenen, gözaltına alınmış olan rejim karşıtlarının dirençlerinin, bu direncin başlıca kaynağı olan yakın çevre ile bağların kesin olarak koparılmasıyla, kırılmasıdır. Bu koşullarda tutuklu kişide bir içe dönüş süreci gelişmektedir. Yalıtlama kişinin kendisine karşı ilgisini daha önce olmadık ölçüde artırmaktadır. Kişiyi kendisini sorgulayacak olanlarla ilişkiler alanına itmekte ve adeta bu alanda hapsetmektedir. Sonuçta bu tutuklu ile sorgucu arasında bir bağımlılık ilişkisinin gelişmesine yol açmaktadır. Yalıtlama yönteminin başlıca amacı budur.

b) İDRAKİN DARALTILMASI VE BELLİ BİR NOKTAYA YOĞUNLAŞTIRILMASI YÖNTEMİ :

Yalıtlama, kişiyi karanlıkta yada fazla ışıkta tutmak, hareketlerini iyice sınırlandırmak, bulunduğu çevrede, kendisinden başka hiç bir şeyin bulunmaması, daima aynı yiyecekleri vermek vb. uygulamaları içermektedir. Bu yöntemle tutuklunun dikkatinin sürekli olarak **o anki duruma** çekilmesi ve kişinin sürekli olarak kendisini gözlemesi amaçlanmaktadır. Bu durumda gözaltına alınmış insan, kendisini sorgulayacak olanların yada gözetim altında tutanların isteği dışında dışarıdan insan ilişkileri biçiminde etkileşim uyarımları alamamaktadır. Bu durum tutuklunun zihinsel faaliyetlerini giderek içinde bulunduğu koşullara ve doğrudan kendisine yöneltmekte, bir anlamda idrak alanı daralmakta

ve idrak bu alanda yoğunlaşmaktadır. Sözü edilen uygulamanın amacı, itaat ifadesi olmayan her türden hareket ve davranışın yavaş yavaş ortadan kaldırılması ve tutuklu kişinin sorguculara itaatidir.

c) GÜÇTEN DÜŞÜRME, BİTKİNLEŞTİRME YÖNTEMİ :

Vücudun ve ruhsal mekanizmaların direncini azaltmaya yönelik bir yöntemdir. Yetersiz besin, kişiyi soyarak vücuduna süratle ısı kaybettirmek, vücuddaki yaralara bakım yapılmaması, uykusuz bırakmak, gözaltı süresinin uzatılması, sürekli sorgulamalar, zorla yazı yazdırmak vb. uygulamalar yoluyla yapılmaktadır.

ç) SÜREKLİ TEHDİT ALTINDA TUTMA YÖNTEMİ :

Genellikle öldürme, bir daha evine dönemeyeceği, aile yakınlarına işkence yapılacağı yolunda tehditler yanında hedefi açık olmayan tehditler de sıklıkla yapılmaktadır. Gözaltına alınmış kişi sürekli tehdit altında tutulurken, kişiye bir yandan da açıklamasına olanak olmayan muamele değişiklikleri yapılmaktadır. Bu uygulamaların amacı, gözaltındaki kişide kaba korku ve çaresizlik duyguları yaratmak ve bu duyguları durmadan derinleştirmeye çalışmaktır.

d) ZAMAN ZAMAN HOŞA GİDECEK DAVRANIŞLARDA BULUNMAK YÖNTEMİ :

Sorgucular, işkenceciler, gözaltına alınmış kişiye zaman zaman farklı muamele yapmaktadırlar. Bazı vaadlerde bulunulması, sorgucuların istemine uygun davranışların, sıcak bir içecek yada sigara vb. ödüllendirilmesi farklı muamele biçimlerinin bazılarıdır. Sorgucuların, işkencecilerin bu davranışlarının amacı gözaltına alınmış kişiyi itaate özendirmek, kişinin baskılara alışmasını, baskılara uyum sağlamasını önlemektir.

e) HER ŞEYİ YAPABİLECEK GÜÇTE OLMAK GÖSTERİSİ :

Bu yöntemin içeriğini gözaltına alınmış kişide, işkencecisi ile işbirliği yapmanın gayet doğal olduğu izlenimini yaratmak, işbirliği istemek ve bunu yaparken gözaltındaki kişinin kaderinin ellerinde olduğu izlenimini vermektir. Böylelikle gözaltına alınmış kişide kendilerine karşı direnmenin bir anlamı olmadığı duygusu yaratılmaya çalışılmaktadır.

f) AŞAĞILAMA, DEĞERSİZLENDİRME YÖNTEMİ :

Gözaltında tutulan kişinin kişisel temizlik gereksiniminin karşılanmasına olanak tanımamak (Tuvalette su bulunmaması, traş yasağı, sabun vb. vermeme, ihtiyaçlarını karşılamak isteyenlere haka-

ret etmek, dövmek vb.), kişiyi böylece pislik içinde bir çevrede tutmak ve aynı zamanda aşağılayıcı, küçük düşürücü cezalara çarptırmak ve kişinin edep duygularını zedelemek, kişinin gizlerine girmeye çalışmak adı geçen yöntemin başlıca uygulama biçimleri arasındadır. Bu uygulamaların amacı kişide, direnmekle kendisine karşı duyduğu saygıyı yitireceği, direnmeyip işbirliği yaptığı takdirde kişinin kendisine karşı duyduğu saygının korunacağı, yanılgısını yerleştirerek direnmeyi anlamsızlaştırmak, gözaltına alınmış kişileri robotlaştırmaktır.

g) ANLAMSIZ GİBİ GÖRÜNEN EMİRLERİ YERİNE GETİRMEYE ZORLAMA YÖNTEMİ:

Zorla yazdırmak, anlamsız görünen emirlere itaate zorlamak, garip kurallar koyarak gözaltına alınmış kişiyi bu kurallara uymaya zorlamak bu yöntemin başlıca uygulamaları arasındadır. Bu uygulamaların amacı işkencecilere itaatı günlük alışkanlık haline getirtmektir.

BELLİ BAŞLI MODERN RUHSAL İŞKENCE YÖNTEMLERİ :

Bilinen ve uzun bir zamandır uygulanan, genel hatlarıyla yukarıda sözünü ettiğimiz klasik ruhsal işkence yöntemleri, yerlerini günümüzde giderek daha bilimsel ruhsal işkence yöntemlerine bırakmaktadırlar. Uluslararası işkence karşıtı çok sayıda kuruluş işkence yapılan ülkelerde gittikçe daha fazla sayıda doktor, psikolog, sosyolog vb. meslekierden uzmanların işkence uygulamalarını yönlendirmekte olduklarını saptamışlardır. Bu olgu özellikle Şili deneyiminde kendisini göstermiştir. Pinochet Rejimi'nde işkencelere doktorlar, psikologlar doğrudan katılmışlardır. Şili'de klasik işkence yöntemleri yerlerini böylece kısa zamanda modern işkence yöntemlerine bırakmışlardır.

a) Deprivasyon teknikleri :

Modern işkence tekniklerinin başında **deprivasyon** teknikleri gelmektedir. Bu tekniklerin özünü, gözaltına alınmış kişilerin en belli-başlı, alışkanlık haline gelmiş ihtiyaçlarının giderilmelerinin uzun süreler için yasaklanması yada bu ihtiyaçların giderilmesinin güvenceden yoksun bırakılması oluşturmaktadır. Belli başlı ihtiyaçların, gereksinimlerin uzun süreler giderilmesi yada bunları giderme ortamının güvenceden yoksun oluşu, kişilerde şiddetli maddi ve manevi acılara, ruhsal değişikliklere yol açmaktadır.

En sık baş vurulan deprivasyon tekniği duyu organlarının zaafa uğratılmasına dayanmaktadır. Böylelikle gözaltına alınan insan en gerekli ve yaşamsal ihtiyacı olan iletişim olanaklarından büyük ölçüde yoksun bırakılmaktadır. Bunun için gözaltına alınan insanlar uzun süreler ya karanlık odalara tıkılmakta yada gözleri bağlanmaktadır. İşitme ve diğer duyu organlarının niceliksel ve niteliksel olarak ve çeşitli biçimlerde etkilenerek yanılgılandırılmaları, zedelenmeleri ve giderek bu duyu organlarının kalıcı hasarlara uğratılması sık rastlanan uygulamalar içindedir.

b) Hipnoz teknikleri:

Hipnoz teknikleri de modern işkence yöntemleri arasına girmiştir. Gözaltına alınan kişi hipnoz yöntemi ile uyku-uyanıklık arasında tutulmaktadır. Bu durumda, kendisinden bilgi alınması amaçlanan kişi tam uyanıklık halinde bilincinden kovabildiği bilgileri iradesi dışında dışarıya vurmaya yakınlaştırılmaktadır. Hipnozun işkence teknikleri arasına sokulmasının asıl nedeni budur. Hipnoz altında konuşturma son yıllarda sıklıkla başvurulan işkence yöntemlerinden birisidir.

c) İnteraksiyon Teknikleri:

İşkence merkezlerine uygulanan interaksiyon teknikleri, işkenceye uğratılan kişinin sosyal ilişkilerini etkileyerek ondan bilgi sağlamayı amaçlamaktadır. İnteraksiyon Teknikleri belli bir senaryoya göre uygulanmaktadır. Uygulama genellikle şöyle olmaktadır: İşkencecilerin hepsi işkenceye uğrattıkları kişiye aynı şekilde davranmazlar. İşkencecilerin bir bölümü saldırgan, azgın, işkence kurbanını sakat bırakmaktan ya da onu öldürmekten yana davranırlar. İleri derecede acı uyandıran işkence teknikleri uygularlar ve işkence kurbanını ruhsal bir bunalım, zihinsel bir daralma ortamına itmeye uğraşırlar. Saldırgan işkencecilerin uygulamaları, işkenceye uğratılan kişide belirli tepkiler, en başta da zihinsel bir dağınıklık hali yarattıktan sonra, bir grup başka ve çoğu zaman daha bilgili işkenceci tamamen ters yönde işe karışır. Bunlar işkencenin bu türlüsüne razı olmayan, işkence gören kişiye acır gibi görünen işkencecilerdir. İşkencenin en şiddetli anında işe karışırlar ve genellikle işkenceyi durdururlar. Bu işkenceciler, göz altına alınmış ve işkenceye uğratılmış kişiye, göz altına alınışından bu yana ilk kez insana özgü toplumsal ilişkilere yakışır biçimde davranırlar. İşkenceye uğratılan kişi işte bu anda son derece tehlikeli bir durum içine itilmiştir. Eğer yapılanların bir tuzak olduğu-

nu anlamaz bir bedensel işkence sürecinin bir parçası olduğunu görmez yada göremezse işkencecilerin tuzağına düşmüş demektir.

İşkence ümi içerisindeki işbölümü, işkencecilerin toplumsal konumlarına, aralarındaki hiyerarşiye uygun düşmektedir. Saldırgan işkenceci rolünü Polisler, askerler, sıradan güvenlik mensupları üstlenirken, anlayışlı işkenceci rolü işkenceyi yönlendiren asıl işkencecilere yüksek rütbeli polislere, subaylara çoğu kez de doktor ve psikologlara kalmaktadır.

ç) Görüşme Teknikleri :

Ruh ve akıl hastalıkları kliniklerinde ruhsal şikayetleri olanlarla, onların şikayetlerinin temeline inmek için ruh hekimlerinin, psikologların yaptıklarını andırır, karşılıklı konuşmaya dayalı sorgu yöntemlerine yakındaki isim verilmektedir. Sözü edilen benzerlik özellikle görüşme tekniklerinin ilk basamağı ile ilgilidir. Görüşme tekniklerine dayalı sorgulamada, işkence merkezinde görevli olan sorgucular ve işkenceciler, gözaltına alınmış kişiden, onun toplumsal ilişkileri ile ilgili, gelişim psikolojisi ve genel ruh durumu ile ilgili bilgiler edinebilmek için, bu kişiye daha çok aile yakınları, arkadaşları vb. kimselerle ilgili sorular sorarlar. İşkencenin asıl konusu olan kişi genellikle bu sorgulamalardan başlangıçta pek bir şey çıkartamaz. Gözaltına alınmış olan kişinin toplumsal gelişimine ve ruhsal gelişimine ait bilgiler, daha sonraki soruşturma aşamasında, itiraf yada istenilen yönde ifade elde etmek için yapılacak ruhsal baskı ve şaşırtmacalarda ustalıkla kullanılmaktadır. Aşağıdaki olay, bu tekniklerin somut olarak nasıl uygulandığını göstermesi bakımından dikkate değer: Olay Şili'de geçmiştir. İşkence tekniklerini iyi bilen bir subay, gözaltına alınmış yirmi yaşlarında, köylü kökenli, rejim karşıtı bir kadının Bu kadın kendisine daha önce yapılan tüm fiziksel işkencelere rağmen konuşturulamamıştı - ailesi ile görüşerek işe başlar. Aile farkına varmadan kızlarının kişiliği ile ilgili bir çok bilgiler verir. İşkence merkezinde görevli olan subay ve konuşmalar içerisinde, köylü kökenli bu kadın ile babası arasındaki yakınlığın, sevginin çok kuvvetli olduğunu anlar. İşkenceci subay aileye o derece yakınlaşmayı başarmıştır ki sorguya çekilen kadının babasının küçükken hangi yakıştırma isim ile çağırdığını bile öğrenir. İşkenceci subay bu bilgilerle, tutsağı olan kadını konuşturmak için bir senaryo hazırlar. Bir gün bu tutsak kadına babası ile görüşebileceğini söyler.

Ama ilk görüşmede gözleri bağlı olacaktır. Eğer bu görüşmede düzgün davranırsa, sonraki görüşmelerde gözleri bağlı olmadan da görüşebilecektir. İlk görüşmeye, kızın babası değil, işkenceci subayın edindiği bilgiler temelinde, kızın babasıymış gibi davranan başka bir işkenceci gelir. İçinde bulunduğu koşullarda algılama gücü iyice zayıflatılmış olan köylü kökenli kadın, bu ilk karşılaşmada o kadar çok heyecanlanır ki, hemen hiç konuşamaz. Babası rolünü oynayan işkenceci kıza, "Böyle davran itaatkar ol ki seni bir kez daha görebileyim." dedikten sonra görüşmeyi bitirir. Görüşme bittikten sonra, senaryoyu hazırlayan işkenceci subay kadının yanına gelir. Kadına babası ile yeniden görüştürme sözü verir ve çeşitli konularda zorlamadan bilgi edinmeye çalışır. O zamana kadar, çeşitli işkenceler altında ağzını açmamış olan tutsak kadın aniden konuşmaya başlar ve saklamayı başardığı gizlerini işkenceci subaya açıklar. Bu konuşmadan hemen sonra köylü kökenli bu kadın bir kadınlar hapisahesine gönderilir. Orada gerçek babası tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret esnasında gerçek babasının kendisini, gözaltındayken ziyaret etmemiş olduğunu öğrenir ve gerçeği öğrenince zihni dengesini yitirir.

Yukarıdaki bu örnek ruhsal sorgulama yöntemlerinin etkinliğini iyice gözler önüne sermektedir.

d) Komünikasyon Teknikleri :

Daha karmaşık, daha da etkili bir ruhsal sorgulama, işkence yöntemidir. Bu yöntem, şizofreni denilen akıl hastalığıyla ilgili, bu hastalığın ortaya çıkışıyla ilgili araştırmalar temelinde geliştirilmiştir. Sözlü ve sözlü olmayan iletişim olanakları arasında ortaya çıkarılabilen çelişkinin, kişinin ruh dünyasında derin güvencesizlik ve şaşkınlık yaratması olgusuna dayanmaktadır. Bu teknikler geçtiğimiz yıllarda en çok Uruguay'da uygulanmıştır. Aşağıda anlatılan bir olay, bu teknikleri açıklaması bakımından ilginçtir. Uruguay'da rejim karşıtı bir kadın evinden başına torba geçirilerek alınmış ve işkence merkezine getirilmişti. Torba sürekli olarak kadının başında tutuluyordu. Böylelikle kadının görme, işitme ve koku alma duyuları iyice zayıflatılmıştı. Öteyandan işkenceci subaylar kadını aşırı bir nezaketle sorguluyorlardı. Davranış ve söz arasındaki bu derin çelişki kadın tutukluda ruhsal bir bunalıma yol açmıştır. Kendisi daha sonra şöyle söylemiştir; "Direnmek için hiç enerjinin kalmadığı duygusuna kapılıyorsun. Bu duruma katlanmak çok zor. Çünkü her şey iki anlam

taşıyor gibi. Hatta insan su altında tutularak boğma yöntemine daha rahat katlanabilir. Çünkü insan nefretten güç alabilir. Oysa bu yumuşak sorgulamada direnç azalmaktadır. Dahası, sanki sorgucular-dan bazılarını politik uzlaşmalara yaklaştırabileceğin duygusuna kapılıyorsun. İşte bu en zayıf andır. Tutsakların çoğu bu anda konuşmaya başlıyorlar, hatta başka gerçek işkence yöntemleri altında olduğundan daha da çok."

Bu açıklama ruhsal işkencenin ne kadar ızdıraplı ve katlanılması güç bir işkence tarzı olduğunu gösteriyor. Ruhsal işkenceye uğratılmış binlerce insan daha sonraları ruhsal işkencenin dayanılması en güç acılara yol açtığını söylemişlerdir. Yukarıdaki işkence yöntemi ile sor-gulamada, Uruguaylı işkence kurbanı kadının söylediği gibi, kişi, ikili ve birbirine karşıt anlamlardan oluşan bir ağ içine düşmüş gibidir. İşkenceciden nefret edip etmemesi, ondan korkup korkmaması hakkında açık bir fikri kalmamıştır. Böylesi bir ruh hali içinde kıvranıp dururken, kendisinden istenen bilgileri vermeye en yakın hale getirilmiştir.

e) Şartlandırma Teknikleri :

Pavlov'un buluşuna dayalı bir sorgu yöntemidir. Karmaşık olduğu için sıklıkla kullanılmamakla birlikte, kullanıldığında etkili bir yöntem olduğu bilinmektedir. Bu yöntemle, işkence merkezlerinde, tutuk ve cezaevlerinde, tutsakların yaşamları koşullandırılmak sure-tiyle, onların işkencecilerin istedikleri biçimde davranmaları, amaçlanmaktadır. Bu tekniklerin çeşitli biçimleri vardır.

Belli uyarımların tutsaklarda hemen daima aynı reaksiyonları doğurduğu bilinmektedir. Örneğin, emirler belli bir müzik eşliğinde verilirse, tutsaklar bu müziğe şartlanmaktadırlar. Uyumak yemek ye-mek ve bunlar gibi gündelik ihtiyaçlar şartlandırılmaktadırlar. Tüm bunların amacı, tutukluların işkencecileri cezaevi personelini, aile büyükleri gibi görmelerini sağlamaktır.

f) İlaçla İşkence :

İşkenceye uğratılan kişinin ruhsal yapılarının bütünlüğünün in-san zihni ve ruh haline etki yapan ilaçlar tatbiki ile bozulmasına ilaçla işkence denmektedir. Bu amaçla çeşitli ilaçlar kullanılmaktadır. İlaçla işkence, rejim karşıtlarını maddi ve manevi olarak zayıflatmak, onların hareket kaabiliyetlerini azaltmak, itiraf a ifade vermeye hazırlamak, korku içinde tutulmalarını sağlamak ve süreç içerisinde zihinsel faaliy-

etlerini bir daha düzelmeyecek şekilde yapısal değişikliğe uğratmak için yapılmaktadır.

Güney Amerika'daki dikta rejimleri, tutsaklarını sakinleştirmek, onların fiziki hareket yeteneklerini zayıflatmak için bu yönteme sıklıkla başvurmaktadırlar. Uruguay'da ilaçla işkenceyi haklı göstermek için, ilaçların tutsaklara, tutsaklık koşullarında, ruh durumlarında ortaya çıkmış yada çıkması muhtemel olan rahatsızlıkları önlemek için verildiği iddia edilmiştir.

Doğrudan insan zihnine, ruh yapılarına etkili ilaçlar sorgulamalarda da kullanılmaktadır. İlaçla işkence yöntemine özellikle, diğer yöntemlerle istenen bilgiler elde edilemezse başvurulmaktadır. İlaçlar, askeri doktorların, psikiyatristlerin ve psikologların denetiminde uygulanmaktadır. Bu ilaçların işkencecilerin dilindeki isimleri, "Hakikatı söyleten ilaçlar. Hakikatı söyleten serum. Konuşturma ilacı yada serumudur." En sık kullanılan ilaçlar, damar yoluyla verilen Pentatol, Amitalr Intravel, Brietal gibi kısa süreli narkotiklerdir.

İlaçla söyletme yöntemi geçmişte, Fransız işgalcileri tarafından Cezayir'de yaygın olarak kullanılmıştır. Günümüzde en yaygın olarak Şili'de kullanılmaktadır. Şili'de, Pentatol, konuşması istenen kişiyi yarı sarhoşluk haline getirmek için kullanılmaktadır. Yine Skopolamin isimli ilaç beynin bazı faaliyetlerini bloke etmekte, iradeyi baskı altında tutmakta kullanılmaktadır. Bu durumda, sorgulanan kişinin sorulara düşünerek ve istediği gibi cevap vermesi iyice zorlaştırılmış olmaktadır. Tüm bunlara rağmen, ilaçla işkencenin her zaman işkencecilerin istedikleri sonucu vermediği bilinmektedir. İlaçla işkence uygulamasının amaçlarından birisi de, tutsaklarda korku, çekinti ve düşünce zayıflığı yaratmaktı.

Şili'li politik göçmenler, toplama kamplarında tutuklu bulundukları süreler içinde, kendilerine, sürekli korku içinde kalmalarını sağlamak için, idare tarafından sürekli olarak, belirli dozlarda Kürar verildiğini söylemişlerdir. Kürar adelelerde şiddetli kramplara yol açan, solunumu zorlaştıran etkili bir maddedir.

Uruguay'da ise daha ziyade algı ve idrak kusurları (Hallusinasyon) yaratan ilaçların (Hallusinatör) tutsaklara sistemli olarak verildiği bilinmektedir. Uruguay'daki bir toplama kampından kaçabilmeyi başarmış bir politik tutuklu, kendilerine hemen her gün ilaç verildiğini, herkesin ilaçlara ayrı ayrı reaksiyon gösterdiklerini ama tutuk-

lulardan hiçbirinin nesnel gerçekten tamamen kopmadığını anlatmıştır.

Suxamethonium(scoline/Lysthenon) isimli ilaç ta sıklıkla işkence aracı olarak kullanılmaktadır. Büyük ameliyatlarda hastaya narkoz altında adelelerin yumuşatılması için verilen bu ilaç narkoz verilmeden tatbik edilirse, tatbik edilen insanda son derece rahatsız edici, ileri derecede korku uyandırıcı belirtilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu ilaçla işkenceye uğratılan insanlar, kendilerine ilaç verildikten sonra, bilinçlerinde hiç bir değişiklik olmadığı yani görebildikleri, duyabildikleri, anlayıp düşünebildikleri halde en küçük bir hareketi yapamadıklarını anlatmışlardır. Bu durumun insanlarda ileri derecede endişe, huzursuzluk ve korku hali yaratacağı açıktır.

CİNSEL İŞKENCE:

Politik tutuklulara cinsel işkence uygulanması, özellikle kadınların toplumsal süreçler içinde giderek artan rolüne koşutlu olarak yaygınlaşırılmaktadır.

Bununla birlikte cinsel işkence konusunda yapılabilmiş bilimsel çalışmalar çok azdır. Cinsel işkence nedir? Cinsel işkence yöntemleri hangileridir? Cinsel işkence sonrası ortaya çıkabilen bedensel ve ruhsal şikayetler nelerdir? gibi sorular günümüzde artan ölçüde sorulmakta ve çeşitli bilim dallarından uzmanların dikkatini üzerine çekmektedirler.

Bugüne kadar elde edilebilen veriler cinsel işkencenin genellikle kadın ve genç kızlara yönelik olduğunu göstermektedir. Cinsel işkence erkeklere ve çocuklara daha seyrek uygulanmaktadır. Bu yüzden cinsel işkenceyle ilgili olarak günümüzde var olan bilgiler daha çok kadınlara uygulanan cinsel işkenceye dayanmaktadır.

Cinsel işkence ruhsal işkence kapsamında ele alınmaktadır. Bunun sebebi cinsel işkence uygulanmış insanların hemen hepsinin cinsel işkencenin ruhsal yanını "Dayanılması güç" olarak nitelendirmiş olmalarıdır.

Yapılan araştırmalar, ülkeden ülkeye farklılık göstermesine rağmen, cinsel işkencenin sanıldığından daha da yaygın ve sık uygulandığını göstermektedir. Lunde (1981)) yaptığı araştırmalara dayanarak politik tutuklu erkeklerin yüzde ellisinin, kadın politik tutukluların ise yüzde sekseninin cinsel işkenceye maruz bırakıldığını söylemektedir.

Lunde cinsi işkenceyi şöyle sınıflandırmaktadır:

- Bedensel temas olmaksızın cinsel işkence,
- Bedensel temasla birlikte cinsel işkence,
- Cinsel organlara kaba kuvvet uygulanması (Ezme vb.),
- Dolaylı cinsel işkence.

Cinsel işkence konusunda araştırmalar yürüten bazı uzmanlar bu sınıflandırmayı genelde doğru bulmakla birlikte, cinsel işkencenin psikodinamik yanlarının ele alınmadığı görüşünü ileri sürmekte ve açıklama gayretlerine yeni boyutlar getirmeye çalışmaktadırlar.

Van Willidgen (1985) cinsel işkenceyi "Güçlü ile güçsüz arasındaki güç farkının cinsel biçimde yorumuna dayalı bir çeşit kaba kuvvet uygulaması ve insanın cinsel bütünlüğüne bir saldırı" olarak tanımlamaktadır.

Lira ve Weinstein ise cinsel işkenceyi "Kurbanına karşı saldırganlıkta bulunmak, gerek bedensel gerekse ruhsal bakımdan zarar vermek amacıyla yapılan her türlü cinsel eylem" olarak tanımlamaktadırlar.

Inger Agger ise bu en son tanımı da "cinsel işkenceye özgü olanı yeterince dile getiremediği için yetersiz görerek aşağıdaki şu tanımlamayı yapmaktadır: "Cinsel işkencede, işkenceci ile işkence kurbanı arasındaki karşılıklı ilişki birden çok anlam içermektedir ve hem saldırganlık hem de haz elemanları taşımaktadır. Gerek işkenceecinin gerekse işkence kurbanının cinsel yapıları bu karşılıklı etkileşimin psikodinamiği içerisinde yer almaktadır. İşkence kurbanı cinsel işkenceyi cinsel vücut yapısına ve cinsel kişiliğine karşı ve onları yok etmeye yönelik bir amaçla yapılan bir eylem olarak algılar."

Gerçekten de yukarıdaki son tanımlamada cinsel işkence olgusunun daha kapsamlı irdelenmekte olduğunu görmekteyiz.

Diğer bazı uzmanlar cinsel işkencenin toplumsal yanlarını da ele alarak, özellikle babaerkil toplumsal yapıların ağırlığını sürdüğü toplumlarda kadınlara uygulanan cinsel işkencenin "Toplumsal" işkence özelliği kazandığına dikkatleri çekmektedirler.

Kadınların kabaca kutsal (Ana,eş,bacı vb.) yada kötü olarak ikiye ayrıldığı toplumlarda işkenceci işkence kurbanı kadını "Orospulaştırmak / Değersizlendirmek" amacıyla davranmaktadır.

Kadınlara cinsel işkence uygulanmasının başlıca nedenleri içinde yukarıda sözünü ettiğimiz ana nedenler yanında, erkekler ile kadınlar arasındaki cinsel davranış standartları farklılıkları ve kadının "Pürlüğü /

temizliği" mitosu da yer almaktadır.

Dr.Genefke'nin ve Nielsen'in saptamaları kadının bir cinsel nesne, erkeğin ise cinsellikte haz alıcı olduğu yolundaki geleneksel anlayışın cinsel işkenceye yansıdığını göstermektedir.

Cinsel işkencede yaralama, ezme vb. uygulamalarla erkek işkence kurbanlarının cinsel organları işlevsiz hale getirilmek istenirken, kadın işkence kurbanları ırza geçme ve diğer cinsel kullanma biçimleriyle doğrudan cinsel saldırılara uğratılmaktadırlar. İşkenceciler bu uygulamalar içinde kendi cinsel arzu ve ihtiyaçlarını da gidermeye çalışmaktadırlar.

Bu noktada cinsel işkencenin psikodinamiklerini, işkence amacıyla olmayan ırza geçme, aile içi cinsel ilişki, sado-mazohizm vb. saldırgan cinsel ilişkilerin psikodinamikleri ile karşılaştırmak aydınlatıcı olabilir. Açıklama amacıyla bu türden cinsel eylemlerin başlıca üç boyutu ele alınabilir. Bunlara "Cinsel sınırların aşılması, anlamsal içerik ve cinsi uyarılma" diyoruz.

Irza geçmede, cinsel saldırının muhatabı olan kişide, kadında cinsel sınırlar aşılmaktadır. Bilinç düzeyinde bu eylem cinsel bir eylem olarak bir anlam taşımamaktadır. Bilinç dışı düzeyde her zaman böyle olması gerekmez. Cinsel saldırıya uğrayan kadın bu eyleme uyarımla yada uyarımsız tepki gösterir.

Aile içi cinsel ilişkide de aynı gelişmelere tanık olunmaktadır.

Sado-mazohizm'de ise şiddetli muameleye maruz kalan kişinin cinsel sınırları aşılmamaktadır. Her iki tarafın yada tarafların karşılıklı istemleri temelinde yer alan bir cinsel eylem olduğu için bilinç düzeyinde de anlam kazanmaktadır ve şiddetli cinsel muameleye maruz kalan kişi bu uygulamaya cinsi bir istençle tepki gösterir.

Cinsel işkencede durum bu söylenenlerden tamamen farklıdır. İşkence kurbanının cinsel sınırları kaba kuvvet uygulamasıyla dağıtılmaktadır. Kişisel düzeyde —bilinçli yada bilinç dışı— bu eylem, eğer işkence kurbanı tarafından sistemli bir kişilik yıkma faaliyetinin bir parçası olarak algılanamazsa, bir anlam boşluğu ifade etmektedir. İşkence kurbanı bu saldırgan eyleme cinsel uyarımlı yada cinsel uyarımsız tepki gösterir.

Aile içi cinsel ilişki, sado-mazohizm ve cinsel işkence arasındaki asıl farkın bu eylemi gerçekleştirenin tarafında belirginleştiği görülmektedir. Her üç durumda da eylemi uygulayanın cinsel sınırları

zorlanmamakta, aşılmamaktadır. Eylemi uygulayan bilinçli yada bilinç dışı olarak eylemi anlamlı yaşamakta ve cinsel haz almaktadır. Cinsel işkenceyi diğerinden ayıran asıl özelliğe gelince bunun, cinsel işkenceyi uygulayan yada uygulayanlar için bu eylemin asıl amacının cinsel haz almak olmayıp, işkence kurbanlarının kişiliğini sistemli olarak dağıtmak olduğunu görmekteyiz.

Böylece cinsel işkencenin başta gelen amacının işkence kurbanından itiraf, bilgi almak olmayıp onun kişilik bütünlüğünü özellikle de politik kişiliğini dağıtmak, parçalamak işkence kurbanını öldürmeden nötralize etmek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanısıra cinsel işkence tüm halka gözdağı vermek, terörize etmek ve rejim karşıtlarını peşinen cezalandırmak amacıyla yapılmaktadır.

Lira ve Weinstein cinsi işkencenin amacını "İnsanın cesaretini kırmak, onurunu kırmak ve bu insanın, işkence kurbanının önemli bir işlevin taşıyıcı olarak, gelecek nesillerin taşıyıcısı olarak cinsiyetini tahrip etmek ve tüm ruhunu etkileyerek kişiliğinin dağılmasına yol açmak" olarak ifade etmektedirler.

Cinsel işkenceye uğratılanların uğradıkları saldırıları kolaylıkla dile getiremedikleri bilinen bir gerçektir. Yaşamın böyle kesitlerinin, özellikle cinsel işkencenin uygulandığı ülkelerde, kültürel ve kişisel olarak tabulaştırıldığı bilinmektedir. Bu yüzden böyle konular üzerinde konuşmak işkence kurbanlarında derin suçluluk ve utanç duyguları yaratmaktadır.

Konumuzun çerçevesini genişletmemek için cinsel işkencenin psikodinamikleriyle ilgili diğer görüşlere yer verememekle birlikte cinsel işkence konusunda günümüzde derinlemesine çalışmalar yapılmakta olduğuna işaret ederek cinsel işkencenin yol açtığı sonuçlara geçelim.

CİNSEL İŞKENCE SONUÇLARI

Yapılmış ve yapılmakta olan tüm çalışmalara rağmen cinsel rahatsızlıklar ile cinsel işkence arasındaki ilişki yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır. Bununla birlikte cinsel işkence sonrasında kadınlarda; Vaginizm, orgazm bozuklukları, cinsi inhibisyonlar, karşı cinse karşı isteksizlik, ileri derecede cinsel utangaçlık yada umursamazlık gibi durumların ortaya çıktığı bilinmektedir.

Erkeklerde ise cinsel istek azalması ve penis sertleşmesi yetersizlikleri görülmektedir.

Cinsel işkence sonucu ortaya çıkabilen rahatsızlıklar karmaşık yapılı ve çok etmenlidirler. Bu süreçlerde;

- Cinsel gelişimde daha önce ortaya çıkmış rahatsızlıklar,
- Cinsel işkence görmeden önceki cinsi tecrübeler,
- Ergenlik döneminde olanlar ile erginler arasındaki farklar,
- Cinsel işkence öncesi cinsel yaşam ve tatmin derecesi,
- Etnik, kültürel ve duygusal olarak cinselliğin kişi tarafından nasıl değerlendirildiği,
- Tutuklanmadan önceki cinsel fantazilerin içerikleri,
- Uygulanan cinsel işkence yöntemleri,
- Uygulanan cinsel işkencenin süresi, şiddeti ve çerçevesi,
- Cinsel işkencenin bedensel sonuçları(Gebelik,mikrop kapma, cinsel organlarında yırtılma vb.)

önemli bir rol oynamaktadırlar.

II. Bölüm

TÜRKİYE'DE İŞKENCE UYGULAMALARI

2. 1 Genel Anımsatma

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de, iç ve dış koşulların etkileri altında ve özellikle erkte bulunan gücün karşıtlarını sindirmek için işkence uygulattığı bilinen bir gerçektir.

Bununla birlikte, 12 Mart 1971 askersel devirmesini izleyen ikibuçuk yıllık süre bir yana bırakılırsa, işkencenin yurt ölçüsünde bu kadar yaygın ve sistemli uygulanması doğrudan 12 Eylül askersel devirmesinin ürünüdür.

İşkence uygulamalarının bu niceliksel gelişimi yanında niteliksel olarak da doğrudan bir erk yöntemi, devlet yönetmenin ayrılmaz bir parçası haline yükseltilmesi yine 12 Eylül askeri devirmesi ve onu izleyen dönemin ürünüdür.

Geçmişte komünistlere, sendikacılara, Kürtlerin ulusal istemlerine yönelik faaliyet gösterenlere uygulanan işkence, 12 Eylül devirmesinden sonra MGK gibi düşünmeyen herkesi tehdit eder hale getirilmiştir.

İşkence giderek, Vural Arıkan olayında da görüldüğü gibi, rejimin kendi içindeki sorunları çözmesinin de bir aracı haline gelmiştir.

12 Eylül 1980 devirmesini izleyen yaygın işkence uygulamaları kısa zamanda o derece kurumlaştırılmıştır ki, günümüzde ikinci dönemini yaşayan parlamentonun, insan hakları konusunda titizlik gösteren partilerin, milletvekillerinin olmasına ve belirli bir güce ulaşmış demokratik bir kamuoyunun varlığına rağmen hükümetin işkence karşıtı BM ve Avrupa Sözleşmesi'ni imzalamasına rağmen, işkence tehdidi rejim karşıtları için çok ciddi bir tehlike olmaya devam etmektedir.

İşkence yapılan diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de 12 Eylül 1980 askersel devirmesini izleyen yıllarda işkence;

1- Rejimin aktif karşıtlarını birer birey olarak ve bu bireyleri temsil ettikleri değerler sisteminin toplumsal, politik ifadesi olan örgüt yapısı ile birlikte kısa zaman içinde etkisizleştirmek, yok etmek,

2- Ulusal bilinci köreltmek, kişinin ulusal benliğini çökertmek, etkisizleştirmek,

3- Rejimin aktif karşıtlarının içinden çıktıkları toplum kesimlerini ve rejimin muhtemel karşıtlarını süratle sindirmek ve

4- Tüm halka gözdağı vermek için, etkili bir politik araç olarak, kurumlaştırılmış, yoğun, yaygın ve sistemli olarak uygulanmıştır, uygulanmaktadır.

İşkence ve öteki kötü, aşağılayıcı muamelelerin ülkemize özgü başlıca uygulamalarından biri Doğu Anadolu'daki uygulamalardır. Ana dili Kürtçe olan Doğu'da yaşayan halka uygulanan yığınsal işkence, dünyanın başka bölgelerinde görülen "Kırsal alan işkencesi"ne biçim bakımından benzemekteyse de içerik olarak farklıdır. Doğudaki yığınsal işkenceyi ulusal sorun açısından da ele almak gerekmektedir. Burada söz konusu olan, bir etnik topluluğu, ağır işkencelere uğratarak ulusal benliğinden etmek girişimidir.

En genelinde, yukarıdaki başlıca hedeflere yönelik olarak ülkemizde uygulanan yığınsal işkence, bir hiyerarşi içinde yapılmaktadır. Bu hiyerarşinin başında, 6 Kasım 1983 seçimlerinden önce, beş generalin oluşturduğu MGK (Milli Güvenlik Konseyi) vardır. Hiyerarşi içinde MİT'in, Polis teşkilatının, sıkıyönetim komutanlarının, Sıkıyönetim Adli Mercilerinin vb. önemli yerleri ve görevleri vardır. Tim adı verilen genellikle yedi ila dokuz kişiden oluşan "Gözaltına alma" ve "Konuşturma" grupları sözü edilen hiyerarşi basamağının en altında yer almaktadırlar. Tim adı verilen işkence icra organı, sonuç olarak, doğrudan devlet aparatı içinde ve bu aparatın en tepesinde yer alan kişilerin ve güçlerin sorumluluğu altında ve onların gösterdikleri doğrultuda çalışmaktadırlar. Timleri oluşturan işkenceciler, dünya örneğinde olduğu gibi faşist, faşizan ve gerici devlet memurlarından, özellikle de güvenlik sorumlularından, para'içki, kumar düşkünü polis, astsubay, subaylardan seçilmektedirler. Kaba bir antikomünizm ile iyice körleştirilen, yurt içinde ve dışında kendileri gibi düşünmeyen ve davranmayan (iç ve dış düşman) herkese karşı düşmanlaştırılmış bu kişiler, sistemli olarak rejim karşıtlarına saldırtılmaktadırlar. 12 Eylül rejimi, zaman içinde, işkenceden beklediği sonuçları alabilmek için, "Nitelikli" işkence timleri oluşturmuştur. İşkence merkezlerini modern gereçlerle donatmıştır.

Ülkemizde, 12 Eylül'le başlatılan yığınsal tutuklamalara, yığınsal işkence eşlik etmiştir. İşkence başlıca, MİT-Polis merkezlerinde, askeri tesislerde, özel askeri tutuk ve cezaevlerinde ve kırsal yörelerde, özellikle Doğu'da, köy meydanlarında, tüm köy halkının

gözleri önünde yapılmaktadır. İşkence ve öteki kötü, aşağılayıcı muameleler, gözaltına alınan insan için, idari ve askeri yargı dilinde polisin "Yakalama" dediği andan başlamaktadır. Genellikle gece yapılan operasyonlarda yakalanması ön görülen şüpheli kişi yada kişilerin evleri; işçi semtlerinde, gecekondu mahallelerinde bütün bir yerleşim bölgesi, ağır silahlı askerlerce ve polislerce sarılmaktadır. Daha sonra evlere baskınlar düzenlenmektedir. Ev halkı yaşlı, çocuk, kadın, genç kız denilmeden dövülmekte, hırpalanmakta, kötü ve aşağılayıcı muamelelere uğratılmaktadır.

İşkence "Teslim ol" çağrısına uyanlara yada başka biçimlerde gözaltına alınanlar yanında, izinli olarak B.Avrupa ülkelerinden yurda dönen rejim karşıtlarına da uygulanmaktadır.

Ve nihayet işkence Dr.Sargın ve H.Kutlu olayında olduğu gibi tüm dünyanın gözleri önünde de yapılabilmektedir.

Dar anlamda işkence, genellikle gözaltı merkezlerindeki özel işkence odalarında incominicado koşullarında yapılmaktadır.

İncominicado koşulları, tutuklananların dış dünya ile irtibatlarının tamamen koparıldığı koşullardır. Çoğu kez gözaltına alınanların nerede oldukları yakınlarına bile duyurulamamaktadır. 12 Eylül 1980 askeri devirmesinden sonra "İncominicado tutukluluk süresi" yasal olarak 90 güne çıkarılmıştır. Bu süre gerek görüldüğünde uzatılabilmiştir. Günümüzde yüklenen suçun niteliğine göre yasal olarak en çok onbeş gün ile sınırlandırılmış olmakla birlikte bu süre zaman zaman keyfi bir şekilde uzatılmaktadır.

İşkenceler, gerekli görüldüğü durumlarda (vurma, öldürme tehdidi ile ormana götürme vb.), bu merkezlerin dışında da sürdürülmektedir. Rejimin tehlikeli saydığı kişiler, askeri araçlarla yada polis araçlarıyla, etraflarını görmeleri çeşitli biçimlerde engellenmiş olarak, gözaltı yeri denilen işkence merkezlerine getirilmektedirler. Kendilerinden bilgi alınması öngörülen rejim karşıtları, işkence merkezlerinde genellikle hemen işkenceye alınmaktadırlar. Bunun başlıca iki nedeni vardır. MİT, politik polis gibi soruşturma ve işkence görevlileri, hemen her gözaltına aldıkları rejim karşıtının bir örgüte mensup olduğu görüşünden hareket etmektedirler. Bir örgüte bağlı olmak bu örgütün diğer elemanlarıyla ilişki içinde olmayı gerektirmektedir. İşte bu yüzden, işkenceciler, yakaladıkları rejim karşıtlarını en kısa zamanda

konuşturarak örgütün diğer elemanlarını da ele geçirmeyi amaçlamaktadırlar. İşkence asıl bu nedenden ötürü, yakalamayı izleyen saatler içinde en yoğun biçimleriyle uygulanmaktadır. Bu işkence uygulamasının asıl amacı "Konuşturma", "İtiraf ettirme"dir. Eğer işkenceciler bu ilk evrede amaçlarına ulaşabilirlerse, genellikle işkence uygulamalarını kısa bir süre için durdurmaktadırlar. Daha sonra uygulanan uzun süreli işkencelerin amacı, rejim karşıtlarının ve farklı düşüncelerin kişilik yapılarında hasarlar yaratmaktır.

2.2. Vak'a Takdimi

Burada sözünü edeceğim işkence yöntemleri, 1981-1983 yıllarında bana uygulanan işkencelerden, özellikle İstanbul Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü 1. Şube'de (1 Kasım-26 Kasım 1981) yirmialtı günlük gözaltı süremde doğrudan tanığı olduğum ikiyüzden fazla işkence vak'asından yine İstanbul Selimiye ve Kabakoz özel askeri ceza ve tutukevlerinde bir yılı aşkın bir zaman dilimi içerisinde bizzat yaşadığım olaylardan elde ettiğim gözlemlerden, bilgilerden ve daha sonraki yıllarda yurtiçinde ve yurtdışında Ankara Mamak, Erzurum, Bursa, Kocaeli, Zonguldak, Balıkesir, Mersin ve Diyarbakır'da uzun süreler işkence görmüş çeşitli yaşlardan ve meslekten eski tutuklu kadın, genç kız ve erkeklerden gerek sohbet gerekse muayene ve tedavi sürecinde dinlediğim işkence uygulamalarından edinebildiğim izlenimlere dayanmaktadır.

Çeşitli yayın organlarında okuduğum diğer işkence anlatımları Türkiye'de uygulanan işkence yöntemlerinin çeşitliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, birinci bölümde (Dünyada uygulanan belli başlı işkence yöntemleri) olduğu gibi bir genel sınıflandırma yapmak istersek (ki bu gereklidir), işkence biçimlerini gözardı etmeden, bunları ana başlıklar altında toplayabiliriz.

Daha sonraki bölümlerde sözünü edeceğimiz gibi işkencenin şiddeti, süresi, biçim ve yöntemleri, işkenceye uğratılanların yaşı, meslekleri, daha önceki sağlık durumları vb. özellikler işkence sürecinde ve işkence sonrası dönemde önemli göstergeler olarak değerlendirilmek zorundadır... Böyle olmakla birlikte elimizde 12 Eylül 1980 sonrasında gözaltına alınanların kesin sayısı, kadın erkek

oranı, yaş yelpazesi ortalama yaş meslek vb. gösterge sayılar bulunmamaktadır. Yine de bir genelleme yaparak gözaltına alınanların yüzde sekseninin yirmi otuz yaş dilimi içinde yer alan genç erkeklerden oluştuğunu ve bunların büyük bir kısmının öğrenci, işçi-sendikacı, memur hizmetli olduklarını, serbest mesleklerden olanların ve köylülerin azınlıkta kaldığını söylemek mümkündür.

Benim tanığı olduğum yani hemen işkence sonrasında uğratıldığı şiddetli işkencelerin bedensel ve ruhsal sonuçlarını gördüğüm en genç işkence gören onbeş yaşında, en yaşlısı altmışbeş yaşındaydı.

Gözaltı süremde kendileri ile kısa süreli görüşme olanağı bulduğum kadın ve genç kızların oranı aşağı yukarı yukarıda sözünü ettiğim orana yakındır.

İşkence şiddetinin, süresinin ve yöntemlerinin aynı bölgedeki çeşitli işkencehaneler ile bölgeden bölgeye farklar gösterdiği anlatımlardan anlaşılmaktadır. İşkencenin şiddetinin ve süresinin ülkemizin Batı'sından Doğu'suna doğru artırıldığı açıkça görülmektedir. Yine İstanbul Metris, Ankara Mamak, Erzurum ve Diyarbakır gibi toplama kamplarını andıran büyük gözaltı ve tutuklama tesislerinde, Batı'dan Doğu'ya şiddeti artmak üzere, en şiddetli işkencelerin çoğu kez toplu işkence biçiminde uygulandığı da bilinmektedir.

Yine işkence uygulamalarında şiddet kaydırımı olduğunu görmekteyiz. Çeşitli nedenlerle (Politik durum, dış ve iç baskılar, işkencecilerin niteliği, işkence görenlerin toplumsal durumu, işkencehanenin namının yayılması vb.) ağır işkence yapmakla ünlü işkence yerlerinin bu işlevini terk ettiği görülmektedir.

Dünya deneyimi işkencenin gözaltına alınmakla başlayan ve — ölümle sonuçlanmadığı zaman— salıverilmekle son bulan bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu Türkiye için de doğrudur. Yine dünya deneyimi işkencenin giderek "Temiz işkence - ruhsal ağırlıklı işkence" niteliği aldığını gösteriyor. Bu olgu da ülkemiz için geçerlidir. 12 Eylül devirmesini hemen izleyen aylarda Ankara'da DAL diye adlandırılan "Derin Araştırma Laboratuarı" ülkemizde işkence konusunda var olan bilgi ve deneyimin derinleştirilmesini ve modern işkence yöntemlerinin nitelikli işkenceci yetiştirmek yoluyla yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Dolayısı ile yavaş yavaş iz bırakmayan işkence

yöntemlerine geçiş sağlanmaktadır.

Bu durum başta hekimler olmak üzere sağlık personelinin, psikolog ve sosyal bilimlerle uğraşanların artan ölçüde işkence timleri içinde yer almasını gerektirmektedir. Türk Tabibler Birliği Merkez Konseyi son yıllarda, kendisine yapılan duyurumlar temelinde, sık sık hekimlerin ve sağlık personelinin işkence yapılmasında üstlendikleri işlevlerle ilgili araştırma, soruşturma yapmak gereğini duyduğunu açıklamaktadır. Bu olgu yukarıda sözünü ettiğimiz tehlikeli gelişmenin ürünüdür.

İşkenceye uğratılanların, uğratıldıkları işkencelerle ilgili olarak çeşitli zamanlarda yaptıkları anlatımlarda bir özellik göze çarpıyor. İşkenceden kısa bir süre sonra yapılan anlatımlarda, işkence görenlerin dikkat merkezinde bedensel işkencenin yer aldığını görmekteyiz. Bu son derece doğaldır. Çünkü işkence başlangıçta daha çok bedensel ağırlıklıdır. İşkence görenler yaşamlarının ağır bir tehdit altında olduğunun bilincindedirler.

Daha sonra, özellikle bir iki yıl sonra yapılan anlatımlarda ise ruhsal işkencenin giderek ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Bunun nedenleri ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Burada ikisi kadın, ikisi erkek olmak üzere dört işkence vak'ası üzerinde kısaca durarak ülkemizdeki işkence yöntemleriyle ilgili görüşlerimi dile getirmeye çalışacağım.

VAK'A 1 :

1950 doğumlu, yüksek okul mezunu evli, çocuksuz bayan. 1981 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şube'de gözaltına alınmış. **Anlatımı** "... Bir odaya tıkıldım. Yan taraflardaki odalardan çığlıklar, haykırışlar geliyordu. Bu odada uzunca bir süre tutuldum. Odada benim dışımda daha sekiz dokuz insan, genç insan vardı. Bunlar kollarından, bacaklarından kalorifer borularına bağlanmışlardı. Bazılarının acı içinde kıvrandıklarını, yara yerlerinden kan sızdığını gördüm. Söylediklerine göre işkenceciler yaralarıyla oynayarak işkence yapıyorlarmış. Bunlar çok karışık ve karmaşık duygular içinde işkence merkezinde, kendi dışımdaki dünya ile ilgili ilk izlenimlerimdir.

Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Ayakta duracak halim

kalmamıştı. Birden tekmelenmeye ve yumruklanmaya başladım. Gözlerim iyice bağlanarak başka bir yere (Aynı bina içinde), aşağı katlara götürüldüm. Bir hücreye tıkıldım. Daracık, ışıksız, pis kokulu bir yerdi. Hücrede benden önce getirilmiş daha yedi kadın vardı. Sonradan bu kadınların ağır işkencelerden geçirildiklerini hem kendilerinden dinledim hemde tanık oldum.... Benim ismim okundu. Hücreden çıkarıldım. Halsizdim. Gözlerim sıkıca bağlandı. Uzun uzun yürüdük. Merdiven indik ve çıktık. Aniden bir yerlere itildim. Yere kapaklandım. Şiddetli tekme ve yumruk darbeleri altında bilincimi kaybetmiştim. Kendime geldiğimde bir kamyon lastiğinin içine ikiye katlanıp sokulmuştum. Ayağa kalkmam isteniyordu ama bu mümkün değildi. Küfürlerle üzerime saldırarak tabanlarımın altına vurmaya başladılar. Çok ağrı duyuyordum ama sesimi bile çıkaramıyordum. Sonra elbise-lerimi yırtmaya başladılar. Rastgele vuruyorlardı. Midem bulanmaya, başım dönmeye başladı sonrasını hatırlamıyorum. Kendime geldiğimde sırılsıklamdım. Sonra yine sorular ve işkence. Bu defa kollarımın arkasından metal bir çubukla askıya alındım. Aynı anda edeb yerlerimle oynamaya ve beni ırzıma geçmekle tehdite başladılar. Ardından elektrik akımı vermeye başladılar. Vücudumun hemen her yerinden. O gün kaç kere şuurumu yitirdiğimi hatırlamıyorum. Arada bir küfürler işitiyordum. Zaten çocuğum olmadığını bundan böylede artık hiç olmayacağını çünkü bu yeteneğimi yok ettiklerini söylüyorlardı. Bu aklımda kalmış ..... Sonra yine sürükleyerek aşağılara getirip hücreye tıkdılar. Günler böyle geçti. Artık hiç gücüm kalmamıştı. Düşüncelerimi toplayamıyordum. İlk günlerdeki daha önceden tanımadığım garip duygular, en başta da ölüm korkusu kalmamıştı. Bir boşluk içinde uyur gezer gibiydim. Uyuyamıyordum. Uyku ile uyanıklık arası bir durumdaydım. Yan taraflardan gelen korkunç çığlıklarla ürperiyordum. Sonra vücudumdaki korkunç kaşıntuları hatırlıyorum. Bit içinde kalmıştım. Akşamları sık sık topluca bit ayıklamaya çalışıyorduk. O zaman garip bir sessizlik olurdu. Şimdi hepsi korkulu bir rüyaymış gibi geliyor ..... Gözaltında altmış iki gün kaldım. Sonra tutuklanarak Metris'e getirildim. İşkenceler burada da devam etti. Metris'te yavaş yavaş işkencenin ana amacının bizleri kişiliklerimizden etmek olduğunu anlamaya başladım. Bu bana güç verdi..."

VAK'A 2:

1952 doğumlu, orta eğitim görmüş evli bayan. 1981 yılının ortalarında eşiyle birlikte evinden alınarak işkence yerine getirilmiş. **Anlatımı :** "...1981 gecesi tutuklandığımda altı aylık hamileydim. Gözlerim yolda, araba içinde bağlandı ve bana "Hamile olman seni işkenceden kurtaramayacak" dendi. Bu kalın bir erkek sesiydi. Aynı ses bana mesleğimi sordu söyledim. Söze bir başkası girerek yalan söylediğimi mesleğimin bu olmadığını benim o... olduğumu ve benimle para karşılığında yattığını hatırladığını söyledi. Kafam daha ilk anda allak bullak oldu... İşkence yerinde hemen üzerime saldırdılar. Tekmelemeye, yumruklamaya başladılar. Nedenini sorunca "Ulan o.... şimdi öğrenirsin. Hem bize soru sorma biz insan değiliz, canavarız" diyerek dayağa devam ettiler. Ben iki büklüm olarak çocuğumu korumaya çalışıyordum. Fayda etmedi. Karnıma da vuruyorlardı. Kaç kere bayıldığımı hatırlamıyorum. Sonra yumuşak bir sesin bana işkence yapılmasını doğru bulmadığını söyleyen sözleri geliyor aklıma. Kim bu? Neden işkenceleri durdurmuyorlar? Yeniden bayılmışım. Kendime geldiğimde gözlerim açıktı. Bulunduğum yer bir çalışma odasını andırıyor. Masalar, iskemleler var. Hava iyice boğucu. İçerisi çok sıcak ve pis kokuyor. Masaların üzerinde daha önceden görmediğim metal borular vb. var. Tam o sırada eşimi içeri getirerek ona işkence yapmaya başladılar. Onu anadan doğma soydular ve elektrik verdiler. Haykırışlarına dayanılacak gibi değildi. Sonra beni de soyarak elektrik vermeye başladılar. Bayılmışım. Bu durum günlerce sürdü. Vücudumun her yeri feci şekilde ağrıyordu. Hele kasıklarım. Daha önceden işkence yüzünden kadınların çocuk düşürdüklerini okumuş ve duymuştum. Aklım ondaydı... Sonraki günler sorularına doğru karşılık vermezsem önce kocamı öldüreceklerini ve sonra da hamileliğime son vereceklerini tekrarlamaya başladılar. Bu da günlerce sürdü. İyice bitkinleşmiştim. Uyku uyuyamıyordum. Zaten soğuk, karanlık ve daracık bir hücrede uykudan söz edilemez... Bana bu durumda bir de falaka uyguladılar. Kanamalarım başladı...."

VAK'A 3 :

Yirmibir yaşında erkek, öğrenci işçi, bekar. 1981 yılının başlarında Ankara'da gözaltına alınmış. **Anlatımı :** ".... Akrabalarımın yanındaydım. Kaldığım evin oğlu kalp hastasıydı ve bu yüzden askere alınmamıştı. Gece yarısı eve giren sivil ve askerler bana ismimi sordular. Nüfus kağıdımı gösterdim. Aniden üzerime saldırarak gelişi güzel vurmaya başladılar. Bana bir MHP militanını öldürdüğümü, bir polis memurunu da yaraladığımı söylüyorlardı. Bana durmadan silahların ve örgüt evinin yerini soruyorlardı... Karakola getirildik. Kalp hastası akrabamla birlikte. Orada komiser M... bana "Konuş ulan o... çocuğu yoksa ananı s....." diyerek yumruklamaya başladı. Sonra "Soyun ulan şu i....." dedi. Soydular. Beni trapez denen eşyanın üzerine yatırdılar. Ayaklarımı da falaka mengenesine geçirdiler. İki polis falaka tahtasını tutarken bir diğeri copla tabanlarıma vurmaya başladı. Tüm vücuduma derin bir acı yayılmaya başladı. Bu iş iki saat kadar sürdü. Sonra çözdüler. Bir polis sırtıma binerek odada dolaştırmaya başladılar. Taban şişmiş ve yer yer patlamıştı.... Sonra akrabam olan hasta çocuğu odaya aldılar. Onu da dövmeye başladılar. Bayılarak yere düştü. Kalp hastası olduğunu söyledim, aldırmadılar bile... Beni yeniden trapeze yatırdılar. Ellerimi ve ayaklarımı bağladılar. Gözlerimi bağlamamışlardı. Bunun için olan bitenleri görüyordum. Sonra elektrik kablolarını manyetoya bağladılar. Bir ucuna sağ ayak baş parmağına diğerini de sağ el parmağına bağladılar. Sonra bana elektrik verip öldüreceklerini, bir yere götürüp atacaklarını söylediler ve suçlamaları kabul etmemi istediler. Bir bilgim olmadığını söyledim. Manyetoyu çevirerek elektrik vermeye başladılar. İlk kez böyle bir durumla karşılaşıyordum. Çok acı veriyordu. Vücudum top gibi oluyordu. Kabloları vücudumun çeşitli yerlerinde, dilimin, kulaklarımın ve penisimin üzerinde gezdiriyorlardı. Bu durum ne kadar sürdü bilemiyorum. Bir kaç kez acıyla bayılmışım. Sonra üzerime asit dökeceklerini söylediler. Penisime bir sıvı döktüler. Yanmadı. Suydu. Sonra yine elektrik vermeye başladılar... Sonra trapezi duvara dik olarak diktiler. Başım aşağıya dönüktü. Bir müddet öyle kaldığımı hatırlıyorum. Sonra bayılmışım. Su dökerek ayıltılar. Çok üşüyordum... Sonra bana üç kişi eğer dediklerini yaparsam iyi davranacaklarını ve salıvereceklerini

söylemeye başladılar. Hepsi ayrı ayrı ve cazip tekliflerde bulunuyorlardı. Ben razı olmayınca içlerinden biri "Asın bu i....." dedi. Tekrar yan odaya, işkencehaneye götürüldüm. Bu sefer kollarımı kaldırıp açarak arkadan demir boruya bağladılar. Tavana doğru çekildim, ayaklarım yerden kesildi. Omuz ve kollarıma ağır bir yük bindi. Şiddetli acı duyuyordum. Bağırmaya başladım. Polisler bacaklarıma asılarak ağırlığı artırdılar. Acılara dayanamadım, bayılmışım. Sonra kendimi yerde çıplak ve ıslak buldum..... Daha sonra copu makatıma sokmaya ve aynı anda elektrik vermeye başladılar. Bu acıya dayanılacak gibi değil. Şiddetli bir şekilde bağırıyordum. Yine bayılmışım. Kendime geldiğimde yerdeydim. Bana erkekliğimi yok ettiklerini söylüyorlardı. Sonra bana sarkıntılık yapmaya başladılar. Sonra bana istersem kadın, istersem esrar, hap vereceklerini söylediler... İşkenceler günlerce sürdü. Sonuçta iki kolum da hareket edemez hale geldi. Sağ kolum kısa sürede düzeldi. Sol kolumda ise uzun süre devam etti. Sağ ayağımda iki, sol ayağımda bir tırnak kırıldı. Sonradan şiddetli baş ağrıları çektim. Hâlâ da var. Sol gözümde görme kayıpları var... Daha sonra aranmakta olduğum İstanbul'a getirildim. Gayrettepe'de, 1. Şube'de ağır işkencelere uğratıldım. Burada aynı işkenceleri görmekle birlikte daha çok psikolojik işkenceye tabi tutuldum. Özellikle annemi, bacılarımı getirip işkence yapacaklarını, gözlerimin önünde tecavüz edeceklerini ve beni öldürüp merdivenden düştü diyeceklerini söylüyorlardı. Sonra bana işkence uygulamadıkları zamanlarda işkence yapılanların çığlık ve haykırışlarını dinletiyorlardı. Kadın ve çocuklara yapılan işkence daha da insanlık dışı ve barbarcaydı. Bir adamı konuşturmak için karısına tecavüz etmeleri ve bir ananın memelerine elektrik verip daha sonra çocuğunu emzirtmeleri ve süt yerine kan gelmesi... Bir keresinde kadın polisler işkenceye katıldılar. Hadım olacağımı, konuşursam kurtaracaklarını söyleyip el, vücut ve sözlerle bana sarkıntılık yaptılar. Burada gözlerimi bağlayarak yine işkencelere devam ettiler ve bana öldürdükleri A.....K..... ve Z.....Y..... gibi isimler sayarak beni de aynı sonun beklediğini söylüyorlardı... Daha sonra daracık, karanlık bir hücreye tıktılar. Beton üzerinde onbeş kişi kalıyorduk. Işık yoktu. Hava azdı. Aynı anda oturmamız mümkün olmadığı için sıra ile ayakta duruyorduk. Günde bir kere çok kısa bir süre için topluca tuvalete götürülüyorduk. Tuvalete tuvalet denemez.

Gidip gelirken dayak yiyiyorduk. Bu yüzden de tuvalete gidemez olduk. Bazılarımız üzerimize işiyorduk. Sıcak yemek diye birşey zaten yoktu... 1. Şube'de benim bulunduğum zaman yetmişiki hücre vardı ve devamlı olarak üçyüzelli dörtyüz kişi bu hücrelerde kalıyorlardı... Aradan aylar geçti. Pislikten ve bitlerden, işkencelerden derilerimiz yara içinde kalmışlı. Karanlıkta bitleri kırıyorduk. Garip sesler çıkıyordu. ... Yaralarımız için ilaç veriyorlardı. Ayrıca gözaltında doktor, hemşire varsa bunlara da baktırıyorlardı. İşkence izlerini gidermeye çalışıyorlardı... Sonra Selimiye'ye getirildim. At tavlalarında aylarca kaldım. Burada da dayak, kötü muamele eksik değildi. Bize asker olduğumuz söylendi. Herkese komutanım demeye zorlanıyor, yüksek sesle marşlar söylemeye zorlanıyorduk. Bunu yapmayanlara ağır dayaklar atılıyordu... Sonra Kabakoz'a getirildik. Burada yemeklerden önce zorla yemek duası yapırıyorlardı. Akşam yemeklerinden sonra sıraya sokuluyorduk ve İstiklal Marşı söyleniyordu. Koğuş kapıları gece saat 11'de kapanıyor, sabahları 6'da açılıyordu. Radyo, TV, kitap ve gazete yasaktı. Her yer rutubet içinde ve havasızdı. Sık sık koğuşlara baskın yapılıyor, tutuklular gelişi güzel dövülüyordu. İtaatsizlik yapanlar koğuşlardan alınarak karanlık, su içinde, farelerin örümceklerin gezindiği daracık hücrelere tıkılıyorlardı. Bu haftalarca sürüyordu. Sık sık atılan dayağa ve küfürlere gelince bunlar günlük uygulamalardı...."

VAK'A 4 :

4. Vak'a benim yaşadıklarım. Burada kısaca anlatacaklarımı bizzat yaşadım. Gözaltına alındığım 1 Kasım 1981 tarihinde 38 yaşımdaydım. Eşim ve o zaman beş yaşlarında olan kızımla birlikte İstanbul'da Erenköy'de yaşıyordum. B.Almanya'dan kısa bir süre önce yurda dönmüştük. **Anlatım :** "... 1 Kasım 1981 Pazar gecesi gece saat 1 sularında kapımız çalındı. Yatmaya hazırlanmaktaydık ve sokağa çıkma yasağı başlamıştı. Aklıma ilk gelen apartmanda hasta olabileceğiydi. Kapıyı eşim açtı. İçeriye aniden ve bir şey söylemeden altı yedi sivil ellerinde otomatik silahlarıyla doluştular. Her yer arandı ve bana malum suçlamalar yapıldı. Gürültü yapmadılar ve benimle de eşimle de sizli bizli konuştular. Arama saatler sürdü. Beni çalışma odamda oturttular. Burada gelenlerin başı olduğu belli olan ve ya-

kasında İstanbul Hukuk Fakültesi rozeti taşıyan kişi bana kendisinin gerek Amerika'da gerekse Sovyetler Birliği'nde bulunduğunu, buralarda ihtisas yaptığını dolayısı ile yalan söylememin mümkün olmadığını tekrarlıyordu. Olan bitenleri bir türlü kavrayamıyordum. Bir kabus gibiydi. Telsizlerle merkezlerini arayıp konuşuyorlardı. Kitaplıktaki kitaplarımı hışımla yerlere savurdular. Aklıma gördüğüm filmlerden sahneler geliyordu. Sarışın, uzun boyluca olanı almanca kitapları rahatlıkla okuyabiliyordu. Kaç saat sürdü bilmiyorum. Kendileriyle gideceğimi giyinmemi söylediler. Dışarı çıkıp asansörü çağırdığımızda Hukuk Fakültesi rozeti taşıyan bana yeniden eve girip karım ve kızımla vedalaşmamı söyledi. Peşimden gelmediler. Ortalarında ben, arkada iki büyük plastik torbaya doldurulmuş kitaplarımdan seçmeler, apartmandan çıktık. Dışarıda daha birkaç araba var. Hepsi de sivil görünüşlü. Öndeki arabanın arka koltuğuna yanımda iki siville oturtuldum. Yanımdakilerden biri bana "Doktor Bey şimdiye kadar kaç hasta öldürdünüz?" diye sordu. Bunu öyle doğal sordu ki ne yanıt vereceğimi bilemedim. Önde oturan başları benim yanıt vermemi beklemeden adamı susturdu.... Gayrettepe'ye geldik..... Gözlerim bağlandı. Kemerim, ayakkabı bağları, saatim ve cebimde ne varsa aldılar. Bir süre bir odada tek başıma tutuldum. Bir kere yanıma birisi gelerek "Lütfen sorulanlara doğru cevap veriniz. Sizin ezilmenizi istemiyoruz." dedi ve gitti. Zaman geçti. Beni aldılar merdivenlerden indiriyorlar. Bu arada komutlar var "Başını eğ. Dikkat basamak vb." Ağır gıcırtılarla demir bir kapı açıldı. Birisine teslim edildim. Gözlerimden bağ alındı. Bana sonsuz gibi gelen neon ışıklı bir koridordaydım. Bir defterе isim kaydedildi ve hücreye tıkıldım. Gözgözü görmüyor yine de burada başkalarının olduğunu anlamakta gecikmedim. Kimse konuşmuyor. İki metre kareden dar bir alanda yedi kişiyiz. Diğerleri ağır işkencelerden geçirilmişler. Bunu zamanla öğreniyordum. Aramızda dikkatli konuşmalar geçiyor. Bir tanesi beni çok zor günlerin beklediğini söylemekten kendini alamadı. Aradan iki gün geçti beni arayan soran yok. Artık işkence yöntemleri hakkında anlatılanlara dayalı bilgim var. Bir sabah ismim okundu. Hücreden alındım. Gözlerim asker kaputu gibi dağlayıcı bir kumaşla bağlandı. Heyecanım gittikçe artıyor. Merdivenler, kapılar... Birden yüzüme bir sıcaklık çarptı. Kalabalık, işlek bir yerdeyiz. Çay kokuyor. Bir odaya

sokuldum. Odada ağır bir koku var. Benden başka insanların olduğunu fısıltılardan ve hareketlerden anladım. Ayakta duruyorum. Birden yan odalardan feryatlar yükseldi... Saatler geçiyor, işkence yaptıkları insanları getirip üzerime yıkıyorlar. Bunlardan biri hırıltılarla omuzlarıma tutunmaya çalıştıysa da gücü yetmeyerek yere yığıldı. Ayaklarımın üzerinde kıvranıyor. Otomatizmi andıran bir hareketle yere doğru eğildim ve bu arada farkına varmadan gözbağını da çözdüm. İşte bu sırada alnıma doğru orta şiddette bir tekme yapıştı. Ardından galiz küfürler. Aniden doğruldum. Gözlerim yeniden ve daha sıkı bağlandı. Bu kısa sürede bulunduğum odayı görebilmiştim. Odada en az onbeş kişi vardı ve bunlardan bazıları kelepçelerle kalorifer borularına el ve ayaklarından bağlanmışlardı. Bir süre sonra hareket azalmaya başladı, yan odalardan gelen sesler kesildi. Demek öğle paydosu da vardı. Sonra yine hareket, feryatlar. Saatler geçmiş olmalı. Artık ayakta sallanıyorum. Hafif bir terleme de var. Kan şekerim düşmüş olmalı diye düşünürken biri kolumun iç kısmından ancak hissedilir bir şekilde tutarak yürümemi söyledi. Yeniden hücreye tıkıldım. Hücre arkadaşlarım beni ağır işkencelere uğratıldıktan sonra getirileceğimi sanıp bana yer ve yiyecek ekmek ayırmışlar. İşkence görmediğimi söyledim (O zaman daha işkenceyi bedensel olarak düşündüğümden). Dört gün gündüzleri yukarı çıkartılıp aynı olduğunu sandığım odada tutuldum. Bu arada bana doktor olduğum için hasta olan tutuklulara bakacağım söylendi. Günde birkaç saat hücreden çıkabiliyordum. Sonra çay da vermeye başladılar. Hücre nöbetçilerinin sayısız dertleri vardı. Bunları anlatıyorlardı. Bazen bu nasıl olur diye düşünüyordum. Benim gerek gösterdiğim diğer tutsakları da zaman zaman hücrelerinden çıkartıyorlardı. Tüm bunları gizli olarak yaptıklarını söylüyorlardı. Birkaç gün de böyle geçti. Sonra bir sabah yukarıda bir odaya alındım. Daha kapıdan girerken yüzümün ortasına orta şiddette bir yumruk yerleştirdiler, hemen ardından tanıdığım bir ses "Buyurun oturunuz doktor bey. Buradan kimler geçmedi. Biz emirleri en yukarıdan alıyoruz. Etkili olan dostlarına sakın güvenme. Burada biz varız ve bizim dediğimiz olur." diye konuştu. Oturtuldum. Yanıma iki kişi oturdu. Bunlardan biri bacaklarımla, karnımın alt kısımlarıyla belli belirsiz oynuyor, diğeri ise yumruğuyla omzuma ritmik olarak acıtmadan vuruyor ve kulağıma üflüyordu. Sorgu aniden önce bir kaç dilden başladı.

Sonra türkçeye geçildi. Bana yöneltilen sorular kişilerle pek ilgisi olmayan politik ve dünya görüşümü ilgilendiren sorular olmakla birlikte devamlı yalan söylediğimi ve böylece de haysiyetimi ayaklar altına aldığımı tekrarlayıp duruyorlardı. Bir ara içlerinden biri böyle olmayacağını konunun kendisine bırakılmasını istedi. Sonra bana bir tokat atarak ağzımı açmamı istedi. Yaptım. Ağzım bir tabanca sokuldu. Sonra bunu benim tutmamı istedi. Yaptım. Kabzasından tuttuğum tabancayı ateşlerse ne olacağını sordu. Bu intihar mıydı, neydi? Ara verdiler. Sanırım birşeyler yediler. Bu arada bana gözbağlarımı hafifçe açtırarak kendilerine verilmiş olan bazı reçetelere bakmamı ve fikrimi söylememi rica ettiler. Sonra tekrar sorgu ve tehditler sürdü. Sonra topluca karar verdiler. İşkence odasına gidecektim. Götürdüler. Gözlerimi burada açtılar. Olsa olsa yirmibeş yaşlarında, saçları kısa kesilmiş, kot pantolonlu iki kişiyle yüzyüze geldik. Süratle çevreme göz attım. Bedensel işkence yapılırken kullanıldığını duyduğum tüm araç ve gereç mevcuttu. Elektrik akımı verilmede kullanılan sahra telefonu da içinde. Bu iki kişide ben içeri sokulur sokulmaz bir hareket başladı. Kendimi kaplan kafesine atılan bir yem gibi hissettim. Yüzüme bakmıyorlardı. Kapıyı içeriden kilitlediler. Aralarında bir şeyler fısıldaştılar. Sonra gözlerim yeniden bağlandı ve bir süre derin bir sessizlik oldu. Sordular "Konuşacak mısın?". Ne söylememi istediklerini sordum "Sen Doğu Alman casususun herhalde" yanıtını aldım. Sonra da neyle başlamamı istediğimi sordular. Önce anlamadım. Sonra "en iyisi pencerenin yanındaki masaya çık ve oradan aşağı atla" dediler. Tam o sırada kapı dışardan çalınmaya başladı. İçeridekiler ağır küfürler etmeye başladılar ve kapıyı açmayacaklarını işe yeni başladıklarını söylediler. Bir süre sonra ise kapıyı açtılar. Yeniden sorgu odasına döndük. Burada bana o gün eşimin getirdiği yeni çamaşırlarla parayı verdiler ve bir şeyler yazmak isteyip istemediğimi sordular. İki satır yazdım.... Sorgu böyle bir işkence odası, bir sorgu odası arasında geç saatlere kadar sürdü. Sonunda kararlarını söylediler. "Siz durumu anlamak istemiyorsunuz. Öyleyse öleceksiniz. Bunu Ankara'da da yapabiliriz. Önümüzdeki günlerde hazır olun." O gün sorgu böylece bitti. Sonraki günler benzer biçimlerde sürdü. Gözaltı yerinde yirmialtı gün tutuldum. Bu kısa süreymiş. Ortalama altmış gün kadar kalınırmış. Bu süre içinde pislik ve haşarattan her yerimde yaralar açıldı. Uykusuzluk-

tan, gıdasızlıktan iyice bitkinleşmiştim. Tüm bunlara rağmen en acısı bizzat şahidi olduğum ağır işkence olayları ve anlatılanlardı. Kısa bir süre önce bir tutsağı arkadaşlarının gözü önünde kafasına çivi çakarak öldürmüşlerdi. Bunu birden fazla kişiden dinledim. Zaten burada kimsenin olayları abartacak hali yoktu. Çünkü olanlar o kadar olağan dışıydı ki insan istese de bunlara bir şey katamaz...

Selimiye ve Kabakoz özel askeri ceza ve tutuk evlerine gelince buralarda şiddetli bir teröre genel bir belirsizlik hali refakat ediyordu. İçimizden kimse biraz sonra ne olabileceğini kestiremiyordu. Son derece anlamsız görünen emirler alıyorduk. Sık sık koğuşlar değiştiriliyordu. Hiç bir şeyde kalıcılık yoktu..."

Yukarıdaki anlatımlar 12 Eylül 1980 askeri devirmesini izleyen yıllarda uygulanan "ortalama" bedensel ve ruhsal işkenceleri yansıtmaları bakımından ilginçtir. Bizzat tanığı olduğum ve sonradan anlatımlarını aldığım yüzlerce işkence vak'asından seçilmiştir. Beyin kanamasına, kalıcı felçlere ve organ kayıplarına yol açan, ölümle sonuçlanan ileri derecede şiddetli işkence uygulamalarında gündeme gelen işkence yöntemleri de özünde aynı yöntemlere dayanmaktadır.

Şimdi bu yöntemlere ve amaçlarına kısaca değinelim.

2.3. Türkiye'de Uygulanan Başlıca Bedensel ve Ruhsal İşkence Yöntemleri

- **KABA DAYAK** ; İşkenceciler, itirafa zorladıkları kişiyi, işkence odasına genellikle gözleri bağlı olarak sokmaktadırlar. Gözleri bağlı olarak işkence odasına alınan kişiye, beş, altı işkenceci aniden saldırarak dövmeye başlarlar. İşkence kurbanı neye uğradığını şaşırır, zihinsel bir dağınıklık içine düşebilir. Sille ve tokata daima küfür ve bağırtılar eşlik etmektedir. İşkenceciler bunu yaparken, bir yandan da sürekli olarak sorular yağdırırlar. Kaba dayak işkenceye uğratılan kişileri panik içine itmek, kişilerin benliğini kaba bir korkunun sarmasını sağlamak için atılmaktadır ve genellikle işkence uygulamalarının başlatıldığını göstermektedir. İşkence uygulamaları kaba dayaktan başlayarak yükseltilmektedir. Kaba dayağın geçici ve kalıcı organsal hasarlara yol açtığı hatta ölümle sonuçlanabildiği olmaktadır.

- **FALAKA** ; Falaka genellikle kaba dayağı izlemektedir. İnsan

vücudunun en ağrı uyandıran bölgelerinden biri olan ayak tabanlarına, çeşitli kalınlıklarda sopalar, cop, metalden yapılmış değneklerle vb. tabanlardan kan fışkırıncaya kadar, taban etleri yarılıncaya kadar vurulmaktadır. Falaka uygulanırken sıklıkla kısa ve uzun süreli şuur kayıpları olmaktadır. Falakanın çok ağrı uyandıran bir işkence yöntemi olduğu eskiden beri bilinmektedir. İşkenceciler, şiddetli ağrı ve acının, insan zihninde ve ruh halinde yaratacağı sonuçlarla, yukarıda sözü edilen korku halinin, işkenceye uğratılan kişide derinleşmesini sağlamak istemektedirler. Sürekli ve derin korku hali, işkenceye uğratılan kişiyi, istenilen bilgiyi vermeye yaklaştırabilmektedir.

Şiddetli ağrı, vücut direncini olduğu gibi ruhsal direnci de azaltabilmektedir.

Falaka uygulaması ayak kaslarında, kemiklerde, eklemlerde ve bağlarda geçici ve kalıcı rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Falaka sırasında inhibisyon ölümleri görülebilmektedir.

- **ELEKTRİK ŞOKU** ; Elektrik şoku ile işkence, ülkemizde yaygın olarak ilk kez 12 Mart 1971 döneminde uygulanmıştır. Elektrik şoku ile işkencenin o dönemde Kontrgerilla diye bilinen işkence timlerinin oldukça sık başvurdukları işkence yöntemleri arasında olduğu bilinmektedir.

12 Eylül 1980'den sonra, işkencehanelerde elektrik şoku uygulaması son derece yaygınlaştırılmıştır. İşkenceye uğratılan kişiye genellikle sahra tipi telefon manyetosu ile üretilen bir elektrik akımı verilmektedir. Elektrik akımı işkence kurbanının vücuduna yerleştirilen elektrodlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Elektrodlar genellikle cinsel organlara, dile, kulak memelerine, insan vücudunun öteki duyarlı bölgelerine yerleştirilmektedir. Elektrik akımı, verildiği bölgedeki kas gruplarını doğrudan uyararak kasılmalarına yol açar. Elektrik akımı vücudun diğer kısımlarına başlıca sinirler ve damarlar aracılığıyla yayılmaktadır. Elektrik şoku tatbikinde elektrodlar genellikle birbirinden uzak vücut bölgelerine yerleştirilmektedirler. Böylece olabildiğince çok sayıda kas grupları aynı anda kasılmaya uğratılabilmektedir. Elektrik şoku tatbik edildiği kişide şiddetli ağrılar yanında şiddetli korkuya da yol açmaktadır. Vücudun tüm kaslarının birlikte ve şiddetli kasılması, nefes almayı bir süre önlemekte, kalp atışları düzensizleşmekte, göz küreleri ileri doğru acı yaratacak kadar fırlamakta, dil ve

ağız da toprak gibi olmakta, gırtlak kaslarının ani kasılması, boğulmayı andıran seslerin çıkmasına sebep olmaktadır. Kasılmayı izleyen gevşeme evresinde, idrar kesesi ve bağırsak kaslarının ani gevşemesi sonucu bu organların içindekilerin (Dışkı idrar) dışarı atılması kişinin sosyal duygularını da derinden etkileyen ruh hallerinin doğmasına yol açmaktadır.

İşkenceye uğratılan insanın vücudunda ortaya çıkan ve tüm organları içine alan ani değişiklikler aynı zamanda derin bir korku duygusunun doğmasına da neden olmaktadır. Tüm bu değişiklikleri kısa süre içinde sağlaması, elektrik şoku yönteminin etkili bir yöntem olarak yaygın kullanılmasının nedeni olmaktadır.

İşkenceciler, elektrik şoku ile işkence uyguladıkları kişinin erkeklik gücünü yok ettiklerini, kadın ve kızlarda doğurganlığı ortadan kaldırdıklarını da ileri sürerek uzun süreli ve şiddetli üzüntü ve korku hali yaratabilmektedirler.

Elektrik şoku ile işkence yönteminde, işkenceciler, elektrik akımının şiddetini istedikleri gibi ayarlayarak, işkence yaptıkları kişiler ile devamlı "Pazarlık" yapmak olanağına sahip olmak istemektedirler. İşkenceciler, istedikleri yanıtları aldıklarında akım şiddetini azaltmakta ya da tersi durumlarda yükselterek kişide şartlanmalar yaratmak istemektedirler. Elektrik şoku ile işkenceden sonra, işkenceye uğratılmış olan kişide ileri derecede bitkinlik hali ortaya çıkmaktadır.

Bulantı, başağrıları, kulak çınlamaları gibi şikayetler günlerce hatta aylarca devam edebilmektedir. Bu işkence yöntemi de sakatlanmalara ve zaman zaman ölüme yol açabilmektedir.

- **ASKI** ; İşkenceye uğratılan çeşitli toplum kesimlerinden binlerce insanın uğratıldıkları işkencelerle ilgili anlattıkları bu işkence yönteminin 12 Eylül sonrası yaygın işkence uygulamaları içinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Çeşitli askı uygulamaları vardır. Bunlar içinde en sık uygulananlar, düz askı, Filistin askısı, tek koldan, iki koldan asma, ayaklardan asma şeklindeki yöntemlerdir. En sık uygulanan yöntem, düz askı yöntemi olmaktadır. Düz askı yöntemi, kaba dayak, elektrik şoku, cinsel işkence vb. diğer yöntemlerle birlikte uygulanmaktadır. İşkence kurbanı askıya alındıktan sonra, cinsel organları ile oynanmakta, cinsel organlar ezilerek ağır ağrı ve acı uyandırılmaktadır. Kadın ve genç kızlarda meme başlarının ezilme-

si, kadınlarda cinsel organlara, erkekte makata parmak, cop sokma, vücudun çeşitli yerlerinde sigara söndürülmesi, askıyla birlikte uygulanan işkence yöntemleri içindedir. Askı yöntemi, uygulanan kişilerde kaslarda, eklemlerde, eklem bağlarında şiddetli ağrılar uyandırmakta beyin kan dolaşımının bozulmasına ve giderek şuur kayıplarına yol açmaktadır. Askı yöntemi, diğer işkence yöntemleri ile birlikte uygulandığından, sakatlıklara yol açma oranı fazla olmaktadır. Bu yöntemle işkence sırasında ölüm seyrek değildir. Askıda vücut ağırlığı omuz ve kollar tarafından taşındığından omuz kol, sinir ağı sinirlerinin gerilme sonucu yırtılma ve kopması, adelelerin ezilmesi, eklemlerin gerilmesi, çıkıklar, eklem bağlarının yırtılması seyrek olmayan askı sonucu rahatsızlıklarıdır...

- SOĞUTMA YÖNTEMİ ; Bu yöntemle işkenceye uğratılan insanların, çırılçıplık soyularak, saatlerce soğukta tutulması, üzerlerine soğuk su dökülmek suretiyle vücut ısısının süratle kaybettirilmesi yanında kişiyi çaresiz bir görünüme sokarak, fiziksel ve ruhsal direncinin süratle azaltılması amaçlanmaktadır. Bu yöntem de diğer işkence yöntemleriyle birlikte uygulanmaktadır. İleri derecede soğutulmuş bir işkence kurbanı daha sonra saatlerce dövülmekte, askıya alınmakta ya da elektrik şoku ile işkenceye uğratılmaktadır. Bu yöntemde kişinin özgüveninin sarsılması başlıca amaçtır.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN BAŞLICA RUHSAL İŞKENCE YÖNTEMLERİ

12 Eylül devirmesini izleyen yıllarda ülkemizde ruhsal işkencenin giderek yaygınlaştırıldığını ve sistemli olarak uygulandığını görmekteyiz.

Kitabın birinci bölümünde sözü edilen klasik ve modern ruhsal işkence yöntemlerinin ülkemizde de uygulandığını biliyoruz.

A- ÜLKEMİZDE UYGULANMIŞ VE UYGULANMAKTA OLAN KLASİK RUHSAL İŞKENCE YÖNTEMLERİ :

Klasik ruhsal işkencenin genelde üç evreyi (Bitkinlik-Bağımlılık ve Korku) içerdiğini önceki bölümlerde söylemiştik. Bu üç evrede

sözü edilen işkence amaçlarına varmak için işkenceciler en çok şu yöntemlere başvurmuşlardır:

- **Yalıtlama Yöntemi :** Bu yöntemin tüm bilinen, grup halinde ya da tek yalıtlama, kesin yalıtlama ya da yarım yalıtlama biçimleri gözaltına alınanlara hemen istisnasız uygulanmıştır. Yalıtlama uygulamalarında işkencecilerin titiz bir ayırım gözettikleri de açıktır. Burada konunun ayrıntılarına girmeden yarım yalıtlamadan söz etmek yerinde olacaktır. Yarım yalıtlamada gözaltına alınan kişinin aile efratlarıyla belirli bir ilişki kurmasına izin verilmektedir. Bu gözaltındaki kişiye para gönderilmesine özel durumlarda çok kısa yazılmış pusulalar ile haberleşmeye olanak tanınmak şeklinde olmaktadır. Böylece gözaltındaki kişinin, çok sınırlı da olsa dış dünya ile ilişki sağlayabilmesi olanağına sahip olduğu yalıtlanma koşullarına yarım yalıtlanma denmektedir. Günlerce, bazı durumlarda aylarca dış dünya ile ilişkisi tamamen kesilmiş, işkence ve ölüm tehdidi altındaki insanlarda çevreye karşı duyulan ilginin giderek azaldığı buna karşılık kişinin kendisine dönük ilgisinin daha önce görülmedik ölçüde arttığı bilinmektedir. Bu durum kişide çeşitli iç çelişkilerin doğmasının yanı sıra ilgisinin işkencecciler ile kendisi arasında var olan ilişkiler alanına yoğunlaşması sonucunu getirmektedir. Bu bakımdan savunmanın gözaltına alınma ile başlaması istemi sadece hukuk tekniği açısından değil yalıtlama yoluyla ruhsal işkence uygulanmasının engellenmesi bakımından da önem taşımaktadır.

- **İdrakın daraltılması yöntemi :** Gözaltına alınanların uzun süreler hücrelerde tutulmasının gözlerinin bağlanmasının vb. bir nedeni de sözü edilen kişilerde idrakın, algılama gücünün gerek nitelik gerekse nicelik bakımından zayıflatılmasıdır. Gözaltına alınanlar karanlık, yarı karanlık, çok dar, soğuk, pis, haşarat dolu bir ortamda süratle güçten düşürülmek, bitkinleştirilmek ve algı alanları alabildiğince daraltılmak amacıyla tutulmaktadırlar.

- **Sürekli tehdit altında tutma yöntemi :** Bu yöntem ülkemizde tüm gözaltına alınmış olanlara, tutuklu ve hükümlülere uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Bu yöntemin ana amacı —klasik ruhsal işkencenin asıl amacı olan— kişilerde korku duygusunun hakim duygu halinde iyice belirginleşmesidir. Geçmiş tecrübe bu işkence yönteminin insan ruhunda köklü yeni yapılanmalara yol açtığını

göstermektedir.

- Her şeyi yapabilecek güçte olmak gösterisi yöntemi : Bu yöntem de ülkemizde yaygınlıkla uygulanmaktadır. İşkenceciler çeşitli gösterilerle gözaltına alınmış, tutuklu kişilerin kaderlerinin ellerinde olduğunu göstermektedirler ki bu da uzun süreler içinde kişilerde ruhsal içdirenci azaltabilmekte, kırabilmektedir.

- Aşağılama, değersizlendirme yöntemi : Kişinin kendisine duyduğu ve saygıyı özgüveni zedelemeye yönelik bu yöntem de ülkemizde sürekli olarak uygulanmaktadır. Özellikle gözaltındaki insanlara gündelik tuvaletlerini yapmak olanağının verilmemesi, sefalet ve pislik içinde tutulmaları yanında sözlü olarak da insanlıktan çıkmış olduklarının vb. yinelenmesi kişilerde ruhsal bunalımlara yol açabilmektedir.

- Anlamsız gibi görülen emirleri yerine getirmeye zorlamak yöntemi: İşkencecilere itaatı günlük alışkanlık haline getirmeye yönelik bu klasik işkence yöntemi gerek gözaltı yerlerinde gerekse tutuk ve cezaevlerinde uygulanmaktadır. Bu yöntem ülkemizde yanındakilerle konuşma yasağı, işkencecilerin ya da cezaevi personeli yanında esas duruşa geçme, yüzünü duvara çevirme, yüksek sesle kimlik bildirme, hücre yada koğuşta görevli karşısında herkesin ayağa kalkmak mecburiyeti vb. çok çeşitli biçimler altında uygulanmaktadır.

B- ÜLKEMİZDE UYGULANMIŞ VE UYGULANMAKTA OLAN MODERN RUHSAL İŞKENCE YÖNTEMLERİ

Modern işkence yöntemleri ülkemizde gerek gözaltı koşullarında gerekse tutuk ve ceza evlerinde sistemli bir şekilde ve giderek yetkinleştirilerek uygulanmaktadır.

Bu yöntemlerin başında deprivasyon teknikleri gelmektedir.

- Deprivasyon teknikleri : Günlük kişisel temel gereksinimlerin giderilmesinin aşırı derecede zorlaştırılması yoluyla bir belirginsizlik ortamı yaratılması gözaltı ve tutukevlerinde hemen sürekli bir uygulamadır. Deprivasyon teknikleri duyu organlarının zaafa uğratılmasını da içermektedir. Bu bakımdan gözlerin bağlanması işkencecilerin dilinde ifade bulduğu gibi onlar için bir "Güvenlik önlemi" değil bir işkence tekniğidir. Kişinin toplumsal ilişkilerinin (Ziyaret, haberleşme, radyo

TV. vb.) baskı altında tutulması ve bunların sağlanmasının koşullara bağlanması da aynı işkence yöntemi içinde bulunmaktadır. Bu benzeri uygulamaların güvenlik önlemleriyle bir ilgisi olmamakla birlikte işkenceciler tarafından öylemiş gibi gösterilmektedir.

- **İnteraksiyon teknikleri :** Bu yöntemler de ülkemizde yaygındır. Gerek gözaltında gerekse tutukevinde yapılan işkencelerde bu tekniklerin hemen her defa gündeme geldiği görülmektedir. Uygulama şöyledir; azgın işkenceyi insanlık dışı saydığını ileri sürerek sürdürülen işkenceye müdahale eden genellikle daha üst düzeyli işkenceci ya da işkenceciler işkence gören kişiye aniden yakınlık gösterilerinde bulunurlar, hatta çay, sigara vb. ikramına kadar işi vardırırlar. İşkence gören kişi ile konuşmak, tartışmak ihtiyacı içinde olduklarını söylerler. Bu yaklaşımın amacı işkence görmekte olan kişide ani bir ruhsal değişim anı yakalamak, onu konuşturmak aynı zamanda da derin bir ruhsal bunalıma itmektir. Bu yöntemin en başarılı işkence yöntemleri arasında bulunduğu bilinmektedir.

- **Görüşme teknikleri :** Bu teknikler de ülkemizde yaygın uygulama alanı bulmuştur. Gerek gözaltında gerekse tutukevlerinde sistemli olarak gündemde tutulmaktadırlar. Bu teknikleri uygulayan işkencecilerin çok iyi yetiştirilmiş olmaları şarttır. Görüşme teknikleri içinde işkenceci muhatabının kişilik ve toplumsal ilişkilerinin derinliklerine girmeye çalışmaktadır. Görüşme içinde işkenceci kendi görüş ve fikirlerini açıklarmış gibi yaparak karşısındakine güven vermeye çalışır ve onu bir tartışmanın içine çekmeye çalışır. Bu tartışma içinde zaman zaman özel konulara girilerek sorgulanan kişiden onun kişiliği bakımından son derece önemli bilgiler elde edilmeye çalışılır. Bu yöntem gelişkin bir sorgulama yöntemi olduğu kadar gelişkin bir işkence yöntemidir.

- **Şartlandırma teknikleri :** Bu tekniklerin de ülkemizde çok yaygın kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle tutukevlerinde şartlandırma teknikleri yoğun olarak uygulanmaktadır. Sayımlar, yemek duası, marş söyletme, personelin selamlanması, zorla verilen dersler, bazan geceleri de olmak üzere yüksek sesle yayımlanan marşlar tutuklularda şartlandırmalar yaratmaya yönelik yöntemlerdir ve bunlar sıklıkla söylendiği gibi askeri tutukevi olmak özelliğinden doğmamaktadır. Asıl amaç ruhsal işkencedir.

- **İlaçla işkence :** Ülkemizde, şimdi var olan bilgilere dayanarak, ilaçla işkencenin bazı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi sistemli olarak uygulandığı söylenemez. Ne varki N.Sargın ve H.Kutlu olaylarında gördüğümüz gibi bu işkence yönteminin gündeme getirildiği de olmaktadır. Daha önceki bölümde ilaçla işkencede kullanılan etkili maddelerin en önemlilerine değinmiştik. Sargın, Kutlu vak'asında kullanılan ilacın —gazetelerde çıkan ifadelere dayanarak— aşağıdan yukarı doğru yükselen geçici bir felç hali yaratan kısa süreli narkotiklerden olduğu söylenebilir. İğne yapıldıktan sonra ortaya çıkan belirtileri sıralayan Kutlu ve Sargın'ın anlatımları en çok Suxamethonium isimli etkili maddenin kullanıldığını düşündürmektedir. Bu madde ülkemizde Lysthenon adı altında üretilmekte ve ameliyat öncesinde yerine göre kullanılmaktadır.

Askeri ceza ve tutukevlerinde yemeklere ruhsal mekanizmalara etki yapabilecek maddelerin katıldığı konusunda sık sık söylentiler olmuşsa da bunları doğrulayacak delillere şimdilik sahip değiliz.

Birinci bölümde sözünü ettiğimiz diğer modern ruhsal işkence yöntemleri arasında yer alan hipnoz ve komünikasyon tekniklerinin ülkemizde uygulandığına işaret olabilecek bir bilgiye ben şimdiye kadar rastlamadım. Bu tekniklerin de her zaman gündeme getirilebileceğini unutmamayı öneririm.

- **Cinsel işkence :** Son yıllarda uluslararası düzeyde işkence üzerine yapılan araştırmalar cinsel işkencenin, aralarında ülkemizin de yer aldığı Orta Doğu ülkelerinde giderek ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Cinsel işkence çok karmaşık bir yapı göstermektedir ve şimdiye kadar üzerinde en az inceleme yapılabilmiş bir işkence yöntemidir. Bununla birlikte cinsel işkencenin ruhsal işkence içinde sayılması ve o çerçeve içinde ele alınması yolundaki öneriler giderek daha büyük destek bulmaktadır. Bu yüzden biz de burada ele alıyoruz. Gözaltına alınan tüm kadınlara, genç kızlara derece derece cinsel işkence yapıldığı bir gerçektir. Cinsel işkencenin hangi biçimleri olduğunu önceki bölümde söylemiştik. Dolayısı ile cinsel işkence yalnızca ırza geçme eylemiyle sınırlandırılmamalıdır. İnsanın cinsel kişiliğine işkence amacı ile yapılan her türden saldırı cinsel işkencedir. Bu anlamda sözlü, tavırla, ağrı uyandırarak yada uyandırmadan elle veya aletle yada daha başka biçimlerde cinsel işkence uygulamak

mümkündür.

Cinsel işkencenin sadece kadın ve genç kızlarla sınırlı kalmadığı da bilinen bir gerçektir. Bence dar anlamda cinsel işkence hemen tüm gözaltına alınanlara yapılmaktadır. Ülkemizde hemen her işkence süreci içinde yer alan askı ve elektrik şoku uygulamasında penis, hayalar ve anüs işkence nesnesi yapılmakta ve işkence görenlere sık sık "Erkekliğini/kadınlığını yitirdiği" söylenmektedir. Bu durumun işkence görmüş kişilerde bıraktığı derin izler işkence sonrası konuşmalarda kendini hemen göstermektedir.

Vaginaya, anüse cop, şişe ve diğer cisimlerin sokulması öylesine yaygınlaştırılmıştır ki "Cop sokmak" bir tehdit sözcüğü olarak gündelik konuşma diline girmiştir.

- **Genişletilmiş işkence :** Gözaltına alınmış, kişileri konuşturmak için onların yakınlarına işkence uygulanmasına genişletilmiş işkence denilmektedir. Kişinin eşine, çocuklarına, ana, babasına, arkadaşlarına bunların yapılan suçlamalarla doğrudan hiçbir ilgileri olmamasına rağmen, sadece kendisinden bilgi alınması öngörülen kişiyi konuşturmak için, işkence uygulanması sık sık rastlanan olaylardandır. İşkencenin bu biçimi, faşist benzeri rejimlerin hukuk anlayışlarının ve insana biçtikleri değerin en göze çarpıcı göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda ve içinde bulunduğumuz yılın ilk aylarında ortaya çıkan Yeşilyurt, insan pisliği yedirme, Şebinkarahisar olayları ve Öğretmen Bilgin olayı bunun örnekleridir.

UZUN SÜRELİ İŞKENCE UYGULAMASI

Gözaltındaki işkence uygulamaları çeşitli biçimlerde yol aldıktan sonra, ifade denilen ve genellikle siyasi polis tarafından işkence altında alınan bilgilerin toplandığı yazılı metnin, işkenceye uğratılmış kişiye zorla imzalatılması ile bir süre için sonlanmaktadır. Böylelikle ifade altına imzasını koyarak kendisini suçlu ilan ettiği ileri sürülen kişi haftalar, aylar sonra ilk kez askeri yargı karşısına çıkarılmaya hazır hale getirilmektedir. Askeri savcılar, tehdidler altında, işkencehanede alınmış olan ifadeyi çoğu kez kendi önlerinde de tekrarlatmak istemektedirler. Bu anlamda askeri savcılar ya da sıkıyönetim içinde askeri savcı işlevi yüklenmiş sivil savcılar istisnalar dışında işkenceyi,

doğrudan yargı mekanizması içerisine sokmaktadırlar. Bu anlamda işkence askeri savcıların odalarında da süregitmektedir. Rejim karşıtlarına karşı askeri savcıların bu baskıları da tamamen etkisiz kalmamaktadır. Bu koşullarda alınan savcılık ifadelerinden sonra, işkenceye uğratılmış kişiler, askeri hakimler karşısına çıkarılmaktadır. Askeri hakimleri, sıkı yönetim komutanlarının emirleri gereği, çoğunlukla, kendilerine siyasi polisce ve askeri savcılarca sunulmuş işkence belgelerini, rejim karşıtlarının tutuklanmaları için yeterli deliller olarak kabul etmektedirler. Böylece askeri yargı, daha başından itibaren işkence uygulamalarında aktif rol üstlenmiş olmaktadır.

Tutuklama ile birlikte rejim karşıtları için yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Uluslararası Hukuk Kurallarına göre tutuklular, "Suçları tarafsız mahkemelerce sabit görülene kadar suçsuz sayılması gereken" kişilerdir. Oysa 12 Eylül rejimi başından beri bu kuralı tersine işletmektedir. Rejim karşıtları daha göz altına alınma dönemlerinde sıkıyönetim kumandanlıklarınca, filanca örgütün militanı olarak ve devlete karşı suç işlemiş olmakla açıkça suçlanmaktadırlar. Bu durum tutuklanma ile iyice perçinlenmekte ve tutuklanmış kişiye hükümlü muamelesi hemen başlamaktadır. İş bununla da bitmemektedir. Askeri yasalar çeşitli biçimlerde yorumlanarak, tutuklananlar askeri kişiler olarak tanımlanmakta ve bulundukları askeri birlik içinde en alt rütbede oldukları varsayılmaktadır. Böylece onbinlerce tutuklu sivil hukukun dışına zorla itilmiş olmaktadırlar.

Özetle söylenecek olursa, hukuktan ve hukukun üstünlüğünden artık hiçbir şekilde söz edilmeyecek, kaba kuvvet ve keyfiliğin kol gezdiği bir ortamda tutuklular askeri mahkemelerin karşısına çıkarılacakları günleri beklemek zorunda bırakılmaktadırlar. Özel askeri tutuk ve cezaevlerine tıkılan, onbinlerce kişi, toplama kamplarına benzeyen bu yerlerde, yıllardır en amansız işkencelerin muhatabı olmuşlardır ve olmaya da devam etmektedirler. Toplama kampını andıran bu yerlerde ruhsal işkence bilinçli olarak ön plana çıkarılmıştır.

Uzun vadeli ruhsal işkencelerin, asıl hedefi, rejimin aktif karşıtlarının kişiliklerinin bozulması, "Kişiliksizleştirme" ve yeni kişilik yapılarının ortaya çıkması "Yozlaştırma"dır. Bu işkence uygulamaları özel olarak yetiştirilen ve özellikle askeri doktorlar arasından

seçilen ruh doktorları, psikologlar, sosyologlar, kriminologlar vb. teknik adamların doğrudan katılımı ve denetimi altında yapılmaktadır. Bu işkence ekipleri için askeri tutuk ve cezaevlerindeki onbinlerce insan, deney nesneleri gibidir.

ABD İlaç tekellerinin has adamlarından Prof.Dr.İtil, gerek uluslararası düzeyde gerekse ülkemizde sözü edilen deneyleri denetleyen başlıca uzmanlardan biri olarak ülkemiz kamuoyu tarafından da tanınmıştır. Özel askeri tutuk ve cezaevlerinde, tutuklu insanlar üzerinde yapılan deneyler çerçevesinde, Prof.Dr.İtil'in başını çektiği deneyciler İstanbul'da uluslararası toplantılar düzenlemiş ve deneylerinin bilimsel sonuçlarını kamu oyuna açıklamaya cesaret edecek kadar ileri gitmişlerdir. Deneycilerin, deneylerinin sonuçlarına göre, tutukevlerine tıkılan yüzbinlerce farklı düşünce sahibi insanlar geri zekalıdır. İlk bakışta saçmalık gibi görünen bu girişimler gerçekte, başta tutukevlerindeki onbinlerce insan olmak üzere, tüm rejim karşıtları için büyük tehlikeler yaratabilecek gelişmelere kapı aralamaktadır. Antidemokratik rejim, işkenceyi bir yanda iyice kurumlaştırırken, öte yandan kendisine bilimsel destek sağlamaya çalışmıştır. Dünya deneyimi gözönüne alındığında böylesi çabalar hiç de yeni değildir. Bilindiği gibi Hitler Faşizmi döneminde, akıl ve ruh hastaları ile geri zekalı insanlar, tıbbi deney nesneleri olarak kullanılmış, özel ameliyatlarla kısırlaştırılmış ve yığınsal olarak öldürülmüşlerdir. Prof.Turan İtil'in başını çektiği asker, sivil bu deneyci çevrelerin girişimi, onların beklentilerinin tersine olarak, kamuoyunda şiddetli tepkilere yol açmıştır.

Askeri tutuk ve cezaevlerindeki işkenceler, öz ve amaçları bakımından farklı olmamakla birlikte, uygulamada bölgeler arası bazı farklar göstermektedirler. İstanbul, İzmir gibi Batı'daki büyük kentlerde, özel askeri ceza ve tutukevlerinde, tutukluların genel bir güvencesizlik ve belirsizlik içinde, nasıl davranacaklarını tam kestiremeden yaşamaya zorlanmaları yoluyla zihinsel işlevlerinin bozulması ve giderek ruhsal yapılarının bütünselliğini yitirmesi ön planda tutulmuştur. Buna, örneğin, Ankara Mamak, Erzincan ve Erzurum askeri tutukevlerinde çok daha şiddetli yasaklar eklenmiş, tutukluların günlük yaşamı tam bir cendere haline getirilmiştir.

Diyarbakır'daki uygulamalar, en şiddetli maddi ve manevi işkencelerin o bölgede uygulandığını göstermektedir. Çoğunluğu Kürt-

lerden oluşan tutuklular, ağır bir beyin yıkama işlemine tabi tutulmaktadır. Ruhsal işkencenin buradaki amacı, tutukluların sadece politik, ideolojik bilinçlerinin bulandırılmasından bozulmasından çok öteye, onların, ulusal benlik ve bilinçlerinin yok edilmesine yönelik olduğu için, işkencenin şiddeti diğer bölgelerde olduğundan çok fazladır. Diyarbakır'daki insanlık dışı uygulamaların en çarpıcı kanıtı, hükümetin yapmaya mecbur bırakıldığı itiraflardır. Bir süre önce gazeteler, resmi kaynaklara dayanarak, Diyarbakır Özel Askeri Tutuk ve Cezaevi'nde son yıllarda 30 tutuklunun öldüğünü bu ölümlerin bir kısmının ise intiharlar olduğunu yazdılar. Sözü geçen sayının gerçek rakamların oldukça altında olduğu kolayca tahmin edilebilir. Açıklamaları doğru saysak bile intiharların asıl nedeninin Diyarbakır Özel Askeri Tutuk ve Cezaevindeki baskılar, işkenceler olduğunu görmemeye imkan var mı?

Sistemli işkence uygulamaları yalnızca yukarda sözü edilen çerçeve içinde kalmamaktadır. Özellikle Doğu'da etnik özellikler gösteren yurttaşlarımızın yaşadığı kırsal bölgelerde, tüm köy ahalisi, kasaba ve kentlerde belirli bir yerleşim alanında oturanların hemen hepsi, topluca işkence nesnesi haline getirilmişlerdir. Bu bölgedeki köyler kasabalar ve kentlerdeki belirli mahalleler, asker, polis tarafından sık sık basılmışur. Bu oturma bölgelerindeki insanlar belirli bir yerde mesela köy meydanında toplanmakta ve topluca işkenceye uğratılmaktadırlar. Bu toplu işkence uygulamaları sırasında ölüm olayları seyrek değildir.

İşkencenin uygulamada ortaya çıkan bazı sonuçları, sistemli işkence uygulamalarının, toplumumuzun, yukarıdan aşağıya halk kesimlerinin çoğunluğunun istem ve iradesi aranmadan ve demokratik muhalefeti iyice etkisizleştirerek yeniden yapılandırılması çabaları içinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu, uygulamada antidemokratik yönetimin sistemli ve yaygın işkenceyi bir kurum düzeyine yükseltmek ve çalıştırmak zorunda olması demektir. Böylece sistemli işkence ülkemizdeki rejimin özünden kaynaklanmaktadır. Her türlü haklılık temelinden yoksun bu rejim, karşıtlarına, iç ve dış koşulların elverdiği ölçüde işkence uygulamaktan geri durmayacaktır. Bu yasallık, tek tek rejim karşıtları için olduğu kadar tüm diğer yurt-

taşlar için de gerçek bir tehlike, işkence tehlikesinin var olduğu anlamına gelmektedir. Rejim karşıtı tek bir birey ile, kaba kuvvete dayalı ve kaba kuvvet uygulayıcısı devlet arasındaki ilişkide işkence uygulaması her şeyden önce rejim karşıtı kişinin kişilik bütünlüğüne yöneltilmiş bir saldırıdır. Bu olgu yaşadığımız çağda toplumsal düzenlerin temeli sayılan birey ile devlet arasındaki ilişkinin 12 Eylül sonrasında ülkemizde daha önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde ve kökten bozulduğu anlamına gelmektedir. Toplumsal pratik içinde bu olgu, var olan rejiminin tüm karşıtlarına karşı, kendisi gibi düşünmeyen ve davranmayan tüm yurttaşlara karşı gerek gördüğünde işkence uygulaması olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4 Türkiye'de İşkence İle İlgili Tartışmaların Gelişimi ve Günümüzde Durum

Türkiye'de kurumlaştırılmış, sistemli, yaygın işkence uygulamaları özellikle geçtiğimiz son üç yılda kamuoyunun dikkatlerini iyice üzerine çeken başlıca konular arasına girmiştir. İşkence ile ilgili tartışmalar Meclis kürsüsünden miting meydanlarına kadar, ev sohbetlerine kadar yaygınlık kazanmıştır.

Bu gelişim karşısında hemen her politik güç, makam, çeşitli devlet kuruluşlarının temsilcileri konuyla başından beri hassasiyetle ilgilenen Barolar, Tabib Odaları gibi meslek kuruluşları, kurulduğundan bu yana İnsan Hakları Derneği, TAYAD vb. kuruluşların yanı sıra tek tek ya da gruplar halinde aydınlar kamuoyu karşısında konuyla ilgili görüşlerini açıklamışlar ya da açıklamak zorunda bırakılmışlardır.

Günlük gazetelerde, dergilerde sık sık işkence ile ilgili haberlere, açıklama ve yorumlara rastlanmaktadır.

İşkence üzerine çeşitli türlerde kitaplar yazıldı. Daha da yazılacaktır.

Tüm bunlar işkence konusunun ülkemizin toplumsal-politik yaşamında geçmişte örneği görülmedik bir şekilde yer aldığının işaretleridir.

* * *

Ülkemizde işkence olgusunu gün ışığına çıkartmak, açıkça ortaya koymak ve ülkenin politik gündemine getirmek kolay olmamışur, olmuyor. Tüm zorluklara rağmen insan haklarından yana, işkenceye ve diğer insanlık dışı, kötü uygulamalara karşı güçlerin önemli sayılabilecek mesafeler aldığını görmekteyiz. Bu gelişmede gerek ülkemizde gerekse yurt dışında işkencenin yok edilmesi için çaba gösteren insanların, kuruluşların önemi büyüktür.

* * *

12 Eylül 1980 devirmesini izleyen günler, aylar ve yıllar içinde yığınsal gözaltı, tutuklamalar ve toplum yaşamının her alanını kap-

sayan yasaklarla birlikte yaygın işkence uygulamaları ile ilgili ilk somut bilgiler tutuklu yakınları ve avukatlarına ulaşmıştır. Başlangıçta işkencenin biçimleri, hangi amaçlarla yapıldığı vb. konusunda yeterli bilgiler yoktu. Ayları bulan gözaltı koşullarında, gözaltında tutulanlar yakınları ve avukatları ile görüştürülmediklerinden, uğratıldıkları işkenceler ile ilgili doğrudan bilgiler tutuklanmaları sonrasında alınabilmiştir. Bu sürenin oldukça uzun bir zaman dilimini kapsadığı açıktır.

Gözaltına alınanlara ve tutuklananlara karşı uygulanan işkenceye karşı ilk somut tepkiler tutukluların yakınlarından ve avukatlarından gelmiştir. Önce tek tek tutuklu yakınları ve avukatları daha sonra kendi aralarında birleşerek durumu topluca sıkıyönetim makamlarına dilekçeler vererek duyurmaya başlamışlardır.

Sıkıyönetim makamları kendi emir ve denetimleri altında yapılan işkenceler ile ilgili şikayetleri genellikle dikkate almamışlardır. Bununla birlikte tutuklu yakınları ve avukatları gözaltı ve tutukluluk koşullarında yapılan insanlık dışı uygulamaları olanakları ölçüsünde açıkça kınayarak işkencelere karşı direnişin yolunu açmışlardır.

İşkencelerle ilgili asıl açıklamalar, özellikle suç duyurusu biçiminde, aylar ve yıllar sonra, tutuklular askeri mahkemelerin karşısına çıkarıldıklarında yapılmıştır. Askeri mahkemeler bu duyurumları genellikle dikkate almamışlar, işkence altında alınmış ifadelere dayalı suçlamayı yargının temeli saymışlardır. Askeri mahkemeler, özellikle işkence konusunda, savunma özgürlüğünü iyice budamışlardır.

İşkenceye karşı ilk toplu çıkışlardan birisi, belki de ilki Ankara Barosu üyesi altmış avukatın yazılı bir açıklama ile savunma özgürlüğünün ortadan kaldırılmasını ve işkenceleri protesto eylemleridir. Yine işkence görmüş olanların ve onların yakınlarının giderek yükselen mücadeleleri yurt içinde olduğu kadar yurt dışında, özellikle B.Avrupa ülkelerinde yankı bulmuştur. Öyleki MGK kendisini ilk kez savunma konumlarında hissetmiş ve işkence ile ilgisi olmadığı, işkencenin kendi emir ve denetimi altında yapılmadığını açıklamıştır.

Bu olguyu 12 Eylül 1980 devirmesinden sonra ülkemizde işkence ile ilgili tartışmaların başlangıcı olarak kabul edebiliriz.

Dünya deneyimi işkencenin yoğun bir demagoji eşliğinde

sürdürüldüğünü gösteriyor. Bu ülkemizde de böyle oldu. MGK 1981 yılı başlarında işkencenin kendini bilmez, amirlerinin emrini dinlemeyen bir kısım polisin işi olduğunu ileri sürmüştür.

MGK'nin işkence ili ilgili açıklamaları daima çelişkili olmuştur. Bir yanda sistemli işkencenin olmadığı ileri sürülürken, öteyanda sorgulamalar sırasında onbeş kişinin çeşitli nedenlerle yaşamlarını kaybettikleri zamanın Devlet Bakanı İlhan Öztrak tarafından açıklanmıştır. İşkence konusundaki farklı açıklamaların maksatlı olduğu da ortadadır. Başlıca amacın işkence konusunda iç ve dış kamuoyunda var olan hassasiyeti köreltmek, işkence karşıtı güçlerin ortak hareketini geciktirmek olduğunu söyleyebiliriz.

Özetle söyleyecek olursak işkence uygulamaları ile ilgili gelişmenin ve konuyla ilgili tartışmaların 12 Eylül rejiminin evrimiyle yakından bağlı olduğunu ve bu bağlam içinde yol aldığını söyleyebiliriz.

Bu evreleri şöyle ele alabiliriz:

A- Birinci evre, 12 EYLÜL - Kasım 1982 arası

Yukarıda da söylendiği gibi en ağır işkencelerin yaygınlaştırıldığı ve sistemli bilimsel işkenceye geçişin ana hazırlıklarının yapıldığı bu dönemde MGK insan hakları özellikle de işkencelerle ilgili yoğun demagojik bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. İşkence konusunda giderek artan şikayetler karşısında MGK Başkanı Orgeneral Evren'in şu ünlü deyişini hatırlamak aydınlatıcı olacaktır. Evren halka yönelik bir konuşmasında 'İç ve dış düşman' teorisi temelinde' "Kapınızı teröristler çalacağına polis, güvenlik güçleri çalsın." diyerek iki seçenek göstermiştir. Konuyu bilenler böyle ifadelerin demokrasinin yok edildiği ülkelerde sıklıkla kullanıldığı bunun halka gözdağı verirken işkencecilere arka çıkma anlamına geldiğini hatırlayacaklardır.

Yine sözü edilen dönemde Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları kuruluşlarının, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi vb. çeşitli kuruluşun Türkiye'de insan haklarının açıkça çiğnenmesi karşısında duydukları rahatsızlıkları dile getirmeleri MGK'ni rahatsız etmiştir. Orgeneral Evren bu girişimleri 'İçişlerimize karışmak' olarak nitelemiştir.

12 Eylül Rejimi'nin sözü edilen dönemdeki uygulamalarını ulus-

lararası düzeyde açıkça destekleyen ve ona güç veren Reagan Yönetimi olmuştur.

Sözü edilen dönemin çok zor koşullarına rağmen Türkiye'de insan haklarını savunan, özellikle işkence ve idam cezalarına karşı çıkan bir hareketin gelişmekte olduğunu görmekteyiz. Bu hareketin başlaması ve gelişmesinde özellikle B.Avrupa ülkeleri'nin rolü vardır. 1982 yıllarından başlayarak bilimsel(!) işkence (DAL vb.) işkence konusunda iyice uzmanlaşmış yerli uzmanların denetiminde kurumsallaştırılmıştır. Aynı yıl işkencenin Türkiye'de toplumsal bir salgın olduğu gerçeği iyice gün ışığına çıkmıştır. Bu işkencelerin önlenmesi için artık somut adımlar atılması istemini, zorunluğunu yaratmıştır.

1982 yılının yaz aylarında Avrupa Parlamentosu'na dahil beş ülke İsveç-Norveç-Fransa-Hollanda ve Danimarka 12 Eylül Rejimi'ni Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na şikayet etmeye karar vermişlerdir.

Bu dönem MGK'nin bir "Demokrasi takvimi" yapılacağını açıkladığı dönemdir. 12 Eylül Rejimi sivil bir görünüm kazanmanın tüm hazırlıklarını yeni bir anayasa ile noktalamak istemekteydi.

1982 Kasım'ında halkoylamasına sunulan yeni anayasanın oylanması öncesinde ve sonrasında yurt çapında baskıların ileri derecede artırıldığına tanık olunmuştur. Bu dönemde yeni bir tutuklama dalgasından ve yaygın, sistemli işkence uygulamasının yeni bir boyut kazandığını söylemek abartma olmayacaktır.

Baskıların artması çeşitli düzeylerde tepkileri de birlikte getirmiştir. 1982 yılının yaz aylarında hemen tüm cezaevlerinde tutuklular açlık grevlerine gitmişlerdir. Açlık grevlerine katılan binlerce tutuklunun en başta gelen istemleri askeri ceza ve tutukevlerinde hemen istisnasız her tutukluya uygulanan işkencelere son verilmesi olmuştur. Açlık grevlerinde çok sayıda tutuklu yaşamlarını kaybettiler. Bu grevlerin gerek yurtiçinde gerekse dışında kuvvetli yankıları oldu.

B- İkinci Evre, Kasım 1982. (Anayasanın kabulü - Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesi) - Kasım 1983 (İlk genel seçimler yapıldı)

Yeni bir anayasanın yapılmış olması, Org. Kenan Evren'in MGK Başkanı olmaktan çıkıp, kendisini Cumhurbaşkanı seçtirmesi Türkiye'de insan haklarının amansızca çiğnenmesini, işkencenin daha da yaygınlaştırılmasını önlemedi. Tersine.

Bu dönemin konu bakımından başlıca karakteristiğini bir yanıyla işkence ve insanlık dışı uygulamaların kurumlaştırılması diğer yanıyla da askeri yargı karşısına çıkarılan binlerce tutuklunun gözaltı yerlerinde, askeri tutuk ve cezaevlerinde vb. yapılan sistemli işkenceleri tüm açıklığıyla kamuoyuna açıklamaları oluşturmuştur.

İlk genel seçimlere hazırlık ülkede politik ortamı göreceli olarak hareketlendirmiştir. Böyle bir ortamda Türkiye'de insan haklarının durumu, özellikle de yaygın, kurumlaştırılmış, sistemli işkence uygulamaları ve idam cezaları politik mücadelenin gündemine girmeye başlamıştır. Bu, işkence karşıtı harekete yeni bir ivme getirmiştir.

Yine bu dönemde 12 Eylül Rejimi karşıtlarının azımsanmayacak bir bölümünün cezaevlerinden salıverildiğini görmekteyiz. Gerek bizzat işkenceye uğratılmış olanların cezaevlerinden tahliyeleri ve gördükleri korkunç işkenceleri bu defa doğrudan kamuoyuna duyurmaları gerekse bu evrede de süren yığınsal yurtdışına politik göçün B. Avrupa kamuoyunda önemli tartışmalara yolaçabilmiş olması Türkiye'de işkenceye karşı hareketi güçlendirmeye devam etmiştir.

6 Kasım 1983 genel seçimlerine doğru "Genel Af" ve "İşkenceler Durdurulsun" istemleri miting meydanlarında yankılanmaya başlamıştır.

Genel seçimlerden galip çıkan ANAP partisinin ve Başbakanlığa gelen Özal'ın insan hakları konusunda da 12 Eylül Rejimi'den farklı görüşleri olmadığı kısa zamanda açıklık kazanmıştır.

Bu dönemde de ağır baskıların, insan haklarının amansızca çiğnenmesinin odak noktasında işkence ve politik suçlardan ötürü verilen idam cezalarının durduğu görülmektedir.

25 Mart 1984 tarihinde SODEP, DYP, RP gibi yerel genel seçimlere girmeleri engellenen siyasi partiler yerel seçimlere girmek olanağı buldular. Yoğun baskılar altında seçim çalışmalarını sürdüren bu partiler halkın genel istemleri doğrultusunda farklı açılardan ve derece derece insan hakları konularını ele almaya başlamışlardır.

1984 yılının Mayıs ayında başlangıçta 1256 aydının imzasını taşıyan, yurt içinde ve dışında "Aydınlar Dilekçesi" olarak tanınan dilekçe kamuoyuna açıklandı. Bir sunuş ve Türkiye'de demokratik düzene ilişkin gözlem ve istemler bölümlerinden oluşan bu dilekçede işkence konusu şöyle dile getirilmiştir: "Varlığı yasal kararlarla da

kanıtlanan işkence insanlığa karşı suçtur. İşkencenin yargısız, peşin ve ilkel bir cezalandırma alışkanlığına dönüştürülmüş olmasından endişe ediyoruz. Ayrıca, özgürlüğü sınırlama amacını aşan cezaevi koşullarını da eziyet ve işkence sayıyoruz... İşkencenin büsbütün ortadan kaldırılması için gerekli önlemler alınmalıdır. Savunma, soruşturma ile başlamalıdır."

Aydınlar Dilekçesi sıkıyönetim makamlarınca dava konusu yapılmıştır. Cumhurbaşkanı K.Evren Aydınlar Dilekçesi'ne duyduğu öfkeyi, aydınları "Bölücülük" yapmak ve "Vahdettin de aydındı" gibisinden benzetmelerle ifade etmiştir.

1984 yazında yığınsal işkenceler özellikle Doğu Anadolu'da daha da şiddetlendirilmiştir. İşkenceler altında çok sayıda insan yaşamlarını kaybetmişlerdir. Yükselen protestolar karşısında K.Evren "İşkence iddiaları kasıtlıdır. Bu TKP'nin, bizi diğer medeni ülkeler önünde küçük düşürmek isteyen hainlerin yalanlarıdır." diyerek işkence uygulamalarını perdelemek istemiştir. Buna karşın işkence karşıtı güçlerin artan baskısı karşısında kısa zamanda farklı bir tutuma girerek "Bu terane yıllardır bitmez. Geçmişte de yapıldı. Hiçbir dönemde yapılmayan biçimde işkenceçinin üzerine gidildi." demiştir.

Yaygın, sistematik işkence iddiaları karşısında Özal ve hükümeti suskun kalırken K.Evren yurt gezilerine çıkarak insan haklarının çiğnenmesi konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalarında Evren çoğu kez birbiriyle çelişkili ifadeler kullanmıştır.

1985 yılından başlayarak Özal'ın ve ANAP'ın ileri gelenlerinin de işkence konusunda konuşmaya başladıklarını görmekteyiz. Özal 1985 yılı Şubat ayında "İşkence yok, suimuamele var. Kanunlarımızda işkence tabiri yok.", kısa bir süre sonra ise "İşkenceyi lanetliyoruz." demiştir.

İşkence karşıtı güçlerin artan baskısı karşısında Özal Hükümeti'nin bakanları da tartışmaya girmişlerdir. Zamanın İçişleri Bakanı Akbulut önceleri açıkça işkence olgusunu reddetmiştir. Adalet Bakanı Eldem ise sivil cezaevlerinde işkencenin olmadığını söylemiştir.

SHP kurulduktan sonra işkence tartışmaları Meclis gündemine de getirilebilmiştir. Özellikle Cüneyt Canver ve arkadaşlarının gayretiyle ülkede yapılan işkenceler çeşitli vesilelerle ve çeşitli biçimler altında

Meclis kürsüsünde yankılanmıştır. Bu durum TBMM Başkanı ANAP Milletvekili Karaduman'ı işkence konusunda konuşmaya zorlamıştır. Karaduman şöyle demiştir: "Ferdi işkence var, ama sistemli işkence yok."

Yine aynı dönemde Askeri Yargıtay'ın işkence konusunda açıktan taraf olduğunu görüyoruz. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu bir kararında işkence iddialarının nedeninin "Türkiye'yi uluslararası kuruluşlar nezdinde zor duruma düşürmek, mevcut demokratik düzeni kötüleyerek antidemokratik bir uygulama bulunduğu izlenimini yaymak için zemin hazırlamak..." olduğunu ileri sürmüştür.

1985 yılı sonlarında işkence olgusu üzerine tartışmaların yoğunlaşarak sürdüğünü görmekteyiz. Bunda en önemli rolü sürdürmekte olan işkence uygulamaları oynamıştır. Şebinkarahisar işkence olayları, öğretmen Şakir Bilgin'in Bingöl'de bir jandarma karakolunda işkenceyle öldürüldükten sonra kurşuna dizilmiş olduğunun vb. ortaya çıkarılması daha geniş toplum kesimlerini etkilemiştir. Öyleki Kars'ta SHP,ANAP,DYP ve MDP, Ordu'da DYP ve SHP il yöneticileri birer açıklama yaparak işkence uygulamalarını topluca kınamışlardır. Eski başbakanlardan Süleyman Demirel ise işkencede politik sorumluluğa işaret ederek ve Evren'in "Eskiden de vardı" sözleri karşısında tüm günlük gazetelere yansıyan şu açıklamayı yapmıştır : "İşkence varsa politik sorumluluk da vardır... İşkence bizim dönemimizde yapılmışsa sorumluluk bizim."

Ülkede yaygın, sistemli işkence sürerken, işkencelere çeşitli bilim dallarından uzmanların özellikle doktorların karıştıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum ilgili meslek odalarını harekete geçirmiştir. Türk Tabibler Birliği Merkez Konseyi Başkanı Prof.Dr. Nusret Fişek Adalet Bakanı Necat Eldem'e başvurarak işkenceye adı karışmış olan doktorların isimlerini istemiştir.

İşkence olmadığı yolundaki resmi açıklamalarının ülkede inandırıcı olmadığının ilginç bir göstergesini bir İstanbul gazetesinin (Milliyet) 1986 yılı başlarında dokuz ilde yaptırdığı konuyla ilgili bir kamuoyu araştırmasının sonuçları oluşturmuştur. Bu kamuoyu araştırmasının sonuçlarına göre, kamuoyu araştırmasına katılanların yüzde yetmişaltısı gözaltına alınanlara kötü muamele ya da işkence yapıldığı iddialarından haberleri olduğunu söylemişlerdir. Yine aynı

kişilerin yüzde yetmişbeşi işkence konusu ile ilgili tartışmaları dikkatle izlemekte olduklarını açıklamışlardır. İşkence yapıldığı yolundaki iddialara inananlar, araştırmaya katılanların yüzde otuzdokuzunu oluşturmuştur. Kamuoyu araştırmasının bu sonuçları toplumun geniş kesimlerinin işkence konusunda duyarlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kamuoyu araştırmasına katılanların çoğunluğunun, kötü muamelelerin ve işkence uygulamalarının sistemli bir devlet politikası olmadığı görüşünde olmaları, resmi çevrelerin işkence konusunda yaptıkları çelişkili açıklamalarının halk arasında etkisiz kalmadığını göstermesi bakımından ilginçtir.

Bu dönemin başta gelen özelliğinin işkence karşıtı güçlerin güçlerini giderek birleştirmeleri, örgütlenmeleri ve çabalarını yoğunlaştırmaları yanında rejimin giderek işkenceyi kınayan bir tavır takınması ama işkencenin sistemli olarak uygulanmaya devam etmesi olmuştur.

3.Evre 87 Genel Seçimleri sonrası ve günümüzde durum

1987 yılının sonları, 12 Eylül 1980 devirmesini izleyen ikinci genel seçimlere sahne olmuştur. Bu genel seçimlerde insan hakları sorunlarının muhalefet ile iktidarda bulunan ANAP arasında asıl tartışma konularından biri olduğunu görmekteyiz. ANAP seçimleri kaybetmek baskısı altında 12 Eylül dönemi uygulamalarına sahip çıkmaktan vazgeçmeye başlamıştır. Gerek Başbakan Özal gerekse diğer ANAP yetkilileri sık sık işkenceye karşı olduklarını tekrarlamaya başlamışlardır. Bununla birlikte bu tavır değişikliğinin sözden ibaret olduğunu gösteren önemli bir olay gelişmiştir.

1987 yılının Kasım ayı ortalarında faaliyetlerine açıkça devam etmek isteği ile yurtdışından Türkiye'ye dönen Türkiye Birleşik Komünist Partisi Başkanı Dr.Nihat Sargın ile Genel Sekreteri Nabi Yağcı tüm dünyanın gözleri önünde Ankara DAL'a götürülmüşler ve günlerce işkenceye uğratılmışlardır. DAL'da gözaltına alınan N.Yağcı daha sonra Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına yaptığı işkence duyurumunda kendisine yapılan işkenceleri dile getirmiştir. Yağcı gazetelerde yer alan bu duyurumunda on gün boyunca gözlerinin bağlı tutulduğunu, uykusuz bırakıldığını, günlerce bir iskemlede oturtularak sorgusunun yapıldığını, cinsel organlarına elektrik verildiğini ve kendi-

sine bir iğne yapılarak belden aşağısının uyuşturulduğunu anlatmıştır. N.Sargın ise duyurumunda kendisinin yüzyetmiş saat uykusuz bırakıldığını, dövüldüğünü ve hakarete uğratıldığını ileri sürmüştür. Buna karşılık sözü edilen duyurumlar ciddiye alınmamış ve tarafsız gerekli doktor muayenesinden geçirilmemişlerdir.

Bu olay ve süregiden diğer işkence olayları sıkıyönetimin kalkmış olduğu bölgelerde de sistemli işkencenin durmadığını, kurumlaşmış işkencenin devlet yapısı içinde göreceli bir bağımsızlık kazandığını göstermektedir.

Yine aynı günlerde SHP Mardin Milletvekili Ahmet Türk gazetelerde kendisine yapılan işkenceleri anlattı. Türk, gazetelerde çıkan ifadesinde kendisine her türlü işkencenin yapıldığını "Jop, kalas, lağıma batırma, soğuk havada buzlu su ile çırılçıplak soyularak ıslatılma, mahkemeye giderken sırtımıza asker bindirme..." anlatmıştır.

Eski Ankara Sıkıyönetim Başsavcısı Nurettin Soyer de görevde olduğu sırada işkence olaylarıyla karşılaştığını bunları amirlerine duyurduğunu fakat bir netice alamadığını açıklamıştır.

İşkencenin aldığı boyutların giderek daha da iyi anlaşılması ve işkence olgusunda politik sorumluluğunun öneminin ortaya çıkması SHP Başkanı E.İnönü ve S.Demirel'i işkence karşısında ortak bir tutuma getirmiştir. SHP genel Başkanı İnönü Evren'e bir çağrı yaparak "İşkenceyi önce Evren kınasın" demiştir. Demirel ise "Hukuk devletinin peşinde, zulmün ve işkencenin karşısındayız." diyerek Hukuk devleti ve politik sorumluluk ile işkencenin bağdaşamayacağı görüşünü ileri sürmüştür.

Bu tartışmalar sürerken işkenceler de devam etmiştir. 1987 yılı sonlarında SHP Genel Merkezi'nde SHP'li olduğu için işkence gören bir genç Genel Sekreter Fikri Sağlar tarafından basına gösterildi.

30 Aralık 1987 tarihinde TBMM'de yapılan işkence tartışmasında Başbakan Özal "Biz her nevi işkencenin karşısındayız. Bunu peşinen söyleyeyim. Eğer haklı olarak bir misal getirirseniz en şiddetli şekilde takip ederiz." derken yerinden kalkan SHP İçel Milletvekili Ekin Dikmen "Örneği benim, ben Meclis'teyim." diye bağırmıştır.

Şubat 1988'de İşkenceye Karşı Avrupa Sözleşmesi imzalanmıştır. İşkence iddiaları bu tarihten sonra da devam etmiştir. Bu dönemde işkence uygulamalarının devamı yanı sıra geçmişte yapılan işkencele-

rin tanıkları da gördükleri işkenceleri açıklayarak işkenceyi kabul etmeyen devlet ileri gelenlerini yalanlıyorlardı. Bunun ilginç bir örneğini eski Maliye ve Gümrük Bakanlığı eski müsteşarı Doğan Ak'ın açıklaması vermiştir. Ak "İşkence yüzünden intihara kalkıştım" diyerek en üst düzeydeki devlet memurlarına kadar uzanan sistemli işkenceyi gözler önüne sermiştir.

İlginç bir gelişmeyi de ABD Dışişleri Bakanlı'ğının yılda bir kez yayınladığı "insan hakları" raporundaki Türkiye ile ilgili bölüm oluşturmaktadır. Bu raporda Türkiye'de sistemli işkencenin varlığı ileri sürülmüştür. Bu olgu da Türkiye'de işkencenin artık saklanamayacak boyutlara vardığının bir göstergesi sayılabilir.

İşkence konusundaki tartışmalara daha da geniş çevreler katılmıştır. İşkencede özellikle hekimlerin rolü dikkatleri çekmiştir. İşkence olaylarına doğrudan ya da dolaylı olarak katılan yirmi kadar doktorun isimleri çeşitli yayın organlarında yer aldı. Ankara Tabib Odası Genel Sekreteri Ata Soyer işkenceci doktorların açıklanmasını istemiştir.

Bu dönemin başlıca özelliğini sıkıyönetimin kalktığı koşullarda da işkencenin devam etmesi, işkencelerin askeri cezaevlerinden sivil cezaevlerine kayması yanında Özal hükümetinin işkence konusundaki duyarlılığının artması oluşturmaktadır. Bunun bir örneğini Özal Hükümeti'nin Af'nin (Uluslararası Af Örgütü) işkence altında ölenler ve işkence görenlerle ilgili sorularına gecikmelerle de olsa cevap vermeye başlaması oluşturmuş-tur.

1989 yılında işkence devam ediyor. Yeşilyurt olayları toplu işkencenin sürmekte olduğunu gösteren örneklerden biridir.

III. Bölüm

ÜLKEMİZDE VE ULUSLARARASI DÜZEYDE İŞKENCEYE KARŞI MÜCADELE

İşkenceye, diğer kötü muamelelere karşı uluslararası ve ulusal mücadele çok çeşitli düzeylerde güçlenerek sürmektedir.

Bu mücadele bizzat işkence gören insanlar ve onların yakınlarından Birleşmiş Milletler'e kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

İşkenceye karşı mücadele işkence ile başlar. Gözaltına alınan ve çoğu kez işkence tehdidiyle karşı karşıya bulunan kişilerin yakınları işkenceyi önleyebilmek amacıyla en azından yakınlarının işkence etkisiyle sakat kalmalarını ve yaşamlarını yitirmelerini önlemek için yollar ararlar.

Özellikle gözaltına alınmayı izleyen günlerde işkenceyi durdurabilmek için acele davranmak gerekmektedir. Aile fertleri genellikle gözaltına alınan yakınlarının nerede olduğunu bilemezler. Dolayısı ile karakol karakol, kışla kışla ve işkence yapıldığına dair haberler dolaşan yerlerin kapı kapı aranması gerekir. İşkence tehdidi altında olanların yakınlarının resmi makamlara yöneltikleri sorulara bu kuruluşlar genellikle yanıltıcı yanıtlar vermektedirler. Buna rağmen gösterilecek bu çabalar hiçbir zaman boşa değildir. İşkence yapanlar bu arama girişimlerinden rahatsızlık duymaktadırlar ve işkence uygulamalarında dikkatli davranmaya özen göstermek zorunda kalırlar.

Olağanüstü hal yasalarının hüküm sürdüğü, gözaltına almaların toptancı ve keyfi bir karakter taşıdığı dönemlerde "Güvenlik Güçleri(!)" şüpheli gördükleri kişileri çoğu kez mahkeme kararı olmaksızın ve uzun süreler için gözaltına alma yetkisiyle donatılmışlardır. Bu koşullarda gözaltına alınanların yakınları memur, hakim, subay vb. etkili olabileceğine inandıkları kişileri harekete geçirmeye çalışırlar. De-

neyim gösteriyor ki böyle çabalar sıklıkla gözaltına alınmanın yasal olup olmadığını soruşturan dilekçelerle sonlanmaktadır. Teorik olarak bu çabalar işkenceyi önlemeye yöneliktir. Ama pratikte bu yol çok nadir olarak başarıya götürmektedir. Çünkü böyle dönemlerde bağımsız yargı işleyemez hale sokulmuştur. İşkence yapılan ülkelerin çoğunda hakimler işkence duyurularını dikkate almamaktadırlar. Bazı ülkelerde bu yol açık tutulsa bile "Güvenlik Güçleri" işkence uygulamalarını yalanlamaktadırlar. Görülmektedir ki sadece bu çabalara dayanarak işkenceleri durdurmak mümkün değildir. Ama yine de gelecekte ortaya çıkacak demokratikleşme durumu gözönüne alınarak yukarıda sözü edilen çabalar, mutlaka gösterilmelidir.

Dünya ve ülkemizin deneyimi başlangıçta tek tek kişilerin girişimine dayalı çabaların giderek örgütlenmelere dönüştüğünü ve gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası düzeyde işkenceye karşı faaliyet gösteren etkili kuruluşları etkileyebildiğini göstermektedir.

Ülkemizin önde gelen insan hakları savunucularından ve Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin kurucularından olan İHD 2. Başkanı sayın Leman Fırtına'nın yirmi yıla yakın bir süredir işkence ve diğer kötü, aşağılayıcı muamelere karşı ülkemizde yürütmekte olduğu mücadelenin özet anlatımı yukarıda söylediklerimize anlamlı bir örnek oluşturmaktadır.

Şimdi sözü sayın Leman Fırtına'ya bırakalım.

Türkiye'de İnsan Hakları Mücadelesi

Leman FIRTINA

Sevgili Dostlar,

Evvela kendimi tanıtayım. Hemen hemen 20 yıldır demokrasi ve insan hakları için, 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde de cezaevi kapılarında mücadele etmiş tutuklu ve hükümlü yakını anası Leman Fırtana'yım.

Geçmiş dönemlerin olumsuzluklarını bir yana bırakıp, 78'de ilan edilen sıkı yönetimden günümüze kadar gelişmelerden, yapılan eylemlerden söz etmek istiyorum. Hemen belirtmek isterim ki, Türkiye'de 1978'de ilan edilmiş olan sıkıyönetim döneminden başlayarak ve 12 Eylül 1980'den itibaren yoğunlaştırılarak sürdürülen acımasız baskı ve zulüm uygulamaları karşısında tutuklu ve hükümlü ailelerinin verdikleri mücadele, dünya'nın diğer köşelerinde, Arjantin'den Pakistan'a, Şili'den Filistin'e, Nikaragua'dan İrlanda'ya kadar baskı ve terörün devlet politikası halini almış olduğu ülkelerin benzer mücadelelerinden asla geri kalmamıştır.

Tutuklu ve hükümlü yakınlarının emniyet müdürlükleri ve tutukevleri önlerinde yoğunlaşmaları 1978 sonunda ilan edilen sıkıyönetim döneminde başladı. 12 Eylül 1980'den itibaren bu yoğunlaşma muazzam boyutlara ulaştı. Bir hesaba göre 1982 yılı sonuna kadar 600 bin kişi herhangi bir siyasi nedenle gözaltına alındı veya tutuklandı. Bunlar yurdun dört bir köşesinde oluşturulan işkence merkezlerinde toplandı. Hemen hemen tüm askeri birlikler tutukevi haline dönüştürüldü. Bu binlerce gözaltı ve tutuklama merkezleri önünde bir başka gerçek yaşanmaya başlandı. Bu da gözaltına alınan, tutuklanan ya da daha kötüsü nerede olduğu bilinmeyen yakını için acı çeken, bilgi edinmek için çırpınan, günlerini endişe içinde geçiren tutuklu ve hükümlü ailelerinin gerçeği idi. Ailelerin hemen hepsi güvenlik güçleri ile daha önce, evlerinin basıldığı, eşyalarının alt üst edildiği, minicik çocukların korkuyla yataklarından fırladığı, hamile kadınların dipçiklendiği geceyarılarında zaten tanışmışlardı. Sırf yasal haklarını kullanmak istedikleri için dövülenler ve tutuklananlar olmuştur.

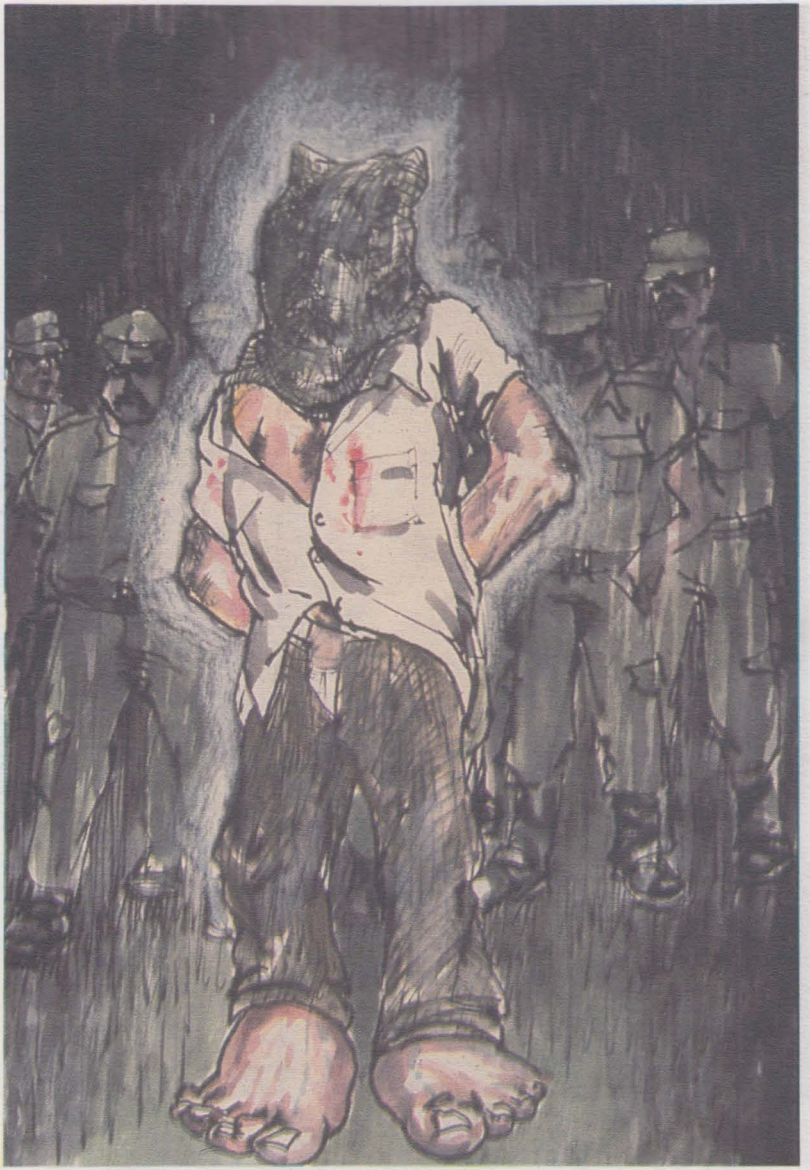
Günbegün Tutukevleri önündeki insanlara yeni yeni insanlar katılıyorlardı. Bunların çoğunluğu yakınlarının en kısa sürede oralardan

kurtulacağına inanıyordu. Ama ne yazık ki gün geçtikçe bunun ne kadar zor olduğu anlaşılacaktı. İşte bu baskıların ve zulmün arkasının gelmediğini gören biz tutuklu yakınları daha etkin mücadele etmek için toparlanmaya ve yapılan girişimlere kitlesel, mücadeleci bir karakter kazandırmaya başladık. Ceza ve tutukevlerinin içinde başlatılan çeşitli eylemlerin, bunlar arasında özellikle iyi bir zamanlamayla gerçekleştirilen toplu açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinin de bu gelişmeyi hızlandırıcı etkileri gözardı edilmemelidir.

Aileler birlikteliği giderek pekişmeye, daha bilinçli ve eylemli bir birliğe dönüşmeye başladı. İnsanlar artık baskı ve zulmün yalnızca terörist olarak nitelenen siyasi tutuklulara yönelik olmadığını, hakkını arayan, insan haklarını savunan herkese yönelik olduğunu görüp, kavrıyorlardı. Bunun sonucu olarak 'güvenlik' güçlerine karşı topluca direnişler, çatışmalar başladı. Aramızdan pek çoğumuz gözaltına alındı, dövüldü, hakarete maruz bırakıldı, tutuklandı. 60-70 yaşlarındaki insanlar bu uygulamalardan nasibini aldı. İstanbul ve Ankara'da sayısız olay yaşandı. Tutukevleri kapılarından emniyet müdürlüklerine, sıkıyönetim merkezlerinden genelkurmay başkanlığına, hükümet ve devlet başkanlıklarına kadar her kapıda mücadelemizi bu çizgide sürdürdük. Sayısız dilekçe ve telgraf kaleme alınarak ilgili makamlara elden ve topluca iletildi. Bu girişimler sırasında pekçok olay yaşandı.

Mücadelede başı İstanbul ve Ankaralı tutuklu yakınları çekiyordu. Diyarbakır askeri cezaevinde ve diğer Güneydoğu illerindeki ceza ve tutukevlerinde de aynı vahşi uygulamalar, işkenceler yaşanıyordu. Ama bu bölgelerde tutuklu yakınları hatta avukatlar üzerinde kurulan baskı onların etkin bir mücadele vermelerine olanak vermiyordu. Ancak bu zincir zamanla kırılarak hep beraber mücadele etmeyi başardık.

Mücadelemiz 1983 yılında, siyasi partiler kurulup göstermelik genel seçimlerin yapılmasından sonra yeni bir olanağa kavuştu. Önce SODEP ve bir süre sonra da SHP çatısı altında oluşturulan Af ve İnsan Hakları komisyonları ile hareketimiz yasal bir çerçeve kazanmış oldu. Bu komisyonlar tamamen tutuklu ve hükümlü yakınlarından oluştu, siyasi davalara giren avukat dostlar da bizlere yardımcı oluyorlardı. Sözünü ettiğim komisyonun çalışmaları özellikle İstanbul'da düzenli ve etkili biçimde sürdü. Zaman zaman parti yöneticileri ile de sert sürtüşmelerimiz oldu. Özellikle, SHP tarafından hazırlanan son

İşkence (RCT Arşivi)

İşkence sonucu oluşan yaralar

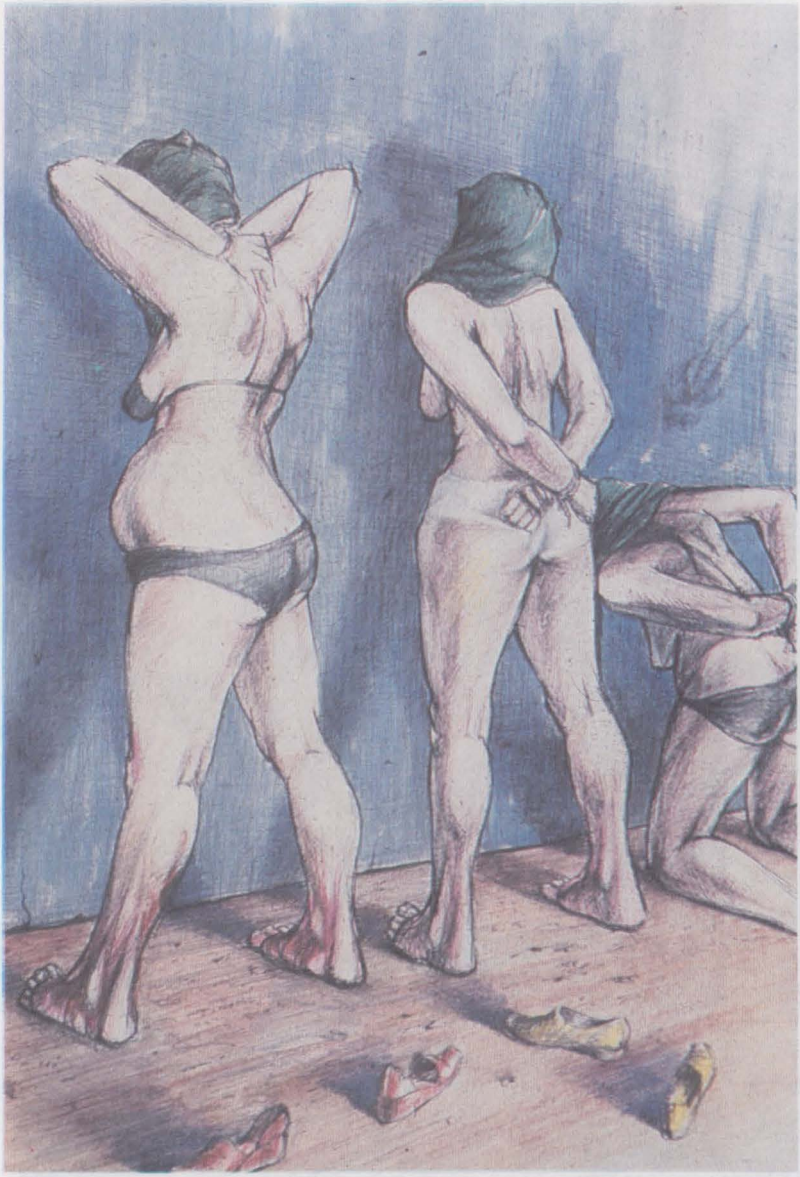
Toplu İşkence. Anlatımlardan (RCT Arşivi)

Falaka sonuçları (RCT Arşivi)

İşkence İzleri

Güney Amerika'da İşkence. Kurbanların anlatılarına göre.
(RCT Arşivi)

İşkence sonucu ölüm. Yüz ve kafada işkence sonucu kan oturmaları, şişlikler oluşmuş.

Submarino (denizaltı) işkencesi. Suda boğma deneyi (RCT Arşivi)

Tabanlarda ve el ayalarında darbeler sonucu oluşan yaralar.

İşkence sonucu oluşmuş bir yara.

derece kısıtlı, yanlış yetersiz hükümler içeren bir af yasası tasarısı tarafımızdan sert tepkilerle karşılandı. Bu tasarı siyasi tutukluları terörist olarak niteleyen resmi görüşle büyük paralellikler gösteriyordu. Sonuçta tasarı geri alındı. Bu arada hükümet gündeme infaz yasası değişikliğini almıştı, bir süre sonra da bu değişiklik gerçekleşti. Bu yasadan son derece az hükümlü yararlandığı gibi cezaevi koşullarında en ufak bir iyileşme sağlanmadı. 83'ten bu yana, yani demokrasiye geçilmeye başlandığının söylendiği yıldan bu yana (Bugün)da ceza ve tutuk evlerinde sürekli bir iyileşme asla görülmemiştir.

84 - 85 seneleri içeride ve dışarıda açlık grevleri, yoğun mücadelelerle geçti. İşte bu mücadelelerde, yapılan ölüm orucunda Metris'te Abdullah Meral, Haydar Başbağ, Fatih Öktülmüş, Hasan Telci, Diyarbakır'da Emin Yavuz ve kendilerini yakan evlatlarımız ölümü gülerek karşıladılar. Onların önünde saygıyla eğiliyoruz:

Yıl 1987'ye geldiğinde tutuklu ve hükümlü yakınları hareketi 8 yılın getirdiği bilinç ve deney birikimleriyle ülkede beliren hava değişimine paralel olarak yepyeni biçimlere bürünmeye başladı. Giderek yükselen genel demokrasi kavgasının önemli bir parçası durumuna geldi. İşçi, öğrenci, kadın hareketleriyle ve aydınların düşünsel etkinlikleriyle bütünleşmeye başladı. Bildiğiniz gibi 87 Eylül'ünde, hükümet gündeme bir referandum konusu getirdi. Referandumla geçmişte ülke yönetiminde bulunmuş, bilinen liderlerin ve diğer bazı siyasilerin durumları halk oyuna sunuluyor ve bu kişiler üzerinde 12 Eylül yönetimi tarafından getirilmiş olan kısıtlılıkların kaldırılıp kaldırılmaması onaylanıyordu. Buna karşılık geçmişte ülke yönetiminde şu veya bu biçimde hiçbir sorumluluk almamış, ama yine de söz konusu dönemin bütün hışmını göğüslemek zorunda bırakılmış, işinden gücünden özgürlük ve hatta yaşamından olmuş insanların durumları, uğramış bulundukları haksızlıkları görmezlikten geliniyordu. Bu referandum, pek çok bakımdan iç ve dış kamuoyunu aldatmayı ve yanıltmayı böylelikle ülkede siyasi özgürlük ortamının oluştuğu izlenimlerini yaratmayı amaçlıyordu. ANAP hükümetinin bu oyununu sergilemek amacı ile temmuz ayı ortalarından itibaren siyasi tutuklu ve hükümlülerin bulundukları hemen hemen bütün ceza ve tutukevlerinde açlık grevi ve ölüm orucu eylemleri başladı. Bir ara üç bin kişi aynı zamanda açlık grevinde bulunuyordu. Ortak eylemlerin esas talepleri insani ve siyasi içerikli idi. Bunların başlıcaları; kendile-

rine siyasi tutuklu ve hükümlü statüsünün tanınması, siyasi davaların yeniden görülmesi, sıkıyönetimin kalkmış olması nedeniyle davaların sivil mahkemelerde görülmesi, infaz yakmaların son bulması, tek tip elbisenin kaldırılması, havalandırma saatlerinin uzatılması, sağlık sorunlarının çözümlenmesi, sevk zincirinin kaldırılması, yapılacak halk oylamasında siyasi tutuklu ve hükümlülerin durumlarının da ele alınması gibi taleplerdi.

Hemen ardından bizler de cezaevlerinden yükselen bu talepler doğrultusunda iç ve dış kamuoyunun aydınlatılması ve harekete geçirilmesi amacıyla eylemlere yöneldik. Topluca(basınla beraber) Adalet bakanına gittik. Çocuklarımızın sorunlarını: devamlı disiplin cezaları nedeniyle görüşlerimizin engellendiğini, çamaşır alıp veremediğimizi, bir çok olumsuzlukları, mahkemelere getirilip götürülürken edep dışı aramaların olduğunu, karşı çıkanların dövüldüğünü, bir kilo çayın 16 bin liradan satılıp çocukların sömürüldüğünü, sorumlu kişi olması nedeniyle sorunlara çözüm bulmasını istedik. Çayın nasıl 16 bin liraya satıldığını anlayamadığı için tevfikevleri genel müdürlüğüne sordu. Doğru cevabı alınca kıstas nedir diye sordu: Bir kilo çaydan kaç bardak çay çıkıyorsa ona göre hesap edip satıyoruz cevabını aldık. Bugün daha da pahalı satılıyor. Bunu çocuklarımızın içeride de sömürüldüğüne örnek olarak anlattım. Bu isteklerimize hiçbir olumlu yanıt alamamamız sonucu 31 Temmuz 87'de başlamak üzere Ankara'da Adalet Bakanlığı önünde 3 gün süreyle oturma eylemi kararı aldık, eyleme başladık. Siyasi şubeden müdahale etmek istediler, ama milletvekilleri ve demokratik kuruluşlar tarafından desteklenince ses çıkaramadılar. Ama gece basın ve insanlar gidince saat 00.30'da etrafımızı ekip otoları ile sardılar. O geceyi SHP Genel Merkezinde geçirdik, sabah yine yerimize geldik. Sorunlarımızın çözülmediğini, bakanla muhakkak görüşmemiz gerektiğini diretince bir kişi ile görüşeceğini, basını istemediğini belirtti. Buna karşın biz basının da olması gerektiğinde ısrar ettik ve basından da bazı gazetecilerle birlikte bakana gidip görüştük, Önceden çözümünü istediğimiz sorunlarımızın hiçbirinin çözümlenmediğini kendisine ilettik. Bunlar çözümlenene kadar 3 günlük eylemimize devam edeceğimizi belirttik. Ama akşama doğru polisin tehdit ve baskısı yoğunlaştı. Biz de o aşamada bir çatışmaya girmenin yanlış olacağı düşüncesi ile eylemimizi bir basın açıklaması ile sona erdirdik. Aynı günlerde yani 1 Ağustos'ta

İstanbul'da Sağmalcılar Cezaevi önünde aynı tür bir eyleme başlayan TAYAD'lı tutuklu ve hükümlü aileleri polisin ani saldırısına uğrayarak dövüldüler, sürüklendiler ve içlerinden 19 kişi gözaltına alındı. Daha sonra 14'ü tutuklanıp aylarca tutuklu kaldılar. 10 Ağustos günü 50 kadar tutuklu ve hükümlü yakınıyla bazı avukat ve öğrenciler Ankara Güven Parkta iki gün süreyle oturma ve açlık grevini başarıyla gerçekleştirdiler.

12 Ağustos'ta, aralarında Yaşar Kemal'in de yer aldığı bir grup sanatçı ve hukukçu ölüm orucunda olan tutukluların bulunduğu Sağmalcılar Cezaevi'ni ziyaret ederek cezaevlerinde süren mücadeleyi desteklediklerini ifade ettiler.

15 Ağustos'ta, bilim adamı, yazar ve sanatçılardan oluşan 21 kişi, ortak bir yazılı açıklamayla bu mücadeleyi haklı bulduklarını ve desteklediklerini kamuoyuna açıkladılar.

15 Ağustos'ta aynı gün, 50 kadar tutuklu ve hükümlü yakınıyla Sultanahmet meydanında düzenlediğimiz ve gösteri niteliği kazanan basın toplantısında Metris Askeri Tutukevi'nde bulunan ve değişik davalardan yargılanan 256 tutuklunun ortak taleplerini —ki belli başlılarını az önce dile getirmiştim— kamuoyuna açıkladık. Bu açıklama, aynı zamanda tutukluların tekrar açlık grevine başlama kararlarını da içeriyordu.

18 Ağustos günü, İstanbul Sultanahmet Parkı'nda 45 kişiyle oturma eylemine başladık. Bu eylem, o güne dek yapılanların en başarılısı oldu diyebilirim. Birinci gün akşama doğru, eyleme katılanların sayısı 100'e ulaştı. İkinci gün ise 150'yi aşıyordu. Oturma eylemine fiilen katılanlar arasında diğer illerden de gelen tutuklu ailelerinin yanısıra işçiler, öğrenciler, ev kadınları görülebiliyordu. Pek çok aydın, SHP Kadın Komisyonları temsilcileri, sendikacılar eylem yerine gelerek maddi ve manevi desteklerini gösterdiler, konuşmalar yapıldı, eyleme katıldılar. Onları da sayarsak katılım bini aşıyordu. Kitlenin giderek genişlediğini gören polis, kararsızlık geçirmeye başladı. Dağıtma girişiminin büyük bir çatışmaya yolaçacağı açıkça görülüyordu. Baskısını havanın kararması ve bizim de zaten geceyi geçirmek üzere hareketlendiğimiz bir sırada yoğunlaştırdı. Biz otobüslere binerek geceyi geçirmek üzere alandan ayrıldık. Son gün, baskı sabahtan kendini gösterdi, gerginlik artı. Bunun üzerine, Vilayete kadar yürümemiz ve Valiye bir dilekçe vermemize müdahale edilme-

mesi koşuluyla eylemi sona erdirmeye karar verdik. Sonuçta bu isteğimiz gerçekleşti ve 150-200 kişilik bir toplulukla valiliğe kadar yürüdük ve sembolik bir dilekçeyi valiye verdik, eylemimiz sona erdi.

22 Ağustos'ta, bu kez İzmir'de 30 kadar tutuklu yakını Konak Alanı'nda açlık grevine başladı. Eylem çok kısa bir süre sonra güvenlik güçlerinin acımasız ve ani bir saldırısına uğradı. Analar, babalar, gençler yerlerde sürüklendi, dövüldü, olayı izleyen gazeteciler de saldırıdan paylarını aldı. 14 kişi gözaltına alındı, bunlardan 5'i DGM tarafından tutuklandı.

Kısaca özetlediğim bu eylemlerin gelişme çizgisinden de anlaşılacağı gibi, sözünü ettiğim dönemde geniş toplum kesimleri cezaevi sorunlarına ve insan hakları sorunlarına daha çok ilgi göstermeye, bu konularda daha duyarlı davranmaya başladılar. Siyasi ortam da bu gelişmeyi etkiliyordu. Eylemler sıklaştı, basın konuya daha geniş yer ayırmak zorunda kalmaya başladı, destekler arttı.

Bu yükselen tempo içinde, İstanbul'dan Ankara'ya bir yürüyüş düzenlenmesi kararlaştırıldı. Yürüyüş 30 Ağustos'ta İstanbul'dan başlayacak, Çanakkale, Bursa, Eskişehir üzerinden gidildikten sonra Ankara'da, meclise kadar yapılacak bir yürüyüşle ve meclis başkanlığına hitaben yazılmış olan dilekçelerin verilmesiyle sona erecekti. Eyleme katılanlar, Sultanahmet'ten Sirkeci'ye kadar bir yürüyüş yapıldıktan sonra geniş bir uğurlayıcı kitlesi tarafından burada otobüslere bindirildi. Üç otobüste yaklaşık 160 kişi vardı. Bunların çoğunluğu yine tutuklu ve hükümlü yakınlarıydı ama diğer çevrelerden katılanlar da çoktu.

Yürüyüşün Çanakkale-Bursa-Eskişehir üzerinden yapılmasının nedeni, bu illerde E ve L tipi cezaevlerinin bulunmasıydı. Buralarda çok sayıda siyasi hükümlü bulunuyor ve o sırada açlık grevi eylemini sürdürüyorlardı.

Çanakkale'ye inişimiz ve cezaevi önünden yürüyüşümüz görülmeye değer bir tablo oluşturdu. Bizler başımızda beyaz başörtülerimizle yürürken onlar içerden, bulabildikleri kırmızı kumaş parçaları ve havlularla bizi selamlıyorlardı. Burada bir müdahaleyle karşılaşmadık. Bursa ve Eskişehir'de ise güvenlik güçleri almış oldukları önlemlerle bizi cezaevlerine yaklaştırmadıkları gibi, yapmayı tasarladığımız şehir içi yürüyüşüne de fırsat vermediler.

31 Ağustos gecesi Ankara'ya doğru yola çıktık. Hemen ardından

da polisin yakın ve sıkı denetimi kendini gösterdi. Ankara'ya kadar neredeyse otobüsten inmemizi bile engellemeye başladılar. En doğal ihtiyaçlarımızı karşılamamıza izin verilmiyor, Ankara'yla haberleşmemiz önleniyordu. Bu koşullar içinde Ankara'ya girdik. Bir süre sonra polisin şehir içine giren yolları kesmiş olduğunu ve otobüslerimizi emniyet müdürlüğünün bulunduğu yere doğru götürmeye çalıştıklarını farkettik. Derhal otobüslerimizi durdurup kapıları tutmaya çalışan polisleri püskürterek aşağıya inmeye başladık. Bir anda büyük bir çatışma çıktı. Özellikle gençler kolkola girerek yere yattılar ve polisin götürme girişimlerine engel olmaya çalıştılar. Polisler de genç yaşlı, kadın erkek demeden sille tokat girişiyorlardı. Bu arada bizimle yürüyüşü izlemeye gelen gazeteciler ağır biçimde dövüldüler. Bizler, polisin buna hakkı olmadığını, seyahat özgürlüğümüzün ve dilekçe verme hakkımızın bu şekilde önlenemeyeceğini haykırıyorduk. Gerçekten de amacımız, sessizce bir yürüyüş yapmak ve dilekçelerimizi olaysız bir biçimde meclis başkanlığına vermekten ibaretti. Sonuçta hepimizi zorla sağladıkları araçlara doldurarak Emniyet Müdürlüğü'ne götürdüler. Gençleri burada alıkoydular, biz anaları da taksilerle meclis önüne götürüp bıraktılar. Bu sırada Ankara'da bizi karşılamak üzere toplanan 100-150 kişilik bir grup Tandoğan Meydanı'nda merak ve endişe içinde beklemekteymiş. (Önceden ,orada buluşmayı kararlaşturmıştık.)

Bizler, yaralar bereler içinde büyük bir yorgunluk ve gerginlik içinde, bırakıldığımız meclis kapısında, basın mensuplarının ve meclis görevlilerinin önünde dilekçelerimizi yırtarak, "gözaltındaki gençlerimiz salıverilmedikçe dilekçe falan vermeyeceğimizi, eylemimizi oturma eylemi biçiminde sürdüreceğimizi" söyledik. Didar kardeşimiz, meclis polisine "çocuklarımız verilmedikçe buradan ölümüz kalkar" diye haykırıyordu. Bizler de ağzımıza geleni söylemekten çekinmiyorduk. Gözaltındaki 60 kadar gencimizin nelerle karşılaşabileceğini tahmin edebiliyorduk.

Bu sırada, Didar Şensoy bir yandan yediği darbelerin ve gerginliğin, diğer yandan yol boyu gereksinme duyduğu suyunun polis engellemesi nedeniyle sağlanamamış olması gibi şeylerin sonucu olarak birdenbire fenalaştı ve meclis doktorunun yardımdan kaçınması üzerine taksiyle hastaneye yollandı. Ve ne yazık ki bir kaç saat sonra bize ölüm haberi geldi. Bu haber üzerine birkaç ana daha fenalaşarak hasta-

neye kaldırıldı.

Bu gelişmeler karşısında polis ve hükümet yetkilileri büyük bir telaşa düştüler ve kısa bir süre sonra da gözaltındaki gençleri otobüslerle yanımıza kadar getirdiler. Birlikte ve büyük bir kalabalığın katılımıyla meclis önünden Kızılay'a kadar kolluk kuvvetlerinin uzaktan izlemekle yetindiği sessiz bir yürüyüş yaptık. Eylemimiz böylece Didar kardeşimizin kaybıyla sona ermiş oldu.

Didar Şensoy'un son sözleri "çocuklarımız bırakılmadıkça buradan bizim ölümüz kalkar" idi. Onun yaşamı pahasına gençleri gözaltından kurtarması, mücadelesinin çarpıcı bir özeti olmuştur. Ne mutlu onun gibi mücadele edebilenlere ve onun gibi ölebilenlere. Anısı önünde bir kez daha saygıyla eğilirim.

Didar Şensoy, 1 Eylül günü yani Dünya Barış Günü'nde, (bir bakıma) "öldürülmüş" oldu. Bu, anlayana çok şey anlatan bir olaydır. Cenazesi, referandumdan bir gün önce, 5 Eylül günü beşbini bulan bir topluluk tarafından yapılan sessiz ama etkileyici bir yürüyüş sonrasında toprağa verildi.

Bu anlatımlarım 87 Eylül'üne kadar yapılan mücadelelerdir. Halen aynı mücadeleler sürmekte açlık grevleri sık sık tekrarlanmakta ve bu grevlerde kayıplar vermekteyiz. İşkenceyi Önleme Anlaşması imzalandıktan sonra ortaya çıkan gelişmeleri incelediğimizde insan hakları ve demokrasi açısından gözümüze çarpan hiç de iç açıcı bir manzara değildir. Bunun kanıtlarını görmek istiyorsak Mardin'in Cizre ilçesine bağlı Yeşilyurt köylülerine reva görülen dışkı yedirme olayı, dört gencin güpegündüz İstanbul Tuzla'da araba içerisinde yüzlerce kurşunla öldürülmeleri, Edirne'de intihar etti denen yedek subay adayı Mustafa Gülmez olayı, 14-15 yaşlarındaki lise öğrencilerinin düşüncelerini açıklamalarından dolayı karakol karakol, mahkeme mahkeme dolaştırılmaları ve öğrenimlerinin engelenmesi, 71 yaşına gelmiş yürekli olmaktan ve insan hakları uğruna mücadeleden başka günahı olmayan bir avukatın yazdığı kitabından dolayı saçları kazınarak cezaevine kapatılması, Bir Saadet Akkaya olayı, genç kız gözaltına alındıktan sonra İsrail askısı, cereyan verme ve daha bir çok insanlık dışı işkenceye maruz kalanlardan biri. Daha yakın günlerde cezaevindeki kaybımız, 35 günlük açlık grevi esnasında Eskişehir cezaevinden Aydın cezaevine nakledilen tutuklu ve hükümlülerin, yolda ve Aydın'da karşılaştıkları insanlıkdışı uygulamalar neticesi hayatlarını

kaybetmişlerdir. Ailelerin günlerce Eskişehir, Ankara ve Aydın'daki cezaevi kapılarında sürdürdükleri açlık grevleri ve mücadeleler. Güneydoğu'da Silopi ve Van'da PKK'lı diye öldürülen vatandaşlar. Bu örnekler ve daha nicesi ülkemizde hala demokrasinin ve insan haklarının ihlal edildiğini göstermektedir. Tutuklu ve hükümlü yakınları bu mücadelelerı yaparken bildiğiniz gibi Kasım 1982'de, 82 Anayasası olarak anılan hepimizin bildiği anti-demokratik koşullarda oylanarak yürürlüğe girdi. Bu anayasa bütün kısıtlayıcı hükümlerine rağmen yine de kendini bazı hakları tanımak zorunda hissediyordu. Dernek kurma hakkı da bu haklar arasında yer alıyordu. İçimizden bazı arkadaşlarla beraber pek çok engel bulunmasına rağmen bu hakkı kullanmaya çalışmamız gerektiğini düşündük. Mücadelemizi bir dernek çatısı altında sürdürmenin çalışmalara daha büyük etkinlik, disiplin sağlayacağı gibi daha çok sayıda tutuklu ve hükümlü yakınına ulaşılmasını da kolaylaştıracağı kanısı güç kazanmaya başladı. Bu düşünceler benimsendi ve desteklendi. Konu üzerinde yapılan çalışmalar, toplantılar ve tartışmalar ilerledikçe görüşler, düşünceler çeşitlenip sorun netleştikçe amacın ileriye yönelik olamayacağı, çok sınırlı kalacağı kanısı egemen olmaya başladı. Gerçekten de aslında 12 Eylül döneminde ceza ve tutukevlerini dolduran yakınlarımızın yani politik tutuklu ve hükümlülerin sorunları bizim yüzyüze bulunduğumuz sorunlar bu dönem boyunca ve hatta çok eski zamanlardan beri tüm toplumun yaşadığı ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların yalnızca bir parçası idi. Önümüzde tüm bu sorunların temelinde yatan genel bir insan hakları sorununun bulunduğunu daha açık bir biçimde görmeye başladık. Başka bir deyişle insan haklarının yalnızca ceza ve tutukevleri ile ilgili bir sorun olmadığını, toplumun her kesimine yayılan bir sorun olduğunu anladık. Öyle ise, insan hakları için mücadele eden tüm insanlar, bilim adamları, yazarlar, sanatçılar, hukukçular, demokratik meslek örgütleri ve tüm güçler bir araya getirilmeli, olabildiğince geniş kapsamlı bir insan hakları örgütü oluşturulmalıydı.

Böyle bir örgüt kuruluşuna ülkemiz özelinde pekala tutuklu ve hükümlü yakınları önayak olabilirdi. Bu düşüncelerle kurmayı tasarladığımız tutuklu ve hükümlü yakınlarıyla sınırlı bir dernek yerine böylesi herkesi kapsayacak bir dernek kurmaya yöneldik. 17 Temmuz 1986 tarihinde 97 kurucuyla müracaatımızı yaparak tüzel kişilik ka-

zandık. Tüzüğümüz üç defa geri çevrilmesine karşı sonunda kabul edilerek İnsan Hakları Derneği kurulmuş oldu. Sonuç olarak bugün ülkemizde insan haklarının ve çağdaş anlamda bir demokrasinin varlığından söz etmek olanaksızdır.

Ama bu söylediklerim bizleri karamsarlığa düşürmemeli. İnsan Hakları konusunda sürdürülen mücadelelerin boş ve gereksiz olacağı sonucuna götürmemeli. Eğer haksızlıklara, insan haklarına aykırı anlayış ve uygulamalara, anti-demokratik yasa ve kurumlara karşı olduğumuzu söylüyorsak, aydınlık ve özgür bir geleceğe inancımız tamsa, bunu somut olarak göstermeli, her türlü önyargıdan arınmış olarak mücadele etmeliyiz.

Hak, adalet, insan hakları, özgürlük ve demokrasi güzel şeylerdir ama bunlardan daha güzel ve değerli olanı bu idealler için mücadele etmektir.

İşkenceye karşı mücadelede ulusal düzeyde faaliyet yürüten barolar, hekim odaları gibi meslek kuruluşları ile, tutuklu yakınlarının oluşturdukları girişimlerin, derneklerin, sendikaların, kilise gibi kuruluşların önemi giderek artmaktadır. Bu kuruluşların insan haklarının çiğnenmesine karşı yürüttükleri gözüpek mücadele işkenceci rejimleri zor durumda bırakmaktadır.

İşkence, diğer biçimler altında insan haklarının çiğnenmesine karşı bu grupların yürüttükleri çabaların daha çok hukuksal süreçlerin başlatılması yargı bağımsızlığının sağlanması, işkencelere katılan meslek mensuplarının soruşturulması, işkence görenlerle ilgili bilgilerin toplanması ve bu bilgilerin uluslararası kuruluşlara iletilmesi alanlarında yoğunlaştığını görmekteyiz. Sözünü ettiğimiz kuruluşların çalışmalarında gözlenen bir diğer önemli yan da işkence görenlere gözaltında ve tutukluluk süresi içinde yapılan yardımlar oluşturmaktadır. Yine bu kuruluşlar toplantılardan, yürüyüşlerden açlık grevlerine kadar uzanan olanaklı tüm eylem biçimlerini uygulayarak ülke ve dünya kamuoyunun dikkatlerini çekebilmektedirler. Tüm bu çalışmaların ana amacı o ülkedeki rejim uygulamalarını uluslararası hukuk çerçevesinde yapmaya zorlamaktır. Sözünü ettiğimiz çalışmaların özellikle son yıllarda Birleşmiş Milletler, Avrupa Parlamentosu, AGİK gibi uluslararası etkili organlara yansıdığını ve işkence rejimlerinin uluslararası baskılarla karşılaştıklarını görmekteyiz. Geçtiğimiz yıllarda bunun çeşitli örnekleri yaşanmıştır. Ülkemiz de bu örnekler arasında yer almıştır ve almaktadır.

Ülkemizde de benzer bir gelişmeyle karşılaşmaktayız. 12 Eylül 1980'i izleyen yıllarda ülkemizde işkencenin günlük uygulamalar içine sokulması karşısında yukarıda sözünü ettiğimiz üpten kuruluşlar cesa-

retle seslerini yükseltebilmişlerdir. Gruplar halinde avukatlar, barolar, başta Türk Tabibler Birliği Merkez Konseyi olmak üzere çeşitli tabib odaları işkencelere karşı çeşitli nedenlerle ülke kamuoyunda olduğu kadar yurtdışında da yankı bulan protestolarda bulunmuşlar, işkence konusunu yakından izlemişler ve olanakları içinde işkence yapanların cezalandırılması, işkencelerin durdurulması ve işkence görenlerin tedavi edilmesini sağlamak için girişimlerde bulunmuşlardır. Türk Tabibler Birliği Merkez Konseyi'nin hekim andı olan Hipokrat Yemini'ne doktorların işkencelere katılması, bunlara göz yummasının hekimlik ahlakı ile bağdaşamayacağı ilkesini getirmesi yurtdışında da yankılanan ve yüksek ahlaki değer taşıyan bir girişim olmuştur.

YENİ HEKİM ANDI

TIP MESLEK TOPLULUĞUNA KATILDIĞIM BU ANDI,

Yaşamımı insanlık hizmetine adayacağıma,

Kişilerin sağlığının korunmasını ve geliştirilmesini, hastalarının iyileştirilmesini her şeyden önce düşüneceğime,

Mesleğimi vicdan ve onur ile uygulayacağıma,

Mesleğimin soylu gelenceklerini ve onurunu bütün gücümle koruyacağıma,

Kişiler arasında —hasta yada sağlıklı olsun— din, milliyet, ırk, siyasi düşünce ve sosyal durum ayırımı yapmayacağıma,

Baskı yada tehdit altında olsam bile, insan yaşamına ve onuruna büyük saygı göstereceğime ve tıp bilgilerimle insanlık yasalarına aykırı olarak kullanmayacağıma,*

Hastalarımın bana verdiği bilgileri —hastam öldükten sonra da— sır olarak saklayacağıma,

Meslekdaşlarımı kardeşlerim gibi tutacağıma ve tıp bilgimi onlarla paylaşacağıma,

Mesleğimin topluma karşı olan sorumluluk ve görevlerine kişisel görev ve sorumluluklarım kadar önem vereceğime,

Tıp konusunda eğitimimi yaşamım boyunca sürdüreceğime, sağlık ekibimin bütün üyeleri ile işbirliği yapacağıma ve onları destekleyeceğime,

NAMUS VE ŞEREFİM ÜZERİNE AND İÇERİM.

---

* Siyah dizili bölüm yazılan "ek"tir.

Ülkemizde tutuklu ve hükümlü yakınlarının oluşturdukları dernekler ile İnsan Hakları Derneği'nin kuruluşunda yine bazı siyasi partilerin insan hakları komisyonları oluşturmalarında ifadesini bulan bu çalışmalar işkenceye karşı mücadelede büyük önem taşımaktadırlar.

İşkence ile mücadelede işkence görenlerin tedavileri ve rehabilitasyonları çok önemli bir görev olarak önümüzde durmaktadır. Çünkü tüm çalışmaların ana amacı işkencenin açtığı bilinen özellikle ruhsal derin yaraların sarılması, iyileştirilmesidir. Bu konuda dünya ölçeğinde yürütülen çabalar giderek yoğunlaşmaktadır. Dünyanın bir çok ülkesine dağılmış durumda küçüklü büyüklü seksen kadar kuruluş günümüzde işkence uygulamaları yapılan ve yapılmayan ülkelerde faaliyet sürdürmektedirler. Ülkemizde benzer bir girişim Türkiye İnsan Hakları Vakfı önüne çıkarılan tüm engellere rağmen bir tedavi ve rehabilitasyon merkezi kurma hazırlıklarını sürdürmektedir. Bu kuruluşun gerçekleştirilmesiyle ülkemizde işkenceye karşı mücadelede önemli bir kazanım sağlanacaktır.

Uluslararası bir olgu olan işkenceye karşı uluslararası düzeyde mücadele yürütmekte olan devletlerarası ve devletlere bağımlı olmayan uluslararası örgütlerin önemi merkezi bir konum almaktadır. Bu kuruluşların da gittikçe artan bir etkinlik gösterdikleri görülmektedir. Bu kuruluşların işkence yaptıran rejimler üzerinde doğrudan bir yaptırım güçleri olmamakla birlikte yaptıklarıyla ortaya koyabildikleri gerçek işkence rejimlerini uygulamalarında kısıntılara gitmeye zorlamaktadır.

Bu örgütler içinde en önemlisi Birleşmiş Milletlerdir. BM'nin insan haklarının dünya ölçeğinde korunması için oluşturduğu İnsan Hakları Komisyonu aynı konuda yapılan tüm çalışmaları eşgüdümleyici ve yönlendirici bir işlev taşımaktadır. Bu komisyon 1946 yılında ku-

rulmuştur. 1967 yılından başlayarak bu komisyonun çalışma yöntemi işkence ile ilgili iddiaları açık toplantılarda da ele alabilecek şekilde genişletilmiştir. Komisyon işkence iddialarına hedef olan ülkelerle ilgili çalışma grupları oluşturmakta, raportörler görevlendirebilmektedir. Sözü edilen bu çalışma grupları —mesela Şili ile ilgili grup— yılda bir kere komisyona bir kere de BM Genel Kurulu'na rapor vermekle görevlendirilmiştir.

1976 yılında Yurttaşlık Hakları ve Politik Haklar Uluslararası Andlaşması çerçevesinde bir diğer insan hakları komisyonu oluşturulmuştur. Onsekiz üyeden oluşan bu çalışma grubunun üyeleri andlaşmaya taraf devletler tarafından dört yıl için seçilmektedirler. Seçilen kişiler insan hakları konusunda uzmanlaşmış kişilerdir ve faaliyetlerini bağımsız bireyler olarak sürdürmektedirler. Bu komisyon yılda üç kez toplanmaktadır. Komisyona işkence gören kişiler yada onların yakınları kişisel olarak başvurabilmektedirler.

Birleşmiş Milletler tarafından işkenceleri, kayıplara karıştırmaları önlemek ve elde edilen bilgileri değerlendirmek için daha çok çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Mesela işkence yapılan ülkelerdeki hükümet temsilcileri ile yapılan açık tartışmalar ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin işkence yapılan ülkelere araştırmalar yapmak üzere gönderdiği özel yetkilerle donatılmış görevlilerin açıkladıkları raporlar sözü edilen yöntemler arasındadır.

Birleşmiş Milletler işkence gören tek tek kişilere doğrudan yardımı öngören mekanizmalar da geliştirmiştir. Bazı durumlarda bizzat BM Genel Sekreteri doğrudan girişimlerde bulunmaktadır. Bunun dışında Birleşmiş Milletler 1981 yılında işkence görmüş kişilere tedavileri, hukuk danışmaları vb. konularda yardım için bir fon oluşturmuştur.

İşkencelere, diğer kötü ve aşağılayıcı muamelelere karşı Birleşmiş Milletler Örgütü'nün girişimiyle yapılmış olan uluslararası andlaşmalar, sözleşmeler bu örgütün sözünü ettiğimiz konuda yaptığı çalışmaların özünü oluşturmaktadır. Bu andlaşma ve sözleşmelerin en geliştirilmişi 10 Aralık 1984'te hazırlanan ve içlerinde Türkiye'nin de yer aldığı yeterli sayıda devlet tarafından imzalandıktan ve parlamentoların onayından geçtikten sonra 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'sidir. Bu sözleşmenin türkçe metnini bu bölümün sonunda bulacaksınız.

1948 yılında kabul olunan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden başlayarak Birleşmiş Milletler'in hazırladığı bir dizi andlaşma, sözleşme vb. uluslararası belgede işkence konusunun ele alındığını görmekteyiz.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi İkinci Dünya Savaşı'nın acı deneyimleri temelinde, hangi gerekçeye dayandırılmak istenirse istensin her türlü işkence, öteki kötü ve aşağılayıcı muamele ve uygulamaları yasaklamıştır. Bu Bildirge'nin 5. maddesi şöyledir: "Hiç kimse, işkence yada kötü, insanlık dışı yada aşağılayıcı muamele yada cezaya uğratılamaz." Böylece tüm insanlığın işkenceye karşı duyduğu nefret, ulusların ortak iradesi olarak bu Bildirge'de ifadesini bulmuştur.

1949 tarihli Cenevre Anlaşmaları da işkenceyi yasaklamaktadır. Cenevre'de yapılan uluslararası nitelikte dört anlaşmanın genel belirlemeler bölümünün 3. maddesi, işkenceyi, kişi onurunun zedelenmesini yani onur kırıcı ve aşalayıcı muameleleri savaş hali de içinde olmak üzere yasaklamıştır. 3. Cenevre Anlaşması'nın 99. maddesi savaş esirlerine de suç konusunu oluşturan eylemlerinden ötürü, suçluluklarını kabule zorlamak için, maddi ve manevi baskı uygulanamayacağı hükmünü getirmiştir.

1966'da onaylanarak, 1976'da yürürlüğe giren Yurttaşlık Hakları ve Politik Haklar Uluslararası Pakt'ının 7. maddesi de "Hiç kimse, işkence yada kötü, insanlık dışı yada aşalayıcı muamele yada cezaya uğratılamaz. Özellikle de kimseye, gönüllü onayı olmaksızın, tıbbi yada bilimsel deneyler yapılamaz." hükmünü getirerek ulusların konu karşısındaki tavrını açıklamaktadır.

Birleşmiş Milletler'in, tüm kişilerin işkenceye ve öteki kötü insanlıkdışı yada aşalayıcı muameleye yada cezaya karşı korunması hakkında 1975 yılında yaptığı açıklamanın 3. maddesi şöyledir: "Hiç bir devlet, işkenceye yada öteki kötü, insanlıkdışı yada aşalayıcı muameleye yada cezaya izin veremez yada buna göz yumamaz. Savaş gibi ya da savaş tehlikesi gibi, iç politik dengelerin bozulması gibi yada toplum yaşamında ortaya çıkacak başkaca bunalım halleri gibi olağan dışı koşullar, işkence için yada öteki kötü-insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yada ceza için haklılık temeli olamaz."

Bu anlaşmaların yanısıra, 1957 tarihli, Tutuklulara ve Hükümlülere Uygulanacak Muamelenin Asgari Normları'nı içeren BM kuralları, tutukluluk koşullarında, tutuklulara yapılacak muamelelere

açıklık getirmektedir.

Yine Birleşmiş Milletler Örgütü işkence, diğer kötü ve aşağılayıcı muamele ve ceza uygulayıcısı durumunda olan polis, cezaevi personeli, asker, doktor, psikolog vb. meslek mensuplarına yönelik uluslararası genel davranış normları hazırlamıştır.

Polis yetkileri taşıyan memurların davranışlarını düzenlemeye yönelik 1979 tarihli Birleşmiş Milletler Kodeksi ile 1982 yılında yine aynı örgüt tarafından yürürlüğe sokulan Birleşmiş Milletler Hekimlik Ahlakı İlkeleri sözünü ettiğimiz konuda uluslararası düzeyde yapılabilmiş en önemli girişimler arasındadır.

Birleşmiş Milletler'in polis yetkileri taşıyan memurların davranışlarını düzenlemeye yönelik 1979 tarihli kodeksi, polis yetkileri ile donatılmış devlet görevlilerinin hiç bir şekilde işkence yada öteki kötü ve aşağılayıcı muamele yada ceza uygulamamalarını, böyle muamele ve cezalara yol açmamalarını ve bunlara göz yummamalarını ön görmektedir. Yine aynı kodeks işkence yada öteki kötü, insanlık dışı muamele yada ceza uygulamalarının, uygulayıcıları için, yüksek makamlardan gelen emirler yada savaş hali gibi, savaş tehlikesi gibi, ulusal güvenliğin tehdit altında oluşu gibi, iç politik durumun bozulması gibi yada başka biçimler altında ortaya çıkabilecek toplumsal bunalım halleri gibi durumlar ileri sürülerek haklı gösterilemeyeceği hükmünü getirmektedir.

Özellikle son yıllarda doktorların giderek artan ölçüde işkence uygulamalarına, işkenceci olarak katılmaları, BM'i harekete geçirmiştir. 1982 yılında kabul edilen, BM Hekimlik Ahlakı İlkeleri, tüm dünya hekimlerinin konuyla ilgili olarak uymaları gerekli mesleki ve ahlaki davranış normlarını belirlemiştir. Adı geçen ilkelerin ikinci maddesi şöyledir: "Tıb alanındaki personelin, özellikle de doktorların, işkenceye yada öteki kötü, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yada ceza anlamına gelecek yada bu eylemlerle işbirliği anlamına gelecek, buna sebebiyet verecek yada bu bağlamda bir deney anlamına gelecek eylemlerde aktif veya pasif rol almaları, hekimlik ahlakının kabaca çiğnenmesi olduğu gibi, uluslararası geçerli yasa ve hükümlere göre de suçtur."

Bölgesel düzeyde faaliyet gösteren devletler arası örgütlenmelerin de insan haklarının çiğnenmesine başta da işkence uygulamalarına karşı mücadelede önemli bir yerleri vardır. Mesela Amerika kıtasındaki

devletler arası örgütlenme (OAS) kıtadaki ülkelerde insan hakları konusunda çalışmak üzere İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Yüksek Mahkemesi oluşturmuştur. Bu komisyon 1970'li yılların sonlarından başlayarak Kolombiya'da, Haiti'de, Panama'da, El Salvador'da, Arjantin'de ve Şili'de insan hakları ile ilgili çalışmalar yapmış ve bunları yayımlamıştır.

Bu kuruluşun girişimleriyle Amerika bölgesi için işkenceye karşı bir sözleşme hazırlanabilmiştir. Bu sözleşme 9 Aralık 1985 yılında üye ülkelerin imzasına açılmış, 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları için Avrupa Yüksek Mahkemesi Avrupa Konseyi tarafından insan hakları konusunda çalışmalar yapmakla görevlendirilmişlerdir. Bu kuruluşlara kişisel başvuru hakkı da vardır. Mahkeme, yapılan başvuruları, gerek görürse, yargılama yetkisine sahiptir. Bu kuruluşlar çalışmalarını başlıca 1950 yılında kabul edilen ve yürürlüğe giren Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi çerçevesinde yürütmektedirler. Sözü edilen sözleşmenin 3. maddesi şöyledir: "Hiç kimse işkenceye yada insanlık dışı yada aşağılayıcı ceza yada muameleye uğratılamaz."

Avrupa Konseyi gerek dünyada gerekse Avrupa'da son yıllarda yeniden salgınlaşma eğilimi gösteren işkence uygulamalarını göz önünde tutarak Avrupa İşkenceye Karşı Sözleşmesi'ni hazırlamıştır. Bu sözleşme 26 Kasım 1987'de imzaya açılmış ve içinde Türkiye'nin de bulunduğu taraf ülkeler tarafından imzalanarak ve parlamentolar tarafından onaylanarak 1 Şubat 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme, temelinde yer almış olmakla birlikte, özellikle uygulama alanında yeni gelişmeler getirmiştir. Bunların başında işkence iddialarının uluslararası bağımsız bir komisyonca daha önceden haber verilmeksizin yerinde incelenebilmesinin taraf devletlerce kabulu gelmektedir. Anlaşmanın Türkçeleştirilmiş metnini bu bölümün sonunda bulacaksınız.

Afrika Birliği için Örgütlenmede bölgesel düzeyde faaliyet gösteren devletler arası kuruluştur. Bu kuruluşun 1981 yılında Nairobi'de yapılan zirve toplantısında Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Temel Yasası kabul edilmiştir. Bu temel yasanın 5. maddesi

şöyledir: "İnsanın sömürülmesinin ve aşağılanmasının... özellikle de işkence, kötü, insanlık dışı yada aşağılayıcı ceza ve muameleler yasaktır."

Devletler arası örgütlerin hakları organları, insan haklarına saygı göstermeyen rejimleri buna zorlamayı önde gelen görev saymaktadırlar. Bu görevin başarıya ulaşması bir çok faktöre, bu arada işkence iddiası olan ülkelerin hükümetlerinin tutumuna bağlı kalmaktadır. Bilindiği gibi yukarıda sözünü ettiğimiz belli başlı devletler arası kuruluşların yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) gibi devletlere bağlı olmayan örgütlerin (NGOs) işkenceye karşı mücadelede etkinlikleri gün geçtikçe artmaktadır. Bu örgütlerin bazıları tek tek işkence vak'alarını ele almaktadırlar ve sistemli işkenceye işaret eden verileri değerlendirerek kamuoyuna duyurmaktadırlar. Yine bu örgütler işkence uygulatan hükümetlere sorular yöneltmekte, işkence altındaki daha işkence görmüş kişiler hakkında bilgi istemektedirler. Ayrıca işkence yapılan ülkelerin hukuk yapıları incelenmekte, işkence duyurumlarının yerinde araştırılmasına çalışılmaktadır. Bunun yanısıra işkence altındaki yada işkence görmüş kişilere para yardımı da içinde çeşitli yardımlar yapılmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü'nün işkenceye karşı açtığı uluslararası kampanyalar da etkili eylemleri içindedir. Bu örgüt 1983 yılında yürüttüğü bir kampanyanın acil istemler bölümümü oluşturan 12 maddelik programında günümüzde de geçerliğini koruyan şu istemleri ileri sürmüştür:

1- ***İşkencenin resmen mahkum edilmesi***
Ülkelerin en üst düzey yöneticileri işkenceye karşı olduklarını ve polis yetkileriyle donatılmış memurlara işkence yapılmasına hiç bir koşulda izin vermeyeceklerini resmen söylemelidirler.

2- ***Incominicado (Kişinin nerede olduğunun bilinmediği gözaltı) sınırlandırılmalıdır.***
İşkence genellikle incominicado koşullarında uygulanmaktadır. Bunun anlamı gözaltına alınmış kişilerin dış dünya ile ilişkilerinin tamamen koparılmış olmasıdır. Hükümetler bu tür

gözaltı koşullarının işkence için bir fırsat olmasını önlemelidirler. Tüm tutsakların vakit geçirilmeden hakim karşısına çıkarılmaları ve aile fertleriyle, avukatlarıyla, doktorlarıyla görüşebilmelerinin sağlanması yaşamsal bir önem taşımaktadır.

*3- **Gözaltı yerinin gizli tutulması.***
Bazı ülkelerde işkence gizli gözaltı yerlerinde yapılmaktadır. Buralara getirilenler sıklıkla kayıplara karıştırılmaktadır. Bu yüzden hükümetler gözaltına alınanların bilinen yerlere götürülmelerini, bunların aile fertlerine ve avukatlarına doğru bilgiler verilmesini sağlamalıdırlar.

*4- **Sorgulama ve gözaltına alınanlar için koruyucu önlemler.***
Gözaltına alınmaları ve sorgulamaları hükümetler düzenli olarak denetlemelidirler. Tüm gözaltına alınanlar hakları konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu kendilerine yapılan muameleyi şikayet hakkını da içermelidir. Gözaltı ve tutukluluk yerleri tarafsız gözlemcilerle düzenli olarak denetlenmelidir. İşkencenin önlenmesinde gözaltına alma ile sorgulama işlerinin ayrı ayrı kurumlarca yapılması önemli bir rol oynayabilir.

*5- **İşkence raporlarının tarafsızca incelenmesi.***
Hükümetler işkence ile ilgili tüm şikayetlerin ve raporların tarafsız ve etkili bir şekilde incelenebilmesini güvence altına almalıdırlar.

*6- **İşkence altında zorla alınan ifadeler kullanılmamalıdır.***
Hükümetler, işkence altında alınan ifadelerin ve diğer delillerin mahkemelerce kullanılmamasını sağlamalıdırlar.

*7- **İşkence yasal olarak yasaklanmalıdır.***
Hükümetler işkence uygulamalarının ceza yasalarına göre suç olduğunu açıklamalıdırlar. Uluslararası hukuk çerçevesinde işkencenin yasak olması ilkesinden, savaş hali ve diğer olağanüstü durumlar da içinde, vazgeçilemeyeceği vurgulanmalıdır.

*8- **İşkence yaptığı şüphesi olanlar hakkında ceza yasası uyarınca koğuşturma yapılmalıdır.***
İşkencelerden sorumlu kişiler mahkeme karşısına çıkarılmalıdır. Bu ilke işkence yapılan her yerde, işkence yapanın ve işkence görenin uyruğuna bakmaksızın geçerli olmalıdır. İşkenceciler için "Güvenli bir liman" kalmamalıdır.

*9- **Polis yetkileriyle donatılmış memurların eğitimi.***
Tutukluların gözlenmesi, sorgulama ve diğer muamelelerden sorumlu memurlara işkencenin bir suç olduğu iyice öğretilmelidir. Bu memurlara işkence yapmaları için emir verilirse buna karşı çıkmaya mecbur oldukları da öğretilmelidir.

*10- **İşkence görenlere tazminat verilmeli ve rehabilitasyonları sağlanmalıdır.***
İşkence görenler ve bunların yakınları tazminat hakkına kavuşturulmalıdırlar. İşkence görenlerin uygun bir tıbbi tedavi görmeleri ve rehabilitasyonları sağlanmalıdır.

*11- **Uluslararası reaksiyonlar.***
Hükümetler, işkence yaptırdığı iddiası olan diğer hükümetlere baskı için her yolu denemelidirler. İşkence ile ilgili raporları süratle incelemek ve etkili önlemler alabilmek için devletler arası mekanizmalar geliştirilmelidir. Hükümetler, asker, polis ve diğer güvenlik güçleri için sağladıkları silahların ve diğer malzemenin işkence amacıyla kullanılmasını önlemelidirler.

*12- **Uluslararası andlaşmaların onaylanması.***
Tüm hükümetler işkenceye karşı güvenlik önlemleri ve hukuksal yaptırımlar içeren, kişisel başvuru hakkını da öngören, Yurttaşlık Hakları ve Politik Haklar Uluslararası Pakt'ını ve bunun Protokolünü imzalamalıdırlar.

Kızıl Haç Uluslararası Komitesi tutuklu insanların tutukluluk koşullarının iyileştirilmesini ana görevi olarak görmektedir. Bu komite yüzyılı aşkın bir süredir tutukluları ziyaret etmekte ve onlardan

tutukluluk koşulları ile ilgili bilgi almaktadır. Komisyon işkence uygulanması halinde o ülkelerin hükümetlerini sorumluları uyarmaktadır.

Uluslararası Hukukçular Komisyonu daha çok insan hakları çerçevesinde, uluslararası ve ulusal hukuk sorunları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kuruluş yılda dört kere yayımlanan dergisinde işkence ve diğer insan hakları sorunlarını işlemekte, vak'a bildirimleri yapmaktadır. Bu örgüt aynı zamanda işkenceye karşı çıkan hukukçulara hükümetler tarafından uygulanan muameleleri izlemektedir. Öte yandan bu kuruluş işkencenin önlenmesi için hukuk normları üzerinde çalışmakta ve bu çalışmalarının sonuçlarını BM İnsan Hakları Komisyonu'na sunmaktadır.

Devletlere bağlı olmayan uluslararası tıp kuruluşları ağırlıklı olarak işkence görmüş insanlara yapılacak tıbbi yardım konusunda çalışmalar yapmaktadır. İşkencenin bilimsel olarak saptanması, tıp mensublarının işkencelere katılımı gibi konularda sık sık örgütün gündemine gelmektedir. Dünya Tabibler Birliği'nin 1975 yılında Tokyo toplantısı sonunda yaptığı açıklama hangi koşul ile olursa olsun tıp personelinin işkence uygulamalarına katılmasını kınamaktadır.

Uluslararası Hemşireler, Hastabakıcıları Birliği de Havai'de yaptığı 6. Kongre'sinde özellikle psikiyatrinin politik amaçlarla kötüye kullanılmasına karşı çıkmış ve tüm yardımcı tıp personelini böyle uygulamalara katılmamaya çağırmıştır.

Yukarıdaki açıklamalar, yukarıdaki ve benzeri kuruluşların insan hakları ile ilgili konularda yaptıkları çalışmalardan sadece bir kaçını sergilemektedir.

İşkence uluslararası bir olgu olmakla birlikte, bölgesel ve ulusal özellikler de taşımaktadır. İnsanlık dışı uygulamaların merkezi İkinci Dünya Savaşı döneminde Orta Avrupa ve Uzakdoğu olmuştur. Daha sonra bu uygulamaların merkezi Güney Amerika'ya, Ortadoğu'ya ve Uzakdoğu'ya kaymıştır. Günümüzde Ortadoğu'da ve Güney Afrika'da yoğunlaşan ve yer yer yığınsal kırımlara dönüşen yaygın ve sistemli işkence uygulamaları, tüm dünyanın ilgisini üzerine çekmektedir.

İşkence ulusal özellikler de taşımaktadır. Şili'deki, Güney Afrika'daki ve Türkiye'deki uygulamalar bunu göstermektedir. Bu olgu, işkencenin uluslararası, bölgesel ve ulusal boyutlarının olması olgusu, işkence ile mücadelenin de bu boyutlar içinde yürütülmesini gerek-

tirmektedir.

İşkence, onu yapan rejimler dışında ki tüm rejimlerce işkenceyi yapan insanlar dışında ki tüm insanlarca lanetlenmektedir. İşkenceye karşı insanoğlunun duyduğu öfke ve nefret, yüzyıllardır, uluslararası örf, adet ve geleneklerde, ahlak ölçülerinde, uluslararası, bölgesel ve ulusal hukukda, çeşitli biçimler altında ifadesini bulmuştur, bulmaktadır.

İnsan Haklarını savunma mücadelesi günümüzde hiçbir bireyin, hiç bir toplumsal sınıf ve katmanın, hiç bir toplumsal örgütlenmenin görmezden gelemeyeceği bir ödev haline gelmiştir.

Kuşkusuz insan onuru işkenceyi yenecektir.

EK 1 : BM İŞKENCEYE KARŞI SÖZLEŞME (26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiştir)

EK 2 : İŞKENCENİN VE GAYRİ İNSANİ YA DA KÜÇÜLTÜCÜ CEZA VEYA MUAMELENİN ÖNLENMESİNE DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İŞKENCE VE BAŞKA ZALİMCE, İNSANLIK DIŞI YADA ONUR KIRICI DAVRANIŞ YADA CEZAYA KARŞI SÖZLEŞME

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu anlayışından yola çıkarak,

Bu hakların insan kişiliğinin niteliğinde bulunan onurdan kaynaklandığına inanarak,

Birleşmiş Milletler Antlaşmasına Taraf Devletlerin, özellikle Antlaşmanın 55. Maddesi uyarınca insan hakları ve temel özgürlüklerin saygı görerek gözetilmesini geliştirme yükümlülüğünü üstlendiklerini gözönüne alarak,

Kimseyi işkenceye yada zalimce, insanlık dışı yada onur kırıcı bir davranış yada cezaya uğrayamayacağını hükme bağlayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 5. maddesiyle Yurttaşlık ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 7. maddesini anımsayarak,

Aynı zamanda 9 Aralık 1975 tarihinde Genel Kurulca kabul edilmiş olan Bildirgeyi de gözönünde bulundurarak,

Tüm dünyada işkence ve öteki zalimce, insanlık dışı yada onur kırıcı bir davranış yada cezaya karşı daha etkin bir savaş vermek isteyerek

Aşağıdaki hükümlerde uzlaşmıştır:

BÖLÜM I

Madde 1

1. Bu Sözleşmenin amaçları bakımından, "işkence" terimi, bir kimseye kendisinden yada üçüncü bir kişiden bir bilgi yada bir itiraf sağlamak, kendisinin yada üçüncü bir kişinin işlediği yada işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine yada üçüncü bir kişiye gözdağı vermek yada onları zorlamak amacıyla yada herhangi bir ayrımcılığa dayalı bir nedenle bir resmi görevli yada resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından yada onun kışkırtması yada oluru

yada izniyle bilerek maddi yada manevi ağır acı vermek yada eziyette bulunmaktır.

2. Bu madde, daha geniş bir uygulamayı içeren yada içerebilecek olan uluslararası bir belge yada bir ulusal düzenlemeyi zedelemez.

Madde 2

1. Taraf her Devlet, yargı yetkisi içindeki herhangi bir ülkede işkence eylemini önlemek üzere etkin yasal yönetsel, yargısal yada öteki önlemleri alır.

2. İster bir savaş durumu yada bir savaş tehdidi, ister iç siyasal karışıklık, ister bir başka olağanüstü durum sözkonusu olsun, hiçbir ayrıksı durum işkenceyi haklı gösteremez.

3. Bir üstten yada bir resmi makamdan alınan emir, işkencenin gerekçesi olamaz.

Madde 3

1. Bir Taraf Devlet, bir kimseyi, işkenceye uğrama tehlikesi olduğu yolunda sağlam gerekçelerin bulunduğu bir başka Devlette süremez, gönderemez yada geri veremez.

2. Bu tür gerekçelerin bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yetkili makamlar, olanaklıysa, ilgili Devlette insan haklarının geniş ölçüde, belirgin biçimde yada sık sık çiğnendiği sürekli bir durumun bulunup bulunmadığı dahil tüm ilgili gerekçeleri gözönüne alır.

Madde 4

1. Taraf her Devlet, tüm işkence eylemlerinin ceza yasasına göre suç sayılmasını sağlar. Bunun gibi, işkenceye kalkışma ve işkenceye ilişkin olan yada katılan bir kimsenin eylemi de suç sayılır.

2. Taraf her Devlet, bu suçların ağırlık derecesine göre cezalandırılmasını sağlar.

Madde 5

1. Taraf her Devlet,

a. Bu suçlar kendi yargı yetkisi içindeki bir ülkede yada bu Devlete kayıtlı bir deniz yada hava aracında işlendiğinde,

b. Bu suç sanığı bu Devletin uyruğu olduğunda,

c. Bu Devlet uygun görürse, işkenceye uğrayan kimse kendi uyruğu olduğunda,

4. Maddede değinilen suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanmak üzere gerekli önlemleri alır.

2. Taraf her Devlet, aynı zamanda, bu suç sanığının kendi yargı yetkisi içindeki bir ülkede bulunduğu ve onu bu maddenin 1. fıkrasında sözügeçen Devletlerden herhangi birine 8. madde uyarınca geri vermediği durumlarda bu tür suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanmak üzere gerekli olan önlemleri de alır.

Madde 6

1. Bir Taraf Devlet, eldeki bilgilerin incelenmesinden sonra, ülkesinde 4. maddede değinilen suçu işlediği ileri sürülen bir kimsenin bulunduğuna inandığında, onu gözaltına alır yada el altında bulunmasını sağlamak üzere başka yasal önlemlere başvurur. Gözaltına alma ve öteki yasal önlemler, bu Devletin yasalarına göre olur. Ancak bu durum, bir ceza koğuşturması yada geri verme işleminin gerektirdiği sürece uygulanır.

2. Bu Devlet, hemen bir ilk soruşturmaya girişir.

3. Bu maddenin 1. fıkrasına göre gözaltında bulunan bir kimsenin, uyruğunda bulunduğu Devletin en yakın uygun temsilcisiyle yada devleti yoksa, genellikle oturduğu Devletin temsilcisiyle hemen ilişki kurması sağlanır.

4. Bir Devlet, bu madde uyarınca bir kimseyi gözaltına aldığında, 5. maddenin 1. fıkrasında değinilen Devletlere, böyle bir kimsenin gözaltında olduğunu duyurarak tutuklanmasını haklı gösteren koşullar konusunda hemen bilgi verir. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen ilk soruşturmayı yapan Devlet, zaman geçirmeksizin bulgularını adıgeçen Devletlere bildirerek yargı yetkisini kullanmak amacında olup olmadığını duyurur.

Madde 7

1. Yargı yetkisi içindeki bir ülkede 4. maddede değinilen bir suçu işlediği ileri sürülen bir kimsenin bulunduğu bir Taraf Devlet, 5. maddede öngörülen durumlarda, onu geri vermeyecek olursa, koğuşturma amacıyla durumu yetkili makamlara sunar.

2. Bu makamlar, bu Devletin yasalarına göre ağır nitelikteki herhangi bir adi suç durumunda olduğu gibi karar alır. 5. maddenin 2. fıkrasında değinilen durumlarda, koğuşturma ve hüküm vermek için gereken kanıt ölçüleri hiçbir biçimde 5. maddenin 1. fıkrasında değinilen durumlarda uygulanan ölçülerden daha düşük olamaz.

3. 4. maddede değinilen herhangi bir suça ilişkin olarak hakkında işlem yapılan bir kimseye, bu işlemlerin her aşamasında adil bir davranış sağlanır.

Madde 8

1. 4. maddede değinilen suçlar, Taraf Devletler arasında yürürlükte olan suçluların geri verilmesi anlaşmasında suçlusu geri verilebilir suçlar olarak yer almış sayılır. Taraf Devletler, suçluların geri verilmesi konusunda aralarında yapacakları her anlaşmada, bu tür suçları suçlusu geri verilebilir suç saymayı üstlenir.

2. Suçluların geri verilmesini bir anlaşmanın varlığı koşuluna bağlayan bir Taraf Devlet, kendisiyle geri verme anlaşması bulunmayan bir Başka Taraf Devletten bu tür bir istek alırsa, bu Sözleşmeyi, bu tür suçlar bakımından geri vermenin yasal temeli sayılabilir. Suçluların geri verilmesi, kendisinden istekte bulunulan Devletin yasalarında öngörülen öteki koşullara bağlıdır.

3. Suçluların geri verilmesini bir anlaşmanın varlığı koşuluna bağlamamış olan Taraf Devletler, kendisinden istekte bulunulan Devletin yasaları tarafından öngörülen koşullara bağlı olmak üzere bu tür suçları aralarında suçlusu geri verilebilir suç sayarlar.

4. Taraf Devletler arasında suçluların geri verilmesi amacıyla, bu tür suçlar, salt işlendiği yerde değil, 5. maddenin 1. fıkrası uyarınca yargı yetkisini kullanması istenen Devletlerin ülkesinde de işlenmiş gibi işlem görür.

Madde 9

1. Taraf Devletler, 4. maddede değinilen suçlardan herhangi biri için açılan ceza koğuşturması sırasında, koğuşturma için gereken tüm kanıtların elde bulunmasını sağlamak dahil, birbirlerine her türlü yardımı yaparlar.

2. Taraf Devletler, bu maddenin 1. fıkrasına göre yükümlülüklerini, aralarında yapabilecekleri karşılıklı yardım anlaşmaları uyarınca yerine getirirler.

Madde 10

Taraf her Devlet, yakalanan, tutuklanan yada hapse konan bir kimsenin gözaltında bulundurulması, sorgulanması yada uğrayacağı davranışlarla ilgili olabilecek yasa uygulayıcısı, sivil yada askeri personelle tıp personeli, resmi görevliler ve öteki görevlilerin yetiştirilmesinde işkence yasağına ilişkin eğitim ve bilgilerin tam anlamıyla yer almasını sağlar.

Madde 11

Taraf her Devlet, herhangi bir işkence uygulamasını önlemek üzere

yargı yetkisi içindeki bir ülkede herhangi bir biçimde yakalanan, tutuklanan yada hapse konan kimselerin nasıl gözaltına alınacağı ve bunlara nasıl davranılacağı konusundaki düzenlemelerle sorgulama kural, yönerge, yöntem ve uygulamalarını sistemli olarak gözden geçirir.

Madde 12

Taraf her Devlet, yargı yetkisi içindeki bir ülkede bir işkence eyleminin işlenmiş olduğuna inanmak için yeterli gerekçe bulunduğunda, yetkili makamlarının ivedi ve yansız bir soruşturma yapmasını sağlar.

Madde 13

Taraf her Devlet, yargı yetkisi içindeki herhangi bir ülkede işkenceye uğradığını ileri süren bir kimseye, yetkili makamlarına şikayette bulunma ve durumunun bu makamlarca ivedi ve yansız olarak incelenmesini isteme hakkı tanır. Şikayetçi ve tanıkların, şikayetleri yada gösterecekleri kanıtlardan ötürü tüm kötü davranışlara yada gözdağına karşı korunmalarını sağlar.

Madde 14

1. Taraf her Devlet, yasal sistemi içinde, işkenceye uğrayan birinin olanaklar ölçüsünde tam iyileşmesini sağlama yolları dahil, zararının giderilmesini ve adil ve yeterli bir zorunlu tazminat hakkına sahip olmasını sağlar. İşkence görenin bu eylem sonucu ölümü halinde, geçiminden sorumlu oldukları kimseler bu tazminata hak kazanır.

2. Bu Sözleşme hükümleri, işkenceye uğrayanın yada öteki kimselerin ulusal yasalarına göre sahip olabilecekleri tazminat hakkını etkilemez.

Madde 15

Taraf her Devlet, işkence sonucu verilmiş olduğu anlaşılan bir ifadenin, bu ifadenin verildiğine bir belge olmak üzere işkenceden suçlanan bir kimseye karşı olması dışında, herhangi bir koğuşturmada bir kanıt olarak kullanılmamasını sağlar.

Madde 16

1. Taraf her Devlet, yargı yetkisi içinde bulunan bir ülkede, bir resmi görevli yada resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından yada onun kışkırtması yada oluru yada kabulüyle işlenmesi durumunda 1. maddede tanımlanmış işkence ölçüsünde olmayan başka zalimce, insanlık dışı yada onur kırıcı davranış yada cezayı da önlemeyi üstlenir.

Özellikle, 10, 11, 12 ve 13. maddelerde yeralan yükümlülüklerini; işkenceye ilişkin hükümleri öteki zalimce, insanlık dışı yada onur kırıcı davranış yada cezaya ilişkin sayacak biçimde uygular.

2. Bu Sözleşmenin hükümleri, zalimce, insanlık dışı yada onur kırıcı davranış yada cezayı yasaklayan yada suçluların geri verilmesi yada sınır dışı edilmesine ilişkin öteki uluslararası belgelerin yada ulusal yasaların hükümlerini zedelemez.

BÖLÜM II

Madde 17

1. Aşağıda öngörülen görevleri yerine getirmek üzere (bundan böyle Komite olarak anılacak olan) bir İşkenceye Karşı Komite kurulur. Bu Komite, yüksek ahlak kişiliği ve insan hakları alanındaki yeterliğiyle tanınmış ve kendi adlarına hizmet verecek olan on uzmandan oluşur. Uzmanlar, Taraf Devletlerce, adil ve coğrafi dağılım ve hukuksal deneyimi olan kimi kişilerin katılmasını sağlayacak biçimde seçilir.

2. Komite üyelerinin seçimi, Taraf Devletlerce aday gösterilen kişiler arasından gizli oyla yapılır. Taraf olan her Devlet, kendi uyrukları arasından bir kişiyi aday gösterebilir. Taraf Devletler, aynı zamanda Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi uyarınca kurulan İnsan Hakları Komitesi üyesi bulunan ve İşkenceye Karşı Komitede çalışmaya istekli olan kişileri aday göstermelerinin yararlı olacağını gözönüne alır.

3. Komite üyelerinin seçimleri Taraf Devletlerin iki yılda bir Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından çağrısı yapılan toplantılarında olur. Taraf Devletlerin üçte ikisinin yeterli çoğunluğu oluşturduğu bu toplantılarda hazır bulunan ve oy veren temsilcilerin oylarından en çoğunu alan ve salt çoğunluğu sağlayanlar Komiteye seçilir.

4. İlk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki altı ay içinde yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Taraf Devletlere, üç ay içinde adaylarını sunmaya çağıran bir yazı gönderir. Genel Sekreter, bu yolla gösterilmiş tüm adayların, kendilerini aday gösteren Taraf Devletleri de belirten alfabetik bir listesini hazırlayarak Taraf Devletlere sunar.

5. Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilir. Aday gösterildiklerinde yeniden seçilebilirler. Bununla birlikte, ilk seçimde seçilmiş üyelerden beşinin süresi iki yılın sonunda sona erer. İlk seçimden hemen sonra bu beş üyenin adları, bu maddenin 3. fıkrasında

değinilen toplantının başkanı tarafından ad çekmeyle belirlenir.

6. Bir Komite üyesinin ölümü yada çekilmesi durumlarında yada başka bir nedenle Komite görevini yerine getiremediği durumlarda, onu aday göstermiş olan Taraf Devlet, Taraf Devletlerin çoğunluğunun onayına bağlı olmak ve ayrılan üyenin süresini tamamlamak üzere kendi uyrukları arasından bir başka uzman atar. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından önerilen atamanın bildirilmesinden sonraki altı hafta içinde Taraf Devletlerin yarısından yada çoğunluğundan olumsuz yanıt alınmadıkça sözkonusu onay verilmiş sayılır.

7. Taraf Devletler, Komite Üyelerinin, Komite görevlerini yerine getirmeleri sırasındaki giderlerini üstlenir.

Madde 18

1. Komite, görevlilerini iki yıllık bir süre için seçer. Bunlar yeniden seçilebilir.

2. Komite kendi çalışma kurallarını belirler, ancak bu kurallar, ötekilerin yanısıra;

a. Yeter çoğunluğun altı üyeden oluşmasını,

b. Komite kararlarının hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun oyuyla alınmasını, öngörür.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin bu Sözleşmeye göre görevlerini gereğince yerine getirebilmesi için gerekli kurmay personeli ve kolaylıkları sağlar.

4. Komitenin ilk toplantısı, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin çağrısıyla olur. Komite, ilk toplantısından sonra kendi çalışma kurallarında öngörülen zamanlarda toplanır.

5. Taraf Devletler, sağlanan kurmay personel ve ötekı kolaylıklar için bu maddenin 3. fıkrası uyarınca yapılan harcamaların Birleşmiş Milletlerce ödenmesi dahil, Taraf Devletlerin ve Komitenin toplanmasına ilişkin giderlerden sorumludur.

Madde 19

1. Taraf Devletler, bu sözleşmenin kendileri bakımından yürürlüğe girişinden sonraki bir yıl içinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla Sözleşmeye göre üstlendikleri yükümlülüklere işlerlik kazandırmak üzere almış oldukları önlemler konusunda Komiteye rapor sunar. Taraf Devletler bundan sonra, her dört yılda bir alınan yeni önlemler konusunda rapor vermek zorunda olduğu gibi, Komitenin isteyebileceği bu tür başka raporlar sunmakla da yükümlüdür.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu raporları tüm Taraf Dev-

letlere iletir.

3. Her rapor, üzerinde, uygun gördüğü genel görüşlerini bildirebilecek olan Komite tarafından incelenerek ilgili Taraf Devlete gönderilir. Bu Taraf Devlet, Komiteye kendi görüşlerini içeren bir yanıt verebilir.

4. Komite, 24. madde uyarınca hazırlanan yıllık raporunda dilerse bu maddenin 3. fıkrası uyarınca kendisi tarafından belirtilmiş görüşlere; bu konuda ilgili Taraf Devletten alınmış görüşlerle birlikte yer vermeye karar verebilir. İlgili Taraf Devletçe istendiğinde, Komite bu maddenin 1. fıkrası uyarınca sunulmuş raporun bir örneğine de yer verebilir.

Madde 20

1. Komite, bir Taraf Devletin ülkesinde işkencenin sistemli olarak uygulanmakta olduğu yolunda sağlam gerekçeler içeren güvenilir bilgiler aldığında, bu Taraf Devleti bilgilerin incelenmesinde işbirliğine ve bu amaçla ilgili bilgilere ilişkin görüşlerini sunmaya çağırır.

2. Komite, elinde bulunan öteki ilgili bilgilerle, İlgili Taraf Devletçe sunulabilecek görüşleri gözönüne alarak durumun haklı gösterdiğine karar verirse, üyelerden birini yada bir kaçını gizli bir soruşturma yapmak ve Komiteye ivedi bir rapor sunmak üzere görevlendirebilir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasına göre bir soruşturma açılırsa Komite, ilgili Devletin işbirliğini ister. Taraf Devletle görüşbirliğine varılarak, bu tür bir soruşturma o Devletin ülkesine gitmeyi içerebilir.

4. Komite, bu maddenin 2. fıkrası uyarınca bir üyesince yada üyelerince sunulan bulguları inceledikten sonra bu bulguları, durum gerektiğinde uygun gördüğü görüş ve tavsiyelerle birlikte ilgili Taraf Devlete iletir.

5. Bu maddenin ilk dört fıkrasında değinilen tüm Komite işlemleri gizli yapılır ve işlemlerin her aşamasında Taraf Devletin işbirliği istenir. 2. fıkra uyarınca yapılan bir soruşturmaya ilişkin bu işlemler tamamlandıktan sonra, Komite, ilgili Taraf Devlete danışarak, 24. madde uyarınca hazırlanan yıllık raporunda bu işlemlerin sonuçlarının bir özetine yer vermeye karar verebilir.

Madde 21

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, bu maddeye göre herhangi bir anda, bir Taraf Devletin bir başka Taraf Devlet aleyhine bu Sözleşmeyle üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmediği yolunda Komitenin duyurular alma ve inceleme yetkisini tanıdığını bildirebilir. Bu tür duyurular, ancak kendisi bakımından Komitenin yetkisini tanıdığını bildirmiş olan bir Taraf Devletçe sunulması koşuluyla bu maddede öngörülen işlemlere

göre alınıp incelenir. Bu tür bir bildirimde bulunmamış bir Taraf Devlete ilişkin hiçbir duyuru, bu maddeye göre Komite tarafından ele alınmaz. Bu madde uyarınca kabul edilen duyurular aşağıdaki işleme göre ele alınır:

a. Bir Taraf Devlet, bir başka Taraf Devletin bu Sözleşme hükümlerine işlerlik kazandırmadığını gözlemesi durumunda bu konuyu yazılı bir duyuruyla adıgeçen Taraf Devletin dikkatine sunabilir. Duyuruyu alan Devlet duyurunun alınmasından sonraki üç ay içinde duyuruda bulunan Devlete konuyu açığa kavuşturan yazılı bir açıklamada yada bildirimde bulunur. Bu açıklama ve bildirimler, olanaklı ve ilgili olduğu ölçüde, bu konuda başvurulabilecek yada başvurulmuş iç işlemlerle yargı yollarını da içerir.

b. Konu, ilk duyurunun alınış tarihinden sonraki altı ay içinde ilgili Taraf Devletlerden her ikisini de doyuracak bir çözüme bağlanamazsa, her iki Devletin, Komiteye ve öteki Devlete bildirimde bulunarak konuyu Komiteye iletme hakkı vardır.

c. Komite, bu madde uyarınca kendisine iletilen bir konuyu, ancak uluslararası hukukun genel olarak benimsenmiş ilkeleri uyarınca bu konuda tüm iç yargı yollarının kullanıldığı ve tüketildiği kanısına varıldıktan sonra ele alır. Bu yargı yollarını uygulamanın makul olmayan bir ölçüde geciktirildiği yada bu Sözleşmenin çiğnenmesinden mağdur olan kimseye etkin bir yardımda bulunma olasılığının bulunmadığı durumlarda bu bir kural değildir.

d. Komite, bu maddeye göre yapılan duyuruları incelerken kapalı toplantı yapar.

e. Komite (c) bendi hükümleri saklı kalmak üzere bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklere saygı temeli üzerinde konunun dostça bir çözüme bağlanması amacıyla, ilgili Taraflara arabuluculuk yapar. Bunun için Komite gerektiğinde salt bu amaçla bir uzlaştırma komisyonu kurar.

f. Komite, bu maddede değinilen herhangi bir konuda (b) bendinde değinilen ilgili Taraf Devletlere, ilgili bilgileri sağlama çağrısında bulunabilir.

g. Konu Komitede incelenirken (b) bendinde değinilen ilgili Taraf Devletlerin temsilci bulundurmak ve sözlü ve/yada yazılı sunuşlarda bulunmaya hakkı vardır.

h. Komite, (b) bendine göre bildirimin alınış tarihinden sonraki oniki ay içinde bir rapor sunar.

i. (e) bendi hükümleri içinde bir çözüme varıldığında, Komitenin raporu, olguların ve varılan çözümün kısa bir özetiyle sınırlıdır.

ii. (e) bendi hükümleri içinde bir çözüme varılamadığında, Komitenin raporu, olguların kısa bir özetiyle sınırlıdır ve ilgili Taraf Devletlerin yazılı sunuşlarıyla sözlü sunuşlarının tutanakları rapora eklenir.

Her durumda, adı geçen rapor, ilgili Taraf Devletlere duyurulur.

2. Bu maddenin hükümleri, bu Sözleşmeye Taraf beş Devletin bu maddenin 1. fıkrasına göre bildirimde bulunması üzerine yürürlüğe girer. Bu bildirimler Taraf Devletlerce Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verilir. Genel Sekreter, bunların örneklerini öteki Taraf Devletlere gönderir. Bu tür bir bildirim, herhangi bir anda Genel Sekreterce bildirilerek geri alınabilir. Bu durum, bu madde uyarınca daha önce yapılmış bir duyurunun içerdiği herhangi bir konunun incelenmesini engellemez, ancak, bildirimin geri alındığı yolundaki bilgi Genel Sekreterce alındıktan sonra, ilgili Taraf Devlet yeni bir bildirimde bulunmadıkça, bu maddeye göre bir Taraf Devletten başka bir duyuru alınmaz.

Madde 22

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, herhangi bir anda bu maddeye göre, Komitenin, kendi yargı yetkisi içinde bulunan ve bir Taraf Devletçe bu Sözleşme hükümlerinin çiğnenmesinden ötürü mağdur olduğunu ileri süren bireylerden yada onlar adına duyurular alma ve inceleme yetkisini tanıdığını bildirebilir. Bu tür bir bildirimde bulunmamış olan bir Taraf Devletle ilgili olan bir duyuru Komite tarafından kabul edilmez.

2. Komite, bu maddeye göre imzasız olan yada bu tür duyurularda bulunma hakkının kötüye kullanılması olarak nitelediği yada bu Sözleşmenin hükümleriyle bağdaşmaz gördüğü herhangi bir duyuruyu kabul edilmez sayar.

3. Komite, 2. fıkra hükümleriyle bağlı olarak bu maddeye göre kendisine sunulmuş herhangi bir duyuruyu, 1. fıkraya göre bir bildirimde bulunmuş olan ve Sözleşmenin hükümlerini çiğnediği ileri sürülen Taraf Devletin dikkatine sunar. Duyuruyu alan Devlet, altı ay içinde Komiteye, konuyu açığa kavuşturan ve —varsa— bu Devletçe başvurulmuş yargı yolunu belirten yazılı açıklamalar yada bildirimlerde bulunur.

4. Komite, adı geçen birey tarafından yada onun adına ve ilgili Taraf Devletçe kendisine sunulan tüm bilgilerin ışığında bu maddeye göre alınmış duyuruları inceler.

5. Komite, bu maddeye göre, bir bireyden alınan herhangi bir duyuruyu;

a. aynı konunun, bir başka Uluslararası soruşturma yada çözümleme işlemine göre incelenmiş yada incelenmekte olmadığı,

b. yargı yollarını uygulamanın makul olmayan bir ölçüde gecikti-

rildiği yada Sözleşmenin çiğnenmesinden mağdur olan kişiye etkin bir yardımda bulunma olasılığının bulunmadığı durumlar dışında, bireyin tüm iç yargı yollarını tükettiği, kanısına varmadıkça incelemez.

6. Komite, bu maddeye göre aldığı duyuruları incelerken kapalı toplantı yapar.

7. Komite, görüşlerini ilgili Taraf Devlete ve bireye bildirir.

8. Bu maddenin hükümleri, bu Sözleşmeye Taraf olan beş Devletin bu maddenin 1. fıkrasına göre bildirimde bulunması üzerine yürürlüğe girer. Bu bildirimler, Taraf Devletlerce Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verilir. Genel Sekreter bunların örneklerini öteki Taraf Devletlere gönderir. Bir bildirim, herhangi bir anda Genel Sekretere bilgi verilerek geri alınabilir. Bu tür bir geri alma, bu maddeye göre yapılmış bir duyurunun içerdiği herhangi bir konunun incelenmesini engellemez. Ancak, bildirimin geri alındığı yolundaki bilgi Genel Sekreterce alındıktan sonra, Taraf Devlet yeni bir bildirimde bulunmadıkça, bu maddeye göre bireylerden yada onlar adına başka bir duyuru alınmaz.

Madde 23

Komite üyeleri ve 21. maddenin 1 (e) fıkrasına göre kurulabilecek olan özel amaçlı uzlaştırma komisyonlarının üyeleri, Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Dokunulmazlıkları Sözleşmesinin ilgili bölümlerinde belirtilmiş olan ve Birleşmiş Milletler için görev yapan uzmanlara tanınan kolaylık, ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanır.

Madde 24

Komite, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerle Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna bu maddeye göre bulunduğu etkinlikler konusunda yıllık bir rapor sunar.

BÖLÜM III

Madde 25

1. Bu Sözleşme tüm Devletler tarafından imzalanmaya açıktır.

2. Bu Sözleşme onaya bağlıdır. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verilir.

Madde 26

Bu Sözleşme, tüm devletlerin katılmasına açıktır. Katılma, bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verilmesiyle olur.

Madde 27

1. Bu Sözleşme, yirminci onay belgesi yada katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine veriliş tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girer.

2. Yirminci onay belgesi yada katılma belgesinin verilişinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayan yada ona katılan her Devlet için, bu Sözleşme, kendi onay belgesi yada katılma belgesinin verilişinden sonraki otuzuncu gün yürürlük kazanır.

Madde 28

1. Her Devlet, bu Sözleşmeyi imzalama yada onaylama yada ona katılma sırasında Komitenin 20. maddede öngörülen yetkisini tanımadığını bildirebilir.

2. Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca bir kayıt koymuş olan herhangi bir Taraf Devlet, herhangi bir anda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirimde bulunarak bu kaydı geri alabilir.

Madde 29

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet, bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verir. Genel Sekreter, bunun üzerine, önerilen değişikliği Taraf Devletlere duyurarak öneri konusunda görüşme ve oylama amacıyla bir Taraf Devletler konferansından yana olup olmadıklarını kendisine bildirmelerini ister. Bu duyurunun yapılış tarihinden başlayarak dört aylık bir süre içinde Taraf Devletlerden en az üçte birinin bu tür bir konferansı desteklemesi durumunda, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletlerin girişimiyle adı geçen konferansı toplantıya çağırır. Konferansta hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletlerin çoğunluğunca benimsenen bir değişiklik, Genel Sekreterce tüm Taraf Devletlerin kabulüne sunulur.

2. Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerden üçte ikisinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine kendi anayasal süreçlerine göre bunu kabul ettiklerini bildirmesi üzerine yürürlüğe girer.

3. Değişiklikler yürürlüğe girdiğinde, kabul eden Taraf Devletler için bağlayıcı olur. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşmenin hükümleri ve kabul etmiş oldukları daha önceki değişikliklerle bağlıdır.

Madde 30

1. İki yada daha çok Taraf Devlet arasında bu Sözleşmenin yorum-

lanması yada uygulaması konusunda görüşmeler yoluyla çözümlenemeyen bir anlaşmazlık, bunlardan birinin isteği üzerine, arabuluculuk yoluyla çözüme sunulur. Arabuluculuğun istendiği tarihten başlayarak altı ay içinde Taraflar, bu yöntemin işletilmesi konusunda görüş birliğine varamazlarsa Taraflardan herhangi biri anlaşmazlığı, statüsü uyarınca Uluslararası Adalet Divanına götürebilir.

2. Her Devlet, bu Sözleşmenin imzalanması yada onaylanması yada ona katılması sırasında, kendisini bu maddenin 1. fıkrasıyla bağlı saymadığını bildirebilir. Öteki Taraf Devletler, böyle bir kayıt koymuş olan herhangi bir Taraf Devlet bakımından bu maddenin 1. fıkrasıyla bağlı olmaz.

3. Bu maddenin 2. fıkrası uyarınca bir kayıt koymuş olan herhangi bir Taraf Devlet, herhangi bir anda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirimde bulunarak bu kaydı geri alabilir.

Madde 31

1. Bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yazılı bildirimde bulunarak bu Sözleşmeyi bozabilir. Sözleşmenin bozulması, bildirinin Genel Sekreterce alınış tarihinden bir yıl sonra geçerlik kazanır.

2. Sözleşmenin böylesine bozulması, Taraf Devleti, bozmanın geçerlik kazandığı tarihten önceki herhangi bir eylem yada ihmal bakımından bu Sözleşmeye göre üstlendiği yükümlülüklerden kurtarmadığı gibi, bu bozma, geçerlik kazandığı tarihten önce Komite tarafından incelenmeye alınmış olan herhangi bir konunun incelenmesinin sürdürülmesini etkilemez.

3. Bir Taraf Devletin Sözleşmeyi bozmasının geçerlik kazandığı tarihten başlayarak Komite, bu Devlete ilişkin bir yeni konunun incelenmesine başlamaz.

Madde 32

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletlerin tüm üye Devletleriyle bu Sözleşmeyi imzalayan yada ona katılan tüm Devletlere,

a. 25 ve 26. maddelere göre imzalama, onaylama ve katılmaları;

b. 27. maddeye göre bu Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihini ve 29. maddeye göre herhangi bir değişikliğin yürürlüğe giriş tarihini;

c. 31. maddeye göre Sözleşmenin bozulmasını;

bildirir.

Madde 33

1. Arapça, Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça metinleri aynı ölçüde özgün olan bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin onaylı örneklerini tüm Devletlere gönderir.

İŞKENCENİN VE GAYRİİNSANİ YA DA KÜÇÜLTÜCÜ CEZA VEYA MUAMELENİN ÖNLENMESİNE DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ

DİBAÇE

Aşağıdaki imzaları bulunan Avrupa Konseyi üyesi Devletler,

İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme hükümlerini dikkate alarak;

Aynı Sözleşmenin, "hiç kimse işkenceye veya gayriinsani veya küçültücü ceza veya muameleye tabi tutulmayacaktır" şeklindeki 3'ncü maddesini hatırda tutarak;

3. Madde ihlallerinin mağdurları olduklarını iddia eden kişilerle ilgili olarak bu Sözleşmede öngörülen mekanizmanın işlemekte olduğunu kaydederek;

Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin işkence ve gayriinsani ya da küçültücü ceza ve muameleye karşı korunmalarının, ziyaretlere dayanan, önleyici nitelikte, adli olmayan yollarla kuvvetlendirileceğine kani olarak;

Aşağıdaki gibi anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

Madde 1

İşkencenin ve Gayriinsanı ya da Küçültücü ceza veya muamelenin önlenmesi için bir Avrupa Komitesi teşkil olunacaktır. (bundan sonra "Komite" olarak anılacaktır) Komite, ziyaretler yapmak suretiyle, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, gerekli ise bu gibi kişilerin işkence ve gayriinsani ya da küçültücü ceza veya muameleden korunmalarının kuvvetlendirilmesi amacıyla inceleyecektir.

Madde 2

Herbir Taraf, bu Sözleşmeye uygun olarak yetkili olduğu ve bir kamu makamı tarafından hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu herhangi bir yere ziyaretler yapılmasına izin verecektir.

Madde 3

Bu Sözleşmenin uygulanmasında Komite ile ilgili Tarafın yetkili milli makamları birbirleriyle işbirliği yapacaklardır.

BÖLÜM II

Madde 4

1. Komite, Tarafların sayısına eşit sayıda üyelerden oluşacaktır.

2. Komite üyeleri, Sözleşmenin kapsadığı alanlarda insan hakları konusunda yetkileriyle tanınan veya mesleki deneyimi olan yüksek ahlaki karaktere sahip kişiler arasından seçilecektir.

3. Komite'nin iki üyesi aynı devletin vatandaşı olmayacaktır.

4. Üyeler kendi kişisel sıfatları ile görev yapacaklar, bağımsız ve tarafsız olacaklar ve Komiteye etkin şekilde hizmet vermeye hazır olacaklardır.

Madde 5

1. Komite üyeleri, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Bürosu tarafından hazırlanacak isim listesinden Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından mutlak çoğunlukla seçilecektir; tarafların Parlamenter Meclisteki milli heyetleri asgari ikisi kendi vatandaşı olan üç aday göstereceklerdir.

2. Arızi olarak boşalan üyelikler için aynı usul takip edilecektir.

3. Komite üyeleri dört yıllık süre için seçilecektir. Üyeler sadece bir kez yeniden seçilebilirler. Bununla birlikte, ilk seçimde seçilen üyelerden üçünün süresi, iki yıl sonunda bitecektir. Görev süreleri ilk iki yıllık süre sonunda bitecek üyeler, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından ilk seçimin tamamlanmasından hemen sonra kura ile tayin olunacaktır.

Madde 6

1. Komite gizli olarak toplanacaktır. Toplantı için yeterli üye sayısı Komite üyelerinin çoğunluğuna eşit olacaktır. Komite kararları, 10'ncu maddenin 2'nci paragrafı saklı kalmak kaydıyle, mevcut üyelerin çoğunluğu ile alınacaktır.

2. Komite çalışma tüzüğünü kendi hazırlayacaktır.

3. Komitenin Sekretarya hizmetleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından sağlanacaktır.

BÖLÜM III

Madde 7

1. Komite, 2'nci maddede belirtilen yerlere ziyaretler düzenleyecektir. Devrevi ziyaretlerden ayrı olarak; Komite şartların gerektirmekte olduğunu gördüğü takdirde, bu nitelikte başka ziyaretler de düzenleyebilir.

2. Genel bir kural olarak, ziyaretler en az iki Komite üyesi tarafından yapılacaktır. Komite gerekli gördüğü takdirde, uzmanlardan ve tercümanlardan yararlanacaktır.

Madde 8

1. Komite, ilgili Taraf Hükümetine ziyaret yapma niyetini bildirecektir. Bu bildirimden sonra Komite 2'nci maddede belirtilen herhangi bir yeri, herhangi bir zamanda ziyaret edebilir.

2. Taraf ülke, Komite'ye görevini ifa etmesi için aşağıdaki kolaylıkları sağlayacaktır:

a ülkesine giriş ve kısıtlama olmaksızın seyahat hakkı;

b Hürriyetlinden yoksun bırakılan kişilerin bulundukları yerler hakkındaki tüm bilgilerin sağlanması;

c Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu her türlü yere, buralarda kısıtlama olmadan dolaşma hakkı dahil olmak üzere, sınırsız giriş;

d İlgili tarafın elinde olup da Komite'nin görevini yapması için gerekli olan diğer bilgilerin sağlanması. Bu gibi bilgilerin istenmesinde, Komite, milli hukuk ve mesleki ahlakın uygulanabilir kurallarını dikkate alacaktır.

3. Komite, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerle özel olarak görüşebilir.

4. Komite, ilgili bilgi verebileceğine inandığı herhangi bir kişi ile serbestçe muhabere edebilir.

5. Komite, gerekiyorsa, ilgili tarafın yetkili makamlarına gözlemlerini derhal bildirebilir.

Madde 9

1. İstisnai şartlarda, ilgili Tarafın yetkili makamları, Komite tarafından teklif olunan belirli bir ziyaret yerine veya ziyaret zamanına karşı Komiteye girişimde bulunabilirler. Bu gibi girişimler, yalnızca, milli savunma, kamu güvenliği, kişilerin hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde ciddi karışıklık, bir kişinin sağlık durumu veya

ciddi bir suça taalluk eden acil bir sorgulamanın yürütülüyor olması gerekçeleriyle yapılabilir.

2. Bu gibi girişimleri takriben, Komite ve ilgili Taraf, durumu açıklığa kavuşturmak ve Komite'nin görevini süratle yerine getirmesini sağlayacak düzenlemeler üzerinde mutabık kalmak üzere hemen yekdiğeri ile danışmalara girişeceklir. Bu düzenlemeler, Komite'nin ziyaret etmeyi önerdiği herhangi bir şahsın başka bir yere nakledilmesini kapsayabilir. Ziyaret yapılıncaya kadar ilgili Taraf, Komite'ye alakalı kişi hakkında bilgi sağlayacaktır.

Madde 10

1. Her ziyaretten sonra Komite, ilgili Tarafın sunabileceği gözlemleri de dikkate alarak, ziyaret sırasında tespit ettiği vak'alar hakkında bir rapor düzenleyecektir. Komite, gerekli gördüğü takdirde tavsiyelerine de yer verebileceği raporunu ilgili Tarafa gönderecektir. Komite, ilgili Taraf ile, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin daha iyi korunmaları konusunda gerekli ise önerilerde bulunmak maksadıyla danışmalarda bulunabilir.

2. İlgili Taraf işbirliği yapmadığı, ya da Komite'nin tavsiyeleri ışığında durumun iyileştirilmesini reddettiği takdirde, Komite, ilgili Tarafa görüşlerini bildirme imkanının verilmesini müteakip, üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile, konu hakkında kamuya bir açıklama yapılmasına karar verebilir.

Madde 11

1. Komite tarafından ziyaret ile ilgili olarak toplanan bilgiler, Komite raporu ve ilgili Taraf ile danışmalar gizli olacaktır.

2. Komite, ilgili Tarafın talep etmesi halinde, ilgili tarafın yorumları ile birlikte raporunu yayınlayacaktır.

3. Bununla birlikte, ilgili şahsın açık rızası olmaksızın hiçbir şahsi bilgi yayınlanmayacaktır.

Madde 12

Komite, 11'nci maddede yer alan gizlilik kurallarına bağlı olarak, her yıl faaliyetleri konusunda Bakanlar Komitesine bir genel rapor sunacak, bu rapor Parlamenter Meclise de gönderilecek ve kamuya açıklanacaktır.

Madde 13

Komite üyeleri, Komiteye yardım eden uzman ve diğer şahıslar,

görevleri sırasında ve görevlerinin sona ermesini müteakip görevlerinin yerine getirilmesi sırasında edindikleri bilgilerin ve öğrendikleri vak'aların gizliliğini muhafaza etmekle yükümlüdürler.

Madde 14

1. Komiteye yardım eden kişilerin isimleri, 8'nci maddenin 1'nci paragrafı gereğince yapılacak bildirimde belirtilecektir.

2. Uzmanlar Komitenin talimatı ve yetkisi altında faaliyet göstereceklerdir. Bunlar, bu Sözleşmenin kapsadığı alanlarda özellikle bilgi ve deneyim sahibi olacaklar ve Komite üyeleri gibi aynı şekilde bağımsızlık, tarafsızlık ve hizmete hazır bulunma kurallarıyla bağlı olacaklardır.

3. Bir Taraf, istisnai olarak, Komiteye yardım eden herhangi bir uzman veya başka bir şahsın, ülkesinde bir yere yapılacak ziyarette yer almasına müsaade edilmeyebileceğini beyan edebilir.

BÖLÜM IV

Madde 15

Herbir Taraf, Hükümetine yapılacak bildirimleri almaya yetkili merciin ve tayin edebileceği herhangi bir irtibat görevlisinin isim ve adresini Komiteye bildirecektir.

Madde 16

Komite, Komite üyeleri ve 7'nci maddenin 2'nci paragrafından atıf yapılan uzmanlar, bu Sözleşmenin Ek'inde yer alan ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanacaklardır.

Madde 17

1. Bu Sözleşme, hürriyetinden yoksun bırakılan kişiler için daha fazla koruma sağlayan iç mevzuat veya uluslararası herhangi bir anlaşma hükmüne zarar vermeyecektir.

2. Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi organlarının yetkilerini veya bu Sözleşme gereğince Taraflarca üstlenilen yükümlülükleri sınırlar veya bunlardan sapmaya imkan verir şekilde yorumlanamaz.

3. Komite, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve buna bağlı 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokoller uyarınca, himayeci Devlet veya Uluslararası Kızılhaç Komitesi temsilci veya delegelerinin müessir şekilde düzenli olarak ziyaret ettikleri yerleri ziyaret etmeyecektir.

BÖLÜM V

Madde 18

Sözleşme, Avrupa Konseyine üye devletlerin imzasına açık olacaktır. Sözleşme, onaylama kabul veya tasvibe tabi olacaktır. Onaylama, kabul veya tasvip belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi olunacaktır.

Madde 19

1. Bu sözleşme, 18'inci madde hükmüne uygun olarak yedi Avrupa Konseyi üyesi devletin sözleşme ile bağlı olduklarına dair rızalarını beyan ettikleri tarihi takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

2. Bu sözleşme ile bağlı olduğuna dair rızasını sonradan beyan eden herhangi bir üye devletle ilgili olarak, Sözleşme; onaylama, kabul veya tasvip belgesinin tevdii tarihini takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

Madde 20

1. Herhangi bir devlet, imzalama sırasında veya onaylama, kabul veya tasvip belgesini tevdi ederken Sözleşmenin uygulanacağı toprağı veya toprakları belirleyecektir.

2. Herhangi bir devlet, daha sonraki bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben yapacağı bir beyan ile, bu Sözleşmenin uygulanmasını, beyanında belirlediği diğer herhangi bir toprağa teşmil edebilir. Bu toprak ile ilgili olarak Sözleşme, böyle bir beyanın Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

3. Bundan önceki iki paragraf uyarınca yapılmış herhangi bir beyan bu beyanda zikredilen herhangi bir toprak ile ilgili olarak, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben yapılacak bir bildirim ile geri alınabilir. Geri almak, böyle bir bildirimin Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü geçerli olacaktır.

Madde 21

Bu Sözleşme hükümleri ile ilgili olarak çekince konulamaz.

Madde 22

1. Herhangi bir taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine göndereceği bir bildirim ile Sözleşmenin feshini ihbar edebilir.

2. Böyle bir ihbar, beyanın Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden oniki aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü geçerli olacaktır.

Madde 23

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Avrupa Konseyine üye devletlere:

a — Her imza işlemini,

b — Her onaylama, kabul veya tasvip belgesinin tevdi edilmesini,

c — Bu Sözleşmenin 19'uncu ve 20'inci maddelerine uygun olarak yürürlüğe girdiği her tarihi,

d — Sözleşmenin 8'inci ve 10'uncu maddelerine uygun olarak yapılan işlem hariç olmak üzere, bu Sözleşmeyi ilgilendiren herhangi bir işlem, bildirim veya yazışmayı bildirecektir.

Yukarıdaki hükümleri kabul zımnında gereği gibi yetkili kılınmış aşağıda imzaları bulunanlar işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak olan işbu Sözleşme, İngilizce ve Fransızca olarak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzerek tek nüsha halinde 26 Kasım 1987 tarihinde Strasbourg'da düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Avrupa Konseyine üye devletlerin herbirine bu Sözleşmenin aslına uygun suretlerine tevdi edecektir.

Avusturya Cumhuriyeti Hükümeti adına
Alois MOCK

Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti adına
George IACOVOU

Fransa Cumhuriyeti Hükümeti adına
Claude MALHURET

Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti adına
Théodoros PANGALOS

İrlanda Hükümeti adına

Lihtenştayn Prensliği Hükümeti adına
Hans BRUNHART

Malta Hükümeti adına
V. TABONE

Norveç Krallığı Hükümeti adına
Karl GJESTEBY

İspanya Krallığı Hükümeti adına
Virgilio ZAPATERO GOMEZ

Belçika Krallığı Hükümeti adına
Rombaut VAN CROMBRUGGE

Danimarka Krallığı Hükümeti adına
Erling Vilhelm QUAADE

Federal Almanya Cumhuriyeti
Hükümeti adına
Helmut SCHAFER
Günter KNACKSTEDT

İzlanda Cumhuriyeti Hükümeti adına
Steingrimur HERMANNSSON

İtalya Cumhuriyeti Hükümeti adına
Luigi FRANZA

Lüksemburg Büyük Dükalığı Hükümeti
adına Jacgues F. POOS

Hollanda Krallığı Hükümeti adına
Wicher Oncko SERVATIUS

İsviçre Konfederasyonu Hükümeti adına Pierre AUBERT
İsveç Krallığı Hükümeti adına Anita GRADIN

Portekiz Cumhuriyeti Hükümeti adına Jose Manuel DURAO BARROSO
Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına

Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti adına Timothy John Crommelin EGGAR

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak olan işbu Sözleşme, İngilizce ve Fransızca olarak, tek orijinal belgenin doğru nüshası olarak tasdik edilmiştir.

Strasbourg 15 Aralık 1987
Avrupa Konseyi Hukuk İşleri Müdürü
Erik HARREMOES

NOT: İşbu Sözleşme, Bakanlar Kurulu'nun 7. 1. 1988 tarih ve 88/12487 sayılı Kararına istinaden, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Avrupa Konseyi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Filiz DİNÇMEN tarafından Strasbourg'da 11 Ocak 1988 tarihinde imzalanmıştır.

EK
Ayrıcalık ve Bağışıklıklar

(Madde 16)

1. Bu ekin maksadı bakımından, Komite üyelerine yapılan atıflar, 7'nci maddenin 2'nci paragrafında söz konusu olan uzmanlara da şamil olacak şekilde anlaşılacaktır.

2. Komite üyeleri, görevlerinin ifası sırasında ve görevlerini yerine getirirken yaptıkları seyahatlerde aşağıdaki ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar:

a) Şahsi tutuklanma veya gözaltına alınma ve şahsi bagajlara el konmasından bağışıklık ve resmi sıfatları ile sarfettikleri yazılı veya sözlü ifadeleri ve her türlü fiilleri bakımından her türlü adli takibattan bağışıklık;

b) İkamet ettikleri ülkelerden çıkış ve bu ülkelere dönüş, görev ifa ettikleri ülkelere giriş ve bu ülkelerden çıkış sırasında hareket serbestileri üzerindeki her türlü kısıtlamadan ve görevlerini yaparken ziyaret ettikleri veya geçtikleri ülkelerde yabancıların tabi oldukları tescil işlemlerinden bağışıklık.

3. Komite üyeleri, fonksiyonlarının ifası ile ilgili seyahatleri sırasında gümrük ve döviz denetim işlemleri bakımından aşağıdaki kolaylıklardan yararlandırılacaklardır:

a) Kendi hükümetlerince, geçici resmi görev ile yurt dışına seyahat eden yüksek seviyeli yetkililere tanınan kolaylıklar;

b) Diğer Tarafların hükümetlerince, yabancı hükümetlerin geçici resmi görevlisi olan temsilcilerine tanınan kolaylıklar.

4. Komitenin belge ve evrakına, Komitenin işi ile ilgili olduğu sürece dokunulamaz. Komitenin resmi yazışmaları ve diğer resmi muhaberatı engellenemez veya sansüre tabi tutulamaz.

5. Komite üyeleri için tam bir konuşma özgürlüğü ve görevlerinin ifasında tam bir bağımsızlık temin etmek amacıyla, söz konusu kişilerin görevleri sona ermiş olsa dahi, görevlerinin ifası sırasındaki sözlü veya yazılı ifadeleri ve her türlü fiilleri bakımından adli takibattan bağışık tutulurlar.

6. Ayrıcalık ve bağışıklıklar, Komite üyelerine kendi şahsi çıkarları için değil, görevlerinin bağımsız biçimde ifasını güvence altına almak üzere tanınmıştır. Sadece Komite, üyelerine tanınmış olan bağışıklıklarını kaldırmaya yetkilidir: Komite, üyelerinden birinin bağışıklığından bunun adaleti engelleyici olduğu kanaatine vardığı herhangi bir halde ve bağışıklıktan, bunun tanınma maksadına zarar vermeden kaldırılabileceği hallerde, kaldırma hakkına sahiptir ve aynı zamanda bununla yükümlüdür.

IV. Bölüm

İŞKENCE VE KÖTÜ HAPİSLİK KOŞULLARININ SONUÇLARI

İşkence araştırmaları, işkence görenlerin tedavileri ve rehabilitasyonları alanında niteliksel bir gelişmeyi sağlayan bilgiler daha önce kazanılmış bilgiler temelinde, son onbeş yıllık çalışmaların ürünüdür.

Konumuzla ilgili olarak son onbeş yılda elde edilen kazanımları daha iyi anlayabilmek bakımından yüzyılımızda koğuşturmaların, işkencelerin ve tutukluluk koşullarının yol açtığı rahatsızlık belirtilerinin bilimsel tanısının başlıca evrelerine kısaca eğilmekte yarar vardır.

Koğuşturmaların, işkencelerin ve tutukluluk koşullarının yol açtığını artık bildiğimiz karakteristik rahatsızlıkların, özellikle insan ruhunda ortaya çıkan dönüşümlerin ve yeni yapılanmaların tıp bilimleri ve ruhbilim açısından araştırılması, tedavisi ve rehabilitasyonu konusundaki bilgilerin gelişimini yüzyılımızla sınırlı tutmak istememiz, bu konuda geçen yüzyıllarda -genel literatür dışında- sözü edilebilecek çalışmaların olmamasından kaynaklanmaktadır.

Çağımızda Koğuşturmaların, İşkencelerin ve Tutukluluk Koşullarının Yol Açtığı Özellikle Ruhsal Rahatsızlık Belirtilerinin Bilimsel Tanısının Gelişimi:

Konumuzla ilgili gelişmeler başta tıp bilimlerinin ve ruhbilimin gelişimi temelinde yer almaktadır. Öte yandan tıp bilimlerinin ve ruhbilimin gelişimi özellikle toplumun bu bilimlerin gündemine getirdiği sorunlar çerçevesinde olmaktadır.

Yüzyılımız içinde yer alan iki dünya savaşı ve bunların sonuçları diğer bilim dalları yanında tıp bilimlerini ve ruhbilimini bir dizi ve o zamana kadar görülmedik boyutlarda sorunlarla karşı karşıya getirmiştir.

1. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında tıp bilimlerinin başlıca organsal hasarlar konusunda yoğunlaştığını ve bu alanda çok önemli

gelişmeler kaydedildiğini bilmekteyiz. Savaşın insanın ruhsal süreçlerinde yol açtığı hasarlara ise yeterince eğilinememiştir.

2. Dünya Savaşı sonrasında farklı bir durumla karşılaşmaktayız. Ruhbilim ve ruh hastalıkları alanında ortaya çıkan sorunlar, doğrudan savaşla ilgili olmaktan çok savaş sonrası gün ışığına çıkartılan tüyler ürpertici durumla bağlıdır.

Toplama kamplarındaki uygulamalar ve bunların çok yanlı sonuçları ruhbilim, up alanında çalışanlara çok kötü, çok zor koşullarda sürdürülen yaşamın insan varlığında ortaya çıkardığı maddi ve manevi değişiklikleri etraflıca incelemek olanağı sağlamıştır. Çeşitli ülkelerden bilim adamları, ruh doktorları, psikologlar, sosyologlar toplama kamplarında sürdürülen yaşamın yol açtığı sağlık sorunlarını incelemeye başlamışlardır.

Başlangıçta toplama kamplarında sürdürülen yaşamın yol açtığı bedensel ve ruhsal rahatsızlıkların yeterince anlaşılması çeşitli nedenlerden çok olmuştur. Bu her şeyden önce konuyla ilgili bilgilerin yetersizliğinden kaynaklanmışır.

Toplama kamplarında beslenmenin çok yetersiz, barınma koşullarının çok kötü oluşu, sürekli işkence yapılması, ağır işlerde çalışma mecburiyeti, yaygın mikrobik hastalıklar ve benzeri nedenlerle kalıcı sağlık bozukluklarının daha ziyade organsal rahatsızlıklar olması gerektiğini düşündürmüştür.

Ruhsal şikayetlere gelince bunların-bedensel rahatsızlıklarla birlikte olmadıkça-toplama kamplarında sürdürülen yaşama bağlı, tutukluluk koşullarında ve daha sonra, ortaya çıkabilecek ruhsal rahatsızlıklar olduğu düşüncesinden uzak kalınmışur. Toplama kampları uygulamaları sonrasında görülen genel bir keder halinin, korku ve ürküntü halinin, aşırı şüpheciliğin, uyku bozukluklarının ve diğer ruhsal rahatsızlık belirtilerinin kötü koşulların ortadan kalkması ve eski tutukluların yaşam koşullarının giderek iyileşmesine paralel olarak kendiliğinden kaybolacağı görüşü ağır basmıştır.

Daha sonraki araşırmalar bu görüşün ve tutumun doğru olmadığını göstermiştir.

Araştırmalar yol aldıkça giderek iki olgu dikkatleri üzerine çekmiştir. Bunlardan birincisi toplama kamplarından kurtulan ve kurtarılanların kurtuluştan sonra yapılan muayenelerinde ortaya çıkan durumdur. Muayene sonuçları derin ruhsal hasarların tahmin edilenin çok

üstünde olduğunu göstermiştir. İkinci olguya gelince bu, ruhsal rahatsızlıkların bir çoğunun, sanılanın tersine, kurtuluştan birkaç yıl sonra ortaya çıkmış oluşudur.

Bu gerçek, ruh sağlığı bilimine önemli katkılar sağlayan canlı bilimsel tartışmalara yol açmıştır.

Tıp otoriteleri ve ruhbilimciler farklı görüşler ileriye sürmüş,tanı ve tedavi için farklı ağırlık noktalarına işaret etmiş olmakla birlikte, hepsi de toplama kamplarında, çok zor şartlarda sürdürülen yaşamın insanın algılama, düşünme, idrak, duygu vb. alanlarında önemli hasarlara yol açtığı görüşünde birleşmişlerdir.

Başlangıçta ruhsal rahatsızlıkların organlara ait bozukluklardan kaynaklanmış olması varsayımından hareket edilmiştir. Ruhsal rahatsızlıkların iki ana kaynağı olarak açlık ve insan beyninde ortaya çıkan organsal bozukluklar ön plana çıkarılmışur. Bu olgu her şeyden önce, toplama kampları, koğuşturma, hapis, işkence vb. uygulamaların ruhsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasında ya da var olan rahatsızlıkların şiddetlenmesinde oynadığı rol ile ilgili bilimsel bir görüşün o zamana kadar olmayışının ürünüdür.

Böyle bir eksiklik 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda toplama kamplarında kalmış, çeşitli ölçülerde koğuşturmaya uğratılmış insanlarda ortaya çıkan ruhsal rahatsızlık belirtilerinin, bir beyin dokûsu harabiyeti saptanamadığı ölçüde, kötü yaşam koşullarının, işkence ve koğuşturmaların yol açtığı hastalıklar grubuna dahil edilmemesi sonucunu, yanılgısını getirmiştir.

Koğuşturmaların, işkencelerin, toplama kampı yaşamının yol açtığı şimdi artık iyice bilinen ruhsal rahatsızlık belirtilerinin o zaman niçin bu derece dar bir yoruma tabi tutulduğu yukarıdaki açıklamalara rağmen kolay anlaşılabilecek bir durum değildir. Şimdi geriye bakıldığında, o zaman toplama kampları kurbanlarını muayene eden ruh hekimlerinin saptadıkları ruhsal rahatsızlık belirtilerinin her derde deva olan zaman içinde kendiliğinden iyileşeceği varsayımından hareket etmiş olabilecekleri akla en yakın yanıt gibi görünmektedir.

Bu yanılgının önemli sonuçları olmuştur. Bunların başında toplama kamplarına tıkılan, işkence gören ve koğuşturmaya uğratılan insanlara sonradan devletin ödediği tazminat ruhsal rahatsızlıkları kapsam dışı bırakmıştır. Oysa ruhsal rahatsızlıklar, bedensel rahatsızlıklardan daha sık ve bedensel rahatsızlıkların iyileştiği dönemden sonra, yani

toplama kamplarından kurtuluştan birkaç yıl sonra yaygın olarak ortaya çıkmışlardır.

Hekimlik alanında bu bilgi darlığının bir başka etkisi de faşizm kurbanlarının bir çoğunun gerekli muayenelere ilgi duymamaları şeklinde kendisini göstermiştir. Sonuç milyonlarca insanın gerekli tedaviden ve hakları olan tazminattan yoksun kalmaları olmuştur.

Toplama kamplarında yaşamış, işkence ve kötü muamelelere uğratılmış, uzun yıllar koğuşturmaya maruz bırakılmış insanlarda görülen kişilik değişmelerinin başta insan kişiliğinde ortaya çıkan **yeni** yapılanmalar olduğu zaman içinde ve konuyla ilgili tecrübeler arttıkça iyice anlaşılmıştır. Ruh hastalıkları ve ruhbilim otoritelerinin ellili yılların ortalarından başlayarak, insan kişiliğinde yapısal değişmeler, yaşanmış olaylara bağlı ve bunun sonucu olarak bir kişilik dönüşümünden söz ettiklerini görüyoruz. Bu görüş temelinde konuyla ilgili ruh hekimlerinin çoğu artık sözü edilen ruhsal rahatsızlık belirtilerinin, yaşanan baskıların, eziyet ve işkencelerin **doğrudan** sonucu olarak değil de baskı, eziyet ve işkence altında önemli değişim ve dönüşümlere uğramış insan kişiliğinden kaynaklanan rahatsızlıklar olarak ele almaya başlamışlardır.

Bu bilimsel yargı çok önemlidir ve önemli pratik sonuçlara götürmüştür. Çünkü, sözü edilen ruhsal rahatsızlık belirtilerinin yaşanan baskıların doğrudan sonucu olarak ele alınması, haklı olarak bu baskıların ortadan kalkmasıyla, rahatsızlıkların kendiliğinden iyileşeceği yanılgısına götürmüştür. Oysa ortaya çıkarılan gerçek bu ruhsal rahatsızlıkların baskıların kalktığı ortamda da sürdüğünü, hatta ilk olarak artık baskıların, yaşam korkularının geride kaldığı bir dönemde patlak verdiğidir. Bu durum ise ancak insan kişiliğinde, sözü edilen koşullarda, ortaya çıkmış olan değişim, dönüşüm ve yeni yapılanmalarla açıklanabilmektedir.

İnsan kişiliğinde ortaya çıkan değişimler ancak uzun sürede yapılaşmakta, kişilik yapıları haline gelmektedirler. Bu yeni yapılanmaların, dönüşümlerin temelinde hiç şüphesiz toplama kamplarında, baskı ve işkence koşullarında yaşanmış olan ağır stres ve ruhsal şoklar yatmaktadır.

Kısaca ifade edecek olursak, toplama kamplarında yaşamış insanlarda görülen ruhsal rahatsızlık belirtileri kısaca etki-tepki prensibi ile açıklanamamaktadır. Ruhsal rahatsızlıkların temelinde etki-tepki süreci

olmakla birlikte, uzunca bir süre içinde yer alan kişilik değişmeleri ruhsal rahatsızlık belirtilerinin kaynağını oluşturmaktadır.

Bu bilimsel saptamayı iki önemli soru izlemiştir.

1- Toplama kamplarında yaşayan insanlarda kişilik değişimlerine yol açan başlıca nedenler hangileridir?

2- Bu kişilerin toplama kamplarına düşmeden önceki kişilikleri nasıldı?

Konuyla ilgili çalışmalar yapmış olan ruh doktorları ve ruhbilim uzmanları birinci soruya genellikle, bir bütün olarak toplama kampları yaşamının getirdiği zorluklar, stres ve ruhsal şoklar yanıtını vermişlerdir. Bunu söylerken insan ruhunda bozulmalara yol açan olguları ayırımlı bir yaklaşımla ele almak gereğini de pek görmemişlerdir.

Yine toplama kamplarının birbirinden farklılık gösteren yapıları ve toplama kamplarında geçirilen süre yeterince dikkate alınmamıştır. Oysa toplama kamplarında yaşamış olanların sonradan anlattıkları yukarıda sözü edilen faktörlerin ruhsal rahatsızlık belirtilerinin ortaya çıkışları, bu belirtilerin içerik ve biçimleri bakımından önemli olduğunu göstermiştir.

Konuya açıklık getirmesi bakımından P.Matussek'in gözlemlediği ve tedavilerini üstlendiği toplama kampları eski mahkumlarından bazılarının konuyla gili olarak anlattıklarına kısaca eğilmekte yarar vardır.

Şöyle söylenmiştir: "Bu insanların (Nazileri kastederek) eline düşmüş olmak, her dakika ölümle karşılaşmak olanağını hesaba katmak duygusu benim için en zoruydu. Kısa süre sonra insanlıktan çıktım. Korkumdan çıldıracağımı düşünüyordum. Her musevinin ölüm cezasına çarptırılmış olduğunu söylüyorlardı. Sık sık da gaz odasına götürmek üzere aramızdan seçme yapıyorlardı..."

"Benim için en çekilmezi kötü aşağılayıcı muamelelerdi. En çok ben göze çarpıyordum. Boyumun uzun ve burnumun tipik bir yahudi burnu oluşu SS'lerin hemen dikkatini çekiyordu. Dayak atıldığında ben hemen daima ilktim..."

"Her an dayakla karşı karşıya geleceğimi hesap etmek zorundaydım. Açlığa dayanabiliyor insan. Ama kapolar ve blok sorumluları feciydiler. Bir keresinde beni boğuyorlardı. Kendimi çırpınarak son anda kurtarabildim..."

"Benim için en zoru ve kötüsü sürekli tehlike içinde yaşamaktı.

En küçük bir vesilede dayak yemek tehdidiydi. Başkalarının dövüldüğünü görmek de bana müthiş ızdırap veriyordu. Sürekli olarak gerilim ve korku içinde yaşıyordum. Yaşamımda ilk kez sık sık ishal olmaya başladım. Şimdi de (Kurtulduktan sonra) heyecanlanınca ishal oluyorum..."

"Benim için en kötüsü ne zaman ne olacağını kestirememenin verdiği güvensizlikti. İkinci olarak insana insan gibi muamele edilmemesidir. Sonra başkalarına yapılan kötü muameleleri görüp de yardım edememek var. Bu bazen insana kendisinin acı çekmesinden daha da zor gelir..."

"Bana orada (Toplama kampında) her şey, her olay olağandışı rahatsız edici, çıldırtıcı ve anlamsız geliyordu. SS'lerin davranışı akıl dışıydı. Bir yandan mükemmel bir düzen kurmaya, işgücünü en iyi değerlendirmeye ve biz tutuklulara adaletli davranmaya önem veriyor görünüyorlar, öte yandan her gün binlerce insanı gaz odasına gönderiyorlardı. Dayak bana çok etki yapmadı. Sanki kendim değil de bir başkası dövülüyormuş gibi geldi bana. Ölüm korkusu da yoktu. Sadece sürekli huzursuzluk duygusu ile doluydum. Seçimlerde korkuyordum, çünkü seçilenler ölüme gidiyorlardı..."

Toplama kamplarında yaşamış bir kadın sonradan şöyle anlatmıştır:

"Bana en zor gelen şey farklı zamanlarda farklı olmuştur. Başlangıçta saçlarım kesilince ben bunu feci bir aşağılanma olarak algıladım. Daha sonra Auschwitz'de, SS'lerin önünde çırılçıplak yıkanmak benim için özellikle aşağılayıcı oldu. Toplama kampında yaşam koşulları günden güne ağırlaşmaktaydı. Ama bu benim için artık tamamen anlamsızlaşmıştı. Weissensee toplama kampında beni en çok açlık etkiledi..."

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, toplama kampı yaşamında, kişiye en zor gelen baskı uygulamaları zamana bağlı olarak değişiklikler gösterdiği gibi toplama kampından toplama kampına ve cinsiyete göre de farklılıklar göstermektedir.

Özetle söylenecek olursa, ruh hastalıkları ve ruhbilim uzmanlarının çoğu toplama kamplarında yaşamış, uzun süreler koğuşturmaya uğratılmış insanlarda, bir süreç sonucu yıllar sonra ortaya çıkan ruhsal rahatsızlıklar belirtilerinin kaynağı olan stres faktörlerini daha çok ya da az rahatsız edici olarak birbirinden ayırmak yerine bir bütün olarak

görmeyi yeğlemişlerdir.

Onbinlerce insanın muayeneleri çerçevesinde stresi yaşamanın etkilerinin yaşla da ilintili olduğu anlaşılmıştır. Toplama kamplarındayken yaşları yirmi ile otuz arasında bulunan insanlarda, kurtuluştan sonra özellikle depresyon ve korku hallerinin sıklıkla görüldüğü gözlemlenmiştir. Toplama kamplarında iken otuz ile kırk yaşları arasında olanlarda ise daha çok kronik depresyon,aşırı şüphecilik gibi ruhsal rahatsızlık belirtileri görülmüştür.

Bu alanda yapılan ruhbilimsel araştırmalar giderek daha da ayrıntılandırılabilmiştir. Yaşın ve cinsiyetin yanında, koğuşturmaya uğratılma nedenlerinin toplama kamplarında geçirilen sürenin, koğuşturmanın ağırlık derecesinin, aile fertleriyle bağlı maddi ve manevi kayıpların, toplumsal konumun ve kültürel gelişkinlik düzeyinin vb. toplama kamplarından kurtuluştan sonra ortaya çıkan kronik ruhsal rahatsızlık belirtilerinin oluşmasındaki rolü ve önem dereceleri araştırılmıştır.

Yukarıda söylenenleri somut olarak örneklemek bakımından, toplama kamplarından kurtulanların daha sonra aktardıkları izlenimlerin değeri büyüktür. Bunlardan bazıları şöyledir: "Bergen-Belsen*'de eğer bir yıl kalmış olsaydım belki de toplama kampından bir zarara uğramadan çıktığımı söyleyebilirdim. Ama üç yıl çok fazla geldi..."

"Elbette insan birçok şeye alışıyor. Biz politik tutuklular birlik içindeydik ve bu bize güç verdi. Ama altı yıl sonra benim direncim azaldı..."

"Bana Gestapo'nun zindanlarında geçirdiğim ondört gün yetti. Orada çıldırmadan daha fazla dayanamazdım..."

Bu anlatımlar zaman faktörünün ve şiddet uygulamasının ağırlık derecesinin önemini açıklıkla sergilemektedir. Bununla beraber bu faktörlerden hiçbirisinin tek başına belirleyici olmadığını da açıklığa kavuşturmaktadır.

Yine benzer anlatımlar toplama kampları tutukluları için aile fertlerini yitirmenin çok önemli bir stres kaynağı olduğu ortaya çıkmıştır. Aile fertlerinin hayatta olduğunu bilmek ise bir çok tutuklu için toplama kampı yaşamına direnmek, yaşama gücünü sürdürmek için güçlü bir kaynak oluşturmuştur.

---

* Bergen-Belsen Hamburg yakınlarında küçük kent-Aynı adla anılan toplama kampı

Koğuşturma nedeninin de önemli bir faktör olduğu anlaşılmıştır. Musevi tutuklulara yapılan kötü muamelelerin diğerlerine bakarak daha sık ve yoğun olduğu anlatılanlardan anlaşılmaktadır.

Toplama kampları tutuklularının kişilik yapılarına ilişkin araştırmalar da ilginç sonuçlar vermiştir. Hitler faşizminin çökertilmesinden hemen sonra yapılan ilk gözlemlere dayanılarak çıkarılan sonuçlar, toplama kamplarında tutukluların kişiliklerinin, kişilik gelişimlerinin alt basamaklarına doğru gerilediği yolunda olmuştur. Bilimsel dilde buna insan kişiliğinin ilkel-çocuksu içgüdü itilimlerine gerilemesi denmiştir. Ama bu genel açıklama, tutuklularda toplama kamplarındaki yaşamın ağır etkileriyle sonradan ortaya çıkan ruhsal rahatsızlık belirtilerinin açıklamasına yetmemiştir. Sözü edilen genel açıklama, toplama kamplarındaki yaşam süresi için geçerli olsa bile daha sonraki kişilik gelişme süreçlerini açıklayamamaktadır. Dolayısı ile koğuşturmaya, işkenceye maruz bırakılmış, hapise tıkılmış insanların kişiliklerinde ortaya çıkan değişimleri ve dönüşümleri tek tek bireyler düzeyinde ayrıntılı bir şekilde inceleme gereği doğmaktadır.

Özetle söylenecek olursa, tutuklular kişilik yapılarına bağlı olarak, zorlukları, stres durumlarını vb. belli ölçüler içinde farklı farklı algılamış ve tepki göstermişlerdir.

50'li yıllarda yapılan çalışmalar konumuzla ilgili bilgileri geliştirmiştir. Giderek toplama kamplarından kurtulanların ileri sürdükleri şikayetler ile stres faktörleri arasındaki ilişkiler de ele alınmaya başlamıştır. Bu çalışmalar, ruhsal rahatsızlıkların nedenlerinin tek ve basit olmayıp, birden fazla ve karmaşık olduğunu göstermiştir.

Çok sayıda toplama kampı eski tutuklusunun kurtuluştan sonra yapılan muayenesinde saptanan bedensel ve ruhsal rahatsızlıklar faktörsel bakımdan incelenmiş ve bu inceleme başlıca dört faktörün ön plana çıkığını göstermiştir.

Bunlar:

1- Bedensel ve ruhsal bitkinlik hali.

Bu faktör bedensel ve ruhsal şikayetlerden oluşmaktadır. Belirtileri: Hafıza ve konsantrasyon bozuklukları, genel bir yorgunluk hali, baş ağrıları, isteksizlik, neşe kaybı, uyku bozuklukları ve korkulu rüyalar, huzursuzluk hali, kolay sinirlenme, terlemeler, yüz kızarması, iştahsızlık vb. vejetatif sistem şikayetleri, organlara ait tanısı yapılabilir doku harabiyetleri olmaksızın, ileri sürülen organsal şikayetler.

Bedensel ve ruhsal bitkinlik halini bazı ruh hastalıkları otoriteleri "Toplama kampı sendromu", "Asteni sendromu" ya da "Toplama kampı nörozu" olarak isimlendirmişlerdir.

2- Kadın organlarına ait rahatsızlıklar.

3- İç organlarla ilgili rahatsızlıklar.

Bu iki faktörde toplanan şikayetler sadece organsaldır.

4- Ruhsal sendrom (Güvenmezlik)

Bu faktör yalnızca ruhsal rahatsızlık belirtilerini içermektedir. Bu belirtiler o kadar çok çeşitlilik göstermektedirler ki başlı başına bir grup olarak ele alınması gereği doğmuştur. Bu tanı altında sözü edilen ruhsal şikayetleri üç alt başlık altında toplamak mümkündür.

- Genel bir güvensizlik hali,
- Yalıtlanmışlık duygusu,
- Hastalık boyutlarında şüpheci (Paranoid) fikirler.

Ayrıca yapılan çok sayıda gözlem ve muayene sonucunda varılan bulgular özetle şöyle ifade edilebilmiştir;

1- Ruhsal hasarların çok yanlılığı ve boyutları, muayene edilen kişiler hiçbir zorlamanın olmadığı bir ortamda muayene edilirlerse, saptanabilmektedirler.

2- Toplama kampları stresinin ruhsal rahatsızlık belirtilerinin ortaya çıkmasında oynadığı rol ancak, eğer tüm nesnel objektif stres faktörleri topluca ele alınır ve değerlendirilirse, görülebilir, anlaşılabilir hale gelmektedir.

3- Rahatsızlık belirtilerinin ortaya çıkışında sadece toplama kamplarında sürdürülen yaşamın ağırlığı değil, bu baskılara maruz bırakılmış insanların kişilik özellikleri de çok önemlidir.

4- Toplama kamplarında yaşamış olan insanlarda ortaya çıkan ve geç ruhsal hasarlar olarak isimlendirilen tipik rahatsızlık belirtileri dört ana başlık alında toplanabilmektedir:

- Depresyon ve genel olarak geri çekilme hali.
- Kuvvetsizlik ve girişim yeteneğinin azalması (Asteni sendromu)
- Saldırganlık hali ve kolay kızma.
- Güvensizlik ve aşırı şüphecilik temelinde yalıtlanmışlık hali.

Toplama kamplarının, uzun yıllar süren ağır koğuşturmaların, işkencenin ve kötü muamelelerin yol açtığı maddi ve manevi hasarların tanınmasında ve tedavisinde önemli sonuçlar getiren İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi kapsayan çalışmaların altmışlı yılların baş-

larında son bulduğunu görüyoruz.

Bunun çeşitli nedenleri içerisinde aradan uzun bir sürenin geçmiş olması savaş sonrası dönemde ve soğuk savaş koşullarında konunun göreceli olarak önem yitirmesi, bizzat işkence görmüş ruhbilimcilerin, ruhbilimcilerin, ruh hekimlerinin dönemle ilgili çalışmalarını tamamlayarak yeni ilgi alanlarına yönelmeleri ve toplum yaşamında kitleleri ilgilendiren, etkileyen daha başka konuların ön plana çıkmış olması sayılabilir.

Yakın geçmişte, altmışlı yılların sonlarından başlayarak yeryüzü çapında yeni bir salgın, insan haklarını çiğneme salgını patlak vermiştir. Bu salgın ikinci dünya savaşı dönemindekinden farklı olarak göreceli bir politik yumuşama ortamında başgöstermiştir.

Ülkemizin de içinde yer aldığı Doğu Akdeniz Bölgesi bu salgının odak noktalarından birini oluşturmuştur. İsrail'in işgal altında bulundurduğu Arap topraklarında girişiği yıldırma politikası, Yunanistan'da Albaylar cuntası, Kıbrıs'ta EOKA ve nihayet ülkemizde 12 Mart 1971 askeri rejiminin temel hak ve özgürlükleri hiçe sayan uygulamaları şimdi acı duyarak ve irkintiyle hatırladığımız bir dönemin gerçekleridir.

Konumuzla ilgisi bakımından Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın yedi yılı bulan insanlık dışı uygulamalarının önemi büyüktür. Sözü edilen bu dönemde Yunanistan'da işkence sistemli ve yaygın olarak uygulanmıştır. Albaylar Cuntası'nın 1974'te devrilmesinden sonra ortaya çıkarılan başta yaygın işkence uygulamaları olmak üzere insan hakları ihlalleri başta B.Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyada dikkatleri üzerine çekmiş ve işkenceye karşı aktif bir mücadele gereğini en azından Avrupa halkları için yeniden gündeme getirmiştir.

Böylece ikinci dünya savaşı sonrası elde edilen bilgiler temelinde, çok yanlı yeni çalışmalar yapmak gereği doğmuştur. Özellikle işkenceci yetiştirme ve geliştirilmiş işkence yöntemleri konusunda önemli bilgiler sağlanmış, bunların yol açtığı kısa ve uzun vadeli ruhsal rahatsızlık belirtilerinin tanısı yolunda yeni adımlar atılabilmiştir.

İşkenceye doğrudan bağlı olarak ortaya çıkan bedensel ve ruhsal şikayetler en genelinde, kısa vadede ve uzun vadede ortaya çıkan değişiklikler olarak ele alınmaktadır.

İşkencenin kısa vadede ortaya çıkan sonuçları, işkenceye uğratılmış insanların, işkence merkezlerinden kurtulmalarının ilk ay-

ları ile ilk sneleri içinde görülmektedir. Bu ilk dönemde ortaya çıkan belirtileri, işkence uygulamalarının, uzun seneler sonra ortaya çıkabilen sonuçlarından ayrı tutmak gerekmektedir. Bunun, ortaya çıkan değişikliklerin giderilmesi bakımından önemi olduğu gibi, işkence uygulatan rejimlerin devrilmesinden sonraki dönemde çeşitli hukuksal sorunlar bakımından da önemi vardır. İşkence kurbanlarından bir çoğunun önemli karakter değişikliklerine uğradığını kurtuluştan sonra yapılan incelemelerin sonuçları göstermiştir. Bu işkenceye uğratılmış kişilerin, yeniden tam şifaya kavuşmalarının sağlanmasının, uzun süreli ve tüm topluma sorumluluk yükleyen bir iş olduğunu göstermektedir. Geçmiş tecrübe, özgürlük düşmanı rejimlerin yıkılmasından sonra kurulan demokrasilerin de bu konuya yeterli ciddiyetle yaklaşılmadığını göstermektedir. F.Almanya'da, Hitler Faşizmi kurbanlarına ve onların ailelerine yapılan gerek tıbbi, ruhsal bakım, toplumla yeniden bütünleştirme, gerekse maddi yardımı miktarca ve ve nitelikçe gülünç denebilecek ölçüler içinde olmuştur. Büyük silah fabrikalarında, zehirli gaz imal eden fabrikalarda vb. tehlikeli ve yıpratıcı işlerde yıllarca zorla çalıştırılan yabancı işçilerden hayatta kalabilmiş olanların pek azı savaş sonrası döneminde F.Alman devletinden tazminat alabilmişlerdir. Bu gerçek, konunun daha etraflıca ele alınması gereğine işaret etmektedir.

İşkence kurbanlarında saptanmış olan bir diğer ortak yan bu insanların içinde bulundukları derin hayal kırıklığıdır. Çevresinden gerekli ilgiyi görememek ve uğradığı çok yanlı ziyanların ortadan kaldırılması için ciddi gayretlerin olmadığını görmek ya da sanmak işkence kurbanlarında "Tüm bu acılara neden katlandığı" sorusunu doğurmaktadır.

İşkence merkezlerinden kurtarılanların ya da kurtulanların büyük çoğunluğunun başlangıçta genel bir sinirlilik hali vardır. Bu sinirlilik hali kendisini, hem ruhsal işlevler hem de organsal işlevler alanında ortaya vurmaktadır. Daha sonra yaygın olarak; kolay kızma, heyecanlanma ile birlikte giden aşırı aktiflik, ya da depresyon halleri ve yaşanmış acı olaylarla bağlantılı olarak ileri derecede bitkinlik hali ortaya çıkmaktadır. Bunlara bir de, çeşitli organlara ait, ruhsal kökenli işlev bozuklukları eklenmektedir. Bazı araştırmalar,işkence sonrası, kısa vadeli ruhsal bozuklukların işkence kurbanına uygulanan işkencenin biçimleriyle de ilintisi olduğunu göstermiştir. Ağırlıklı olarak ruhsal

işkenceye uğratılmış insanlarda, genellikle sıkıntılı bir ruh hali ile sürekli hareket etme iç zorlaması, ruhsal kökenli iştahsızlık, depresyonlar işkencenin kısa vadeli sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Elektrik şoku ile işkencenin ağırlıklı olduğu işkence uygulamalarının sonunda daha çok, genel bir ilgisizlik hali, vücudun çeşitli yerlerinde ve elektrodların yerleştirildiği vücut bölgeleriyle ilgili algılama bozuklukları ve elektrikten korku hali, kısa vadeli işkence sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

İşkencelerden geçirildikten sonra, yurtlarını da terk etmek zorunda kalanların çoğunda yukarıda kısaca sözü edilen zorluklar daha da artmakta ve bunlara, yabancı bir ülkede yaşamaktan doğan yeni sıkıntılar eklenmektedir. Bu durum zaman zaman ruhsal bunalımlara yol açabilmektedir.

Son yıllarda, özellikle Şilili politik göçmen gruplar üzerinde yapılan incelemeler, işkenceye uğratılmadan önce tamamen sağlıklı olan kişilerde, işkence merkezlerinden kurtulduktan sonra ve yurt dışında, işkencenin doğrudan sonucu olarak ağır depresyonlar, sürekli korku halleri, genel ilgisizlik hali, isteksizlik, yaşamdan fazla birşey beklememe, hafıza ve konsantrasyon bozuklukları, çeşitli vücut kısımlarında algı bozuklukları, iştahsızlık, uyku bozuklukları cinsel rahatsızlıklar vb. gibi şikayetlerin ortaya çıktığını göstermiştir.

İşkencenin uzun vadede ortaya çıkabilen sonuçlarına gelince, bu konudaki araştırmalar, geçtiğimiz yıllarda, nazilerin işkence merkezlerinde politik, dinsel sebeplerden ırkları ve konuştukları diller yüzünden vb. işkencelere uğratılmış insanların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların sonuçlarının doğrudan pratik değeri vardır ve daha çok bu açıdan işkenceye uğratılmış insanlarda, uzun yıllar sonra işkenceden etkilenme dereceleri ölçülmek istenmektedir. İşkenceye uğratılmış tüm insanlarda, uzun yıllar sonra, uğratıldıkları işkencelerle ilgili olarak ruhsal ya da bedensel rahatsızlıkların ortaya çıkması bir kaide değildir. Şimdiye kadar ki incelemeler, işkencenin uzun vadeli etkilerinin, işkenceye uğratılmış insanların üçtebirinde ortaya çıktığını göstermiştir. Bununla birlikte işkenceye uğratılan insanların hemen hepsinde belli ölçüde ve işkenceye doğrudan bağlı sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilerin, işkenceye uğratılmış insanların, işkenceci rejimler devrildikten sonra kurulan erkler döneminde, zarar ve ziyanlarının giderilmesi açısından değeri büyüktür.

Yapılan araştırmalar, işkencenin uzun sürede ortaya çıkan en yaygın belirtilerinin başında gelen bir sinirlilik hali, hafıza zayıflaması, duygu dünyasındaki bozukluklar, görünüşte bir sebep olmaksızın sıkıntı ve keder hali, birlikte yaşamaktan zevk alma duygusunun kaybolması, çeşitli korkular, yetersizlik duygusu, içgüdülerin zayıflaması, başağrıları ve diğer organlara ait şikayetler bunlara bağlı olarak çalışma verimliliğinin ve verimin düşmesi gelmektedir.

Bilim adamları işkence sonuçlarını incelerken, basit gibi görünen bir sorudan yola çıkmaktadırlar. Soru şöyledir: İşkenceye uğratılmış bir insanda, işkence merkezinden kurtulduktan sonra hangi ruhsal olaylar gelişmektedir? Bu durum, bir insanın kendisine ileri derecede acı veren, ızdırap çektiren bir durumdan kurtulmasına benzer mi?

Uzun yıllar Hitler Faşizmi'nin zindanlarında, toplama kamplarında işkence görmüş onbinlerce insanın yaşam öyküleri, işkence odaklarından kurtarılanların yeni,daha önce bilinmeyen ruhsal durumlarla ruhsal sorunlarla karşılaşmakta olduklarını göstermiştir. Sözü edilen ruhsal durumların, ruhsal sorunların başlıca sebeplerinden birisi de, bu insanların üzerindeki baskının birdenbire kalkmış olmasıdır.

İşkencehanelerden kurtulanlarda en yaygın olarak görülen ruh haline depersonalizasyon denmektedir. İşkence kurbanları, yaşamak zorunda bırakıldıkları insanlıkdışı koşulları düşündüklerinde bunlara inanamamakta, sanki bir kâbustan uyanmış olduklarını düşünmektedirler. Onbinlerce işkence kurbanın aynı düşünceleri tekrarlamaları bunu göstermiştir. Onlar şöyle demişlerdir: "Tüm bunlar gerçek değilmiş gibi, olabilecek şeyler değilmiş gibi. Sanki her şey bir rüyadaymış gibi, geliyor. İnsan bunlara, olanlara inanamaz" Bu sözler, yaşanmış gerçek ile, içinde bulunulan durum arasındaki gerçek bağlantıların, bütünlüğün kavranmasında işkence kurbanlarının çektikleri zorlukları göstermektedir. Yaşanmış, inanılması sonradan zor gelen gerçeği, içinde bulundukları yeni durumla bağlamak ve bu yolla içinde bulunduğu ortama uyum sağlamak, işkenceye uğratılmış insanlar için kolay olmamaktadır.

Özetle söylenecek olursa, işkenceye uğratılmış tüm insanlarda uğratıldıkları işkencelerle doğrudan bağlı ruhsal bozuklukların ortaya çıkması kaide değilse de, işkence kurbanlarının ruh yapıları asıl saldırı nesnesi olarak ağır baskıların muhatabı olmakta ve bunlara bağlı çoğu kez kalıcı yapısal hasarlara uğramaktadır.

İşkencenin Gelecek Nesillere Etkisi

İşkencenin gelecek nesillere etkisi azımsanamayacak ölçüdedir. İşkence uygulamaları sadece işkence uygulananı etkilemekle kalmamaktadır. İşkenceye uğratılan kişilerin, işkenceye bağlı şikayetleri ve yaşamlarının daha sonraki safhalarındaki reaksiyonlar ailenin diğer fertlerini de etkilemektedir. Dolayısıyla çocuklar, ana babalarının uğratıldıkları işkencelerden doğrudan etkilenmektedirler. İşkencenin, aile yaşamı üzerinde olumsuz etkiler yapığı ve bu etkilerin özellikle de ailenin küçük üyelerinin gelişiminde somutlandığı bilinen gerçektir. Bu yüzden işkencenin getirdiği acılar ve onların sonuçları, kaçınılmaz olarak bir nesilden, öteki nesillere doğrudan taşınmaktadır.. Hitler Faşizmi'nin işkencehanelerinde kalmış işkence kurbanlarının çocukları üzerinde yapılan incelemeler, bu çocukların büyük bir kısmında, ana babalarınınkine benzeyen şikayetler olduğunu ortaya koymuştur. Şili'deki de yukarıda sözü edilen bulguyu doğrulamaktadır. Şili'de, ana babaları işkence merkezlerine tıkılan çocukların büyük çoğunluğunda ağır ruhsal sorunların ortaya çıktığı gösterilmiştir.

Muayenesi yapılan ve muayene sonrası uzun süreler gözlemlenen işkence görmüş bu kişilerin çocuklarında; korku hali, uykusuzluk, kâbuslu rüyalar, davranış bozuklukları, içe kapanma, geceleri yatağına işeme, yemeği red, baş ağrıları, mide bölgesinde ağrılar, konsantrasyon, hafıza bozuklukları, tikler, kabızlık gibi ruhsal ve ruhsal nedenli bedensel şikayetlere sıklıkla rastlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen bilimsel gerçek, doğrudan işkencenin,dolaylı işkence halinde gelecek nesillerde sürdüğünü göstermektedir.

İşkence sadece işkenceye uğratılanlarla onların çocuklarında, çeşitli derecelerde izler bırakmakla kalmamaktadır. İşkence yapan devletin etki alanında yaşayan ama kendileri bizzat işkence görmemiş insanların bilincine de şiddetle yansımaktadır. Özellikle yığınların toplumsal politik bilinci üzerindeki etkileri çok yönlü önem taşımaktadır.

1973 yılında Şili'de gerçekleştirilen askeri devirme başta olmak üzere birçok G. Amerika ülkesinde, G.Afrika ve Afrika'nın daha birçok başka ülkesinde yapılan uygulamalar işkence konusunun günümüze kadar sürekli olarak gündemde kalmasını getirmiştir. Bu ülkelerden özellikle B.Avrupa ülkelerine yığınsal bir siyasi göçmen hareketi yaşanmıştır. Bu olgu B.Avrupa ülkelerinde çok yanlı yankılara, tepki

ve dayanışma hareketlerine yol açmıştır. Politik göçmenleri politik, ekonomik, toplumsal vb. nedenler ileri sürerek istemeyen kurum, kuruluş ve kişiler yanında başta kiliseler, sendikalar, Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları kuruluşları güçlü bir dayanışma hareketi yaratmayı başarabilmişlerdir.

Politik göçmenlerin ve ailelerinin ülkelerinde politik, dinsel, ırksal vb. nedenlerle koğuşturmaya, işkencelere uğratılmış olmalarının, uzun hapis yıllarının etkilerinin bu insanlarda önemli ruhsal ve bedensel rahatsızlıklara yol açtığını göstermiştir.

Konuyla ilgili çalışmalar politik göçmen ve onların aile fertlerinin içinde yaşamakta oldukları, B.Avrupa toplumlarına uyum sağlamalarını iyice güçleştiren, koğuşturmaya, işkence ve kötü muamelelere, hapis koşullarına bağlı ruhsal rahatsızlık belirtileri gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Bu durum koğuşturmalara ve işkenceye uğratılmış kişilerin ve bunların aile fertlerinin oldukça büyük bir kesiminin özel bir tedaviye ihtiyaç gösterdikleri gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Yetmişli yılların sonlarıyla seksenli yılların başlarında dünyamızda genel politik ve askersel gerilimin artmasına paralel olarak insan hakları ihlallerinin yeniden yaygınlaşığına şahit olmaktayız.

Ülkemizin de içinde yer aldığı Doğu Akdeniz bölgesinin bu dönemde de insan haklarının ayaklar altına alındığı belli başlı dünya bölgeleri içinde yer almaya devam etmekte olduğunu görüyoruz.

Bölgemizde K.Maraş, Sabra, Şatila katliamları boyutlarına kadar yükselen, İran'da onbinlerce kişinin idam edilmesine yol açan, Irak'ta kürt halka karşı kimyasal silah kullanımına kadar tırmanan gelişmeler yaşanmıştır. Böylesi bir ortamda sözü edilen bölgedeki iktidarların işkenceyi günlük bir eylem haline getirmiş olmalarına şaşılamaz.

Ülkemizde 12 Eylül 1980 askeri devirmesiyle gelen rejim koşullarında işkence uygulamaları sistemleştirilmiş, yaygınlaştırılmış ve doruk noktasına vardırılmıştır. Politik, sendikal vb. faaliyetlerinden ötürü ve işkence altında alınan itiraflara dayanılarak onlarca ölüm cezası gerçekleştirilmiştir.

Afganistan, Sirilanka'da, Lübnan'da, ve Nikaragua'da iç savaşlar, İran-Irak savaşı, Türkiye'deki, Şili, Arjantin, Uruguay ve Paraguay gibi G.Amerika ülkelerinde ve özellikle G.Afrika Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler, koğuşturmaya uğratılmış, baskı, işkence ve zorbalıkla

yüzyüze gelmiş milyonlarca insanı yurtlarını terke zorlamıştır.

Dolayısı ile seksenli yıllarda özellikle B.Avrupa ülkelerinde koğuşturma ve işkence sonuçlarının tanısı ve tedavisi yolundaki gayretler, halen daha yetersiz kalmakla birlikte yoğunlaşırılmıştır.

Bu çabaların başını Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) gibi insan hakları örgütleriyle, insan haklarının gerçekleştirilmesine kendilerini adamış kişilerin çektiğini görmekteyiz.

Uluslararası Af Örgütü yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmaları 1973 yılında Paris'te topladığı bir konferansla başlatmıştır. Aralık 1973'te gerçekleştirilen bu konferansta özellikle doktorların işkenceye karşı mücadeleye aktif olarak katılmaları çağrısında bulunulmuştur.

Bu çağrıdan kısa bir süre sonra, 1974 yılı İlkbaharı'nda yapılan Uluslararası Af Örgütü'nün olağan yıllık kongresinde Danimarkalı doktorlardan oluşan ilk doktorlar grubu Bayan Dr. Med.H.C. İnge Kemp Genefke tarafından kurulmuştur. Kendilerini Uluslararası Af Örgütü Doktorlar Grubu olarak adlandıran bu grup ilk iş olarak, işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonları ile işkence yapanların cezalandırılmasını ana istemlerini içeren genel bir "Temel Çerçeve" kaleme almışlardır.

Bu girişim ile dünyanın ilk işkence araştırma, işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyon merkezinin (Kısaca RCT-The Rehabilitation Centre For Tortur Victims) temeli atılmıştır.

Doktorlar grubunun kurucuları arasında yer alan Danimarkalı Prof. Bent Sorensen kuruluş günlerini hatırlarken şöyle yazıyor: "O günlerde işkence birincil olarak bedensel işkence olarak ve bilgi edinmek için yapılan bir işlem olarak anlaşılmaktaydı. Eğer işkence gören bir kişi, işkencelere bilgi vermeden dayanabilirse bu kişide işkence sonrası ruhsal etkiler beklenmemekteydi... İlk sürpriz işkencenin yalnızca bedensel değil, daha fazla ölçüde ruhsal olduğunun anlaşılmasıdır. Bir diğer sürpriz ise işkencenin çok ciddi işkence sonrası ruhsal etkilere yol açmakta olduğunun ve işkencenin asıl amacının bilgi almak değil,insan kişiliğini işkence sonrası ortaya çıkacak etkilerle yok etmek olduğunun saptanmış oluşudur."

Beş yılı bulan ilk çalışma döneminin sonunda, 1979 yılı sonbaharında, Kopenhag Üniversitesi Hastahanesi'nde, başlıca toplama kampları tutuklularının muayene ve tedavilerinden edinilmiş bilgiler temelinde, işkence görmüş kişilerin tedavilerine başlanabilmiştir.

Bu dönemde büyük sevinçlere yol açan bir diğer sürprizle karşılaşılmıştır. Bu büyük sürpriz işkence gören kişilerin tedavilerinin olanaklı olduğunun anlaşılmasıdır.

Bu bilimsel saptama temelinde 1982 yılı sonlarında, Uluslararası Af Örgütü'nün desteğiyle, Kopenhag İşkence Görenleri Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi kurulmuştur. Merkezin Kopenhag Üniversitesi Hastahanesi bünyesinde resmi açılışı Mayıs 1984'te yapılmıştır.

Geçtiğimiz yıllar içinde RCT'de ülkemiz insanları da içinde olmak üzere, dünyamızın çeşitli ülkelerinden binlerce işkence görmüş insan ve bunların yakınları muayene ve tedavi olanağı bulmuşlardır.

Kopenhag İşkence Görenleri Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi'nin yürüttüğü çalışmalar tüm dünyada ilgi ve saygı görmektedir. Merkezin kurucusu ve geçen yıla kadar tıbbi direktörü olan Bayan Dr. Med. H.C. İnge Kemp Genefke'nin 1988 yılı Alternatif Nobel Ödülü (Right Livelihood Honorary Award)'e layık görülmesi bu ilgi ve saygının en güzel ifadesi olmuştur. Kıymetli meslektaşım Dr. Genefke bu görevini "Avrupa İşkenceye Karşı Sözleşme" çerçevesinde daha geniş bir alanda çalışmalar yürütmek için ve çalışma arkadaşlarının izniyle bı-rakmıştır.

1974 yılında işkence gören insanları yeniden sağlıklarına kavuşturmak ve bu yoldan işkenceye karşı mücadele vermek için çalışmalara başlayan sayıları iki elin parmaklarını geçmeyen doktorların açtığı yolda günümüzde çeşitli uluslardan dörtbini aşkın doktor ve sağlık görevlisi yürümektedir.

Şu anda dünyamızın çeşitli ülkelerinde RCT modeli üzerinde kurulmuş yirmibeş merkez bulunmaktadır. Ülkemizde "Türkiye İnsan Hakları Vakfı" da RCT örneği temelinde bir merkezi kurmak çabaları içinde olduğunu açıklamıştır. Bu çabaların başarıyla sonuçlanması, ülkemizde işkenceye karşı mücadelede kuşkusuz bir kilometretaşı olacaktır. Bu nedenlerle burada bu insanî görevi cesaretle yüklenmiş olan meslektaşlarımı ve diğer mesleklerden insan hakları savunucularını içtenlikle selamlarım.

"Özel Bölüm"e girmeden, RCT'de yapılan çalışmalara bir örnek olarak, ondördü işkence görmüş, ondördü koğuşturmaya uğratılmış ama işkencecilerin eline düşmemiş, yirmisekiz yurttaşımızın orada yapılan bilimsel tetkikleri sonucu elde edilen bulguları bulacaksınız.

BİR BELGE

İşkence Şekilleri: İşkence Gören Kişilerle İlgili Politik Sığınma Koşulları Altında Yapılmış Kontrollü Bir Çalışma*

"Kopenhag, İşkenceye Uğratılmış İnsanları Tedavi Merkezi'nde" (RCT) pekçok ülkeden işkenceye uğrayan insanların yanısıra, Türkiye'de işkence görmüş çok sayıda Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı da muayene ve tedavi edilmiştir ve halen de edilmektedir.

Yapılan çalışmaların ortaya çıkardığı tıbbi ve ruhbilimsel sonuçlar hakkında bir fikir vermesi bakımından, ilginç olan bu çalışma, bu alanda yapılmış ilk kontrollü çalışmadır.

RCT ile işbirliği içinde çalışan, Kopenhag Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nden bir grup doktorun "H.P.Hougen, J.Kelstrup, H. Draminsky Petersen ve Ole Vedel Rasmussen) Danimarka'da politik göçmen olarak yaşayan yirmisekiz T.C. vatandaşı üzerinde yaptıkları tetkik ve muayene çalışması 1984-1985 yıllarını kapsamaktadır.

Muayene edilenlerin ondördü 1980-83 yıllarında Türkiye'de işkence gördüklerini söylemişlerdir (Proband). Yine muayeneye alınan diğer ondört kişi (kontrol) ise koğuşturmaya uğratılmakla birlikte işkenceye uğratılmadan, hapis yatmadan yurt dışına çıkmış, politik göçmen olarak Danimarka'da yaşayan kişilerdir.

---

* Bu çalışma Hans Petter Hougen, Jorgen Kelstrup, Hans Draminsky Petersen ve Ole Vedel Rasmussen tarafından Danimarka'daki Kopenhag Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü adına yürütüldü.

Çalışmayı yapan doktorlar, bu kontrollu çalışma için Türkler'in seçilmiş olmasını iki nedenle açıklamaktadırlar. Birincisi çalışmanın yapıldığı yıllarda Türkiye'de yaygın ve sistemli işkencenin uygulandığını ısrarla ileri süren uluslararası kuruluşların raporlarıdır. İkinci neden olarak yine sözü edilen yıllarda Danimarka'ya Türkiye'den çok sayıda politik göçmenin gelmiş olması gösterilmektedir.

Muayeneler, muayeneyi yürüten ve konunun uzmanı olan doktorların kendilerinin geliştirdiği bir yöntemle yapılmıştır. Bu yönteme ileride kısaca değineceğiz.

Probandların hepsi Türkiye'de işkence gördüklerini ileri sürmüşlerdir. En sık sözünü ettikleri işkence yöntemi, dayak ve elektrikle işkencedir. Gözlerin bağlanması, hücre cezası ve çeşitli tehdit uygulamaları da sık sözü edilen işkence yöntemleri arasındadır.

Kontrol grubundaki kişiler ise yukarıda söylendiği gibi ne işkence görmüş ne de hapiste yatmışlardır.

İşkence gördüğünü ileri süren gruptaki kişilerden önce aşağıdaki kişisel bilgiler alınmıştır.

a) Muayene öncesi sağlık durumu, ayakta veya yatarak tedavi görmüş olup olmadığı,

b) Sözü edilen işkencenin tarihi ve yeri, işkencenin, tutukluluk halinin ya da mahkumiyetin karakteri ve süresi,

c) İşkenceden kısa bir süre sonra ortaya çıkan akut rahatsızlık belirtileri,

ç) Muayenenin yapıldığı anda var olan şikayetler,

d) Ne zamandan beri Danimarka'da yaşamakta olduğu, muayene edildiği dönemdeki toplumsal konumu, ülkesinden göç nedenleri, politik göçmenlik statüsü (Müracaat, politik göçmenliğinin kabul edilip edilmediği) ve Danimarka Dilini bilme düzeyi.

Ayrıca bedensel ve ruhsal muayeneleri bilinen klasik yöntemlerle yapılmıştır.

İşkence gördüğünü söyleyen her kişide, kişinin gördüğü işkence üzerine verdiği bilgiler, işkence sonucu ortaya çıkmış akut rahatsızlık belirtileri ile ilgili anlatımlar, muayene anındaki şikayetleri ve klinik bulgular arasında bir bütünlük, bir bağlamlılık olup olmadığı araştırılmıştır. Sözü olan bütünlüğün görülemediği bir vak'a değerlendirme dışı bırakılmıştır.

İşkence gördüğünü söyleyenlerden farklı olarak kontrol grubunda-

ki kişilere sadece a, ç ve d maddelerinde yer alan sorular yöneltilmiştir. Bu gruptaki kişiler de diğerleri gibi klinik bir muayeneden geçirilmiştir.

Muayenesi yapılan her kişide saptanan rahatsızlık belirtileri aşağıdaki sisteme göre puanlanmıştır:

1. Birden çok organ sistemine ait rahatsızlık belirtileri= 1 puan

2. Depresyon, korku hali, emosyonal labilite, ilişki kurmak istemende ve yeteneğinde azalma, uyku bozuklukları ve kâbus görme gibi rahatsızlık belirtisinden şikayetlerden en az ikisinin bulunması halinde =1 puan.

3. Hafıza bozukluğu, konsantrasyon bozukluğu ve genel yorgunluk hali gibi rahatsızlık belirtilerinden ikisinin bulunması halinde= 1 puan.

Değerlendirmede her iki grup içinde Wilcoxon istatistik metodu kullanılmıştır.

İşkenceye uğratıldıklarını söyleyenlerin oluşturduğu gruptaki insanların yaş ortalaması ondokuz ile otuzaltı yaşları arasındadır. Bunların onikisi erkek, ikisi kadındır. Diğer (Kontrol) grubundaki insanların yaşları ondokuz ile ellibeş arasında değişmektedir. Bunların onbiri erkek üçü kadındır. Her iki gruptaki insanların çoğunluğunu meslek eğitimi görmüş ya da görmemiş işçiler oluşturmaktadır. Aralarında yüksek eğitim görmüş olanları da vardır.

İşkence görmüş olanların grubundan bir kişi işkence öncesi ekinokok kisti patlaması sonucu bir ameliyat geçirmiş, üç kişi beyin sarsıntısı tanısı ile yatarak tedavi görmüş, diğer ikisi ise çocukluklarında yanma nedeniyle bazı rahatsızlıklar geçirmişlerdir.

Kontrol grubunda bir kişi tifo geçirmiş, bir diğeri apandisit ameliyatı olmuş, diğer ikisi ise daha önce parmak ve kol kırıklıklarından tedavi görmüşlerdir. Ayrıca yine bu grupta yer alan bir bayan adet bozuklukları nedeniyle tedavi gördüğünü söylemiştir.

Bu ayrıntılı inceleme ve muayene sonucu elde edilen bulgular şöyledir:

TABLO 1

İşkence görmüş olanların (Proband) ve görmeyenlerin (Kontrol) yaş, cinsiyet dağılımları ve bazı toplumsal özellikleri:

VERİLER	Probandlar, n=14	Kontrol, n=14
Yıllar olarak yaş, (Yaş ortalaması ve aralığı olarak)	25 (19-36)	27 (19-55)
Cinsiyet, erkek/kadın	12/2	11/3
Aylar olarak Danimarka'da kalma süresi (Ortalama ve aralığı olarak)	4.5 (1 ile 12 ay)	7.5 (5 ile 40 ay)
Danimarka dili bilgisi (İliç-Az)	10/4	7/7
Ailesinden yalıtılanmışlık	14	10
Politik göçmenlik statüsü (Başvuru yapmış/ kabul edilmiş)	12/2	8/6

Her iki grubu oluşturanların çoğunluğu muayene edildikleri dönemde bir yıldan daha az süredir Danimarka'da bulunmaktaydılar. Kontrol grubunu oluşturanlar arasında politik göçmen statüsünü almış olanların sayısı diğer gruptakilerin sayısından fazlaydı.

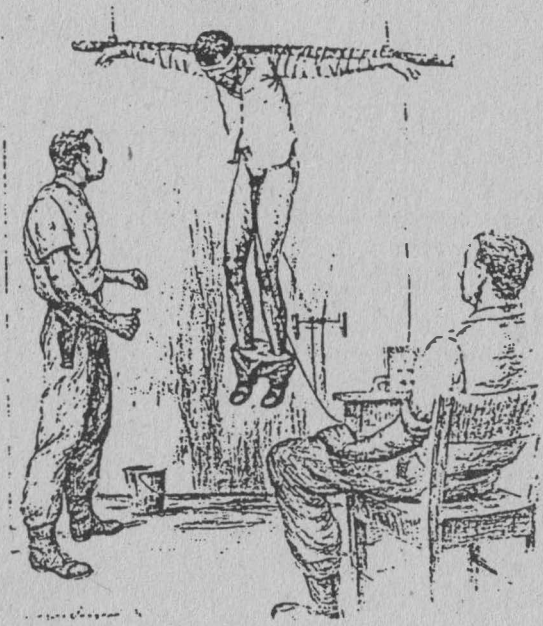
Alkol ve nikotin tüketimi her iki grup içinde en az düzeydeydi ve gerek işkence gerekse yurt dışına çıkma süreçlerine etki etmesi söz konusu değildi.

Proband grubundaki kişilerin hapiste kalma süreleri altı gün ile otuz hafta (ortalama altı ay) arasında değişmekteydi. Bunların hepsi de hapishane koşullarının kötü, hücrelerin küçük, kirli, soğuk,dolu, havalandırma, ışıklandırma, tuvalet ve yıkanma olanaklarının yetersiz olduğunu, yiyeceklerin, miktar ve nitelik bakımından yetersiz olduğunu söylüyorlardı.

Bu gruptaki kişilerin hepsi işkence gördüklerini söylemişlerdir. Sözünü ettikleri işkence uygulamaları, muayeneden dokuz ile yetmişiki ay (Ortalama otuzsekiz ay) öncesinde yapılmıştır. Bu gruptaki kişilerin hepsi kaba dayak yediklerini, onüçü kafalarına sadmeler yediklerini söylemişlerdir. Elektrik şoku ile işkence, askı, boğazını sıkma yolu ile nefessiz bırakma, tekmeleme hepsine uygulanan işkence yöntemleri arasında sayılmıştır.

Askı, resim 1'de görüldüğü gibi tarif edilmiştir. Tutuklulardan ikisine resim 2'de görüldüğü gibi, tavandan sarkıtılmış bir kum torbası ile vücutlarına ve kafalarına vurulmuştur.

I

II

Sözü edilen gruptaki kişilerin işkence görme süreleri 1 ile 90 gün (Ortalama 12 gün) arasında değişmektedir. İşkence uygulama sıklığı 1 ile 100 kere (Ortalama 15 kere) arasında değişmektedir. Sekiz kişi işkence sırasında bilinç kaybına uğradıklarını, bunlardan birisi ise gördüğü işkencelerin etkisiyle, işkence sırasında altı kez bilinç kaybına uğradığını söylemiştir. Bilinç kayıpları, kafaya vurulan sadmeler, boğma, elektrik işkencesi, nedeniyle genel bitkinlik halinin ortaya çıkması ve (Vaso-Vagal) damar sisteminde sinirsel değişimler nedeniyle ortaya çıkan etkilerin sonucudur.

Yukarıda sınırlı olarak çerçevesi çizilen işkence uygulamalarına uğratılmış kişiler, muayene sırasında çeşitli bedensel ve ruhsal şikayetler ileri sürmüşlerdir. Baş ağrısı, uyku bozuklukları ve hafıza zayıflaması, hepsinin ortak şikayetlerini oluşturmaktaydı. Genel keyif (Emosyon) halinin sürekli değişmesi, konsantrasyon azalması kalp ve akciğer gibi organlara ait şikayetler, adale ağrıları, hazımsızlık, okuma sırasındaki rahatsızlıklar, işkence görenler ile görmeyen gruplardaki kişilerde aynı sıklıkla rastlanmıştır.

TABLO 2

Uygulanan İşkenceler

Uygulanan işkence biçimleri	n=14
Kafaya vurma	13
Falaka	12
Vücudun diğer yerlerine vurma	14
Elektrik işkencesi	10
Elle boğazı sıkarak ve su altında tutarak (Submarino) boğma uygulaması	7
Askı, ters askı	7
Kum torbasıyla vurma	2
Hücre cezası (Bir haftadan fazla)	5 (ortalama 45 gün)
Göz bağlama	13
Tehditler	9
Göstermelik öldürme girişimi	2
Başkalarına yapılan işkenceyi seyrettirme (Şahidi olma)	3
Diğer bedensel ve ruhsal işkenceler	14

TABLO 3

İşkence gören (Proband) ve görmemiş (Kontrol) kişilerin muayene esnasındaki bedensel şikayetleri:

Şikayetler	İşkence Görenlerde n=14	İşkence Görmeyenlerde n=14
Baş ağrısı	13	3
Baş Dönmesi	3	2
Duyma azalması	1	1
Okuma kapasitesi azalması	6	4
İştahsızlık	6	4
Kalp-Akciğer şikayetleri	7	7
Ağız boşluğunda ağrılar	0	2
İdrar zorluğu	3	3
Adet düzensizlikleri	1	1
Çevre sinirlerinde (Hareket ve duyu) harabiyet	3	1

TABLO 4

İşkence gören ve görmeyen kişilerde muayene esnasındaki ruhsal şikayetler:

Şikayetler/Belirtiler	**İşkence Görenlerde n=14**	**İşkence Görmeyenlerde n=14**
Depresyon	5	6
Korku	2	2
Genel keyif halinin sürekli değişmesi	9	7
İlişki kurma yeteneğinde ve isteğinde azalma	5	0
Uykusuzluk	13	7
Kâbus görme	12	4
Konsantrasyon zayıflaması	7	4
Hafıza zayıflaması	13	3
Genel yorgunluk hali	5	3

TABLO 5

İşkence görmüş kişiler ile görmeyen kişilerin gösterdiği rahatsızlık belirtilerinin (Simptomların) puanlandırılması:

Puanlama	İşkence Görenlerde n=14	İşkence Görmeyenlerde n=14
0 Puan	1	4
1 Puan	0	5
2 Puan	5	3
3 Puan	8	2

Tablo 5'de görüldüğü gibi, işkence görenlerde saptanmış rahatsızlık belirtileri görmemiş olanlara göre istatistik olarak anlamlı bir fark (P 0.001 Wilcoxon Testi) göstermektedir

TABLO 6

İşkence görmüş ve görmemiş kişilerin klinik muayenelerinde bulunan objektif bulgular:

Bulgular	İşkence Görenler n=14		Görmeyenler n=14
	Toplam	Muhtemelen İşkence sonucu	
Adale ağrıları	3	0	1
Ameliyat ve aşı dışında vücutta saptanan diğer yara izleri	7	6	0
Diş kaybı ya da kırık diş	5	3	3
Çevre sinirlerde harabiyet	2	1	0
Depresyon	2	1	0

V. Bölüm

Özel Bölüm

İŞKENCE GÖRENLERİN TEDAVİ VE REHABİLİTASYONU*

Türkiye'de Kurulacak İşkence Rehabilitasyon Merkezine Teorik Bir Temel Sağlaması Dileğiyle

* Bu çalışma 1989 Ekim'inde Kopenhag'daki "İşkence Görenler İçin Tedavi ve Araştırma Merkezi'nde" (RCT) çalışan Dr. Peter Vesti ve Dr. Kemp Genefke (D.M, Sci.h.c.) tarafından hazırlanmıştır. Metin İngilizceden Akgün BAYLAV tarafından çevrilmiştir. RCT'nin adresi: Juliane Maries Vej 34 Dk-2100 Copenhagen.ø

5. 1 İşkence Kurbanları ve Araştırma Merkezi (RTC) Yöneticisi İnge Kemp Genefke'nin Tebliği*

Ne işkenceci irkiltir beni,
Ne de bedenin son düşüşü,
Ne ölüm tüfeklerinin namluları
Ne duvardaki gölgeler,
Ne de acının son, soluk yıldızının
Yere yuvarlandığı gece,
Beni irkilten acımasız, duygusuz dünyanın
Kör ilgisizliği

Sayın Rektör,
Sayın Fakülte Dekanı,
Sayın Fakülte Profesörleri,
Bayanlar ve Baylar,

Bu şiir Danimarkalı ozan Halfdan Rasmussen tarafından yazıldı ve bir başka Danimarkalı ozan Elsa Gress tarafından yeniden kaleme alındı.

İşkence kurbanlarını korkutan işte budur :
Dünyanın kör ilgisizliği.

Onlar ise körce bir ilgisizlik göstermediler. İşte bundan dolayı işkence gördüler. Güçlü kişiler, cesur kişiler olarak tanıdığımız kurbanlar gerçekte işkence kurbanları değildir. Onların kendilerini tanımlamak için yeğledikleri deyimle İşkenceden Sonra Hayatta Kalmayı Başaranlardır. Güçlü ve cesurdular, bu nedenle işkence gördüler.

Bugün siz onlara fahri üyelik veriyorsunuz. Batı dünyasında ilk defa sizin üniversiteniz böyle bir etkinlikte bulunuyor, onlara saygı gösteriyorsunuz, onları onurlandırıyorsunuz. **Bunu dünyada en çok hak edenler onlar. Hiçkimse buna onlardan daha çok gereksinim duymuyor.** Onların acılarını kabul ediyorsunuz. Aynı zamanda vatandaşlarına en iğrenç, en korkunç şey olan işkenceyi yapan dünyadaki rejimlere ve insanlar üzerinde doğrudan işkence uygulayan kişiler olan işkencecilere

* Bologna Üniversitesindeki konferansa sunulmuştur.

karşı en büyük tiksinti ve hoşnutsuzluğu gösteriyorsunuz.

İşkence kurbanlarına verdiğiniz desteğin değeri ölçülemez. Ve işkenceden kurtulanlar adına size teşekkür ediyorum.

Neden işkenceden kurtulanlara yardım edilmeli?
Neden işkenceden kurtulanlara yardım etmeliyiz?

Bu iki soruyu yanıtlayacağım.

1) Neden işkenceden kurtulanlara yardım edilmeli?

çünkü buna ihtiyaçları var.

Çünkü bedenleri ve dimağları korkunç, dayanılmaz, anlatılmaz acılar çektiler.

Çünkü işkence dünyadaki en kötü, en iğrenç şeydir.

Araştırmamız, işkencenin sadece birkaç saat boyunca kollardan ya da bacaklardan asılmak, prangaya vurulmak, vücudun çeşitli yerlerine elektrik vermek olmadığını kanıtladı. Sadece sigara veya kızgın çubukla yakmak, dövmek, tekmelemek ya da bayılıncaya kadar eziyet etmek de değil. Ve size **fiziksel işkence** yöntemlerini daha saatlerce anlatabilirim.

Hayır, işkence çok daha kötü, bizim hayal bile edemeyeceğimiz denli kötü birşeydir. En kötü işkence psikolojik olanıdır. Size **psikolojik işkence yöntemlerini** biraz açıklayabilirim. Bir örnek başka insanlara işkence yapılmasına tanık olmak. Bunun anlamı şudur, bir kişi çocuğuna, eşine, kız kardeşine, erkek kardeşine, babasına ya da annesine işkence edilmesine tanık olmağa zorlanır, çaresiz durumda seyretmek ve onların çığlıkları ile ağlamalarını dinlemek ve onların işkenceye son verilmesi için yalvarmalarını dinlemek zorunda bırakılır ve hiçbir şey yapamazsınız.

Araştırmalarımız sonucunda, artık işkencenin en önemli amacının bilgi ve kanıt toplamak olmadığını biliyoruz, bunun en önemli amacı, dünyadaki en kötü şeydir: Bir kişiliğin parçalanması, bir kimliğin yokedilmesi, ya da başka bir tanımla bir ruhun öldürülmesi. Ve bu, bize göre cinayetten bile kötüdür. Bu sonuca ulaşmak için işkenceciler fiziksel tükeniş, acı ve psikolojik yöntemleri çok akıllıca birleştirirler. İşkencecilere tıbbi ve psikolojik araştırmaların yardımcı olduğunu da artık biliyoruz. Bir insana işkence yapıldığında, doğal olarak sonradan sorunlar çıkar. Psikolojik sorunlar ve fiziksel sorunlar. Kişiliklerinin

değişmesi, endişe, bunalım, uyuma bozuklukları ve sürekli işkence yapıldığını gördükleri karabasanlardan acı çekerler. Öz saygılarını, kendilerine ve dünyanın geri kalan bölümüne duydukları güveni yitirir, tümüyle soyutlandıklarını duyumsarlar, işkenceden sonra görülen fiziksel sorunlar, fiziksel işkence yöntemine bağlıdır. Ancak, hangi kültürden gelirlerse gelsinler, işkenceden kurtulanlar üzerinde sonradan görülen psikolojik etkiler tümüyle aynıdır. Fiziksel işkence sonrası etkiler ise bedenin neresine fiziksel işkence yapıldığına bağlıdır.

RTC'de bu sorunları **normal insanlar** üzerinde **tümüyle anormal** ve çarpık bir şeye, işkenceye karşı gösterilen normal tepkiler olarak ele aldığımızı vurgulamak istiyorum. İşkenceden kurtulanlara hasta gözüyle bakmıyoruz. Tam tersine, onları oldukları gibi kabul ediyoruz, yani bu konuşmanın başında da belirttiğim gibi güçlü ve cesur insanlar, inandıkları şeyler için çalıştıkları ve mücadele ettikleri için işkence görmüş insanlar.

İşkenceden kurtulanlara neden yardım edilmesi gerektiği sorusunun yanıtı budur.

2) İşkenceden kurtulanlara neden yardım etmeliyiz?

Bu sorunun iki yanıtı bulunmaktadır.

Birinci yanıt olarak Danimarkalı ozan Elsa Gress'in sözlerini aktarmak istiyorum. Elsa Gress, bir başka Danimarkalı ozan olan ve en ünlü kitapları "Out of Africa" ile "Babette's Feast" filme de çekilen Karen Blixen'le söyleşi yaparken, ona Afrika'da iken Kenyalı beyazların yerlilere kötü davranmasını neden protesto ettiğini sormuştu: Karen Blixen hiç tereddüt etmeden şu yanıtı verdi: Salt kendim için protesto ettim, yine ederim!

Elsa Gress, bu sözlerde günümüzde yararlanmamız gereken bir gerçek olduğunu, çünkü güçlülerin çaresiz zayıflara haksızlık etmesine ve kötü davranmasına hiç karışmadan seyirci kalırsak kendi insanlığımızı yitireceğimizi ve hem kişiliğimizde hem de ait olduğumuz canlı türünde düzeltilemez bir kayıp olacağını belirtiyor. Ve Elsa Gress, bundan dolayı tüm irademiz ve olanaklarımız ile işkenceden kurtulanları hem kendimiz hem de onlar için desteklememiz gerektiğini belirtiyor.

İkinci yanıt, **bunu yapabileceğimiz** için yapmamız gerektiğidir. Günümüzde kurbanlara yardımcı olabileceğimizi biliyoruz. Şahsen cehennemden daha kötü acılara katlanmış insanlara yardım edebilme

fırsatını bir mucize olarak görüyorum. **Araştırmalarımız,** işkenceden kurtulanların çoğunun kişiliklerini ve fiziksel güçlerini yeniden kazanabildiklerini göstermektedir. Ve bu yardımın **profesyoneller** tarafından sağlanması gerekmektedir: Sağlık personeli, doktorlar, hastabakıcılar, fizyoterapistler, psikologlar, sosyal danışmanlar ve diş hekimleri.

Ancak yardım etmek için bunlar yeterli midir? RTC'de işkenceden kurtulanlara yardım etmenin **engellendiğini** saptadık. Çünkü onlara yardım etmekle işkencecilerin elindeki silahı almış oluyoruz. İşkencecilerin amacı, öteki insanların da yokedilmesidir. Ve bunu başaramadıklarını kanıtladık.

Ancak önlemek için çok önemli bir başka yöntem bulunmaktadır. Bu da tıp doktorları tarafından uygulanmaktadır. İşkence yapılmasında görev alan pekçok doktor olması üzücü bir gerçektir. Tıp tarihindeki ilk anatomi dersinin verilmiş olduğu üniversitenizde bu gerçekten söz etmek daha da üzücü, üzücü, çünkü bu doktorlar üniversitede edindikleri bilgileri insanlığa hizmet etmek için kullanmıyorlar. Burada, Bolonya Üniversitesi'nde bulunurken İngiliz ozan John Masefield'in sözlerini anımsamaktan kendimi alamıyorum: "Dünyada üniversite kadar güzel bir yer yoktur, çünkü üniversitede cehaletten nefret eden insanlar bilgi için mücadele edebilirler, ve gerçeği gören insanlar başkalarının da onu görebilmesi için mücadele edebilirler."

Günümüzde bizim gibi işkenceden kurtulanlara yardım eden doktorlar ve sağlık personelinden daha fazla sayıda doktorun ve askeri tabiplerin işkence uygulamalarına katıldığını biliyoruz.

Profesyonel tıp doktorlarının katılımı olmadan dünyada işkencenin böylesine yaygın ölçüde uygulanamayacağını da biliyoruz.

Cehennem hakkında şiirler yazan Dante, ve onun gibi insanların kötülüklerinden söz eden Luigi Pirandello'nun ülkesinde bulunuyorum. Ayrıca bir işkence kurbanı hakkında en önemli kitaplardan birini modern edebiyata armağan eden gazeteci Oriana Fallaci de bu ülkeden. Ancak bu yazarlardan hiçbiri, tıp mesleğine düşürülen gölgeyi aklına getirmemişti: İşkenceci doktorlar.

Latin Amerika'daki cesur meslekdaşlarımız ve bizim tarafımızdan yapılan **araştırmalarımız** bu sorunu bir kere daha göstermiştir. Ve bu, tıp mesleği açısından bir lekedir.

Bu leke ile ilgili olarak, belki de sizin bu harika ülkeniz ve yaşam biçiminize aşık olan sayısız sanatçıdan birini dinlemeliyiz.

Goethe'yi kastediyorum, özgürlük ve yaşam için hergün mücadele etmedikleri takdirde insanların bunları haketmeyecekleri gerçeğini sonunda anlamamızın çok önemli bir bilgi olduğunu belirtmişti.

Yaşamın anlamını, yaşam bilgilerini, yaşam gerçeğini benim yapabileceğimden çok daha açık, çok daha güzel ve akıllıca olarak şiirlerin anlattığına her zaman inanmışımdır. Bundan dolayı, Norveçli ozan Nordahl Grieg tarafından yazılan ve Danimarkalı ozan Else Gress tarafından yeniden kaleme alınan, kötülükler üzerine yazılmış bir şiirle konuşmamı sona erdirmek istiyorum:

Belki de soruyorsunuz,
Tek başınıza, korkusuzca:
Silahlara karşı ne kullanacağım
Ne ile savaşacağım?

İşte kalkanınız ve kılıcınız,
İstediğiniz gibi kullanın:
Yaşamlarımıza ve
İnsanın değerine duyulan inanç.

İnsan soylu ve iyidir,
Toprak da zengindir!
İhanet edenler sorumlu tutulur
Acılar, gereksinimler ve zorluklardan,

İşkenceden kurtulanları kabul ettikleri ve yaşamlarımıza, insanın değerine ve insan ruhunun yeniden doğuşuna inandıklarını gösterdikleri için Bolonya Üniversitesi'ne, özellikle de Tıp ve Cerrahi Fakültesi'ne en içten ve derin teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

5. 2 İşkence Görenlerin Tedavisi-TeorikGörüşler

(Yazan: Dr.İnge Kemp Genefke ve
Dr. Peter Vesti, RCT Kopenhag)

İşkence görmüş kişilerin hem bedensel hem de psikolojik tedaviye ihtiyaçları vardır. Bunun nedenlerini anlayabilmek için işkencenin amaçlarını yani niçin işkence yapıldığını anlamak önemlidir.

Bugün biliyoruz ki işkencenin ana amacı kişiyi çökertmek ve kişiliğini yıkmaktır. İşkence ayrıca bilgi almak ve çevrede terör ve korku yaratmak amacıyla da yapılır. Çoğunlukla işkencecilerin almak ister göründükleri bilgiler zaten ellerinde olan bilgilerdir. Bu anlamda işkence yaptıkları kimseyi aldatmış olurlar, çünkü böyle olunca işkence gören işkencenin asıl amacının bilgi almak olduğunu zannederler. Ancak esas amaç onların kişiliğini yoketmektir. Bu çözülmenin göstergeleri işkence görenin isim vermeye, itiraflarda bulunmaya başlaması vb.dir. O zaman işkenceci hedefine erişmiş olur. Şayet işkence görme ihtimali yüksek olan kişiler bu süreci iyi anlayabilirlerse, bu işkencenin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmada önemli bir adım olabilir.

İşkence kurbanlarına yardım etmede diğer bir önemli ön şart işkence yöntemlerinin ve bu yöntemlerin bırakacağı olumsuz izlerin önceden bilinmesinin ne kadar gerekli olduğunun anlaşılmasıdır. Bunun için, bu bölümde aşağıda belirtilen noktalar açıklanacaktır.

A) İşkence yöntemleri-fiziksel ve psikolojik
B) İşkencenin izleri-fiziksel psikosomatik ve psikolojik
C) İşkence görenlerin yeniden topluma kazandırılmasının ilkeleri
D) İşkence görenlerin psikoterapisi-teorik görüşler

A) İşkence Yöntemleri-Fiziksel Ve Psikolojik

İşkence yöntemleri fiziksel veya psikolojik olarak tanımlanabilir. Ancak işkence hemen hemen her zaman bedensel ve psikolojik yöntemlerin bir karışımı olarak karşımıza çıkar.

İşkence çoğunlukla kişinin evinden zorbalıkla ve şiddet uygulanarak alınmasıyla başlayan bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Bunu bir yumuşama dönemi izler. Bundan sonra işkencecilerin özel işkence yöntemleri uyguladıkları bir dönem gelir. İşkence süreci genellikle kurbanların hiçbir şiddete maruz kalmadıklarını belgeleyen sahte bir raporun düzenlenmesiyle veya hiçbir şekilde işkence görmediklerini ifade eden bir belgeyi imzalamak zorunda kalmalarıyla sona erer.

Yumuşama döneminde kişiye kaba, sistemli olmayan bir şiddet uygulanır. Bu dönemde işkence yapılan kişi uzun saatler boyu başına bir külah geçirilmiş şekilde bekletilebilir. Bu aynı anda birçok tutukluya birden yapılır, bu tutuklular gözleri bu şekilde kapatılmış halde tekme tokat dövülürler veya dipçikle ya da polis coplarıyla feci şekilde tartaklanırlar. İşkence kurbanları günlerce uykusuz tutulurlar aç ve susuz bırakılırlar ve tuvalete gitmelerine izin verilmediği için bu ihtiyaçlarını bulundukları yerde veya bulundukları vaziyette gidermek zorunda kalırlar, işkencenin insanı küçülten yönü bu durumlardan açıkça görülmektedir ve bu yumuşama döneminin esas amacı kişiyi fiziksel ve psikolojik olarak yıpratmaktır.

Fiziksel İşkence

En sık görülen fiziksel işkence yöntemleri arasında aşağıda belirtilenleri sayabiliriz:

- Sistematik dayak
- Cinsel işkence
- Elektrik işkencesi
- Havasız bırakarak boğma
- Yakma
- Askı
- İlaçla işkence
- Kesme- zedeleme
- Dişlere uygulanan işkence

Sistematik dayak'tan anlaşılan örneğin "falaka" gibi, sopa, değnek ya da demir çubuklarla ayakların tabanlarına vurulmasıdır. Kurban yalınayak olur ya da ayakkabılı. Diğer sistematik dayak biçimleri aynı anda her iki kulağa şiddetle vurma, daha önceden bir kere kırılmış olan yerlere daha fazla vurma, mideye vurma, örneğin hamile kadınlarda düşüklere yol açmak amacıyla

Cinsel işkence, doğrudan doğruya genital bölgelere yöneltilen işkencedir. Örneğin, hassas bölgelere elektrik verilmesi veya vurulması, hayvanla ırza geçme, ya da şişe veya copla ırza geçme gibi.

Elektrik işkencesi, son derece acı veren konvülsiyonlara yol açar. Bu esnada kurban dilini yanak içlerini veya dudaklarını ısırabilir. Elektrodlar bedenin en hassas yerlerine yerleştirilir. Örneğin kulak memelerine, dile, diş etlerine, parmak uçlarına, ayak parmaklarına, cinsel organlara veya göğüs uçlarına. İşkenceciler çeşitli araçlar kullanarak elektrik işkencesi uygularlar; örneğin davarın geçmesini engellemek için kullanılan elektrikli ızgara gibi aletler veya özellikle ağız içine, dil veya diş etlerine ya da vücudun diğer boşluklarına elektrik vermede kullanılan ince, sivri, kurşun kalem gibi aletler elektrik işkencesi yapmada kullanılır.

Havasız bırakarak boğma, aynı zamanda "Denizaltı" diye de anılır. Bir sulu bir de kuru çeşidi vardır. Sulu denizaltı'nda kurbanın kafası idrar, büyük abdest, kusmuk ve kan bulaşığı sulara daldırılır ve boğulma raddesine gelene kadar zorla o şekilde tutulur, ya da kurban, bedensel refleksleri neticesinde bu kirli suyu içine çekecek şekilde nefes alana kadar bu durumda zaptedilir. Bu tür işkenceden sonra hayatlarını kaybeden kişilerin otopsi raporlarında akciğerlerde büyük abdest kalıntılarına rastlanmışur. İşkenceciler, daha doğrusu işkenceye katılan tıp doktorları kurbanın nabzını yakından izlerler ayrıca tırnaklarındaki siyanoz belirtilerine de bakarlar ve kurban tam ölüm derecesine geldiği anda kafası sudan çekilerek nefes almasına izin verilir. Bundan sonra baş tekrar pis sulara batırılır ve yine boğulma raddesine gelene kadar tutulur bu süreç saatlerce sürebilir ve kurban bu süre içinde ölümle kalım arasında defalarca gider gelir. Kuru denizaltı'nda ise kurbanın kafasına bir naylon torba geçirilerek benzer işlemler yapılır.

Yakma, sigara veya kızgın demir, çubuklarla yapılır. Bir başka türüne ızgara denir. Bu tür yakma işkencesinde de kurban boylu boyunca bir demir ızgaraya bağlanır, sonra bu demir ızgara yavaş yavaş

elektrik verilerek kızdırılır.

Askı işkencesinde kurban tek veya her iki kolu veya bacağından asılır. Eklem yerlerine ve liflere binen aşırı yük neticesinde kısa bir zaman sonra kişi dayanılmaz bir ağrı duyar. Bu şekilde askıya alınan kişi bir de tekme tokat veya bir takım aletlerle dövülür.

İlaçla işkence, işkence gören kişiye hap yutturmak veya iğne yapmak suretiyle uygulanır. Bu ilaçlar genellikle psikofarmakolojik ilaçlardır, ancak kurbana kendisine tehlikeli veya bilinmeyen bir ilaç verildiği söylenir. İlaçla işkence yöntemi, ilerde psikolojik işkence bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kesme, zedeleme çeşitli yollarla yapılabilir; örneğin saçlar ya da sakal, bıyık yolunabilir, tırnaklar sökülebilir veya hayalar, kulaklar veya dil gibi çeşitli organlar kesilebilir.

Dişlere uygulanan işkence neticesinde dişler kırılabilir, sağlam dişler çekilebilir veya ağız içinde benzer bir hasar ortaya çıkabilir.

PSİKOLOJİK İŞKENCE

Psikolojik işkence yöntemleri kabaca ikiye ayrılabilir: Çözme yöntemleri ve kişiliği yoketme yöntemleri. İlk yöntem genellikle işkence göreni zayıflatma, kendisini çaresizlik içinde hissetmesine yolaçma ve aşırı yorgunluğa neden olma amacını güder. İkinci yöntemin özellikleri ise, suçluluk, korku yaratmak ve kişinin kendisine olan saygısını yitirmesine neden olmaktır.

Psikolojik yöntemleri daha ayrıntılı bir şekilde açıklayabilmek için uygulanan tekniklere göre beş başlık altında toplayabiliriz.

- Deprivasyon
- Sıkıştırma/baskı teknikleri
- İletişim teknikleri
- Farmakolojinin kötüye kullanılması
- Psikiyatri kurumlarının kötüye kullanılması

Deprivasyon

Kişinin çevresiyle ilişkisinin kesilmesi temeli üzerine kurulan bir yöntemdir. Genellikle işkence gören kişi aynı anda birden fazla deprivasyonla karşı karşıya bırakılır. İnsan beyninin normal çalışabilmesi için çevresinden devamlı olarak uygun tembihler alması son derece

önemlidir.

Mahrumiyet veya mahrum bırakma da diyebileceğimiz Deprivasyon, üç ayrı alanda uygulanabilir. Duyusal deprivasyon idrakten mahrum etme ve sosyal deprivasyon.

Duyusal deprivasyon kişinin maruz kaldığı duyusal tembihlerin en aza indirgenmesi demektir. **İdrakten mahrum etmenin** temelinde ise işkence gören kişinin çevresindeki tembihleri azaltmak, dolayısıyla onun algılayabildiği tembihlere anlam vermesini engellemek fikri yatar. **Sosyal deprivasyonda** da kişi normal duyusal tembihleri alabilmesine rağmen, toplumdan tamamen tecrit olmuş durumdadır. Genellikle aynı anda birden fazla deprivasyon tekniği uygulanır.

Kişinin tutuklanması, onun oldukça uzun bir müddet kendi normal sosyal çevresinden uzak kalacağı bir dönemin başlangıcıdır. Artık kişi tamamen totaliter bir sistemin etki alanına girmiştir. Dışarıdan güvenilir bilgi alması zorlaşmıştır, ziyaretler ya yasak ya da son derece sınırlıdır. Giysileri dahil, kendisine ait her şey elinden alınır, kalitesiz bir mahpus üniforması giymek ve çok kötü yemekler (o da verilirse!) yemek zorunda kalır. Sosyal deprivasyon derin bir huzursuzluk hali yaratır ve kişiliği çökertir.

Pek çok işkence kurbanı çok uzun süre ses geçirmeyen ufak hücrelerde tecrit edilirler. Hareket kabiliyetleri son derece sınırlıdır. Çoğu zaman haftalar, hatta aylar boyu gözleri bağlı ya da başlarına bir külah geçirilmiş durumda tutulurlar. Değişen sürelerle uyku, su ve yemek gibi temel ihtiyaçlarından mahrum edilirler. Çoğu zaman küçük çişlerini ve büyük abdestlerini kendi üstlerine veya hücre içinde yere yapmak ya da belirli saatlerde ve çok kısa olarak çok pis tuvaletleri kullanmak zorunda kalırlar.

Deprivasyon süresinde şahısta kognitif rahatsızlıklar, zaman ve mekan kavramlarının bozulması, konsantrasyonda güçlük çekilmesi, hafıza kaybı ve bazı hallerde de halüsinasyonlu psikotik reaksiyonlar görülür. Bunların uzun vadede etkileri, ruhsal dengesizlikler ve kimlik zayıflaması olarak ortaya çıkar. Dengesini yeniden kurma çabası içine giren kişi, tembihlere karşı daha da hassas hale gelir.

Kişinin normal yaşayabilmesi için gerek tembihlerin büyük ölçüde ortadan kaldırıldığı deprivasyon tekniğinin aksine **sıkıştırmak/baskı** tekniğinde işkence gören kişi kendisine tamamen yabancı kişiliğine ve davranış şemalarına zararlı bir seri tembih ve uygulama-

lara maruz bırakılır. Çok sıkı ve ayrıntılı kurallara uymaya zorlanır, her hareketi en gereksiz ayrıntılarına kadar gözlenir kontrol edilir. Kişinin kurallara uymaması ya da uymadığının iddia edilmesi onu cezalandırmak için bahane edilir. Ayrıca işkence kurbanları pek çok başka şekilde de hakarete uğrar, küçük düşürülürler. İşkence merkezleri son derece pistir. İşkenceden çıkanlar şahsi eşyalarını başkalarıyla paylaşmak durumundadır ve bu koşullarda sağlık kurallarına uymanın imkanı yok denecek kadar azdır. Bazan kişilerden başkalarının önünde küçük çişlerini veya büyük abdestlerini yapmaları istenir. Bazan en yakınları hakkında iğrenç sözler sarfetmeleri ya da en özel konuları ayrıntılı bir şekilde anlatmaları, bazan resmi makamlara ve yetkililere övgüler düzmeleri istenir. İşkence kurbanları işkencecilere ve gardiyanlara saygılı davranmak, her zaman alttan almak en ağır hakaretlere dahi ağzını açmadan katlanmak zorundadırlar. Cinsel işkence de dahil, başkalarına işkence yapılmasını seyretmek gibi fevkalade aşağılayıcı ve küçük düşürücü durumlarda kalırlar. Bazıları hayvan gibi yemeye, idrarlı veya dışkılı şeylerle beslenmeye zorlanırlar. İşkence kurbanlarını rencide etmenin bir başka yolu da onların acı çekmesine kayıtsız kalmak, işkencenin yol açtığı hastalıkların tedavisi ile ilgilenmemektir.

Bütün bu aşağılamaların amacı, kurbanlara, onurlarını tamamen yitirdikleri duygusunu vermektir. Böylelikle, işkenceciler kurbanlarının değersiz insanlar olduğuna bir kez daha inanmış olurlar.

Birbirine ters düşen eylemlere yöneltmek, yani kurbanı istemediği seçimlere zorlamak, bunun sonucunda inandığı ideolojiye veya ahlaki değerlere aykırı davranış ve tepkilere zorlamak psikolojik işkencenin ana unsurudur. Her ne kadar kurbandan isteği hilafına bilgi elde etmek işkencenin klasik amacı ise de, çoğu durumda bu yalnızca bir görüntüdür ve gerçek amaç kurbanın kişiliğini yoketmektir. Hafiften ağıra doğru yavaş yavaş ilerleyen bir teknik uygulanır. Kurbana başlangıçta gereksiz ve önemsiz şeyleri söyleme fırsatı verilir ve daha sonra somut enformasyon elde edilir. Direnci kırılan kurban, onarılmaz bir suçluluk ve pişmanlık duygusunun girdabında bulur kendini. Düzmece idamlar, aile bireylerine veya arkadaşlara işkence tehditleri diğer işkence yöntemleri arasındadır. Afrikalı işkence kurbanları, inandıkları tabuların çiğnenmesinin de işkence yöntemi olarak kullanıldığını belirtmişlerdir.

Baskı tekniklerinin etkileri çok çeşitlidir ve uzun sürer. Bu yön-

temler kişinin kimliğini zayıflatmaya ve onurunu kırmaya yöneliktir. Etkileri, suçluluk duygusu, korku, kendine olan saygıyı yitirme ve pişmanlık olarak ortaya çıkar. İşkence ve tutukluluk süresince kişi çaresizlikten saldırganlığını kendine yöneltir. Duygularını yeterince ifade etme olanakları yoktur. Zaman geçtikçe olaylar şu veya bu şekilde bastırılır, geriye işkence kurbanının kişiliğinde bir kopukluk duygusu kalır. Baştan geçenler, müthiş bir aşağılanma olarak hatırlanır, bir bölümü de suçluluk duygularından dolayı, bilinç dışı bir ızdırap kaynağı haline gelir.

İşkence kurbanları, sözlü veya sözsüz çok çeşitli **komünikasyon teknikleri** ile de karşılaşırlar. Amaç yine onları çok çeşitli yönlerden etkilemektir. Karşı-etki tekniği, işkence gören kişiye anlamsız gelen ve kendi "işbirliği" olmaksızın da yapılabilen bir işkencedir. Burada kurbanın gösterdiği tepki ne olursa olsun işkenceci, işkence yapmaya devam etmek için bahane kabul eder. Bunun sonunda işkence altındaki kişinin direnme yeteneği gittikçe azalır ve yerini çaresizliğe bırakır. "Çift bağlamlı" teknikler işkenceciler tarafından da ve doğal olarak kötüye kullanılır. Bu kavram Bateson'un şizofreni ile ilgili bir hipotezinden alınmıştır. İşkence kurbanları, sayısız belirsiz durum ve çelişkili mesaja maruz bırakılırlar. Bunun neticesinde kafaları karışır. İşkencecilerin bir an için iyi görünen bir tekliflerinin bir an sonra yalan çıkması veya verilen sözlerin sık sık bozulması tipik örneklerdir. Çok sık uygulanan bir diğer teknik "iyi adam-kötü adam" tekniğidir. Kurban, düşük rütbeli görevliler tarafından alabildiğine acımasızca işkenceden geçirildikten sonra daha yüksek rütbeli bir görevli gayet nazik, babacan tavırlarla kendisini sorgular onu yeniden işkencecilerin ellerine teslim etmek zorunda bırakmaması için adeta yalvarır. İçinde bulunduğu derin sıkıntı, işkence kurbanının direnmesini, kendisine uzatılan bu "müşfik eli" reddetmesini zorlaştırır. Pavlov'un köpeklerde arzu edilen bir davranışı geliştirmek ve pekiştirmek amacıyla geliştirdiği şartlandırma teknikleri de işkenceciler tarafından kötüye kullanılır ve kurbanların çeşitli taleplere boyun eğmeleri için uygulanır.

Farmakolojinin ve psikiyatri kurumlarının kötüye kullanılması da sık rastlanan bir uygulamadır. Bu aynı zamanda tıp ve psikoloji bilimlerinin de kötüye kullanılması demektir. Amaçlar çok çeşitlidir. Zihnen ve ruhen çökertme, cezalandırma, derin korku, endişe ve psi-

kolojik rahatsızlıkların yaratılması, ağrı ve acı verme, kurbanı hareketsiz ve etkisiz hale getirme ve bilgi vermesini sağlama.

Kullanılan psikofarmakolojik ilaçlar, ya duyuları körletir (nöroleptikler veya sedatifler gibi) ya da psikotropik etkiler yaparlar (halüsinojenler gibi). Kürar gibi nüromüsküler blok yapıcı maddeler bilinç üzerine herhangi bir etki yapmadan felç ederler. Bunun neticesinde ortaya çıkan nefes alma güçlükleri panik haline yol açar ve havasızlıktan ölme derecesine gelmeden işkence gören kişiye oksijen verilmez. İşkence kurbanı "ruh hastası" ya da "akli dengesi bozuk" diye tanımlanırsa bir akıl hastanesine ya da benzer bir psikiyatri kurumuna götürülür ve orada arzusu hilafına bir takım psikiyatrik "tedavilere" tabi tutulabilir.

B) İŞKENCENİN İZLERİ - AKUT ETKİLER

İşkenceyi izleyen ilk anlarda, işkence gören kişi, vücudunun çeşitli yerlerine yapılan hasardan dolayı büyük acı içindedir.

Çürüme, ezilme, hematom, kesici/delici aletlerle açılan yaralar, sıyrıklar, yanma, kabarma, burkulma ve zorlanma neticesi ortaya çıkan incinmeler ve benzeri deri ve adale hasarları.

Kırık çıkık gibi kemik ve eklem yerlerinde meydana gelen hasarlar.

Dişlerin kırılması, dişetlerinin kanaması ve ağız ülserleri gibi ağız ve dişlere yapılan hasarlar.

Ezilme, çürüme, hematom ve ayrıca başdönmesi, uyku hali ve bilinç kaybı gibi başa yapılan hasar sonucu ortaya çıkan durumlar.

Akciğerlerde kanama ve kaburgaların kırılması gibi göğüste meydana gelen hasarlar.

Karın bölgesinde meydana gelen hasar sonucu ortaya çıkan şiddetli karın ağrıları, kan kusma, dışkıda kan veya siyaha yakın koyu renkte dışkı gibi ciddi iç kanama belirtileri ve idrarda kan görülmesiyle belirlenen böbrek harabiyeti.

Cinsel işkence ve ırza geçme, hematom, kesme veya yanma belirtileri gösteren jenital hasarlar, idrar yollarına zorla bir şeyler sokulması sonucu ortaya çıkan hasarlar, vajinal kanama.

Tutukevlerinde ya hiçbir sağlık müdahalesi ve bakım yapılmaz, ya da yapılan müdahale ve bakım yetersizdir, yaralar ve kırıklar rastge-

le iyileşir ve görünüşte iyileşmiş olmalarına rağmen uzuvlar normal fonksiyonlarını yerine getiremez hale gelirler.

a) Fiziksel etkiler - sonradan ortaya çıkan etkiler

İşkence gören kişilerde, çoğunlukla fiziksel şikayetler görülür, büyücek bir kesim de, şikayetlerini fiziksel belirtilere indirgeme eğilimindedir.

Çeşitli organ ve organ sistemlerine ait şikayetler olduğu halde, kas ve eklem yerleri dışında, çok az sayıda objektif fiziksel belirti görülür. En sık görülen şikayetler ve objektif bulgular aşağıya alınmıştır.

Şikayetler

En fazla rastlanan şikayetler, başağrısı, başdönmesi ve yorgunluktur. Ayrıca işitme kaybı, gözlerde yanma ve kaşınma ve görme kaybı. Kalp civarında batan veya iğnelcyen ağrılar, nefes almada güçlük. İştahın azalması, mide bulantısı ve kabızlık. Üro-jenital sisteme ilişkin şikayetler hayalarda ağrı, adetten kesilme, çok sık idrara çıkma, idrarın renginin değişmesi, cinsel arzuda azalma. Yaralardan, kas ve eklem yerlerinde ağrılar. Sırtta, özellikle de ense kökünde, omuzlarda ve omurganın lumbar kesiminde ağrılar.

Objektif bulgular

Beyin: Travmatik epilepsi, paresis beyin kanaması.

Gözler: Görme sinirinde atrofi, konjonktivit, görme kasında paresis.

Kulaklar: İşitme kaybı, kulak zarının delinmesi, çınlama.

Ses telleri: Kalınlaşma, tümörler.

Kalp/akciğerler: Bronşit, kronik enfeksiyonlar.

Ağız boşluğu: Eksik dişler, dilde yırtılma veya benzeri, çenede kırık izleri.

Karın boşluğu: Gastrit, midede ülser, barsakların iyi çalışmaması, böbreklerde hasar.

Cinsel organlar/anüs: Yarıklar, basur, hayalarda hasar izleri, idrar

yollarında daralma.

Eklem yerleri ve omurga: Eklem yerlerinde deformasyon, kırık izleri, disk kayması, omurganın hareket kabiliyetini kaybetmesi veya aşırı artması.

Cilt/kaslar: Yaralar, renk kaybı, fibromiyosit, saç dökülmesi.

Biz Kopenhag'daki İşkence Kurbanlarına Tedavi Merkezinde, kalp, akciğer veya abdominal organlarda işkence sonucu oluşmuş ciddi bir hastalığa rastlamadık.

En sık uygulanan işkence yöntemlerinin izleri:

Dayak: Dayakta kırılan omuz, bacak veya parmaklar genellikle kendiliğinden iyileşir, dolayısıyla sürekli ağrı ve sızılar görülür, ayrıca bu uzuvların işlevlerinde de aksamalar ortaya çıkar. Falakadan geçmiş bir kimsenin ayaklarında ağrılar olur, yürümekte zorluk çeker, kısa bir mesafe yürüdükten sonra hemen ağrı ve acı duyar. Dayaktan sonra, örneğin diş kırılması veya işitme kaybı gibi izler de kalabilir.

Elektrik işkencesi: Bazı tip elektrik işkencelerinde yara izleri kalır. Ayrıca, elektrik işkencesinden sonra çoğunlukla dişlerde çatlamalar görülür, altı ay bir sene içinde dolgular düşebilir. Eğer elektrodlar kulak memelerine konmuşsa, bunun neticesinde işitme kaybı ortaya çıkabilir.

Sualtı işkencesi: Kronik bronşite yol açabilir. Zatürree ve somatit de görülebilir.

Askı: Eklem yerlerinde ağrılara, özellikle de sırt ve omuz ağrılarına yol açar.

Cinsel işkence: Adet kanamalarında düzensizliklere, hayalarda ağrılara, anüsde kaşıntılara, fisür, fistül ve hemoroidlere yol açabilir.

Dişlere yapılan işkence: Dişlerin kırılmasına, enflamasyonlara ve nöbetlerine yol açar.

Yakma: Cicatris ve yara izleri bırakır.

Keskin aletlerle yapılan işkence: Yara izlerinden bazı uzuvların kopmasına kadar çok çeşitli izler bırakabilir.

Özet olarak, tahliye olan veya cezaevinden kaçarak çıkan işkence kurbanlarında, genellikle etkili bir şekilde tedavi edilebilecek durumda olan bir takım bedensel işkence izleri görülür. Ancak, ağır işkenceye maruz kalan tutuklular, çoğunlukla gördükleri işkence sonucunda ha-

yatlarını kaybederler. İşkence gören kişinin vücudundaki izler onun ne tip bir işkenceden geçmiş olduğunu ve ne şiddette işkence gördüğünü belli eder. Vücut, görülen işkencenin aynasıdır, diyebiliriz. İşkence görenler, genellikle hasarın kalıcı olduğunu düşünürler. Örneğin, vücutlarının çeşitli yerlerinde duydukları ağrı ve sızıların tedavisi mümkün olmayan bir takım yaralardan geldiğini, dikkatlerini toplama ve hatırlama yetilerindeki bir takım aksaklıkların ve buna bağlı olarak da, kolaylıkla yabancı dil öğrenememelerinin, beyinlerindeki bir hasardan dolayı olduğunu düşünürler. Zaten işkenceciler de işkence esnasında sürekli olarak yapılanların kişinin bedeni ve ruhu üzerinde tamir edilmesi mümkün olmayan izler bırakacağını söyleyip dururlar. Bu anda yalnız ve desteksiz bulunan kurbanlar da bu sözlere inanırlar.

b) İşkencenin psikolojik izleri

İşkencenin bazı psikolojik etkileri, daha önce "Psikolojik işkence yöntemleri" adlı bölümde belirtildi.

Daha önce de söylendiği gibi, işkencenin esas yaralayan 'sakat bırakan' etkileri, psikolojik izlerdir. İşkenceden geçmiş hemen herkeste bu türden izlere rastlamak mümkündür. Bu izlerin en önemlilerinden biri, işkence gören kişinin kendisinin, kimliğinin değiştiğini hissetmesidir. Daha önceleri enerji dolu, güçlü bir kişiliğe sahip biriyken, işkenceden sonra kendini sürekli yorgun ve bunalım içinde hisseden, suçluluk ve utanç duygularını içinden atamayan ve kendi kendine olan saygısını yitirmiş bir kişi haline gelmiştir. Çevresine karşı anlayış ve sabrı azalmış, daha kolay ve çabuk parlayan bir kişi olmuştur. Kendi tepkilerini artık kendisi de tanıyamıyor, bu da daha büyük kaygıya yol açıyordur.

Kendine olan saygısını ve diğer insanlara olan güvenini kaybeden işkence kurbanı, kendisini toplumdan soyutlar. Çok endişeli olur, uyku düzeni bozulur. En fazla da uykuya dalmakta güçlük çeker, uyuduktan sonra da, görmüş olduğu işkenceyi yeniden yaşadığı korkunç kabuslar görmeye devam eder.

İşkence gören kimselerin çoğunda kronik başağrıları ortaya çıkar. Sıradan ağrı kesicilerin bir faydası olmaz. Cinsel sorunlar da belirir, örneğin cinsel arzunun azalması veya kendi bedeninden zevk alamama gibi.

Nevrozlardakinden farklı olarak, kurbanların endişeleri bilinçli hatıralarla ilişkilidir, bunları ihtiyati olarak bastırmaya çalışır, fakat hiçbir zaman gerçekten bastıramazlar. Duysal, işitsel veya görsel tembihler ya da işkence veya izlenmeyi andıracak deneyimler, işkence kurbanında bu anksiyetelerin ortaya çıkmasına vesile olabilirler. Kişi, tembihi alır almaz derhal tepkide bulunur ve daha düşünmeye dahi fırsat bulmadan, kendisini bir panik içinde bulur. Dışardan bakana ve yakından gözleyene, bu kişilerin, önce başlarına gelmiş olan tehlike henüz atlamamışcasına, bilinç altı bir bekleyiş içinde oldukları ve ipucunu alır almaz, reaksiyonda bulundukları açıktır. Bu panik durumunu başlatan ipucu, kapatılan bir araba kapısı, bir siren sesi, üniformalı bir polis veya asker veya baştan geçen olayları çağrıştıracak başka bir tembih olabilir. Panik durumuna yol açacak deneyimler ise, hücreyi hatırlatan ufak ve dar bir yerde, örneğin asansörde veya küçük bir odada bulunmak, hastaneye yatma ve işkenceyi hatırlatan muayene veya malzemeyle, örneğin kan numunesi tüpleri, EKG, röntgen gibi, karşılaşmak olabilir. Hatta bazan, sorgulamayı anımsattığı için, sağlık tarihçesinin alınması bile kişiyi panik nöbetine sokmaya yeterli olabilir. Aynı şekilde, doktor, hemşire, sosyal yardım görevlisi, işveren veya herhangi bir 'resmi makam' işkence kurbanına biraz ters veya dostça olmayan bir şekilde davrandı mı, kişi yine paniğe girebilir, çünkü bu kimseyi ister istemez kendisine işkence yapan kimselere benzetmiş onlarla özdeşleştirmiştir.

İşkenceden geçen pek çok kişi, hafızasının zayıfladığından ve dikkatini toplayamadığından yakınır. Derinlemesine yaptığımız görüşmelerde unutkanlık ve sözü edilen şekilde bir kognitif bozukluğu destekler mahiyette tutarlı ve sürekli bir bozukluğa rastlamadık. Bazı kişilerde uyanıklık ve ataklıkta azalma, ısrarla dış dünyadaki faaliyetlere katılmama ve katılmaya yanaşmama gibi durumlar gözledik. İşkence gören kişi, hafızasının zayıflamasına rağmen, çoğu zaman, başından geçenleri en ince ayrıntısına kadar hatırlayabiliyor.

Çok sık rastlanan diğer bir özellik, depresyon. Bazı işkence kurbanları depresyon geçirdikleri zaman daha az endişeli olurlar. Aynı zamanda bunun tersi de geçerlidir. Kendi kendine saygının yitirilmesi ve suçluluk duyguları da çoğunlukla birbirine bağlıdır. Kişiyle yapılan derinlemesine görüşmelerde, bu duyguların işkence esnasında yaşanılan belirli deneyimlere dayandığı saptanmıştır. Görülen diğer semptomlar

arasında aşırı yorgunluk, emosyonel bakımdan dengesizlik ve kötü ve insanlık dışı bir uygulama karşısında duyduğu normal tepkiler bulunur.

Kopenhag'daki İşkence Kurbanlarına Yardım Merkezinde işkence görmüş 53 kişi üzerinde yapılan çalışmalar şu psikolojik izleri göstermiştir: Kendine olan saygının azalması, anksiyete, hafızada boşluklar, güvensizlik ve depresyon. Eğer işkence kurbanlarına yardım etmek isteniyorsa, bu belirtilerin hepsi gözönünde tutulmalıdır, ama en önemli olanları, kendine olan saygının ve başkalarına olan güvenin yitirilmesidir.

İşkencenin psikosomatik izleri:

Genellikle, işkence görenlerin çoğunun birçok uzvunda ve organ sisteminde ağrılar olur. Ancak sevindirici olan, muayeneler sonucunda bu ağrıların büyük çoğunluğunun bedensel bir temeli olmadığının, bu belirtilerin çoğunun psikosomatik olduğunun saptanmış olmasıdır. Önemli olan bu belirtilerin ve kökenlerinin bilincinde olmak, onları anlamak ve hastaları iyi bir muayeneden geçirmektir.

En sık rastlanan psikosomatik şikayetler baş, kalp, mide-barsak sistemi ve cinsel organlarla ilgili olanlardır.

Pek çok kişinin acı çekmesine neden olan başağrılarının sebepleri çok çeşitlidir: Başa vurulan darbeler, ruhsal stress durumları, ısırma fonksiyonunun zayıflaması ve depresyon gibi.

Kalple ilgili şikayetlerin çoğu, göğüste kalp çevresinde bıçak gibi keskin ağrıların saplanması ve açıklanamayan çarpıntılar şeklinde oraya çıkar. Yapılan muayeneler, genellikle fiziksel bir bozukluğun olmadığına işaret eder.

Sindirim sisteminde en fazla görülen, mide yanmaları ve gastritdir. Bu belirtiler çoğunlukla oniki parmak barsağında ülsere dönüşür ve bu rahatsızlığın tüm sıkıntılarını yanında getirir.

Sözü edilen cinsel fonksiyon bozukluklarını ortaya çıkartmak için kullanılan yöntemler arasında hormon incelemeleri de vardır. Ancak bu testler, işkence gören kişinin hormon fonksiyonlarında herhangi bir değişme göstermemiştir. Buna rağmen, işkence kurbanlarının büyük çoğunluğu yaşamış oldukları deneyimler sonucunda çocuk sahibi olma yetilerini kaybettiklerini, kaybetmemiş olsalar dahi, doğacak

çocuklarının sakat olacağını düşünürler. Bu bağlamda, libidodaki azalmanın diğer psikolojik sorunlara, özellikle de cinsel bakımdan aşağılayıcı bir takım uygulamalara bağlı olduğunun anlaşılması önemlidir.

C- İŞKENCE GÖRENLERİN TEDAVİSİNİN İLKELERİ

İşkence görenlere yardım etme çalışmalarımızda bir takım temel ilkelere vardık, bundan böyle tüm çalışmalarımızda bu ilkeleri izliyoruz. Bu temel ilkelerin saptanmasında işkence gören kişilerle yaptığımız çalışmalar kadar, bizler gibi işkence kurbanlarına yardım etme çabası içinde olan bir takım üçüncü dünya doktor ve sağlık personeliyle yaptığımız görüşmelerden de yararlandık. Şimdi kısaca bu ilkelerin neler olduğuna bakalım:

Birinci ilke, muayene ve tedavi esnasında işkenceyi hatırlatacak yöntemleri kullanmaktan kaçınmak olmalıdır. Bu çok önemlidir. Gerçekte, günlük yaşamımızda ve sıradan hastane prosedürlerinde, tutukluluk altında geçen günleri, deneyimleri ve işkenceyi hatırlatacak pek çok şey vardır. Kan tahlilleri, kendisi kan revan içinde kalmış ya da arkadaşlarını veya diğer tutukluları kanlar içinde görmüş bir işkence kurbanına korkunç şeyler hatırlatabilir. Kendisi içerdeyken elektrik işkencesinden geçmiş bir kişinin kollarına bacaklarına elektrodlar bağlayarak kalp elektrosunu çekmek, zor değil, hemen hemen imkansızdır.

Eğer kişi belirli bir süre hücrede kalmışsa, ufak bir odada veya asansörde bulunmak onda anksiyete yaratabilir. Kapalı kapılar da hapisaneyi hatırlatır. Işık işkencesinden geçmiş bir kimse için parlak bir ışık, eski deneyimleri geri getirmeye yeter. İçerdeyken bir veya birçok kereler cinsel tecavüze uğramış bir kadın için jinekolojik muayene müthiş bir ızdırap nedeni olabilir. İşkence esnasında hemen hemen tüm tutuklular çıplaktırlar, bu nedenle muayene için kendisinden soyunması istenen bir işkence kurbanına bu son derece zor ve korkunç gelebilir. Bundan dolayı bazen muayenenin ertelenmesi veya çok yavaş ve sakin bir şekilde sürdürülmesi gerekebilir. Kişiye muayenenin amacını, niçin yapıldığını ve neler yapılacağını tek tek ve açık bir şekilde anlatmak son derece önemlidir.

Tedavi yöntemini seçerken, işkence görmüş olan kişinin durumu

özenle ve dikkatle incelenmeli, özel durumuna saygı gösterilmelidir. Örneğin su altı işkencesi görmüş olan bir kimseye uygulanacak fizik tedavi yöntemleri, yüzme havuzunda veya banyoda yapılacak bir takım egzersizleri içermemelidir.

İşkencenin bir parçası olarak kendisine iğne yapılan bir kimsenin tedavi amacıyla da olsa, iğneden korkacağı açıktır.

Bu nedenle, işkenceden geçmiş bir kimsenin ne gibi işkencelere maruz kaldığını bilmek, buna bağlı olarak da muayene ve tedavi esnasında onun özel durumlarına anlayış ve saygı göstermek son derece önemlidir.

Bu karışık ve zor bir iş gibi gelebilir. Ama gerçekte pek de öyle değildir. İşkence kurbanının başından ne gibi şeylerin geçtiğini bilmek ve ona göre davranmak gerekir. En önemli ve dikkat edilmesi gereken hususlar düşünceli, dikkatli ve saygılı olmaktır. Ayrıca, kişinin kültür ve inançları da göz önünde bulundurulmalıdır.

İkinci ilke, hem bedensel hem de ruhsal izlerin aynı anda tedavisine gitmektir. Bu konu ilerdeki bölümde açıklanacaktır.

Üçüncü ilke, sadece işkence gören kişiye değil, onunla beraber yaşayanlara, ailesine, eşi ve çocuklarına da yardım edilmelidir. İçinde bulunduğu sosyal ve fiziksel koşullar da hesaba katılmalıdır.

D- PSİKOTERAPİ - TEORİK GÖRÜŞLER

İşkencenin psikolojik izlerini, belirli işkence yöntemlerinin sonuçları, aşırı stress durumlarına uyum, anksiyete, suçluluk, kendine güveni ve kendine olan saygıyı yitirme olarak yorumlayabiliriz. Bunun için de, işkence gören kişinin, hayata yeni bir anlam ve değer verebilmesi, gerçekleri yeniden yaratabilmesi için işkence kurbanı rolünden çıkmasına yardımcı olmak amacıyla psikoterapi öneririz. Ne anıların altında ezilmek bir çözümdür, ne de unutmak.

Kauzal (neden-sonuç ilişkisine dayanan) psikoterapide, kişiye zarar veren yaşantılar yeniden canlandırılır, işkence yöntemleri ve işkence gören kişinin tepkileri yeniden değerlendirilir- birer fenomen olarak değil, açıklanabilir neden-sonuç unsurları olarak. Ne olduğu değil, **neden** olduğu önemlidir. Çeşitli işkence episodlarının zamanı, dikkat ve özenle alınan bir hikayeyle belirlenir. Hemen hemen tüm işkence yöntemleri aşağı yukarı bilimsel bir şekilde uygulandığı için, psiko-

terapist işkence görmüş olan kişinin muhtemel reaksiyonlarını önceden tahmin edebilir. Böylè olunca, işkence kurbanı başından geçmiş olan olaylarla ilgili konuşabilecek güçte olduğunu hisseder hissetmez psikoterapi başlayabilir ve klasik psikoterapinin aksine, işe uzun uzun analizlerle başlamak gerekmez.

Psikoterapi süresince işkence görmüş kişi, pek çok kimsede olduğu gibi kendi durumunda da işkencecinin normal psikolojik mekanizmaları nasıl değiştirdiğini, işkencenin belirli hedeflere ulaşmak için sistematik bir şekilde yapıldığını, bu hedeflere büyük ölçüde ulaşıldığını, fakat bunun nedeninin kendisinin zayıf ve beceriksiz olmasından değil, yapılan işin tabiatından kaynaklandığını anlar. O zaman, olayların ağır sorumluluğu, işkence kurbanından işkenceciye ve arkasındaki siyasi rejime aktarılmış, böylece de işkence efsanesi ortadan kaldırılmış olur.

Kişiye başından geçen en korkunç ve acı verici olayları derinlemesine tartışabilme, onları yeniden düşünme ve anlamaya çalışma fırsatı verir. Bu süreç esnasında saldırganlıklarını işkencecilere yöneltmiş olması gerektiği halde hep içe doğru, kendisine yöneltmiş olduğunun farkına varır. Kendi reaksiyonlarını daha iyi anlamaya başlar ve işkencecilerin nasıl sistematik ve gelişmiş teknikler kullanarak, önceden bilinebilir bir şekilde, kendisini çözdüklerini görür. Bunun sonucunda da önceden kendisine çok acı ve korku veren anılarına daha kolay dayanabilir.

5. 3 İşkence Görenlerin Rehabilitasyonu

(Yazan: Dr. Peter Vesti ve
Dr. İnge Genefke, RCT, Kopenhag)

Olayın geçmişi:

Bugün işkence görenler için varolan rehabilitasyon programları, son otuz-kırk yıl içinde edinilmiş olan bilgilere dayanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda çok sayıda işkence kurbanı çeşitli yöntemlerle ve ülkelerinde ya da toplumlarında hakim olan eğilimler ve mevcut bilgiler çerçevesinde rehabilitasyona tabi tutulmuşlardır. Ancak daha sonraları bu rehabilitasyon programlarında psikolojik faktöre yeterince yer verilmediğinin farkına varıldı. 1970'li yılların sonlarına doğru Kopenhag'da İşkence Kurbanlarına Yardım Merkezi kurulduktan sonra uygulanacak tüm tedavilerin ve rehabilitasyon programlarının hem fiziksel hem de psikolojik yönleri olmasının önemi ortaya çıktı.

Yoğun çalışmalarla geçen uzun yıllardan sonra bugün, işkence görenlerin büyük çoğunluğunun, işkenceden kaynaklanan çeşitli bedensel ve ruhsal şikayetleri olduğunu, bu semptomların zaman içinde kendiliğinden ortadan kalkmadıklarını ve dolayısıyla işkence gören kişilerin hayat boyu bunların etkisi altında kalarak hiçbir zaman tatmin edici bir hayat kuramadıklarını söyleyebiliriz.

Son olarak, eğer uygun bir tedavi uygulanırsa, bu kişilerin rehabilitasyonlarının mümkün olduğunu da, yine tecrübelerimizden biliyoruz.

Yerel koşullar:

Tüm tedavi ve rehabilitasyon programları, kişinin içinde bulunduğu toplum koşullarını, eğitim ve kültürü hesaba katmalıdır. Ayrıca, programları etkileyen sosyo-ekonomik koşullar da farklı olduğundan, farklı farklı rehabilitasyon programları ortaya çıkabilir. Aşağıdaki programı "Tek kurban, tek terapist, tek tercüman" olarak belirleyebiliriz. Bundan başka, eğer fazla sayıda işkence gören varsa ve hepsi de aynı dili konuşuyorsa, o zaman grup tedavilerden de söz edilebilir.

Elde olan imkanlarla rehabilitasyon programını başlatmak, katı teorik prensiplere uymaya çalışmaktan daha önemli ve sonuç alıcıdır.

İşkence görenler:

En fazla görülen fiziksel ve ruhsal belirtiler bundan önceki bölümde anlatıldı. Ancak, çeşitli faktörlere bağlı olarak her işkence görenin gördüğü işkenceden aynı şekilde ve aynı derecede etkilenmediği de bir gerçektir. Halen, bu oldukça az anlaşılan bir noktadır. Etki derecesinin belirlenmesinde yaş önemli bir faktördür, kişi ne kadar gençse, işkencenin kişiliği üzerinde yapacağı ve bırakacağı etkiler daha derin ve daha kalıcı olacaktır. Diğer çok önemli bir faktör, kişinin işkence sırasında ne olduğunu ve yapılanların niçin yapıldığını anlama derecesidir. Üçüncü olarak da bazı kurbanlar bir takım savunma mekanizmalarıyla kendilerini daha iyi koruyabilirler.

Son olarak belirtmek istediğimiz husus, işkence görmüş ve sonra ülkesini terkederek başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmış kişilerin rehabilitasyonu (ki Kopenhag'daki Merkezde durum böyledir) işkenceden sonra kendi, hala baskı rejimi altında bulunan veya baskı rejiminden henüz kurtulmuş olan, ülkelerindeki programlara katılan kimselerin rehabilitasyonundan çok farklıdır.

İlkeler:

Rehabilitasyon fikrinin ve uygulamalarının geçmişi ve günümüzde rehabilitasyon programlarına çeşitli yaklaşımlar olabileceği hususu gözönünde bulundurulsa dahi, bütün programlara ışık tutucu bir takım ilkelerin saptanmasında yarar vardır:

1. İşkence kurbanına görmüş olduğu işkenceyi hatırlatacak her türlü durumdan kaçınmak gerekir. Örneğin:
   Hastayı muayene ederken gözünüzü onun gözlerinden kaçırmayın.
   - Mümkün olduğunca bekletmemeye çalışın.
   - Hastaya kendisini ne gibi şeylerin provoke ettiğini sorun ve bu durumların yaratılmamasına gayret edin.
   - Hastanın üzerine parlak ve kuvvetli ışık düşmemesine dikkat edin.
   - Muayene esnasında bir alet kullanacaksanız, mutlaka aletin nasıl kullanılacağını, mümkünse kendi üzerinizde deneyerek kendisine gösterin.
2. Hastayı hastaneye yatırmaktansa ayakta tedavisi tercih edilmelidir. Bazan kısa süreyle hastaneye yatması gerekebilir, ancak bu süre en azda tutulmalıdır.
3. Bütün aile aynı anda tedavi görmelidir. Tabii ki her ailе ferdinin tedavi ihtiyacı farklı olacaktır. Kurbanın cinsel işkence gördüğü hallerde ailenin hep bir arada bulunduğu grup/aile tedavisi tavsiye edilmez.
4. Fiziksel ve ruhsal belirtiler aynı zamanda tedavi edilmelidir.

Tedavi - Teorik görüşler :

Merkezimizde ve dünyanın diğer işkence kurbanlarını tedavi merkezlerinde kullanılan tedavi modeli, üç alan etrafında yoğunlaşmışur:

Psikoterapi - Fizyoterapi - Sosyal rehberlik

İşkence gören her kişinin bu üçlü tedavi modeli içinde ele alınması ve ailenin de buna dahil edilmesi gerekir. Tabii ki hastanın mümkün olduğunca normal bir hayata dönebilmesi için bu modelin dışında kalan bir takım muayene ve tedavilerden geçmesi de gerekir.

Her şeyden önce, etraflı bir sağlık muayenesi mutlaka yapılmalıdır. Bu, dişlerin de muayenesini ve gerekirse tedavisini içermelidir. Fiziksel şikayetler normal tedavi rutinleri içinde ele alınır, ancak burada da yukarda sözü geçen ilkelere uyulması son derece önemlidir.

Ayrıca, işkence gören kişi ve ailesine hukuk yardımı sağlanması

fevkalade önemlidir. İşkence görenler çoğu zaman tehditlerle karşı karşıya kalırlar, ancak bunların pek azı kendilerine işkence yapanlar aleyhine dava açabilir. Yasal yardım sağlanması, tedavinin halen yeterince yapılamayan, fakat geliştirilmekte olan bir kesimidir.

Rehabilitasyon programının yapısı TABLO I'de özetlenmiştir:

TABLO I

I. Değerlendirme ve tarama görüşmesi
II. Psikoterapist ile ilk görüşme
III. Bedensel muayene (gerekirse başka servislere havale edilebilir)
IV. Sosyal rehberle görüşme
V. Hemşire ile görüşme
VI. Römatolog ile görüşme
VII. Dişçi muayenesi

İlk görüşmede, yani değerlendirme-tarama görüşmesinde, işkence gören kimseyle iyi bir ilişki kurmak, güven kazanmak çok önemlidir. Bu aşamada kişinin etraflı bir hikayesi alınır ve gözaltında/işkencede geçen dönemler kronolojik olarak yazılır. Bu görüşmenin sonunda tedavi programı ayrıntılı olarak kişiye anlatılır ve görüşmelerin gizliliği (yani hiçbir şekilde, hiçbir kimseye iletilmeyeceği) hakkında kendisine güvence verilir. Yine bu ara binayı dolaşmak ve programda çalışan diğer kişilerle tanışmak için uygun bir zamandır. Aynı zamanda ne gibi bir tedavi uygulanacağı da bu görüşmede belirlenir.

İşkence gören kişi bundan sonra psikoterapist ile görüşmeye çağrılır. Bu bir doktor veya psikolog olabilir. Bu görüşmede işkence gören kimse ile terapist arasındaki ilişki daha pekişir, terapist özellikle psikolojik belirtilere dikkat eder ve bunları görülmüş olan işkencenin çerçevesi içinde anlamaya değerlendirmeye çalışır.

Psikoterapist ile ilk görüşmeden sonra, gerek görüldüğü takdirde, işkence gören kişi daha ileri muayene veya testlerin yapılabilmesi için başka servislere havale edilir.

İlk önce, bir doktor tarafından etraflı bir muayeneden geçirilir, belirtilere ve şikayetlere bakılır ve gerekirse bir uzmana yollanır.

Bundan sonra, kişi bir sosyal rehberle görüşür. Psikolojik ve sos-

yal rehberlik konusunda uzman olan bu kimse, işkence görmüş olan kişiyle derinlemesine konuşarak onun genel durumu, eğitim imkanları ve dil yetenekleri hakkında fikir edinmeye çalışır.

Bu da bittikten sonra hemşire işkence gören kişiyi muayene eder ve sağlığını iyileştirmek için kendi kendine yapabilecekleri konusunda ona bilgi verir, tavsiyelerde bulunur. Hemşire bundan ve doktorun vermiş olduğu talimatları yerine getirmekten başka, hastalara genel olarak yardımcı olmak, örneğin zor ve sıkıntılı muayenelere onlarla birlikte gitmek gibi bir görevi de yerine getirir.

Daha sonra bütün hastalar bir romatolog tarafından muayene edilir, çünkü tecrübelerimiz bize, işkence görenlerin büyük çoğunluğunun sırt ve eklem ağrılarından şikayetçi olduklarını ve bunların tedavisinde uzmanların tavsiyelerine ihtiyaç görüldüğünü göstermiştir.

Son olarak, işkence kurbanları bir dişçinin muayenesinden geçerler. İlk muayenenin hastanın aşina olduğu bir yerde, örneğin diğer bütün tedavilerin yapıldığı Merkez'de yapılmasına özen gösterilir. Bu muayenede dişçi dişlerin durumunu tesbit eder ve başka bir müdahalenin gerekip gerekmediği konusunda fikir verir.

TABLO I'de özetlenen bu ön programdan sonra, daha önce de belirtilen psikoterapi, fizyoterapi ve sosyal rehberlik üçlüsü ile tedavi devam eder. Şimdi de bu üçlü tedavi programını biraz açıklayalım:

Psikoterapi:

Kişinin içinde bulunduğu ve hissettiği korku, hiddet, frustrasyon ve suçluluk duyguları o denli fazladır ki hastaların psikolojik sistemleri bozulmuş ve yukarda sözü edilen belirtiler, psikolojik izler ortaya çıkmıştır. Bu bozukluktan kurtulmak, işkencenin bıraktığı psikolojik izleri silmek için psikoterapist doğrudan doğruya travmanın kendisi üzerinde çalışır, psikoterapinin ana ekseni, işkence gören kişinin işkencehanelerde neler olduğunu, bu olanlara kendisinin bir birey olarak değil, normal bir insan olarak nasıl tepki gösterdiğini anlamasına yardımcı olma doğrultusundadır.

Kullanılan çeşitli psikoterapi yöntemleri de şöyle ayrılır:

1. Konfrontasyon yöntemi
2. Destek tedavisi
3. Anlatma yöntemi

1. Konfrontasyon yöntemi:

Hastanın, konuşarak ve işkencehanelerin o korkunç deneyimlerinin ve onların kendisi üzerinde bırakmış olduğu psikolojik izlerin üzerine giderek bu izlerden ve onlara bağlı olan psikolojik bozukluklardan kurtulabileceğinin bilincine varması çok önemlidir. Bu çoğunlukla zor ve sancılı bir süreçtir. Başından geçen aşağılayıcı, küçük düşürücü, acı veren, korku ve hiddet hisleri uyandıran bir takım olayları ve deneyimleri başkalarına anlatmak gerçekten de güç bir iştir, kişiyi üzer yorar.

İşkence görenlerin büyük çoğunluğunda psikolojik belirtiler doğrudan doğruya olumsuz etkiler yaratır, örneğin gece uykusunda bozulmalara ve kabuslara yol açar. Biz bu gibi durumlarda hastaya daima, ruh hastası olmadığını, gösterdiği tepkilerin tamamen normal bir kişinin tepkileri olduğunu anlatmaya çalışırız.

Psikoterapistin işkence gören kimse ile işkence üzerine görüşmesi beş aşamada olur.

Görüşme:

İlk oturumlarda terapist, kendisi ile işkence kurbanı arasında sıcak bir ilişkinin ve karşılıklı güvenin oluşmasına, işkence gören kişinin hislerini göstermesinde bir mahzur olmadığını ve hislerini ifade edebilmesinin kendi iyileşmesine yardımcı olacağını anlamasına özen gösterir.

Kognitif faz:

Bu dönemde daha ziyade olup bitenler üzerinde somut olarak konuşulur, duygular mümkün olduğunca geri plana atılır. İdeolojik kavramlar üzerinde yoğunlaşmak, kendi başından geçenleri anlatmaktan çok daha kolay gelir.

Emotif faz:

İlk oturumlardan sonra yavaş yavaş ikinci faza geçilir. İşkence gören kişi bu aşamada, psikoterapi esnasında duygularını açığa çıkar-

maya başlar. Yaşanılan işkencenin çeşitli yönleri üzerinde ayrıntılı olarak konuşmakla duygular yüzeye çıkar ve boşalır. İşkence gören kişi ağlayabilir, kaygılanabilir, oda içinde dolaşabilir. Bu davranışları bir kaç görüşme boyunca devam edebilir, fakat aynı zamanda bir boşalma, bir rahatlama da hisseder.

Re-oryantasyon:

Duygular boşaldıkça hastalar başlarından geçmiş olan korkunç şeylerin hatıralarını yeniden yönlendirmeye ve yavaş yavaş olup bitenlerin geçmişte kaldığını, unutulmaları mümkün olmasa da, bundan sonra hayatlarının akışını değiştirmelerine izin vermemeleri gerektiğini anlamaya ve kabul etmeye başlarlar.

Bitiriş:

Hastalar düzeldikçe psikoterapi yavaş yavaş her hastanın kendi durumuna uygun bir şekil ve hızda sona erdirilir.

Pratik konular:

Psikoterapiye ilişkin bazı pratik konulardan kısaca söz etmek iyi olur: Görüşmeler haftada bir veya iki kere yapılır ve iki-oniki aylık bir süre içine yayılır. Bazı işkence kurbanları öyle bir durumdadır ki kendileriyle daha sık görüşme gerekebilir. Haftada beş kereye kadar gördüğümüz hastalarımız vardır. Görüşmeler genellikle 45-60 dakika sürer, fakat duruma göre biraz uzatılabilir.

Biz Kopenhag'daki Merkezde daima tercüman kullanıyoruz çünkü hastalarımızın hepsi başka ülkelerden gelen siyasi mülteciler. Tercüman kullanmanın bir takım problemler doğuracağı düşünülmüşse de uluslararası tecrübelerimiz, iyi bir tercümanla yapılan görüşmelerin her iki taraf açısından da kazanımlı olduğunu göstermiştir.

Kontra-endikasyonlar:

İşkence görenlerin çok büyük çoğunluğu konfrontasyon yönteminden yarar görür, ancak bu yöntemle psikoterapinin uygun olmadığı

kişiler de vardır. Bir defa, zayıf kişilik yapısına sahip kişiler bu yöntemin uygulanması esnasında o kadar derin bir anksiyete duyarlar ki gerçekle olan temaslarını kaybedebilirler. Ayrıca paranoid eğilimler gösteren kişilerde de bu yöntem olumlu sonuçlar vermez. Böyle kimselerde bu tip bir tedavi yöntemi, kendilerinin sürekli izlendiklerine ilişkin genel görüşlerini pekiştirir, bunun için de kullanılması tavsiye edilmez.

2. Destek tedavisi:

İşkence gören kişilerin karşı karşıya bulundukları sorunlar çok çeşitli olduğu için tedavinin belirli kesimleri, ev sorunu, resmi makamlarla olan sorunlar vs. gibi günlük sorunlar etrafında yoğunlaşmalıdır. Bu gerekli ve önemlidir ve hemen hemen her görüşmede, konfrontasyon yöntemi ile destek amaçlı psikoterapi dönüşümlü olarak uygulanır. Konfrontasyon yönteminin kullanılmasının uygun olmadığı hallerde, destek tedavisinin yarar görülebilir.

3. Anlatma yöntemi:

Bu yöntem, işkence gören kişilerin kendi başlarından geçenleri ayrıntılı bir şekilde anlatmakla rahatlayacağı görüşü üzerine geliştirilmiştir. Gerçekten de, burada kişi duygularını konfrontasyon yönteminde olduğu gibi boşaltıp atmasa da, olup bitenler üzerine konuşmakla belirli bir ferahlamaya erişebilir, bu da kendisi açısından olumlu bir değişmeye yol açabilir.

Fizyoterapi

İşkence gören kişiler, bir yandan psikoterapiye devam ederken bir yandan da yine haftada ortalama iki kere ve psikoterapi görüşmesinden ya önce ya da sonra fizyoterapi görürler.

İşkenceden geçmiş kimseler için uygulanan fizyoterapi iki çeşit olmalıdır:

Her şeyden önce, yedikleri dayak ve maruz kaldıkları aşırı işkencelerinden sonra kurbanların büyük çoğunluğunda adale ve iskelete ait, özellikle de sırt ve eklem yerlerinde ağrı ve sızılar görülür. Bu tür

şikayetler, bir romatoloji uzmanının yardımı ve yönlendirmesiyle tedavi edilir. Bu tedavi normal fizik tedavi prensiplerine göre yapılır. Örneğin, omuz eklemlerindeki kapsüllerde uzun süre askıda kalmaktan meydana gelen hasarın tedavisini ele alalım. Bu durumda fizyoterapistin görevi, eklemlerin etrafındaki kasları kuvvetlendirerek eklem yerlerinin koruyucu görevini üstlenmelerini sağlamaktır.

Fizyoterapinin diğer bir boyutu, işkence geçirmiş kişilerin kaslarının bozuk çalışmasıdır. Maruz kaldıkları korkunç anksiyete ve ağrılar sonucu işkence kurbanları hatalı yürüme ve ayakta durma alışkanlıkları edinmişler ve vücutlarının çeşitli yerlerinde devamlı kas spazmları oluşmuştur. Bu şikayetlerin tedavisi de fizik tedavi uzmanının görevleri arasındadır.

Fizyoterapistin de hastası ile sıcak bir ilişki kurması, karşılıklı güven ve rahat bir hava içinde çalışabilmesi ve bu bölümün başında belirtilen temel ilkelere uyması çok önemlidir. Hastanın arkasına geçerek onun tarafından bir tehdit olarak algılanabilecek durumların yaratılmasından kesinlikle kaçınmalıdır. Ağrıya dayanma sınırını hiçbir zaman aşmamak gerekir. Bir de, hasta ağrısının neresinde olduğunu söylüyorsa, oradan tedaviye başlamak gerekir, tıp bilgilerimiz bize o tür bir ağrının tedavisinin başka bir yerden yapılacağını söylese dahi.

Her durumda, fizyoterapi ile psikoterapi sıkı bir ilişki içinde, bazı hallerde de ortak oturumlarda yürütülür.

Sosyal rehberlik

İşkence kurbanlarına sosyal danışmanlık yapan her uzman, bu kişilerin kendi kendilerine yetme kapasitelerinin azaldığını ve bu durumun uzun yıllar devam edeceğinin bilincindedirler. Bunun için işkence gören kişi bir bütün olarak ele alınmalı, iş, eğitim ve yetişme imkanları değerlendirilmeli ve ileriye dönük eğitim programları yapılmalıdır. İşkenceden geçmiş ve sonra da ülkesini terkederek başka bir ülkede siyasi iltica yapmış olanlar için en başta dil sorununu halletmek büyük önem taşır. Bunun için de gerekirse ve mümkün olduğu takdirde bireysel dil dersleri verilebilir.

İşkence kurbanlarının aileleriyle temas da son derece önemlidir. İşkence kurbanlarının çoğunun eşlerine başlarından geçenleri ayrıntılı bir şekilde anlatamadıkları, aile içinde bu konu etrafında bir sessizlik

duvarı örüldüğü bir gerçektir. Aile fertlerinin de bu durumdan dolayı sonsuz acı çektikleri de bir gerçektir. Anne veya babaları içerden çıktıktan sonra doğan çocuklar dahil, aile içindeki çocuklar da bu acıdan paylarını alırlar. İkinci kuşağın ebeveynlerinin çektikleri işkencenin izlerini uzun yıllar taşıdıkları, İkinci Dünya Savaşından sonra yetişen kuşaklarda yeterince gözlemlenebilmiştir.

Tedavinin amacı:

Tedavinin amacı, işkence görmüş olan kişinin kendi hayatını nasıl yaşamak istediğine kendisinin karar verebilmesine yardımcı olmaktır. Kişinin bundan sonra hayatta ne yapmak istediği, ne yapıp ne yapamayacağı hakkında terapist ne karar ne de talimat verebilir. Ancak bizlerin görevi, hastanın yeniden karar verebilmesine, hayatla başa çıkacak gücü kazanmasına yardımcı olmaktır.

İşkence kurbanları çok farklı kökenlerden gelmektedirler. Kimisi gerçekten siyasi bir kişiliğe ve eylemliliğe sahip oldukları için içeri alınmış ve işkence görmüşken bir kısmı da bir gösteri esnasında gelişigüzel bir toplama sonucu gözaltına alınmış ve işkenceye yatırılmıştır. İşkenceden geçtikten sonra her iki grubun durumu da aynıdır. Ancak rehabilitasyondan geçtikten sonra hayatta kendilerine ne gibi bir yol çizecekleri kendi bilecekleri bir iştir ve aynı yönde gelişeceklerinin ne bir mecburiyeti ne de bir garantisi vardır.

Tedavinin amaçlarından biri de işkence görmüş olan mültecilerin diğer mültecilerden daha kötü bir duruma düşmelerini engellemektir. Bunun için de ilave kaynaklar gerekmektedir.

Tedavi uzmanlarına destek:

Hemen hemen her gün oturup kişilerin hayatlarında yaşadıkları en korkunç olayları dinlemek, tedavi uzmanları üzerinde de çok olumsuz etkiler uyandırır. Bunun için onların bu görüşmelerden mümkün olduğunca az etkilenmelerini sağlayabilmek amacıyla onlara destek verilmesi uygun ve gerekli bulunmuştur. Onların dinlemek zorunda kaldıkları korkunç olayları hiç kimsenin etkilenmeden dinleyebilmesi ve dinlediklerine dayanabilmesi mümkün değildir. Tedavi uzmanları bir araya gelerek birbirlerine destek verirler. Kendi aramızda yaptığımız bu

toplantılarda hem hastalar ve işkence konularına ilişkin görüş-lerimizi, hem de kötülük ve yokolma gibi konulara ilişkin ekzistansyalist duygularımızı tartışırız.

SONUÇ

Artık bilinen ve kabul edilen bir gerçektir ki işkence kurbanları, kendilerini uzun yıllar tatmin edici bir hayat yaşamaktan alıkoyan bir çok fiziksel ve ruhsal belirtiler gösterirler. Bu gibi insanların büyük çoğunluğunu yeniden hayata kazandıran rehabilitasyon programımız, İkinci Dünya Savaşı sonrasının, Kopenhag'daki İşkence Kurbanlarına Yardım Merkezi'nin ve diğer benzer kriz anında müdahale merkezlerinin deneyimlerinden yola çıkarak geliştirilmiştir. Halen kullanılmakta olan metod deneysel olarak geliştirilmiş olup psikoterapi, fizyoterapi ve sosyal rehberlik alanlarından oluşan üçlü bir tedavi yöntemi üzerine oturtulmuştur. Bunların yanı sıra, bedensel belirtilerin tedavisi de aynı şekilde büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, işkencenin yasal yönü ve mümkün olduğu hallerde kurbanlara hukuk yardımı yapılması konuları da artık önemi kavranmış ve kabul edilmiş konular arasındadır.

Tedavi ilkeleri saptanmış olup bunların çerçevesinde rehabilitasyon mümkün olmaktadır. Tedavi ister istemez içinde yaşanan toplum koşullarını ve kültürü yansıtacaktır. Burada sözü edilen Batı Avrupa'nın "konuşmaya dayanan" metodudur. Bunun yanında Arjantin'deki grup tedavisi yöntemi, Filipinler'deki relakzasyon yöntemleri veya ABD'deki sanatla tedavi yöntemi gibi içinde yaşanan topluma daha uygun olan yöntemler de vardır.

Özetlenen ilkeleri izleyerek, hastalar yavaş yavaş iyileşir ve kendi hayatlarının dizginlerini ellerine alırlar.

Tedavide çalışan uzmanların şu noktayı çok iyi anlamasında yarar görüyoruz: Bizler de korkunç işkencelere maruz kalsaydık bizlerin tepkileri de karşımıza gelen işkence kurbanlarının göstermiş oldukları tepkilerden pek de farklı olmazdı. Ancak tedavide çalışmanın en hoş tarafı, çökmüş bir kişinin yeniden dirilmesine sadece tanık olmak değil, katkıda da bulunmaktır.

ÖZET OLARAK KAYNAKÇA

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü) Yayınları:
Folter in der Türkei-Übergriffe Einzelner oder Systematische Praxis im Dienste
Politischer Zielsetzungen ? Helmut Oberdick (April 1986)
Die Würde des Menschen - Folter in unserer Zeit, Peter Koch, R. Oltmanns
Folter in der Türkei, Zeugen berichten, AI November 1985
Türkiye Dosyası, Uluslararası Af Örgütü, Ocak 1988, Alan Yayıncılık.
Türkei, Folter und andere Menschenrechtsverletzungen, AI - Sektion BRD, Juni 1985
Türkei, ein Bericht zur Situation der Menschenrechte AI, November 1987
AI, "Wer der Folter erlag ..." Ein Bericht über die Anwendung der Folter in 80 er Jahren, Fischer Verlag, Februar 1985.
"Bin İnsan" İnsan Hakları Dosyası, Erbil Tuşalp. Tekin Yayınevi, Kasım 1985.
Bin Tanık, 12 Eylül Tutanakları, Erbil Tuşalp, Dost Kitabevi, Mayıs 1986
Notre - Dame de Paris, Victor Hugo, çev. Nesrin Altınova, Sosyal yayınlar,
Folter in Geschichte und Gegenwart, von Nero bis Pinochet, E.A: Rauter, Eichborn Verl.
Charta der Vereinten Nationen und Statut des Internationalen Gerichtshofs.
Psychologie und Psychiatrie der Internierung und des Flüchtligsdaseins Maria Pfister - Ammende Genf.
Viktor E. Frankl : Psychologie und Psychiatrie des Konzentrationslagers.
Psychologie und Psychiatrie der Kriegsgefangenschaft, Hans H.

Kronhuber, Freiburg.
H. Haefner u. K.P. Kisker : Zur Frage des "symptomfreien Intervalls" bei erlebnisteraktiven Störungen Verfolgter, Basel, New York 1963.
Bakis, E.: The so-called DP apathy of germanys DP camps. Kansas, 1952.
Bensheim H. : Die KZ- Neurose rassisch Verfolgter, Nervenarzt 1960.
Eitinger L. Pathology of the concentration camp syndrom, 1961.
Gerchow J. : Über die Ursachen sexueller Fehlhaltungen und Straftaten bei ehemaligen Kriegsgefangenen 1953.
K. Hermann, Die psychischen Symptome des KZ- Syndroms, Frankfurt. 1955.
Doctors, Ethichs, and Torture, Danish Medical Bulletin, 4 August 1987.
Torture, World Medical Journal, 2 March/April 1981.
Zeitschrift für Sexualforschung, Heft 3, September 1988.
Menschenrechte in der Welt, Auswaertiges Amt, Bonn, September 1985.
Medizin, Faschismus und Widerstand, Bromberger/Nausbach(Thomann, 1985.
RCT (Rehabilitation Centre for Torture Victims /Kopenhagen)
Yayınları:
Annual Report 1984,
Annual Report 1985,
Annual Report 1986,
Annual Report 1987,
Annual Report 1989,
SEQUELAE TO Torture. A Controlled Study of Torture Victims Living in Exil,
Ole Vedel Rasmussen, M.D. Kopenhag.
Oasis' First one and a half years: A Report 1987/88
Resmi Gazete 27 Şubat 1988 Sayı: 19738 Sayfa 2-9

İNSAN
HAKLARI
DİZİSİ-3

İşkence Olayı

"İşkence kurbanları hasta kimseler değildir. Tam tersine, onlar çoğu kez, toplumlarında daha yüksek bir adalet için uğraş vermiş, güçlü, gururlu —kimisi politik, kimisi toplumsal ya da kimisi dinsel— kişiliklerdir. Zaten işte bu nedenle işkence görmüşlerdir. İşte tam bu yüzden, işkenceye izin veren hükümet bu kişilerin kişiliklerini ezmek istemiştir."

Dr. Inge Kemp Genefke

belge
yayınları